

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ / Academy of Athens

1954 | 5

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ
ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΤΕΥΧΟΣ 5

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1954

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΜΑΝΙΑΤΑΙ ΕΙΣ ΖΑΚΥΝΘΟΝ

ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΕΙ ΑΝΕΚΔΟΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΦΥΛΑΚΕΙΟΥ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Α'. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΝΙΚΛΩΝ - ΝΙΚΑΙΑΝΩΝ

(1554 - 1859)

ΥΠΟ

ΔΙΚΑΙΟΥ ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ κατάσταση ἡ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Πελοπόννησον εὐθὺς μετὰ τὴν Ἀλωσιν καὶ ἡ ρῆξις τῆς Βενετίας μετὰ τοὺς Τούρκους (1463) ἠνάγκασε πολλοὺς τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου νὰ μετακινήσων εἰς Ζάκυνθον.

Περισσότεροι τῶν δέκα χιλιάδων Πελοποννησίων, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν σκληρότητα τῶν Οὐθωμανῶν καὶ κατόπιν ἀδείας τοῦ Λορεδανοῦ ἀρχηγοῦ τῆς εἰς τὰς νήσους Βενετικῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως, μετόπισαν τῷ 1464 οἰκογενειακῶς εἰς Ζάκυνθον, ταχθέντες ὑπὸ τὴν Βενετικὴν ἐπιτηχοότητα καὶ τὴν ἀποκλειστικὴν προστασίαν τοῦ Μιχαὴλ Ράλλη, διοικητοῦ τῶν εἰς Ζάκυνθον σταθμευόντων Στρατιωτῶν. Εἰς τοὺς Πελοποννησίους τούτους ἐδόθησαν γαῖαι ἀκαλλιέργητοι, τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργησαν καὶ ἐφύτευσαν δι' ἀμπέλων καὶ ἄλλων ὀπωροφόρων δένδρων ¹⁾.

Οὕτω, κατὰ τὰ δέκα ἔξ ἔτη (1463-1479) τοῦ πολέμου μεταξὺ Βενετῶν καὶ Τούρκων αἱ Ἰόνιοι νῆσοι εἶχον ἀποβῆ ἄσυλον πολλῶν χιλιάδων προσφύγων ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος, οἱ ὅποιοι κατῴρθωσαν νὰ μεταβάλουν τοὺς ἀφόρους ἀγρούς εἰς ἀνθῶνας ²⁾.

Τὰ δημιουργηθέντα δὲ τότε πολεμικὰ σώματα τῶν Ἑλλήνων Στρατιωτῶν, ἰδίως μάλιστα ἐν Μάνῃ ὅπου εἶχε συγκροτηθῇ ἡ περίφημος Luogotenenza della Strata di Maina (Στρατόπεδον τῶν ἐν Μάνῃ Στρατιωτῶν), προσέφερον σημαντι-

¹⁾ Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, Φιλολογικὰ Ἀνάλεκτα Ζακύνθου, Ζάκυνθος 1880 σ. 48. Πρβ. - Λ. Χ. ΖΩΗ, Στατιστικὴ τῆς νήσου Ζακύνθου. Περιοδ. *Μοῦσαι* 1896 φύλλ. 101 σ. 624 - 625. - Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ, Ἡ Ζάκυνθος ὅπως τὴν εἶδαν οἱ περιηγηταί. *Ἡμερολ. Μεγάλης Ἑλλάδος* 1930 σ. 172 κ.ἐξ.

²⁾ ΟΥΙΛ. ΜΙΛΛΕΡ, (Μετάφρ. Σ. Λάμπρου), Ἡ Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι 2 (1909-1910) σ. 220. Πρβ. Λ. Χ. ΖΩΗ, *Μοῦσαι* 42 (1936) φύλλ. 957 σ. 2.

κὰς ὑπηρεσίας εἰς τοὺς Βενετούς¹⁾. Οὗτοι εὗρισκον πάντοτε τοὺς Μανιάτας προθύμους εἰς τοὺς πολέμους, ἀλλὰ καὶ πάντοτε τοὺς ἐγκατέλειπον ἐν τέλει.

Τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τὰ ὅποια ἐπηκολούθησαν ἐπέτυχον πολλά, ἀλλ' εἶχον ἄδοξον τέλος, διότι ἡ Βενετία διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1479 ἐγκατέλειπεν ἐντελῶς τοὺς Ἕλληνας. Ὡς πρὸς τὴν Μάνην ἐπροφασίσθη ὅτι καὶ πρότερον δὲν ὑπῆγετο αὕτη ὑπὸ τὴν Βενετίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν τὴν ὁποίαν διεδέχθη φυσικῶς ἡ Ὄθωμανικὴ²⁾. Διὰ τοῦτο καὶ οἱ Τούρκοι ἅμα τῇ εἰρήνῃ ἐζήτησαν τὴν διάλυσιν τῶν ἑλληνικῶν τούτων σωμάτων, οἱ δὲ Βενετοὶ δὲν ἐδίστασαν νὰ ἀποκηρύξουν τὸν Μπούαν καὶ τὸν Κλαδᾶν (τοῦτον μάλιστα καὶ νὰ ἐπικηρύξουν, ὁρίσαντες δι' ἀποφάσεως τοῦ Μεγάλου Συμβουλίου τῆς 23 Ἰανουαρίου 1480 ἄμοιβὴν 10 χιλιάδων ὑπερπύρων Μεθώνης³⁾).

Ἐκ τῶν νήσων ἡ Ζάκυνθος, ὥς γειτνιάζουσα περισσότερον μὲ τὴν Πελοπόννησον, ἐδέχθη καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν φυγάδων⁴⁾. Ἰδίως πολλοὶ κατέφυγον εἰς αὐτὴν μετὰ τὴν παραχώρησίν τῆς ἐκ μέρους τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Βενετούς (1483) καὶ τὴν δημοσίευσιν προκηρύξεως τῆς Βενετικῆς Γερουσίας, διὰ τῆς ὁποίας ἐκαλοῦντο πάντες οἱ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν νῆσον, πρὸς πύκνωσιν τοῦ ἔνεκα διαφόρων αἰτίων ἀραιωθέντος πληθυσμοῦ αὐτῆς⁵⁾.

Οἱ Βενετοὶ ἐνδιεφέρθησαν κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν εἰς τὴν νῆσον Στρατιωτῶν, ἵνα οὗτοι χρησιμεύσουν διὰ τὴν προστασίαν τῆς νήσου. Εἰς βραχὺ δὲ χρονικὸν διάστημα οἱ Στρατιῶται τῆς Ζακύνθου ἀνῆλθον εἰς 1500 οἰκογενείας⁶⁾.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων Πελοποννησίων ἐσπευσαν τότε καὶ πολλοὶ Μανιάται, ἐπῆλθε δὲ μεγάλη ἀνάμειξις πληθυσμοῦ καὶ γλώσσης εἰς τὴν νῆσον, ὥστε οἱ Βενετοὶ διοικηταὶ ἀπέδιδον εἰς τοῦτο καὶ τὴν δυσκολίαν τῆς τηρήσεως τῆς τάξεως. Ἐπὶ πλέον οἱ Μανιάται μετανάσται ἐτήρουν καὶ πρὸς τοὺς Ζακυνθίους τὴν συνήθειαν τῆς ἐκδικήσεως τοῦ αἵματος· διὰ τοῦτο δὲ καὶ οἱ φόνοι ἦσαν συχνοί⁷⁾.

Πρὸς τούτοις ἡ ἀπώλεια τῆς Ναυπάκτου, Μεθώνης καὶ Κορώνης καὶ ἡ ἐν

¹⁾ Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, Ἡ Μάνη καὶ ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία Ἀθῆναι 1923, σ. 46-48.

²⁾ *Αὐτόθι* σ. 21.

³⁾ *Αὐτόθι* σ. 27.

⁴⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, Ἱστορία συνοπτικὴ τῆς Ζακύνθου. Πανηγυρικὸν τεῦχος ἑκατονταετηρίδος Δ. Σολωμοῦ, σ. 507. - Περβ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ, Ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τοὺς Βενετούς, Ἀθῆναι 1942, σ. 9.

⁵⁾ ΟΥΙΑ. ΜΙΛΛΕΡ - Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 307. - Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 24, 27.

⁶⁾ ΟΥΙΑ. ΜΙΛΛΕΡ - Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 307, 207. - Περβ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Μοῦσαι* 1896, φύλλ. 101, σ. 625.

⁷⁾ ΟΥΙΑ. ΜΙΛΛΕΡ - Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 311.

ἔτει 1540 ἐγκατάλειψις ἐκ μέρους τῶν Βενετῶν τῆς Μονεμβασίας καὶ τοῦ Ναυπλίου, τῶν τελευταίων κτήσεων ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴν εἰς εὐρυτέραν ἑκτασιν μετανάστευσιν τῶν κατοίκων καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἰονίους νήσους καὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον ¹⁾).

Κατὰ τὸ ἔτος ὅμως 1546, ὡς καταφαίνεται ἐξ ἀναφορᾶς τοῦ Βενετοῦ Προβλεπτοῦ πρὸς τὸν Δόγην, οἱ Κορωναῖοι καὶ οἱ Μανιάται ἦσαν τόσον πολλοὶ ἐν Ζακύνθῳ, ὥστε ἐνούμενοι εἰς τὸ συμβούλιον ἀνεδείκνυνον κατ' ἔτος τοὺς κατὰ τὴν γνώμην των ἀξιούς, προκαλοῦντες οὕτω τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐντοπίων καὶ τὴν ἔνεκα τούτου ἑκφρασιν παραπόνων ἐκ μέρους των ²⁾).

Φαίνεται δέ, ὅτι οἱ πρῶτοι ἐγκατασταθέντες Μανιάται εἰς τὴν Ζάκυνθον ἦσαν Στρατιῶται. Διότι τῷ 1494 ἤδη μαρτυρεῖται ἐγκατεστημένη εἰς Ζάκυνθον ἐκ Μάνης οἰκογένεια Σκιαδοπούλου ³⁾, τῆς ὁποίας μέλη ὁ *Guagni*, ὁ *Francho* καὶ *Jani Schiadoroli* ἀναφέρονται ὡς Στρατιῶται ⁴⁾. Ἄλλος Σκιαδόπουλος ὀνόματι Γεώργιος συναντᾶται τὸ αὐτὸ ἔτος ὡς Στρατιώτης ἐν Ναυπάκτῳ καὶ ἀργότερον τῷ 1506 εἰς Ζάκυνθον ⁵⁾.

Ὀλίγον βραδύτερον, τῷ 1509, ὁ Θεόδωρος Μελισσηνὸς ἀπὸ τὸν Ζυγὸν τῆς Μάνης» καὶ δὴ ἐκ τοῦ χωρίου Πρασταίου, ἐνδοξόμενος εἰς Ζάκυνθον, καταλείπει διὰ διαθήκης εἰς τὴν σύζυγον καὶ τὸν υἱὸν τοῦ, πλὴν τῶν ἄλλων πραγμάτων καὶ τὸ «δοξάρι, ταρκάσι, τὸ σπαθί καὶ τὸ σκατάρι», δηλ. τὴν στρατιωτικὴν πανοπλίαν του.

Ἐκ Μάνης ἐπίσης κατήγετο ἡ ἐν Ζακύνθῳ οἰκογένεια τῶν Κοντοστάβλων, ἣτις ἐπὶ Βενετοκρατίας ἦτο μία τῶν ἐξεχουσῶν τῆς νήσου. Ἡ στρατιωτικὴ δὲ παράδοσις τῆς οἰκογενείας ταύτης δηλοῦται σαφῶς εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀνδρέου Κοντοστάβλου, ὅστις, ἐκ Νεταρίων (Ταιναρίων) ἐπαρχίας Λακεδαιμονίας καταγόμενος, ὑπῆρξε Στρατιώτης ἐμπειρότατος ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου τοῦ πέμπτου, καθὼς μαρτυρεῖται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ἐπὶ τοῦ τάφου αὐτοῦ εὑρισκομένου ἐν Νεαπόλει τῆς Ἰταλίας ⁶⁾).

Ἡ ἀθρόα ἐγκατάστασις Μανιατῶν εἰς τὴν νῆσον εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὴν στενωτέραν ἐπικοινωνίαν τῶν κατοίκων μεταξὺ των.

¹⁾ Δ. Β. ΒΑΓΔΙΚΑΚΟΥ, Γενεαλογικὰ τῆς Ἀγγελικῆς Νίκλη-Σολωμοῦ. Ἀθηνᾶ 52 (1948) σ. 328.

²⁾ Κ. ΣΑΘΑ, Monumenta Historiae Hellenicae VI σ. 275.

³⁾ Λ. Χ. ΖΩΗ, Λεξικὸν Φιλολογικὸν καὶ Ἱστορικὸν Ζακύνθου. Ζάκυνθος 1898 σ. 1014.

⁴⁾ Κ. ΣΑΘΑ, ἔνθ' ἄνωτ. V. σ. 17, 19, 20.

⁵⁾ Λ. Χ. ΖΩΗ, Λεξικὸν κλπ., ἔνθ' ἄνωτ.

⁶⁾ Πλείονα βλ. Δ. Β. ΒΑΓΔΙΚΑΚΟΥ, Μελισσηνοὶ καὶ Κοντόσταβλοι ἐκ Μάνης εἰς Ζάκυνθον 1509. Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας 3 (1951), 141-166.

1. Σχέσεις Μανιατών καὶ Ζακύνθου.

Αἱ οὕτω ἀναπτυχθεῖσαι σχέσεις Βενετῶν, Ζακυνθίων καὶ Μανιατῶν διηκόλυνον καὶ τὴν ἐμπορικὴν ἐποικιογνωμίαν μεταξὺ τῶν.

Ἐκ τῶν παλαιότερων σχετικῶν γραπτῶν τεκμηρίων εἶναι καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Λ. Χ. Ζώη¹⁾ δημοσιευθὲν ἐκ τοῦ Ἀρχείου²⁾ τῆς νήσου ἔγγραφον τοῦ 1594, τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ ἰδιαίτεραν σημασίαν διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἱστορίαν τῆς Μάνης διότι, σὺν τοῖς ἄλλοις, καθορίζει περιοχὰς αἱ ὁποῖαι τότε παρήγον καὶ ἐξῆγον πρὸς ἐμπόριον «βελανίδι». Σήμερον εἰς μερικὰς τῶν περιοχῶν τούτων ἡ δοῦς ἔχει τελείως ἐκλείψει καὶ διατηρεῖται ὡς ἀνάμνησις μόνον ἡ ὑπαρξίς σχετικῶν τοπωνυμίων, ὡς Ἀργὰ ἢ, Δεντροτό, Δεντροτά, Δέντρακας ὁ, Δεντρούλλι τό, Δροῦ τό, Βαλανιδεὰ ἢ, κλπ.

Ἡ ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία συνεχίζεται καὶ μετὰ ταῦτα. Εἰς τὸ πρῶτον ἐκ τῶν τεσσάρων ὑπομνημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπέβαλε τῷ 1618 ὁ κόμης Σατωρενὸ μετὰ τοῦ Πέτρου Μεδίκου πρὸς τὸν δούκα τοῦ Νεβέρ, ἀναφέρεται ὅτι οἱ Μανιαῖται «ἐκ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης ἔχον ἄσπετον καλοὺς λιμένας εἰς τοὺς ὁποῖους δέχονται λίαν ἐλευθέρως πάντα τὰς Χριστιανούς οἷνες ἠθέλον προσορμισθῶσιν ἔχει, ἀλλὰ οὐδέποτε Τούρκους. ἔχον ἀσπετὸν σίτον, ζαρπὸν καὶ ζῶα διὰ τὴν ζωοτροφίαν των ἀφοῦ ἐμπορεύονται ἀκόμη ἐξ αὐτῶν μέ τινας Βενετικὰς νήσους καὶ ἄλλας τοῦ Ἀρχιπελάγους».

Οἱ Μανιαῖται καὶ μετὰ τὴν ἐγκατάλειψιν των ὑπὸ τοῦ Μοροζίνη (1660) δὲν ἀπεθαρρύνθησαν, δὲν ὑπετάχθησαν καὶ οὔτε ἐσυνθηκολόγησαν πρὸς τοὺς Τούρκους³⁾. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατέφυγον εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Βενετῶν κατεχομένας νήσους, ἐξηκολούθησε δὲ καὶ ἡ μεταξὺ Ζακύνθου καὶ Μάνης ἐπικοινωνία.

Κατὰ τὸ ἔτος δὲ 1676 ὁ παρακολουθήσας τὴν εἰς Κορσικὴν ἀποικίαν τῶν Μανιατῶν ἐπίσκοπος Μαΐνης Παρθένιος Καλκανδῆς, ἀνακρινόμενος εἰς τὴν Γένοβαν, ἀνέφερεν ὅτι θαλασσινοὶ Μανιαῖται «ἐταξίδευσαν μὲ φρεγάδες καὶ μετέφεραν ζῶα καὶ ἄλλα τρόφιμα στὴ Ζάκυνθο καὶ σὲ ἄλλα μέρη»⁴⁾.

Ἡ νῆσος ἐχρησίμευσε καὶ ὡς ἐνδιάμεσος σταθμὸς κατὰ τοὺς πρὸς Δ. ἀποικισμοὺς τῶν Μανιατῶν. Ἐκ τῆς ὁμολογίας τοῦ ἀνωτέρω ἐπισκόπου μανθάνομεν

¹⁾ Ἐν Μαλεβῷ 4 (1923) φύλλ. 32 σ. 181.

²⁾ Συμβολαιογράφος ἱερεὺς Ἰωάννης Μακρῆς (1580-1606).

³⁾ Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 71. - Πρβ. Λ. Χ. ΖΩΗ, Μαλεβός 4 (1924) φύλλ. 33' σ. 191 καὶ φύλλ. 34, σ. 203.

⁴⁾ Ἀντόθι σ. 83.

⁵⁾ Π. ΚΑΛΟΝΑΡΟΥ, Μεγάλη Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1944, σ. 135.

ὅτι τῷ 1673 διὰ πρώτην φοράν 120 Μανιάται πρόσφυγες «ἐπῆγαν στή Ζάκυνθο καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐμπαρκαρίσθησαν διὰ τὸ Λιβόρνο σ' ἓνα καράβι ζακυνθινό»¹.

Κατὰ τὸ ἔτος ἐπίσης 1674 εὐρίσκονται εἰς Ζάκυνθον ἀπεσταλμένοι τῶν Μανιατῶν διὰ τὴν ναύλωσιν πλοίου πρὸς μεταφορὰν Μανιατῶν οἰκογενειακῶς ἀπὸ τὸ πόρτο Καλαμίτσι (παρὰ τὸ Πραστειὸν τῆς Καρδαμύλης) εἰς τὸν Τάραντα ἢ τὸ Ὀτράντο ἢ τὸ Λέτσε δηλ. εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Grecia Salentina²).

Ἀλλὰ στενὴ ὑπῆρξεν ἡ ἐπικοινωνία τῆς Μάνης μετὰ τῆς Ζακύνθου κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐπιθέσεως τῶν Βενετῶν. Τότε οἱ Μανιάται ἐτοιμάζονται πάλιν δι' ἐξέγερσιν καὶ ταξιδεύουν εἰς τὴν Ζάκυνθον διὰ τὴν προμήθειαν πυρομαχικῶν. Τῷ «1684 Ὀκτωβρίου 20» — γράφει ὁ Μάτεσης εἰς τὸ Ἡμερολόγιόν του³) — «ἦρθαν δύο γαλιότες ὁ Φαραὸς καὶ ὁ Βουργάρης ἀπὸ τῆς Μάνης καὶ ἐφέραν δέκα Μανιάτες καὶ ἐπήγανε στὸν καπετὰν γκενεράλε νὰ τοὺς δώσῃ μπούλμπερι, μπάλες καὶ ἄρματα νὰ πᾶνε κόντρα στοὺς Τούρκους, καὶ ἀφέντης τοὺς εἶπε πὼς τὴν ἄνοιξι πάγει ἕν' ἀνθρώπον». Ὁ Μάτεσης ἀναφέρει καὶ ἄλλας περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας Μανιάται κατὰ τὸ 1685 μετέβησαν εἰς τὴν Ζάκυνθον διὰ τὴν παραλαβὴν πυρομαχικῶν.

Μεγαλυτέρα ὁμως ὑπῆρξεν ἡ ἐπικοινωνία κατὰ τὰ ἔτη τῆς Βενετικῆς κυριαρχίας (1685—1715).

Ἐλευθέρως τότε οἱ Μανιάται ἐπλεον πρὸς τὴν Ζάκυνθον ἀλλὰ καὶ οἱ Ζακύνθιοι μετέφερον πρὸς πώλησιν ἐμπορεύματα, ἰδίως οἶνον, εἰς τὴν Μάνην⁴).

Νέον ρεῦμα μεταναστῶν ἐκ Μάνης εἰς τὴν Ζάκυνθον ἔχομεν μετὰ τὰ Ὀρλωφικά. Συνεκροτήθη τότε ὁλόκληρον Τάγμα ἐκ πεντακοσίων περίπου Μανιατῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τῶν υἱῶν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Πιέρρου καὶ Γεωργάκη Μπεηζαδὲ Γρηγοράκη. Οὗτοι δὲν ἔπαυσαν ἀπὸ τοῦ νὰ σκέπτονται καὶ νὰ ἐνεργοῦν ἐναντίον τῶν Τούρκων διὰ τοῦτο καὶ ἡ οἰκογένειά των ἐν Μάνῃ σκληρῶς καταδιώχθη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν⁵). Οἱ Κουμουνδουράκαι καταδιωκόμενοι ἐσώζοντο εἰς τὴν Ζάκυνθον πρὸ τοῦ 1808⁶).

¹) *Αὐτόθι* σ. 133.

²) Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Ἀποικία Μανιατῶν. *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας* 2 (1950) σ. 153 κ. ἐξ.

³) Κ. ΣΑΘΑ, *Ἑλληνικά Ἀνέκδοτα* Α. 1867, σ. 198.

⁴) Ἰδὲ κατωτέρω ἀνέκδοτον ἐγγραφον ἀριθ. 63 τῆς 11 Μαΐου 1709.

⁵) ΑΝΩΝΥΜΟΥ, Ἱστορικαὶ Ἀλήθειαι συμβάντων τινῶν τῆς Μάνης ἀπὸ τοῦ 1769 καὶ ἐντεῦθεν. Ὁ Τζανέτμπεης Καπετανάκης Γρηγοράκης καὶ ἡ Οἰκογένειά του Ἀθῆναι 1858 σ. 28. — Πρβ. Κ. Ν. ΡΑΔΟΥ, Οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Ἀρματωλοὶ ἐν Ἑπτανήσῳ (1804-1815). Ἀνάτυπον ἐκ τῆς *Ἐπετηρίδος τοῦ Παρνασσοῦ* Ἀθῆναι 1916, σ. 34, 38, 41. — Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, *ἐνθ' ἄνωτ.* σ. 218 κ. ἐξ.

⁶) Π. ΧΙΩΤΟΥ, Ἱστορικὰ Ἀπομνημονεύματα 3 σελ. 898.

Πλήν τῶν ἐμπορικῶν καὶ στρατιωτικῶν, οὕτως εἰπεῖν, σχέσεων, καὶ ὑποθέσεις ἀστικοῦ δικαίου συχνὰ ἐνεφανίζοντο πρὸς λύσιν μεταξὺ τῶν κατοίκων τῶν μερῶν τούτων.

Οὕτω, ἐν ἔτει 1683 συνωμολογήθη γάμος μεταξὺ τοῦ ἐκ Μάνης καὶ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐγκατεστημένου εἰς Ζάκυνθον Ἰωάννου Κουτζάντη τοῦ Θεοφίλου καὶ τῆς Παρασκευῆς Σκεπασταρᾶ χήρας Γεωργίου Μανιάτη. Μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν ἀναχωρήσας ὁ Κουτζάντης ἐκ Ζακύνθου καὶ μεταβάς εἰς τὴν πατρίδα του Μάνην ἠκολούθησε τὸν μοναχικὸν βίον. Τοῦτο ὅμως ἐγένετο γνωστὸν εἰς τὴν σύζυγόν του, ἡ ὁποία καὶ δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὴν διοίκησιν Ζακύνθου ἐζήτησε τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου καὶ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς προικὸς αὐτῆς. Ἡ διοικήσις ἐνέκρινε ταῦτα τῷ 1709, κατόπιν βεβαιώσεως τοῦ ἐπισκόπου Ζαρνάτας Θεονᾶ Μπούβαλη ¹⁾, ὅτι ὄντως ὁ Κουτζάντης εἶχε περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ²⁾.

Καὶ ἐξ ὑποθέσεων πειρατείας ἀκόμη ὑπάρχουν στοιχεῖα μαρτυροῦντα τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς Μάνης μετὰ τῆς Ζακύνθου. Ὅτε κατὰ τὸ ἔτος 1717 οἱ πειρατικῶς ἐναντίον τῶν Μανιατῶν δράσαντες κατέφυγον εἰς τὴν Ζάκυνθον καὶ ἐγένετο τοῦτο γνωστὸν, οἱ πρόκριτοι τῆς Μάνης ἐπέμψαν ἐπιτροπὴν πρὸς τὸν Προβλεπτὴν Ζακύνθου καταγγέλλοντες τὴν πρᾶξιν καὶ ζητοῦντες τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἀφαιρουμένων. Τὸ ἐγγράφον κατατεθὲν ἀπὸ τοῦ ἐκλαμπροτάτου Παναγιώτου Κοσμᾶ Γερακάρη καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κοσμᾶ Γερακάρη διαλαμβάνει περὶ τῆς πειρατείας ταύτης, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι γνωστὸν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τῶν Βενετικῶν ἀρχῶν ³⁾.

Πλήν τούτου, καὶ δι' ἑτέραν ὑπόθεσιν πειρατείας τοῦ 1801 δημιουργεῖται ἀλληλογραφία μετὰ τοῦ Μπέη τῆς Μάνης Ἀντώνμπεη Γρηγοράκη καὶ τοῦ Κουμαντάντε τῆς νήσου Ζακύνθου ⁴⁾.

Ταξιδεύοντες λοιπὸν οἱ Μανιάται εἰς τὴν Ζάκυνθον μετέβαινον ἐκεῖ ὥς εἰς τόπους γνωρίμους, καθ' ὅσον εὔρισκον καὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ χωρία τῆς νήσου ἐγκατεστημένους πολλοὺς συμπατριώτας των, ὑπὸ τῶν ὁποίων ἐφιλοξενοῦντο. Εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀνωτέρω πειρατείας τοῦ 1801 ἀναφέρεται, ὅτι εἰς τὴν οἰκίαν

¹⁾ Ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1618 ἐκ Μάνης (βλ. Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 69) πρὸς τὸν δοῦκα τοῦ Νεβέρ ὑπογράφεται μεταξὺ τῶν ἄλλων καί: «Κωνσταντὶς Πουβαλος στεργομε το ἄνοθε με τι γενια μου κε με ολι τι Ζαρνάτα». Πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπωνύμου. Μπούβαλης - Ποῦβαλος πρβ. Νίκλος - Νίκλης βλ. Δ. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ Νίκλων - Νιζλιάνων τῆς Μάνης. Ἀθηνᾶ 53 (1949, σ. 150 κ.ἐξ.

²⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, Ἐπικοπικὸν ἐγγράφον Ζαρνάτας. Μαλεβός 5 (1925) φύλλ. 50 σ. 403.

³⁾ Ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Α. Χ. ΖΩΗ, ἐν Μούσαις 44 (1937) φύλλ. 967, σ. 2.

⁴⁾ Α. Χ. ΖΩΗ, Μία ληστοπειρατεία κατὰ τὸ 1801. Μαλεβός 5 (1925) φύλλ. 52 σ. 427 κ.ἐξ.

τοῦ Μανιάτου Ἀνδρέα Μανιατάκη συχνὰ μετέβαινον πολλοὶ ἐκ Μάνης ¹⁾).

Ἡ κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο διάστημα ἐγκατάστασις καὶ ἐπικοινωνία τῶν Μανιατῶν μετὰ τῆς Ζακύνθου ἐπόμενον ἦτο νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἠθῶν καὶ τῆς γλώσσης τῆς νήσου. Αἱ περὶ ἐκδικήσεως ἀντιλήψεις τῶν Μανιατῶν ἐπέδρασαν ἐν μέρει καὶ εἰς τοὺς Ζακυνθίους, τὸ δὲ γλωσσικὸν ἰδίωμα τούτων ἔχει καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ιδιώματος τῆς Μάνης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προϋποθέτει ἐγκατάστασιν συμπαγοῦς πληθυσμοῦ.

Λεπτομερὴς συγκριτικὴ ἐξέτασις τῶν δύο τούτων ιδιωμάτων ἐκφεύγει τοῦ σκοποῦ τῆς παρούσης μελέτης. Ἀναφέρω μόνον ὡς κύριον γνώρισμα καὶ τῶν δύο τὸ ἀσυνίζητον τῶν εἰς -ία ὀνομάτων, τῶν ὁποίων τύποι ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα ἔγγραφα. Οὕτως ἀσυνίζήτως προφέρονται τὰ εἰς -ία θηλυκὰ καὶ τὰ εἰς ἰ-ίο (πληθ. -ία), εἰς οὐδέτερα οἶον: Θηλ. ἀλλαξία, ἀλλαξαφεντία, ἀναποδία, ἀπιδία, ἀρεσκειά, ἀσκημία, βγαρσία, βρισία, γαληφία, γροθία, δεκατία, δεκαρία, ἐξοδία, ἐσοδεία, ζειρία, ζημία, θερμαλισία, ζακογνωμία, καλοτυχία, κακοτυχία, κακοφωνία, κλειφία, κληρονομία, κλπ. οὐδ. ἀτύτια, βοντοσία, γατία, κερία, κονπία, κλειδία, νησία, παιδία, σκουφία, ταῖθα κλπ. μικρουβεῖο, μπαρμπερεῖο, ταφρεῖο, φουρναρεῖο κλπ.

Ἐχομεν ἐπίσης καὶ ἐπίδοσιν τῶν εἰς -ίας ὀνομάτων οἶον: βλασιπέας, βαφρέας, Βλατσέας, Γερέας, Κολέας, Κοντιάς, Κουβαλέας, Μπινέας κλπ.

Καὶ τοπωνύμια κυριώνυμα μαρτυροῦν τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Μανιατῶν ὡς:

Τοῦ Μανιάτη τὸ στρώμα ²⁾ (χωρίον Κοιλιωμένος). Δοξαρά τοῦ ³⁾, Δοξαρά ὁ μῦλος, τοῦ (1678), Δοξαράϊκα, τὰ (χωρία Λιθακιά, Πισινῶντας ⁴⁾, Κοντούφαρη, τοῦ ⁵⁾, Καρούμπα ἢ Σπηλαία, τοῦ (χωρίον Κερὶ ⁶⁾, Μπράτη ἢ Ράχη, τοῦ ⁷⁾, Μπράτη ἢ Σπηλαία, τοῦ ⁸⁾, Τρούπον ἢ Μέλισσα, τοῦ ⁹⁾, Χαμαραῖκα (χωρ. Γύρι ¹⁰⁾, Κοντοσταβλῖνα, ἢ ¹¹⁾, (χωρ. Κοιλιωμένος), Μεσσαλᾶ, τοῦ ¹²⁾, (χωρ. Μικρὸν Γαλάρου) κ.ἄ.

Ἐπίσης σχετικὰ πρὸς τὰ ἀνωτέρω εἶναι καὶ τὰ ἑξῆς:

1) Μανιάτης, ὁ ¹³⁾. Ὡς παρωνύμιον ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ καὶ εἶτα ὡς ἐπώνυμον (χωρ. Ἀναφωνήτρα κ.ἄ.).

¹⁾ Ἀντόθι σ. 428.

Κ. Ν. ΓΙΑΝΝΟΥΤΣΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ Ζακυνθίου γλωσσικοῦ ιδιώματος, Ἀθηνᾶ 25 (1913) σ. 149-205. - Πρβ. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, ΜΝΕ, 7. 340.

²⁾ Χ. Ι. Α., (= Χειρογρ. Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ) 603 σ. 138.

³⁾ Ἀντόθι σ. 136. ⁴⁾ Λ. Χ. ΖΩΗ, Λεξ. σ. 293, 1678.

⁵⁾ Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Ἀποικία Μανιατῶν. Ἐπετηρ. Μεσαιων. Ἀρχείου 2 (1942-50) 156.

⁶⁾ Χ. Ι. Α. 603, σ. 140. ⁷⁾ Ἀντόθι σ. 115. ⁸⁾ Ἀντόθι σ. 118. ⁹⁾ Ἀντόθι σ. 125.

¹⁰⁾ Ἀντόθι σ. 117. ¹¹⁾ Ἀντόθι σ. 136. ¹²⁾ Ἀντόθι σ. 131.

¹³⁾ Λ. Χ. ΖΩΗ, Μαλεβός 5, 1925, σ. 603.

2) *Μανιατάκης*, ὁ ¹⁾ (ὡς ἐπώνυμον).

3) *Μανιάτικος*, ὁ ²⁾ ὁ ἐκ Σπάρτης. Εἶναι δὲ τοῦτο χαρακτηριστικὸν διότι τότε ἡ Μάνη ἐλέγετο ἐπὶ τὸ ἀρχαιοπρεπέστερον καὶ Σπάρτη. Ἡ ἐπωνυμία αὕτη διετηρήθη καὶ μετὰ ταῦτα μέχρι τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος ³⁾. Ἡ περὶ τὴν Ἀνάληψιν συνοικία ἦτο γνωστὴ ὡς *Μανιάτικα*.

4) Γνωστὴ εἰς Ζάκυνθον εἶναι ἡ φρ. *Μανιάτικη ἢ καλύβα σου κι' ἐγὼ κρατῶ τὴν κλεῖδα σου*, διὰ τοὺς παραμελοῦντας τὰ ἑαυτῶν πράγματα καὶ διατρέχοντας τὸν κίνδυνον νὰ ἴδωσι ταῦτα διαρπαζόμενα ⁴⁾.

5) *Τὸ θερίο τοῦ Μάνης*. Ἐπὶ τῶν ὑπερβολικῶς ὀργιζομένων καὶ ἀτιθάσων ⁵⁾.

6) *Σκιαδόπουλον*, τοῦ. Εἶδος σταφυλῆς, τὴν ὁποίαν ἐκόμισεν ἐκ Μάνης ἡ οἰκογένεια Σκιαδοπούλου ὅτε ἐγκατεστάθη εἰς Ζάκυνθον ⁶⁾, καὶ τοπων. χωρίου Γύρι ⁷⁾.

Πολλαὶ εἶναι αἱ γνωσταὶ οἰκογένειαι, αἱ ὁποῖαι ἐκ Μάνης ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν νῆσον, μία δὲ τούτων εἶναι καὶ ἡ τῶν Νίκλων, τῶν ἐν Μάνη μεταγενεστέρως καὶ σήμερον καλουμένων ἄλλως *Νικλιάνων*, εἰς τοὺς ὁποίους ἀναφέρονται ἅπαντα τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα ἔγγραφα. Ἡ παλαιότερα μέχρι σήμερον μνεῖα περὶ τούτων ἐν Ζακύνθῳ ἀνάγεται εἰς τὸ 1554 ⁸⁾. Παλαιότερον εὑρεται τὸ ὄνομα *Leo (Leone) Nichlo* ἐν ἔτει 1521 ⁹⁾. Μετὰ ταῦτα μαρτυροῦνται μέχρι τοῦ 1859 καὶ ὑστερώτερον, ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον ὅμως *Φινωμένος*, τὸ ὁποῖον συναντᾶται ὡς παρωνύμιον τῶν Νίκλων τῷ 1745 (*Νικολὸς Νίκλος λεγόμενος Φινωμένος* ¹⁰⁾), καὶ μετὰ ταῦτα τῷ 1817 (*Nicolo Niclo Finomeno* ¹¹⁾).

2. Προέλευσις τῶν ἐγγράφων.

Ἄπαντα τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1653-1824, εἰς τὰ

¹⁾ *Αὐτόθι* σ. 428. ²⁾ Λ. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικὸν* σ. 567.

³⁾ Σ. ΚΟΥΓΕΛ, Στρατιωτικὸς κανονισμὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Μάνης κατὰ τὸν Ἀγῶνα. *Ἐφημερίς Ἀθηνῶν* «Ἐμπρὸς» 25 Μαρτίου 1948 σ. 3.

⁴⁾ Λ. Χ. ΖΩΗ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 567. ⁵⁾ *Αὐτόθι* σ. 1129. ⁶⁾ *Αὐτόθι* σ. 1014.

⁷⁾ Χ. Ι. Α. 603 σ. 116. ⁸⁾ Λ. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικὸν* σ. 723.

⁹⁾ MARINO SANUIO, *Diarii*, Venezia τόμ. 30 MDCCXCI σ. 448. (Ἀνακοίνωσις τοῦ φιλίστορος ἱατροῦ καὶ φίλου κ. Στ. Παξιμαδοπούλου).

¹⁰⁾ Ἀρχαιοφυλακεῖον Ζακύνθου. Συμβολαιογράφος Σ. Νεράντζης σ. 42. Τῇ 21 Ὀκτωβρίου 1745 παραπονεῖται ὁ Νικολὸς Νίκλος λεγόμενος Φινωμένος ὅτι ὁ Στέλιος Ὁρλάνδος ὁ λεγόμενος Πολυλογᾶς μὲ τὸ κτίριον ὅπου ἔκαμε ἠθέλησε νὰ τοῦ κλείσῃ τὸ πηγάδι τοῦ σπιτιοῦ του.

¹¹⁾ Βλ. Κατωτέρω ἔγγραφον τῆς 18-30 Ἰουνίου 1817. Πλείονα περὶ Νίκλων - Νικλιάνων βλ. Α. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Γενεαλογικὰ τῆς Ἀγγελικῆς Νίκλη - Σολωμοῦ. *Ἀθηνα* 52 (1948) σ. 233-244. - Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ Νίκλων - Νικλιάνων τῆς Μάνης. *Αὐτόθι* 153 (1949) σ. 47-194.

ὅποια ἀναφέρεται ἡ οἰκογένεια τῶν ἐκ Μάνης Νίκλων¹⁾, εἶναι ποικίλου περιεχομένου: διαθῆκαι, προικοσύμφωνα, πωλητήρια, χρεωστικά ὁμόλογα, πληρεξούσια, μισθωτήρια, παραιτήσεις ἀγωγῆς, δωρεαί, ναυλώσεις κλπ., καὶ εἶναι ἀντίγραφα ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἀρχαιοφυλακείῳ τῆς Ζακύνθου ἀποκειμένων βιβλίων τῶν κάτωθι συμβολαιογράφων²⁾:

- 1) Βερνάδου Μπορσινιόρ (3 Μαΐου 1647–31 Μαΐου 1676).
- 2) Ἀναστασίου Τούτσα (1671).
- 3) Χριστοφάλου Βασμούλου (14 Ἰουλίου 1671–3 Δεκεμβρίου 1689).
- 4) Νικολάου Νομικοῦ (3 Ἰανουαρίου 1665–3 Ἀπριλίου 1699).
- 5) Κωνσταντίνου Νοβάκου (27 Σεπτεμβρίου 1676–31 Μαΐου 1711).
- 6) Ἱερέως Ἰωάννου Κόττη (4 Μαΐου 1664–26 Αὐγούστου 1692).
- 7) Νικολάου Λιβάνη (8 Μαΐου 1664–19 Μαρτίου 1710).
- 8) Ἰωάννου Μάτεση (4 Σεπτεμβρίου 1695–10 Φεβρουαρίου 1716).
- 9) Γεωργίου Πυρρῆ (27 Ἀπριλίου 1692–12 Ἰανουαρίου 1737).
- 10) Ἰωάννου Λενόρε (30 Δεκεμβρίου 1699–13 Νοεμβρίου 1734).
- 11) Ἀντωνίου Μανροκεφάλου (1707).
- 12) Θ. Ζωγραφᾶ (1726).
- 13) Ἀντωνίου Βαρμικτή (1787).
- 14) Γραδενίγου Ψημάρη (1787–1828).

Τὰ ἔγγραφα, κατόπιν παρακλήσεώς μου, ἀντεγράφησαν μετὰ πάσης προθυμίας κατὰ διαστήματα ἀπὸ τοῦ 1946 καὶ ἐντεῦθεν, ὑπὸ τοῦ ἱστοριοδίφου κ. Λεωνίδα Χ. Ζώη, διατελέσαντος ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχαιοφυλακείου Ζακύνθου.

Τὸν σεβαστὸν φίλον καὶ ἀκαταπόνητον ἐργάτην τῆς ἐπιστήμης, ὅστις ἐξακολουθεῖ εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 86 ἐτῶν νὰ θεωρῇ, ὡς μοῦ γράφει, τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν ὡς προσευχήν, εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν θερμότατα.

¹⁾ Ἡ παλαιότερα ἐξ ἐγγράφου μαρτυρία εἶναι ἡ τοῦ 1591. Τὸ ἔγγραφο βλ. ἐν Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Ἀθηνᾶς 53 (1949) σ. 162–163.

²⁾ Περὶ τῶν συμβολαιογράφων Ζακύνθου βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἀνωτ. 3. 235. – Σ. ΔΕΒΙΑΖΗ, Ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ σταφίδος. Παρνασσός 16 (1893) σ. 72 σημ. 2. Ὁ αὐτὸς ἐδημοσίευσεν τὰ ὀνόματα τῶν ἱερέων συμβολαιογράφων τῆς νήσου εἰς τὴν ἐφημερίδα «Νέος Αἰὼν» Ζακύνθου ἀριθμὸς φύλλου 11. – Λ. Χ. ΖΩΗ, Σωματεῖον Συμβολαιογράφων, εἰς ἐφημ. Ζακύνθου «Λίκαιον» 1898 φύλλ. 1–17. – Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛ, Ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τοῦς Βενετούς. Αἰθῆναι 1942 (1948) σ. 224 κ.ἐξ.

3. Γλῶσσα τῶν ἐγγράφων.

α) Παράγοντες συντελέσαντες εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς γλῶσσης τῆς διοικήσεως κατὰ τὴν Βενετοκρατίαν ἐν Ἑπτανήσῳ.

Ἡ μακρὰ κυριαρχία τῶν Βενετῶν δὲν παρήλθεν ἄνευ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν ἑλληνικῶν κτήσεών των. Κυριεύσαντες οὗτοι τὴν Πελοπόννησον προσεπάθησαν νὰ ἐξαλείψουν τὸν ἐθνισμόν τῶν Ἑλλήνων εἰσάγοντες τὴν θρησκείαν ¹⁾ καὶ τὴν γλῶσσαν των ²⁾.

Μεγαλυτέρα ὅμως ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις των εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, τὰς ὁποίας κρατήσαντες ὀριστικῶς ἐξεμεταλλεύθησαν ἀποκλειστικῶς πρὸς ἴδιον ὄφελος καὶ εἰσήγαγον εἰς ὅλας τὰ ἡθῆ, τοὺς νόμους καὶ τὴν γλῶσσαν των ³⁾.

Ἡ Βενετικὴ Κυβέρνησις οὐδέποτε ἐπέτρεψεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους τὴν σύστασιν δημοσίων σχολείων, ἐπειδὴ «δὲν ἐποιεῖτο μονοπωλίαν μόνον τῶν ἐμπορευμάτων ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν φώτων. Καθ' ὅτι μὴ ὑπαρχόντων οὔτε σχολείων οὔτε γυμνασίων οὔτε πανεπιστημίων εἰς τὰς Ἰονίους νήσους οἱ γονεῖς ἠναγκάζοντο νὰ πέμπωσι τὰ τέκνα αὐτῶν εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ἰταλίας. Αὕτῃ ἡ γλῶσσα ἐκινδύνει νὰ κατελείπῃ διότι πάντες οἱ νόμοι, αἱ δημόσιαι πράξεις καὶ τὰ δικαστικά ἐγγράφα συντάσσονται ἐν τῇ Βενετικῇ διαλέκτῳ» ⁴⁾.

¹⁾ Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Μητρόπολις καὶ μητροπολίται Λακεδαιμονίας κατὰ τὴν Ἑνετοκρατίαν. Θεοδώρητος Κριτής, ὁ ἐκ Δημητσάνης. Ἀνάπτυπον ἐκ τῆς Θεολογίας τόμ. 20 (1949) σ. 12 - 25 ἐνθα καὶ Βιβλιογραφία. Οἱ Βενετοὶ εἶχον ὡς ἀρχὴν τὸ περίφημον ρητόν: «*Ei-meθα Βενετοὶ καὶ ἔπειτα Χριστιανοὶ*» (Siamo Veneziani e poi Cristiani). Εἰς δὲ τὴν Ἑπτανήσον ὁ λατινικὸς κλῆρος ἐθεωρεῖτο ἀνώτερος τοῦ ὀρθοδόξου κατέχων εἰς τὰς θρησκευτικὰς τελετὰς τὰ πρωτεῖα. Ὑπεχρεοῦτο ὁ ὀρθόδοξος κλῆρος νὰ συνακολουθῇ τὸν λατινικὸν εἰς τὰς λιτανείας καὶ εἰς τὰς προπομπὰς τοῦ Λατινεπισκόπου καὶ τῶν γενικῶν προνοητῶν θαλάσσης, καὶ νὰ ἀφαιρῇ πρὸ αὐτῶν τὸ καλυμμαύχιον καὶ κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ πολιοῦχου τῆς Βενετίας Ἀγίου Μάρκου νὰ προσφέρῃ ἔνεκα ὑποταγῆς ἢ τιμῆς εἰς τὸν Λατινεπίσκοπον ἡμίσειαν λίτρην κηροῦ. Σχετικὴν ἐγγράφον διαμαρτυρίαν τοῦ κλήρου τῆς Ζακύνθου τοῦ ἔτους 1525 βλ. ἐν Λ. Χ. ΖΩΗ, Ἑγγράφα τοῦ 16 αἰῶνος ἐκ τοῦ Ἀρχείου Ζακύνθου. *Byz. Neugr. Jahr.* 13 (1936 - 37) σ. κα'. - Πρβ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ, Ἡ Ἑπτανήσος ὑπὸ τοὺς Βενετούς, σ. 230-257.

²⁾ Π. ΧΙΩΤΟΥ, Ἱστορικὰ Ἀπομνημονεύματα Α'. σ. ιγ'. σημ. 11. - Πρβ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Σχεδιάσμα περὶ τῆς Ἰταλικῆς ἐπιρροῆς εἰς τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἐν Ἀθήναις 1866. [Καὶ εἰς Ἑφημερίδα τῶν Φιλομαθῶν 16 (1868) φύλ. 680 σ. 1621-1624. Φύλλ. 681 σ. 1625-1628, 1632-1637].

³⁾ ΑΝΔ. ΙΔΡΩΜΕΝΟΥ, Περὶ τῆς ἐν ταῖς Ἰονίοις νήσοις ἐκπαιδεύσεως ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς Ἑνετοὺς ὑποταγῆς μέχρι τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἀποκαταστάσεως. Ἀττικὸν Ἡμερολόγιον 1874 σ. 199. Ἰδιαιτέρως κατεδίωξαν οἱ Βενετοὶ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ εἰς τὴν Κύπρον. - Βλ. Μ. ΔΕΝΔΙΑ, Γλωσσικὰ σημειώματα, Ἀθηνᾶ 36 (1925) σ. 162.

⁴⁾ Α. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ, Περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Βενετο-

Ὁ ἱστορικὸς Μάρκος Πιέρρης Κερκυραῖος παρατηρεῖ ὅτι, ὅτε ἦτο παῖς, δὲν ὑπῆρχον οὔτε δημόσια σχολεῖα, οὔτε βιβλιοπωλεῖα, οὔτε τυπογραφεῖον ἐν Κερκύρα, αὐτὰ δὲ τὰ κυβερνητικὰ διατάγματα ἐδημοσιεύοντο χειρογράφως καὶ ἀντίτυπα γραμματικῆς τινος καὶ λεξικοῦ τῆς λατινικῆς γλώσσης ἐπωλοῦντο ἐν φαρμακοπωλείῳ. Ἰδιῶται, μάλιστα δὲ ἱερεῖς ὀρθόδοξοι ἢ λατῖνοι, ἤνοιγον μικρὰ σχολεῖα, ὅπως ἐξ αὐτῶν ἀποζῶσι, διευθύνοντες αὐτὰ ὀλιγώρως καὶ ἀδεξίως¹⁾.

Καὶ ἐν Ζακύνθῳ ἰδιωτικοὶ διδάσκαλοι ἀνελάμβανον ἐπὶ μισθῷ νὰ διδάξωσι τοὺς παῖδας «τὰ ρωμαῖκα γράμματα, ἡγουν τὸν προοιμακὸν καὶ πτωήχι, ψαλτήρι καὶ ἀπόστολο»²⁾.

Τοιοιτοτρόπως ἡ ἰδιωτικὴ ἐνέργεια καὶ ἡ φιλοπατρία τῶν Ἑπτανησίων ἤρχετο νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν παντελῆ σχεδὸν ἔλλειψιν πάσης μερίμνης ἐκ μέρους τῆς Βενετικῆς Κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἔπραττε τοῦτο σκοπίμως, ἵνα ἐξαναγκάζωνται μόνοι οἱ ἐξ ἀρίστων καταγόμενοι καὶ ἔχοντες τὰ μέσα πρὸς μάθησιν νὰ μεταβαίνωσιν εἰς τὰ ἰταλικά ἐκπαιδευτήρια³⁾.

Τὸ ὅτι ἡ Βενετία ἀπέβλεπε διὰ τῆς ἀρπαγῆς νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Ἕλληνας, παρατηρεῖ καὶ ὁ Καποδίστριας εἰς τὴν πρὸς τὸν λόρδον Castlereagh ἐκθεσίν του (1815) περὶ τῆς ἐσωτερικῆς τῶν Ἰονίων νήσων καταστάσεως καὶ προσθέτει ὅτι ἦτο ἀπίστευτος ἡ εὐκολία μετ' ἧς παρεῖχοντο παρὰ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας διπλώματα, ἰδίᾳ τῆς νομικῆς, εἰς τοὺς Ἰονίους φοιτητάς⁴⁾.

Τοῦτο εἶχεν ἐπίδρασιν καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς Ἑπτανήσου.

Τοιοιτοτρόπως ἡ χρῆσις τῆς ἰταλικῆς εἶχε καθιερωθῇ βαθμηδὸν καὶ εἰς τὸν προφορικὸν λόγον, μεταξὺ τῶν εὐπατριδῶν τῶν Ἰονίων νήσων. Ἐπεκράτησε λοιπὸν μία διγλωσσία εἰς τὰς πόλεις, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἦτο ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀνεπηρέαστος ἡ ὁμιλουμένη τῆς μεσαίας ἐπαγγελματικῆς καὶ ἐργατικῆς τάξεως⁵⁾.

Καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐπίσημος γλῶσσα, ἡ γλῶσσα τοῦ ἄρχοντος στοιχείου, εἶναι φυσικὸν νὰ ἐπιδρῇ ὅχι μόνον εἰς τὸ λοιπὸν τμήμα τοῦ ὁμιλοῦντος αὐτὴν λαοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς ὅπωςδήποτε ἐπικοινωνοῦντας πρὸς αὐτόν.

κρατίας Α'. Ἀθῆναι 1914. σ. 306. - Πρβ. Σ. ΔΕΒΙΑΖΗΝ, Ἡ ἐν Ζακύνθῳ ἐκπαίδευσις ἐπὶ βενετοκρατίας ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδότων πηγῶν. Περιοδικὸν *Κυψέλη* (Ζάκυνθος) 1887.

¹⁾ ΑΝΔ. ΙΔΡΩΜΕΝΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. 2. 200.

²⁾ Λ. Χ. ΖΩΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. κγ', κε'.

³⁾ ΑΝΔ. ΙΔΡΩΜΕΝΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 204.

⁴⁾ *Αὐτόθι* σ. 199. - Πρβ. Α. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. Ἀντίθετον γνώμην ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἔχει ὁ Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑΣ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 258 - 288.

⁵⁾ Κ. ΣΟΛΛΑΤΟΥ, Ἡ Ἑθνικὴ Γλῶσσα εἰς τὴν Ἑπτάνησον. *Νέον Κράτος* 3 (1939) φύλ. 20, σ. 146.

“Οροι ναυτικοί, διοικητικοί, νομικοί, επιστημονικοί, λέξεις δηλωτικαὶ διαφόρων ἀντικειμένων καὶ ἐμπορευμάτων, εἰσήγοντο καθ’ ἐκάστην εἰς τὰ νησιωτικὰ ἰδιώματα ἐκ τῆς γλώσσης τῶν Βενετῶν καὶ ἐξετόπιζον πολλὰς γνησίας Ἑλληνικὰς ἢ ἐλέγοντο παραλλήλως πρὸς αὐτάς¹⁾).

Ἡ ἐπιρροὴ αὕτη ἦτο ὀλιγώτερον αἰσθητὴ εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν. Ἐκεῖ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διετηρήθη καθαρὰ καὶ ἀμόλυντος εἰς τὸ στόμα τῶν ἀγροτικῶν πληθυσμῶν μὲ ἀσήμαντον ἀνάμειξιν ξενικῶν στοιχείων, κυρίως λέξεων δηλωτικῶν ὄρων καὶ ἀντικειμένων τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ.

Τρανότατον τούτου τεκμήριον εἶναι ἡ ἑλληνικότης τῶν τοπωνυμίων καὶ ἡ ἀνθησις τῆς λαμπρᾶς φιλολογικῆς παραγωγῆς κατ’ αὐτοὺς ἀκριβῶς τοὺς χρόνους τῆς Βενετοκρατίας, ἡ ὁποία δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ, ἂν ἔφθινεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἑλληνικὴ συνείδησις²⁾).

Εἰς τὴν Κέρκυραν ἐπὶ τέσσαρας καὶ πλεόν αἰῶνας ἄρξαντες τῆς νήσου οἱ Βενετοὶ οὐδέποτε κατώρθωσαν νὰ ἀκούσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν κοινῶς λαλουμένην παρὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἔξω τῆς περιοχῆς τῆς περικλειομένης ὑπὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως³⁾).

Εἰς ἔγγραφον δὲ τῆς 28 Φεβρουαρίου 1821 ὁ κόμης Γκύλφορθ μεταξὺ τῶν ἑλλων γράφει ὅτι «ἔξω αὐτῶν τριτῶν τῶν πυλῶν τὴν Κερκύρα ἡ ἰταλικὴ ἐλάχιστα κατανοεῖται εἰς τὸ Μανδοῦκιον καὶ τὴν Εἰρήτσαν καὶ καθόλου εἰς τὸν Ποταμόν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐντὸς τῶν τειχῶν ἡ ἐπίδρασις τῶν δικαστηρίων καὶ τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν τὴν συγκρατοῦν»⁴⁾).

Καὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἐπειδὴ ὁ λαὸς καὶ οἱ χωρικοὶ πρὸ πάντων ἠγνόουν τὴν Ἰταλικήν, ἡ Κυβέρνησις ἐξέδιδεν ἐν μεταφράσει εἰς τὴν ἑλληνικὴν προκηρύξεις καὶ διατάγματα καὶ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς συμβολαιογράφους νὰ συντάσσουν τὰ συμβόλαια κατ’ ἀρέσκειαν εἴτε ἑλληνιστὶ εἴτε ἰταλιστὶ⁵⁾).

¹⁾ Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Περί τῆς ἐπιδράσεως τῆς Βενετίας εἰς τὰς ὑπ’ αὐτῆς καταληφθείσας ἑλληνικὰς χώρας. *E.E.B.Σ.* 2 (1925) σ. 307. Πλήρη σχεδὸν βιβλιογραφίαν βλ. H. R. ΚΑΗΑΝΕ, *Mediterranean Bibliography*, 1: Italian loan words in modern Greek. Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ *Anuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves*. New York. VII (1939-1944) σ. 187-228.

²⁾ Πρβ. Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, ἔνθ’ ἄνωτ. σ. 309.

³⁾ Γ. ΣΑΛΒΑΝΟΥ, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν ἐν Κερκύρα Ἀργυράδων. Ἀθῆναι 1918 σ. 6. - Πρβ. I. Α. ΡΩΜΑΝΟΥ, Γρατιανὸς Τζώρτζης Αὐθέντης τῆς Λευκάδος. Ἱστορικὴ πραγματεία τοῦ Κ. Χόπφ, Κέρκυρα 1870 σ. 27 σημ. 1 καὶ 59.

⁴⁾ Κ. ΣΟΛΛΑΤΟΥ, ἔνθ’ ἄνωτ. σ. 154.

⁵⁾ Λ. Χ. ΖΩΗ, Ἐπίδρασις ξενοκρατίας ἐπὶ τῆς γλώσσης μας. *Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά* 1950 σ. 157-161. Ἐνταῦθα δημοσιεύονται ἔγγραφα τῶν ἐτῶν ἀπὸ 1504 ἕως 1900. - Πρβ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ, ἔνθ’ ἄνωτ. σ. 261 262.

Καταφαίνεται λοιπόν ότι την αντίδρασιν ταύτην τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἠθέλησεν ἡ Βενετικὴ Κυβέρνησις νὰ καταπνίξῃ διὰ τῆς καθιερώσεως τῆς βενετικῆς ὡς γλώσσης τῆς διοικήσεως καὶ τῶν δικαστηρίων. Εἰς τὰ ἔγγραφα τῶν νήσων, ἰδίως δὲ τῶν Ἰονίων, πλὴν τῶν εἰς τὴν βενετικὴν γλῶσσαν γεγραμμένων, συναντῶμεν πλείστας βενετικὰς λέξεις, τὰς ὁποίας ἡ κατοχὴ κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τοὺς κατοίκους, ἀφοῦ καὶ ἡ γλῶσσα τῆς βουλῆς ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἡ ἰταλικὴ καὶ μετὰ τὴν ἀπόσπασιν τῶν νήσων ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Βενετῶν (1797) ¹⁾.

Ἡ γλωσσικὴ αὕτη ἐπίδρασις πιστοῦται καὶ ἐκ τῶν ἔγγράφων τοῦ Ἀρχαιοφυλακείου Ζακύνθου. Ἐκ τούτων, τὰ παλαιότερα τοῦ 1560, ὅτε καὶ καθιερώθη ἡ ἰταλικὴ ὡς ἐπίσημος γλῶσσα, εἶναι ὀλιγώτερον ἐπηρεασμένα γλωσσικῶς, τινὰ δὲ τῶν παλαιότερων εἶναι δείγματα ἀμιγοῦς ἑλληνικῆς γλώσσης ἄνευ ξενικῆς ἐπιδράσεως ²⁾.

β) Στοιχεῖα ξενικὰ καὶ δημῶδη τῆς γλώσσης τῶν ἔγγράφων.

Ἡ γλῶσσα τῶν κατωτέρω δημοσιευμένων συμβολαίων κατὰ τοὺς νομικοὺς ὅρους ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῶν Κρητικῶν συμβολαίων τῆς Ἑνετοκρατίας, ἀποτελοῦσα, τρόπον τινὰ συνέχειαν ταύτης, ἀφοῦ ἐκείνη μὲν εἶναι τῶν ἐτῶν 1575-1643, ταῦτα δὲ τῶν ἐτῶν 1623-1824.

Εἰδικώτερον δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν ἐνταῦθα τὴν ἑκτασιν τῆς βενετικῆς ἐπιδράσεως ἀλλὰ παραλλήλως καὶ τὴν εὐρείαν χρῆσιν τῆς δημώδους γλώσσης.

Α'. Ἐκ τῆς Βενετικῆς ἐπιδράσεως 1) διὰ τῆς **δικαστικῆς γλώσσης** εἰσῆλθον εἰς χρῆσιν νομικοὶ ὅροι καὶ ἐκφράσεις ὡς: *ἄλμπιτρος* (arbitrio) = διαιτητής, *ἄτη* (acta) = συμβόλαια, *ἄφέντε* (absente) = ἐρημοδικία, *γιούς* (jus) = δίκαιον, *δελίττο* (delitto) = ἔγκλημα, *δεσγούστα* (disgusto) = δυσαρέσκεια, *καρέλα* (querela) = μέμψις, *καρελάρω* (querelare) = κατηγορῶ, *κοιμέσσο* (commesso) = ἐπίτροπος, *κομπρομέσσο* (compromesso) = διαιτησία, *κονσιτουέντες* (constituentes) = ἐντολεῦς, *κοντράττο* (contratto) = σύμβασις, *κονσιτόντια* (custodia) = διαφύλαξις, *λεγκίτιμα* (legittima) = νόμιμος, *λεγκιτιμαμέντε* (legittimamente) = νομίμως, *λιβέλλο* (livello) = ἑδαφονόμιον, *μινάντζια* (minaccia) = ἀπειλή, *νοτιφικάδος* (notificate) = δηλοποιῶν, *πένα* (pena) = ποινὴ, *πιέτζος* (piezo) = ἐγγυητής, *ποσσέσσο*

¹⁾ Ἡ λύσις τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος τῆς Ἑπτανήσου ἐπετεύχθη ἐπὶ τῆς ἀρμοστείας τοῦ Lord John Seaton, ὅτε εἰσῆχθη ἡ Ἑλληνικὴ ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους, εἰς μὲν τὰ σχολεῖα ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου 1849, εἰς δὲ τὰ δικαστήρια καὶ λοιπὰς δημοσίας ἀρχὰς ἀπὸ τῆς 31 Δεκεμβρίου 1851. Ἐκτοτε πᾶσα δημοσία πράξις ἰταλιστὶ γεγραμμένη ἐθεωρεῖτο ἄκυρος.

²⁾ Τοιοῦτον ἔγγραφον ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Α. Χ. Ζώη, *Ἑπτανησιακὰ Φύλλα* 1 (1948) φύλλ. 12, σ. 181-182.

(possesso) = κατοχή, *πουμπλικάρω* (publicare) δημοσιεύω, *πρετέζα* (pretesa) = αξιώσις, *προτζεδέρω* (procedere) = ενεργῶ δικαστικῶς, *ρεαλτίρω* (realdir) = ἐφεσιβάλλω, *ρεγγισιράδο* (registrato) = καταχωρισθὲν εἰς τὰ δικαστικὰ βιβλία, *ρεός* (reo) = ἔνοχος, *σκριτιούρα* (scrittura) = συμβόλαιον, ἔγγραφον, *τρανσάδα* (transatto) = ἐγκατάλειψις ἰδιοκτησίας, *τρανσισιόνε* (trasazione) = συμβιβασμός, *τριτα-τρίτζε* (diretrice) = διατάκτρια, κλπ.

2) *Διὰ τοῦ ἐμπορίου* ὑπεισηλθὼν παρὰ τῷ λαῷ λέξεις α) Ἐκ τῆς συναλλαγῆς, ὥς: *ἀκόντο* (a conto) = διὰ λογαριασμόν, *βέντιτα* (ventita) = πώλησις, *γαστάλδος* (gastaldo) = ἐπίτροπος, ἀντιπρόσωπος, *γκιοῦστιος* (giusto) = ἀκριβής, *ντάννο* (danno) = βλάβη, ζημία, *καουτζιόν* (cauzione) = ἐγγύησις, *καπάρρο* (caparro) = ἀρραβών, προκαταβολή, *καπιτάλε* (capitale) = κεφάλαιον, *κοντιτζιόν* (condizione) = συμφωνία, *κορρέντε* (corrente) = νόμισμα κυκλοφοροῦν, *κουαλιτά* (qualita) = ποιότης, *κρένιτο* (credito) = πίστισις, *μανουτατζιόν* (manutenzione) = ἀσφάλεια, *μεμόρια* (memoria) = μνήμη, *λογαριασμός*, *μέριτζα* (merce) = ἐμπόρευμα, *μόστρα* (mostra) = ἐπίδειξις, *μπαράττο* (baratto) = ἀντάλλαγή ἐμπορεύματος, *μπουλεττι* (bulletino) = γραμματίον, *ντακκάρδο* (daccardo) = ἐκ συμφώνου, *ντατζι* (dazio) = δασμός, *ὀμπλατζιόνε* (oblazione) = προσφορά, *παγκαμέντο* (pagamento) = πληρωμή, *πάττο* (patto) = συμφωνία, *πέτζα* (pezza) = μέρος, *πρίτσο* (prezzo) = τίμημα, *ἄξια*, *ρετζεβούτα* (ricevuta) = πιστοποιητικὸν παραλαβῆς, *σαλδάρω* (saldare) = ἐξοφλῶ, *σάλτο* (saldo) = πληρωμή, *σούμμα* (summa) = ἄθροισμα, *φατιούρα* (fattura) = τιμολόγιον κλπ.

3) *Λέξεις ἐνδυμάτων καὶ κοσμημάτων δηλωτικαὶ* ὥς: *ἄμπιτο* (abito) = ἐσθῆς, *βελέσσι* (velessio) = ἐπίσημον γυναικεῖον ἔνδυμα, *βέσσιτα* (vesta) = ἐσθῆς, *καμιτσιώττο* (camiciotto) = ἐπενδύτης, *καμιζόλα* (camisole) = ἐπενδύτης, *κανναβατσέττα* (cannavaccio) = καναβόπαννον, *κάσι* (casacca) = ἐπενδύτης, *κονταπέττο* (contapetto) = κόσμημα γυναικεῖον ἐπὶ τοῦ στήθους, *κορωνέττο* (coronetto) = ἀνθόπλεκτον, *ματαράτζι* (materasso) = παχὺ μάλλινον ὕφασμα, *μέρλα* (merlo) = δαντέλλα, *μόμπιλε* (mobile) = κινητόν, ἐπιπλόν, *μπρόκκα* (brocca) = πόρπη, *ξόμπλι* (exemplum) = κόσμημα, *ὀρμιζένιος* (ormesino) = μεταξωτός, *πέτζα* (pezza) = τόπι παννί, *πεττοράλε* (pettorale) = προστερνίδιον κόσμημα, *πολακέττα* (polacetta) = γυναικεῖα ἐσθῆς, *σοττανέλλα* (sottanella) = γυναικεῖον μισοφόριον, *τζαμπελλωττένια* (campellotto) = καμηλωτός, *τορναλέττο* (tornaletto) = ὕφασμα διακοσμητικόν, *περικλίνιον* κλπ.

4) *Λέξεις ἐκ τοῦ νομισματικοῦ καὶ μετρικοῦ συστήματος* ὥς: *βατσέλι* (λατ. vascellum) = μέτρον ἐκτάσεως καὶ χωρητικότητος, *γαζέτα* (gazeta) = νόμισμα, *κάρτο* (quarto) = τὸ τέταρτον, *κολωννάτο* (colonnato) = νόμισμα, *μπρά-*

τσο (braccio) = ὁ πῆχυς, ρεάλι (reali) = νόμισμα ἀργυροῦν, τζεκκίνι (zecchino) = χρυσοῦν ἐνετικὸν νόμισμα κλπ.

5) **Λέξεις ἐκ τοῦ ναυτικοῦ βίου** ὡς: ἀρμάδα (armata) = στόλος, ἀρριβάρω (arrivare) = φθάνω, προσεγγίζω, βιάτζο (viaggio) = ταξίδι, γαλιόττα (galiotta) = κωπήλατον, μπαστιμέντο (bastimento) = πλοῖον, μπόρδο (bordo) = πλοῖον, ναβιγκαιζιόνε (navigazione) = πλοῦς, νολέγκιο (noleggio) = νηολόγιον, παριζενέβολος (parcenevelo) = μεριδιοῦχος, πατρὸν (patron) = κυβερνήτης, περγαντι (bregantin) = ἐμπορικὸν πλοῖον, πιέλεγο (pielego) = ἱστιοφόρον, πόρτο (porto) = λιμὴν, ρεμέτζα (remeggio) = ἡ ἀρματωσιὰ τοῦ πλοίου κλπ.

Ἐκ τῆς ἰταλικῆς προσέτι ἔχομεν τὴν χρῆσιν 1) τῶν εἰς **-άρω ρημάτων**, ὡς: ἀββιζάρω (avvisare) = γνωστοποιῶ, ἀγγιουσιάρω (aggiustare) = συμβιβάζω, ἀκβισιάρω (acquistare) = ἀποκτῶ, ἀκκορδάρω (accordare) = συμφωνῶ, ἀκκουζάρω (accusare) = κατηγορῶ, ἀμπελιάρω (abilitare) = ἱκανοποιῶ, ἀππελλάρω (appellare) = ἐφεσιβάλλω, ἀππροβάρω (approbare) = ἐγκρίνω, ἀσπετιάρω (aspettare) = περιμένω, ἀτζετιάρω (accettare) = δέχομαι, βιατζάρω (viaggiare) = ταξιδεύω, δεκρετιάρω (decretare) = ψηφίζω, δεπορετιάρω (deputare) = διορίζω, ἐλιενάρω (alienare) = ἀποξενῶ, ἐμαντζιπάρω (imanesinare) = χειραφετῶ, ἐμπορετιάρω (imporare) = θέτω εἰς τὴν πώλην, ἱμπορετιάρω (imporare) = εἰσφέρω, ἱνκαμμινιάρω (incamminare) = προάγω, ἱμπαρεκάρω (imparare) = ἐπιβιβάζω, ἱνπερεφετίζιονάρω (imperfektionare) = ἀφίνω ἀτελές, ἱνσιάρω (insistere) = ἐπιμόνως ζητῶ, καλκολάρω (calcolare) = ὑπολογίζω, καουτελάρω (cautelare) = ἐγγυῶμαι, καπαρεκάρω (cappare) = προκαταβάλλω, κερελάρω (querelare) = κατηγορῶ, κονσενιάρω (consignare) = παραδίδω, κονσιντεράρω (considerare) = ἐξετάζω, κοντινουάρω (continuare) = ἐξακολουθῶ, κοντιτζιονάρω (condizionare) = διατίθημι, κονφερμαράω (confermare) = ἐπικυρῶ, κονφινάρω (confinare) = συνορεύω, λαουδάρω (laudare) = ἐπαινῶ, ἐγκρίνω, λιμπεράρω (liberare) = ἐλευθερώνω, λιντζεντζιάρω (licenziare) = ἀπαλλάσσω, μανκάρω (manicare) = ἐλλείπω, μπενεφιτζιάρω (beneficiare) = εὐεργετῶ, μπονιφικάρω (bonificare) = βελτιῶ, ὀμπλιγάρω (obbligare) = ὑποχρεώνω, οὐζάρω (usare) = χρησιμοποιοῦν, πουμπλικάρω (publicare) = δημοσιεύω, προζενιάρω (presentare) = παρουσιάζω, πρετζιάρω (prezzare) = ἐκτιμῶ, ρεκουπεράρω (recuperare) = ἐπανακτῶ, ρεκουτζιλιάρωμαι (riconcigliare) = συμβιβάζομαι, ρεκουντζιάρω (rinunziare) = ἐγκαταλείπω, ρεσιάρω (restare) = ὑπολείπομαι, ρεφονδάρω (rifiutare) = παραιτοῦμαι, ρεκαπιτάρω (ricapitare) = ἐπανέρχομαι, ριλεβάρω (rilevare) = ἀνεγείρω, ρισερβάρω (riservare) = ἐπιφυλάσσομαι, σαρδάρω (saldare) = ἐξοφλῶ, πληρώνω, σβαλεγκιάρω (svaligiare) = ληστεύω, σολλεβάρω (sollevare) = ἀνακουφίζω, σοττισφάρω (soddisfare) = ἱκανοποιῶ, σιμαράω (stimare) = ἐκ-

τιμῶ, *τερμινάρω* (terminare) = τελειώνω, *τοκκάρω* (toccare) = ἐγγίζω, *τρανσάρω* (transar) = συμβιβάζω, *φαμπρικάρω* (fabbricare) = κατασκευάζω, κ. ἄ.

2) Τῶν εἰς *-ίρω* ὡς: *ἀδεμπίρω* (adempire) = ἐκτελῶ, *ἀμπίρω* (ambire) = ἐπιθυμῶ, *ἀντερίρω* (aderire) = συνομολογῶ, *ἐζεκβίρω* (eseguire) = ἐκτελῶ, *ἰνβεστίρω* (investire) = ἐνδύω, *παρέχω* ἐξουσίαν, *ἰνστιτουίρω* (instituire) = ἐγκαθιστῶ, *κομπαρίρω* (comparire) = παρουσιάζομαι, *περβερίρω* (pervenire) = φθάνω, *ρεφερίρω* (riferire) = ὑπηρετῶ, *σοστιτουίρω* (sostituire) = διορίζω, *σουπλίρω* (supplire) = ἀναπληρῶ, *φινίρω* (finire) = τελειώνω, *φουρνίρω* (fornire) = προμηθεύω κ. ἄ.

3) Ἡ κατάληξις *-δῶρος, -τῶρος*, ὡς: *γοβερναδῶρος* (governatore) = κυβερνήτης, *δεμπιτῶρος* (debitore) = χρεώστης, *ἰνκβιζιτῶρος* (inquisitore) = ἐξεταστής, *κρεντιτῶρος* (creditore) = ἐγγυητής, πιστωτής, *μαντειδῶρος* (mantenitore) = σταθερός, *προκουρατῶρος* (procuratore) = ἐπίτροπος, *σουτζεδῶρος* (successore) = διάδοχος, *σιμαδῶρος* (stimatore) = ἐκτιμητής κ. ἄ.

Παρά τὰ ἄνωτέρω ὅμως ἐγένετο παραλήλως χρῆσις ἑλληνικῶν καὶ ἰταλικῶν λέξεων ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας ἐν τοῖς συμβόλοις ὡς φαίνεται ἐκ τῶν κάτωθι: Σωστά τοῦ πέζου — γιοῦστα καὶ τίξου δίδει καὶ κονσενιάρει, βεβαιῶ — *affermo*, μαρτυρῶ — *testifico*, κήρυσσῶ καὶ πῶστερα ἢ ἐγγράφω, μόντιλε καὶ στάμπιλε — κινητὰ καὶ ἀκίνητα, κομμέρος καὶ ἐπίτροπος, ὑπόσχειται καὶ προμετιάρει, ἐναντίον καὶ κόντρα, ἐλευθερότητα καὶ ἱμπεράρει, φύλαξι καὶ κουσπόντια, δουλεύει καὶ σερβίρει, διὰ ῥόγαν καὶ πληρωμὴν, κομμένη καὶ ἀννουλλάδα, κριτᾶδες καὶ σιμαδῶρους, μόντους καὶ τρόπους, ρητὴ συμφωνία — πέρ πάτιτο ἐσπρέσσο, τάσσει καὶ προμετιάρει, τέχνη — πρεφέσιον, πείραξι — μολέστια, ἐκλέξανε καὶ ἐλεγγέρανε κλπ.

Ἡ παράλληλος αὕτη χρῆσις τῶν λέξεων δεικνύει τὴν ἀδυναμίαν τῆς γλώσσης τῶν κατακτητῶν πρὸς πλήρη ἐπικράτησίν της καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν διοίκησιν.

Γενικῶς αἱ πλεῖσται τῶν ἐν τοῖς ἐγγράφοις τούτοις ἀναγινωσκομένων λέξεων ἐξηφανίσθησαν. Τοῦτο συνέβη καὶ ἐν Κρήτῃ σχετικῶς πρὸς τὰ Κρητικὰ συμβόλαια ἐπὶ Ἑνετοκρατίας καὶ ἀποδεικνύει, ὡς λέγει ὁ Γ. Χατζιδάκις¹), ὅτι «γλῶσσα ἔχουσα ζωὴν καθαρίζεται οἴκοθεν ἀπὸ τῶν ξένων λέξεων, ἐν ἄλλοις δὲ λόγοις λαὸς τιμῶν καὶ διαφυλάττων τὰ πάτρια ἀποβάλλει κατὰ μικρὸν ὥσει φυσικῶς ὅσα δεινοὶ καιροὶ ἐπέβαλον αὐτῷ ὀθνεῖα καὶ οὕτω καθαρίζεται οἴκοθεν ἀπ' αὐτῶν».

¹ Βιβλιοκρισία «Χριστιανικῆς Κρήτης» ἔτ. Α', τευχ. α' καὶ β', Ἡράκλειον 1912, ἐν Ἀθηνᾷ 23 (1911) 499.

Τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς Ζακύνθου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀρκούντως ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ἐγγράφων. Διότι παρὰ τὴν λογίαν ἔκφρασιν γίνεται χρῆσις καὶ τοῦ δημώδους λόγου οὕτως, ὥστε τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀποβαίνουν καὶ γλωσσικὰ μνημεῖα τῆς νήσου. Κατωτέρω παραθέτομεν γενικὰς τινὰς παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἐγγράφων, ἀναφερομένας εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς νήσου, χωρὶς νὰ ἐξαντλήσωμεν τὸ θέμα, διότι τοῦτο ἐκφεύγει τῆς ἀρμοδιότητος τῆς παρούσης μελέτης:

1) Τὸ **ἀσυνίζητον**. Ἐν Ζακύνθῳ ἐπέδωκεν ἡ ἀσυνίζητος κατάληξις **-ία** εἰς τὰ θηλυκὰ καὶ **-ίο -ία** εἰς τὰ οὐδέτερα. Οὕτω, θηλυκὰ ἔχομεν **τά**: ἀλλαξία, ἀπιδία, ἀρεσκεία, ἀφεντία, ἐξοδία, ἐσοδεία, καλοτεκνία, κλειψία, κληρονομία, λαδία, Λιβαδία, λιθία, μερία, νεραντζία, παντρεία, ποδία, πουλησία, πρωϊμία, ροϊδία, σειρία, σεμπρία, συκολυθία, συντροφία κ.ἄ., οὐδέτερα δὲ **τά**: κονπία, λιτριβεῖο, λουρία, μαγερεῖο, προικίο, ταφεῖο κ.ἄ.

Τὸ ἀσυνίζητον τοῦτο εἶναι σύνηθες ἐν τῷ ἰδίωmati τῆς Ζακύνθου¹⁾, νομίζω δὲ ὅτι αἰτίαν ἔχει οὐχὶ τὴν ἐκ τῶν ἰταλικῶν εἰς **-ρία** εἰσελθόντων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν²⁾, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ νήσῳ ἐγκαταστάσιν συμπανοῦς πληθυσμοῦ ἐκ Μάνης³⁾, ὅπου τὸ ἀσυνίζητον εἶναι ἐν χρῆσει εὐρείᾳ.

2) Τὰ **συμφωνικὰ συμπλέγματα** **σκ - σι - σι - σι - σι - σι** ἀντὶ τῶν **σχ - σθ - σθ - σθ - σθ - σθ** ὡς:

α) **σκ < σχ**: ὑπόσκεσι, ὑποσκόμενος, ὑποσκόπονται, σκολαρίκια κ.ἄ.

β) **σι < σθ**: εἴστε, ἐμφανιστεῖς, ἐνεφανίστη, ἐπαρουσιάστη, ἐπουμεπλικαρίστη, ἐσυνιβάστη, κατέμπροστεν, στοχαστῇ, χρειαστῇ, κ.ἄ.

γ) **φι < πτ**: δεκαφτιά, ἔρραφτα, ἐφτιά, θάφτουν, ραφτιάδες, σκάφτω, κ.ἄ.

δ) **χι < κτ**: δαχτυλίδι, δεκοχτώ, ὀχτροὺς ὀχτώ, ξεταχτό, χτίστης κ.ἄ.

ε) **χι < χθ**: ἐκράχηκα.

ς) **νι < νδ**: ἀντρός, ἀντροίκια, ἐντεκα, παντριγίαν κ.ἄ.

3) **Πρόσφυμα ε**. Σύνηθες εἶναι τοῦτο καὶ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς αὐξήσεως ἀπὸ τῶν παρωχημένων χρόνων ἐπὶ τοὺς ἀρκτικούς, ὅταν προηγῇται λέξις περατουμένη εἰς σύμφωνον **ν ἢ ς**:⁴⁾ **τὰν τὸν ἐστενέφουν, τὰ τῆς ἐκάνη, τὰ τὴν ἐφουρνίρουν, τὴν ἐδώση, τὰ τὸν ἐβγάλη, τὰ τὴν ἐκαραβοκυρεύη, τοὺς ἐστέρνει** κλπ.

¹⁾ Κ. Ν. ΓΙΑΝΝΟΥΤΣΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὴν γραμματικὴν τοῦ Ζακυνθίου γλωσσικοῦ ἰδιομάτος *Ἀθηνᾶ* 25 (1913) σ. 199 - 205. Πρβ. Γ. ΧΑΤΖΙΑΚΙ, ΜΝΕ, 1, 335, 340, 2, 271.

²⁾ Π. ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΥ, *Ἀθηνᾶς* 16 (1904) σ. 193.

³⁾ Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Γενεαλογικά τῆς Ἀγγελικῆς Νίκλη - Σολωμοῦ. *Ἀθηνᾶ* 52 (1948) σ. 240.

⁴⁾ Βλ. Γ. ΧΑΤΖΙΑΚΙ, ΜΝΕ, 1, 231. Einl. 70. Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἀθηνᾶς* 38 (1927) σ. 156.

Παρά ταῦτα ἔχομεν πρόσφυμα ε καὶ ὅταν δὲν προηγῇται λέξις περατουμένη εἰς ν ἢ ς: ὁπὺν ἐβγάνει, ἐμπαίνει, ἐβγάζοντας κ.ἄ.

Τὸ πρόσφυμα τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ τέλος τῆς γενικῆς πληθυντικοῦ ὀνομάτων ὡς: αὐτῶνε, δουλευτάδωνε, κουπιῶνε, μπάγκωνε, παιδιῶνε, σπιτιῶνε, συντροφῶνε, τζεκκινίῶνε, ὑποστατικῶνε, χρόνῶνε κ.ἄ.

4) **Ἄρθρον.** Συνήθης εἶναι ἡ μετὰ τῆς προθέσεως εἰς συνεκφορὰ τῶν τύπων τοῦ ἄρθρου ὡς: στοῦ - σιὸν - σιούς, στήν - σιὰς - σις - σιές, σιὸ - σιὰ ἢ οἱ ἄνευ τῆς προθέσεως τύποι: τές - τίς (τὰς) - τζι καὶ σπανιωτάτη ἡ χρῆσις τῆς γεν. πληθ. τοῦν (τῶν).

Ὅμοίως ἡ ἀνάπτυξις -ν ἐν τῇ συνεκφορᾷ τοῦ συνδέσμου γὰ μετὰ τοῦ ἄρθρου τῶν πλαγίων πτώσεων, ὡς: γὰ γιτοῦ - γὰ γιτόνε, γὰ γιτης - γὰ γιτήν, γὰ γιτό.

5) **Οὐσιαστικὰ εἰς -οσύνη:** Κτισιοσύνη, μαραγγοσύνη, τσαγγαροσύνη, εἰς ἕτερον ἔγγραφον ἀπαντᾷ καὶ ἡ λ. ταμπασοσύνη (ἢ βυρσοδεψία).

6) **Ἐπίθετα.** Ἡ χρῆσις τοῦ πᾶσα¹⁾. Τοῦτο εἶναι κοινὸν δι' ὅλα τὰ γένη, λαμβανόμενον ὡς ἐπιθετικὸς προσδιορισμὸς στενῆς συνδεδεμένος πρὸς τὸ οὐσιαστικὸν ὥστε γὰ θεωρεῖται ὅπως καὶ τὸ πᾶσα: Πᾶσα ἐνοῦ, πᾶσα ἄλλο πρᾶμα, πᾶσα καλὴ, πᾶσα ἀνέστησι, πᾶσα ἄλλο χρειάζομενο.

Ὅμοίως καὶ τὸ ἅπασα: Μὲ ἅπασά του ἅλῳ δικαίωμα.

Ἐκ τῶν τύπων τοῦ ὅλος σημειωτέον οἱ ὅλουνοῦ - ὅλωνῶν, οὔλη, οὔλα.

7) **Ἀριθμητικά.** Συνήθη τὰ: Ἐνὰς (ἐναῦ), δύο (δυονῶν), τέσσερες, ἑφτά, ὀχτώ, δεκαφτά, δεκοχτώ, τριάντα κλπ.

8) **Ἀντωνυμῖαι.** Σημειωτέαι αἱ:

α) **Προσωπικὴ τρίτου προσώπου:** τος, τη, το: στενεύοντάς τονε, διορθώνοντάς τους, ἀγροικῶντας την, ἀποψάλλοντάς την, βλέποντάς τηνε, δίδει τα καὶ παραδίδει τα, κονσιδεράροντάς τα, γὰ τὸ ἔχη καὶ κάμη το.

β) **Δεικτικὴ:** ἐτοῦτος - ἐτουτουνοῦ, τοῦτονε.

γ) **Ἀναφορικαί:** Συχνότατον τὸ ἄκλιτον πού: ὁπού.

δ) **Ἀόριστοι:** ἄλλος, ἄλλουνοῦ - ἄλλων.

9) **Κλίσις.** Ποικίλοι εἶναι οἱ μεταπλασμοὶ τῶν ὀνομάτων ὡς πρὸς τὴν κλίσιν. Οὕτω, κατὰ τὰς γενικὰς ἀντρός, γυναικός, μηνός, μετεπλάσθησαν αἱ γενικαί: τοῦ ἀφεντός, αὐθεντός, βαρκός, ἡμερός, θυγατερός, κατὰ τὰ δάση ἐλέχθη καὶ τὰ δένδρη, ἐκ τῆς αἰτιατικῆς τοὺς ρηθέντας ἐσχηματίσθη ἀρσενικὸν ὁ ρηθέντας καὶ ἐκ τούτου θηλ. ἡ ρηθέντα, ἐκ τῶν ἐπιθέτων εἰς -ὺς τινὰ μετεπλάσθησαν ἐκ τοῦ

¹⁾ Γ. ΧΑΤΖΙΑΚΙ, ΜΝΕ, 2, 152. Einl. 144 σημ.

τύπου τοῦ θηλυκοῦ κατὰ τὰ εἰς -ος δευτερόκλιτα: τὸ πλατεῖο, τὸ βαθεῖο· ὁμοίως κατὰ τὸ δίκες, νίκες, ἐλέχθη ἐνταῦθα καὶ διόρισες, ὑπόσχεσες, ἔξοδες, τάξεις, ἀποκρίσεις, ἀπόφασες κλπ.

Ἐπίσης ἐλέχθη ὁ μᾶστορας - τοῦ μᾶστορα, τοῦ μᾶστορη καὶ τοῦ μαστόρου, τοῦ ἀγοραστοῦ καὶ ἀγορασιῆ, τοῦ προμαίου, τῆς θυγατέρας καὶ θυγατερός, ὁ κριτής, οἱ κριταί, κριτᾶδες, τῶν κριτάδων, ὁ κοπιαστής, οἱ κοπιασταί, τῶν κοπιαστάδων, ὁ μαθητής, τῶν μαθητάδων, ὁ δουλευτής, τῶν δουλευτάδων, ὁ κτίστης, τῶν κτιστάδων, ὁ πουλητής, τῶν πουλητάδων, ὁ ράφτης, οἱ ραφτιάδες, τῶν ραφτιάδων, ὁ τζαγγάρης, τῶν τζαγγαράδων κ. ἄ.

Ἐλέχθη ὁμοίως τῆς Ζάκυνθος, τοῦ Ἀντρέος. Ἐπίσης τῶν κουπίων καὶ κουπιῶνε, παιδίου, παιδιοῦ, παιδιῶν, παιδιῶνε, παιδία, παιδιά, βλησιδίου, βλησιδιοῦ, τζεκκινίου, τζεκκινιοῦ, σπιτίου, σπιτιοῦ κλπ.

10) **Ρῆμα.** α) Ἐκληφθείσης τῆς καταλήξεως -ε ὡς τῆς τοῦ τρίτου προσώπου, ἐπεξετάθη αὕτη ἐκ τοῦ γ' ἐνικοῦ καὶ ἐπὶ τὸ γ' πληθυντικὸν τῶν ρημάτων τῆς ἐνεργητικῆς φωνῆς. Οὕτω γράφονται οἱ τύποι: ἀγαποῦνε, ἀξίζουνε, ἀρρωστήσουνε, δίνουνε, ἔχουνε, θέλουνε, καταβαίνουνε, λαβαίνουνε, μαρτενίζουνε, ξεφλοῦνε, ψάλλουνε, δώσουνε, ντύσουνε, ἀρραβανίζουνε, εἶχανε, ἐκάμανε, ἐλάβανε, ἐσταδίζανε, ἐσυμφωνήσανε, ἐχρηματούσανε, εἰθέλανε κλπ.

β) Συνήθως ὡς κατάληξις τοῦ γ' πληθ. ἐνεστώτος ἀντὶ τοῦ -ονται εἶναι ὁ τύπος -οονται: βροῖσκονται, γένονται, γινώσκονται, διαλαμβάνονται, ἐλευθερώνονται, κροάζονται, μαρτενίζονται, ξαγοράζονται, ρεμβέρονται, ρισεορβάζονται, σολλεβάζονται, ὑπόσχονται, φαίνονται κλπ.

γ) Οἱ δεύτεροι ἀόριστοι μὲ κατάληξιν πρώτου: εἶδα, εἶδαν, εἶπα, εἶπαμεν, ἦρθαν, ἦλθας, ἦσαν.

11) **Μετοχή.** Ἐκ τῶν μετοχῶν ἀξιοσημεῖωτοι εἶναι:

α) Ὁ τύπος παρὼν χρησιμοποιεῖται ἐνίοτε καὶ διὰ τὸ θηλυκόν: ἡ παρὼν διαθήκη, ἀπὸ τὴν παρὼν νῆσον κ.ἄ.

β) Ὁ εἰς -όντας ἀντὶ -ων τύπος τῆς μετοχῆς τῶν βαρυτόνων ρημάτων ὅστις εἶναι καθολικός. Οὕτω, γράφεται: ἀποψάλλοντας ἀκούοντας, ἀρριβάροντας, ἀσβεσιώνοντας, ἀφίνοντας, βγάνοντας, βλέποντας, γυρεύοντας, δουλεύοντας, δίνοντας, ἐξεκαθαρίζοντας, ἔχοντας, ἡξεύροντας, θέλοντας, θρέφοντας, ἰνβεσιύροντας, κάνοντας, κόφτοντας, λαβαίνοντας, μαθαίνοντας, οὐζάζοντας, παίροντας, πληρώροντας, σκάφτοντας, στερεεύοντας, τυχαίνοντας, φινίζοντας κλπ.

Ὁ τύπος ἐπεκράτησε καὶ διὰ τὰ θηλυκά, ὡς: δίνοντας αὐτή, κόφτοντας καὶ λυνώνοντας αὐτή, ἔχοντας αὐτή, κάνοντας αὐτή κλπ., ἡ δὲ χρῆσις του, μαρτυρουμένη ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Κοινῆς, ἐπέδωκε μεγάλως κατὰ τὴν βυζαντινὴν

περίοδον καὶ μετὰ ταῦτα ¹⁾).

γ) Ὁ εἰς -ῶντας τύπος τῆς μετοχῆς τῶν συνηρημένων ρημάτων, ὡς: ἀγροικῶντας, ἀρχινῶντας, βοηθῶντας, ἐπιθυμῶντας, ἡμπορῶντας, μπορῶντας, παρακαλῶντας, περικαλῶντας, πουλῶντας, μαρτυρούμενος καὶ οὗτος ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Κοινῆς ²⁾).

12) **Ἐπιρρήματα**: α) εἰς -ως: ἀλλέως, ἀνταμῶς, ἐφημεσίως, θεληματικῶς, μετρητῶς, στοματικῶς, χειριδοτῶς, χειροδοτῶς κλπ.

β) Εἰς -α: ἀνάμεσα, ἀντάμα, ἀξесυναίριστα, εἰρηνικά, ἐμπιστεμένα, ἡγαπημένα, θεληματικά, καλά, μέσα, μισιακά, μπιστεμένα, ξανάρχα, ξέχωρα, ὀλοτριγυρα, πρῶτα, σιμά, τιμημένα, τιμητικά, χωρία, κ.ἄ. Τούτων ἡ ἐμφάνις ἀνέρχεται εἰς τοὺς χρόνους τῆς πρώτης γραπτῆς παραδόσεως, ἀπὸ δὲ τῶν Μέσων Χρόνων κατέστησαν κοινὰ ἐκβαλόντα κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ εἰς -ως ³⁾).

Ποικίλη καὶ πλουσία εἶναι ἡ χρῆσις στοιχείων δημῶδους λόγου ὡς εἰς τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν: Γεναρίου-Γιανουαρίου, Φλεβαρίου, Μαγίου, Γιούλιου, Ἀγούστου, Δικεμβρίου, εἰς τὴν παρῴθεον δημῶδων τύπων ὡς γιομῆτα, ἐδικός, ἱερέας, γιός, μέρα, θροφή, ἀνταποκρίνεται, ἀποκρίνεται, ἀποκρένεται, ὑποκρένεται, ποκρένεται (ἅπαντα μετὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ πληρώνειν), ἐντύνω, κτείνω, κτείνω, ἐκρίσκω, βροίσκω, ἐκδύνηται, ἐκδύνηται (δηλ. ἀπαλλοτριούται) κλπ., καὶ εἰς τοὺς τύπους τῶν κυρίων ὀνημάτων, ὡς Ἀναστάσις, Δημήτρις, Γιάννης, Γληγόρης, Μιχάλης, Νικόλας, Κωνσταντῆς κλπ.

Ἡ σύνταξις ἐπίσης καὶ γενικῶς ἡ φραστικὴ διατύπωσις εἶναι καταφανῶς ἐπηρεασμένη ἐκ τοῦ δημῶδους λόγου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὥστε δικαίως δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὰ κατωτέρω ἔγγραφα ὡς γλωσσικὰ μνημεῖα διὰ τὴν μελέτην τοῦ Ζακυνθίου ἰδιώματος.

5. Σημασία τῶν ἐγγράφων.

Τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα δὲν εἶναι βεβαίως ἐκ τῶν παλαιότερων τῆς νήσου, διότι τὰ σωζόμενα εἰς τὸ Ἀρχαιοφυλακεῖον αὐτῆς ἀνέρχονται μέχρι τοῦ 1500 περίπου ⁴⁾).

¹⁾ Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, Einl. σ. 143 - 144. πρβ. Φ. ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΔΗ, Ἡ μετοχὴ στὰ Νεοελληνικά Ἀθήνα 1946.

²⁾ Ἐνθ' ἄνωτ.

³⁾ Διὰ πλείονα βλ. ΑΝΘ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Ἐπιρρήματα εἰς -α. Λεξικογραφικὸν Δελτίον τῆς Ἀκαδημίας. Ἀθῆναι 2 (1940) σ. 3 - 74.

⁴⁾ Ἐν τῶν παλαιότερων ἐγγράφων εἶναι τὸ Χρονικὸν τοῦ Γιωργιᾶ τοῦ ἔτους 1505. Τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ Σ. ΔΕΒΙΑΖΗ ἐν περιοδ. «Κυψέλη» 3 (1886) φύλλ. 17 (41) σ. 198 - 200. -

Τὸ παλαιότατον μέχρι σήμερον ἔγγραφον εἰς τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖται ἡ οἰκογένεια Νίκλων ἐκ Μάνης εἰς Ζάκυνθον εἶναι τοῦ ἔτους 1591 ¹⁾. Ἐπιμελεστέρα ὁμως ἔρευνα εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς νήσου θὰ φέρῃ ἀσφαλῶς εἰς φῶς εἰδήσεις καὶ διὰ παλαιότεραν ἀκόμη ἐποχὴν, ἀφοῦ ἐξ ἄλλης πηγῆς μαρτυροῦνται οἱ Νίκλοι τῆς Μάνης εἰς τὴν Ζάκυνθον τῷ 1554 ²⁾.

Πλὴν τοῦ γλωσσικοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἐγγράφων ἡ σπουδαιότης αὐτῶν ὑπὸ ἔποψιν πραγματικῶν εἰδήσεων εἶναι σημαντική.

Οἰκογένειαι τῆς νήσου, ἀναφερόμεναι τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ κ. Λ. Χ. Ζώη εἰς τὸ Λεξικὸν αὐτοῦ, μαρτυροῦνται ἐνταῦθα εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν, ὥς αἱ *Βαρσαμᾶ*, *Βερούση*, *Κοσμᾶ*, *Μασάρη*, *Μπουζιάνου*, *Ρουμελιώτη* κ.ἄ., ἕτεραι δὲ ἀναφέρονται διὰ πρώτην φορὰν καὶ ἐκ Ζακύνθου, ὥς αἱ *Βραιζάμου*, *Δελετεμένου*, *Λρογγίτη*, *Ζαγάλη*, *Ζαπάντη*, *Θοδόση*, *Καλεστάνου*, *Καρδιανοῦ*, *Λουκᾶ*, *Μεγκενάτη*, *Μουδάτζου*, *Νομίτζη*, *Ντεμπονέρα*, *Ντεράζου*, *Πανδῆ* κ.ἄ., καὶ ἐκ Μάνης ὥς αἱ *Γουνελᾶ*, *Κονιάρη*, *Ραγκαβᾶ*, κ.ἄ.

Ὅμοίως ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀναγραφὴ τοπωνυμίων παλαιῶν καὶ ἐκ Ζακύνθου ὥς: *Βολύμα* ἢ, *Βολύμες* οἱ, *Κόταρος* ὁ, *Γεῦκο* τό, *Λοῦρος* ὁ, *Μαροῦ* τοῦ, *Μπαρᾶτον* τὸ κ. ἄ., καὶ ἐκ Μάνης ὥς: *Αἰθωλίμζα* ἢ, *Βοίτυλο* τό, *Γίπορο* τό, *Γερολιμῆτας* ὁ, *Γίττα* ἢ, *Κίττα* ἢ, *Λῆ* τό, *Ζαρκάτα* ἢ, *Καουλούπολις* ἢ, *Κατζίπουνεση* τοῦ, *Κελεφᾶ* τοῦ, *Κονταρναίμζα* τῆς Μάνης ἢ, *Χαμηλὴ* ἢ, *Μαῖνη* ἢ, *Μάριο* ἢ, *Brazzo di Maïna*, *Μέσοπος*, *Πόρο-Καῖον* τό, *Πουλαριοὶ* οἱ, *Πραστίον* τό, κ.ἄ.

Διαφωτίζονται προσέτι πλεῖστα ζητήματα ἀναφερόμενα εἰς οἰκονομικοὺς καὶ γεωργικοὺς θεσμοὺς τῆς νήσου. Οὕτω π.χ. ἀνευρίσκομεν εἰδήσεις περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἀνέθετον πρὸς τινα τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των, πληροφορούμεθα τὸν τρόπον τῆς καλλιεργείας, τὰ εἶδη τῶν παραγομένων προϊόντων καὶ τὴν ἀγοραστικὴν αὐτῶν ἀξίαν, τὸ μετρικὸν καὶ τὸ νομισματικὸν τῆς νήσου σύστημα, τὸν τρόπον τοῦ δανείζεσθαι, τῆς συντάξεως ἀγοραπωλησιῶν καὶ μισθώσεων ἀκινήτων, τῆς συντάξεως προικοσυμφώνων καὶ προικοπαραδόσεων καὶ ἐξ αὐτῶν τὰ χάριν προικὸς διδόμενα ἀκίνητα ἢ νομίσματα, κοσμήματα, ἐνδύματα, οἰκιακὰ ἔπιπλα καὶ σκεύη, τὸν τρόπον τῆς χειραφετήσεως ἀνηλίκου, τῆς παραιτήσεως ἀγωγῆς, κλπ., ὥστε τὸ περιεχόμενον τῶν ἐγγράφων τούτων ἀποβαίνει

Δ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, Μνημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων 2 (1890) σ. 153 - 156 καὶ τελευταίως εἰς τὸ περιοδ. *Ἑπτανησιακὰ Φύλλα* 1 (1947) φύλλ. 7 σ. 95 - 97. Ἔτερον παλαιὸν συμβόλαιον τοῦ ἔτους 1508 βλ. ὑπὸ Λ. Χ. ΖΩΗ, *Αὐτόθι* φύλλ. 12 σ. 181 - 182.

¹⁾ Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. *Ἀθηνα* 53 (1949) σ. 162 - 163.

²⁾ Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. *Ἀθηνα* 52 (1948) σ. 234 σημ. 3.

σημαντικὸν ὃχι μόνον διὰ τὸν θέλοντα νὰ μελετήσῃ τὸ δίκαιον τῆς Ζακύνθου ἐπὶ Βενετοκρατίας, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐνδιαφερόμενον διὰ τὴν καθόλου ζωὴν τῆς νήσου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

6. Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐγγράφων.

Τὰ κατωτέρω δημοσιευόμενα 129 ἔγγραφα εἶναι ἀντίγραφα ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἀρχειοφυλακείῳ τῆς Ζακύνθου ἀποκειμένων βιβλίων τῶν συμβολαιογράφων τῆς νήσου. Τὰ ποικίλου ἐνδιαφέροντος θέματα τούτων, ὡς ἀναγόμενα εἰς τὸν κύκλον ἐρεῦνης καὶ μελέτης τῆς νομικῆς ἐπιστήμης, ἐκφεύγουν τῆς ἀρμοδιότητος τῆς παρούσης ἐργασίας. Διὰ ταύτης παρέχονται μόνον γλωσσικὰ καὶ πραγματικὰ ἐρμηνεύματα οὕτως ὥστε νὰ εὐκολύνεται ὁ νομικὸς εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ περιεχομένου τῶν ἐγγράφων.

Πρὸς τοῦτο, ἀμέσως κάτωθεν ἐκάστην ἐγγράφου παραθέτομεν τὰς ἀναγραφὰς τῶν ἀναγκαίων σχολίων, ὅπου τοῦτο ἦτο δυνατόν, εἰς δὲ τὸ τέλος τῆς μελέτης πίνακα κυρίων ὀνομάτων καὶ τοπωνυμίων ὡς καὶ ἐρμηνευτικὸν λεξιλόγιον πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ περιεχομένου ἀπὸ γλωσσικῆς ἀπόψεως.

Βασικὸν βοήθημα ἐπῆρξε τὸ πολυτίμητον «Λεξικὸν Φιλολογικὸν καὶ Ἱστορικὸν Ζακύνθου» τοῦ κ. Α. Χ. Ζώη· διὰ τοῦτο ὀνόματα καὶ πράγματα ἀναφερόμενα εἰς αὐτὸ παρατίθενται εἰς τὴν ἐργασίαν ἀντὶ τῆς σχετικῆς παραπομπῆς.

Ὡς πρὸς τὴν μέθοδον τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἐγγράφων ἐτηρήθησαν τὰ ἑξῆς:

1) Τὰ ἔγγραφα ἀναγράφονται κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ἀνεξαρτήτως τοῦ περιεχομένου αὐτῶν.

2) Προτάσσεται τοῦ κειμένου ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ ἐγγράφου, ἀναλόγως τοῦ περιεχομένου, ἀκολουθεῖ ἡ χρονολογία τῆς συντάξεως αὐτοῦ, τὸ ὄνομα τοῦ συμβολαιογράφου, τὸ βιβλίον αὐτοῦ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῆς σελίδος εἰς ἣν τοῦτο εὐρίσκεται.

3) Εἰς τὸ κείμενον, πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ἀναγνωστῶν, ἀποκαθίσταται ἡ στίξις καὶ ἡ ὀρθογραφία, χωρὶς νὰ μεταβάλλεται ὁ τύπος τῶν λέξεων ἢ ἡ φθολογικὴ παράδοσις τοῦ κειμένου.

Ἐξαιρετικῶς δὲν μετεβλήθη ἡ ὀρθογραφία καὶ ὁ τονισμὸς τῶν αὐτογράφων ὑπογραφῶν καὶ σημειώσεων τῶν ὑπογραφέων τῶν ἐγγράφων.

4) Διὰ τὰς ἐκ τῆς βενετικῆς καὶ ἰταλικῆς γλώσσης λέξεις ὡς βάσις ἐλήφθη ἡ ὀρθογραφία τῆς ἰταλικῆς.

Κριτικὰ σημεῖα ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ ἑξῆς:

( ) = βραχυγραφία.

< > = πιθανή παράλειψις λέξεως ὑπὸ τοῦ γραφέως.

. . . = γράμματα δυσανάγνωστα.

(;) = Ἀμφίβολος ἀνάγνωσις λέξεως ἢ σημασία αὐτῆς.

ΕΓΓΡΑΦΑ

1.

Ἐγγραφὸν ἐξοφλήσεως ἐκατέρωθεν ἀπαιτήσεων τῆς 29 Μαΐου 1653.

Νοτάριος Β. Μποναινιόρ ¹⁾ (Βιβλ. 12 σ. 115).

† 1653 Μαΐου 29. Τὴν σήμερον ἐνεφανίστησαν κατέμπροστε ἐμοῦ νοταρίου ²⁾ καὶ μαρτύρων ὑπογεγραμμένων παρόντες καὶ σωματικοὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ κύρ Μιχάλης Νίκλος ³⁾ τοῦ ποτέ ⁴⁾ Στρατῆ ἐκ δὲ τοῦ ἑτέρου ὁ μ(ισσέ)ρ Πέτρος Κοντοστάβλης ⁵⁾, τὰ ὅποια μέρη ἐσυμφώνησαν ὡς κάτωθεν: ἤγουν ὁ ἄνωθες Νίκλος κράζεται πλερωμένος καὶ εὐχαριστήματος ἀπὸ τὸν αὐτὸν Κοντόσταβλο σ' ὅ,τι ἐπρεξεντάριζε εἰς δυνάμειν τῆς ἑνταχθῆς στάς 26 τοῦ Μαρτίου

¹⁾ Μποναινιόρ (Bonsignior). Ἡ οἰκογένεια αὐτῆς ἀνατρέπειται ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1624. Ἐκ ταύτης ὁ Μποναινιόρ τοῦ Φραγκίσκου ἐχρημάτισε Στρατὴ ἀνγράφας Ζακ. ἀπὸ 3 Μαΐου 1647 - 31 Μαΐου 1676. Ἄλλος Ἀθανάσιος τοῦ Διονυσίου λόγιος, πενήθης τῷ 1827, διὰ τὴν ρητορικὴν του εὐφράδειαν ἐκλήθη «καλλικέλαδος τῆς Ζακύνθου ἀιδών».

²⁾ Νοτάριον. Οἱ συμβολαιογράφοι ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Κρήτῃ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας ἐκαλοῦντο νοτάριοι, νοτάρροι καὶ νοδάρροι (ένετ. podarri). Διαφρίζοντο ὑπὸ τῆς Ἑνετ. Διοικήσεως καὶ ἐθεωροῦντο δημόσιοι ὑπάλληλοι, δι' ὃ γράφονται καὶ νοτάρριοι πούμπλικοι ἢ δημόσιοι νοτάρριοι τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Βλ. ΣΤ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ, Κρητικά Συμβόλαια Ἑνετοκρατίας 1575 - 1643. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Χριστιανικῆς Κρήτης τόμ. 1 (1912) σ. 9. (Εἰς τὸ ἀνάτυπον τοῦτο θὰ γίνωνται ἐφεξῆς καὶ αἱ παραπομπαί). Ἐν Ζακύνθῳ οἱ τῆς ἐξοχῆς νοτάρριοι καλούμενοι καὶ (Δι)δάσκαλοι μετήρχοντο καὶ τοὺς πραγματογνώμονας. Νοτάρριοι ἐγίνοντο καὶ οἱ ἱερεῖς. Βλ. Λ. Χ. ΖΩΗ, Σωματεῖον συμβολαιογράφων, ἐν ἐφημ. Ζακ. «Δίκαιον» 1898 φύλλ. 1 - 17. πρβ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛΑ, Ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τοὺς Βενετούς, Ἀθήναι 1942 σ. 223 - 225.

³⁾ Μιχάλης Νίκλος. Ἡ οἰκογένεια Νίκλων τῆς Μάνης μαρτυρεῖται ἐγκατεστημένη ἐν Ζακύνθῳ ἤδη τῷ 1554. Πλείονα βλ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Γενεαλογικά τῆς Ἀγγελικῆς Νίκλη - Σολωμοῦ, Ἀθηνᾶ 52 (1948) σ. 233 - 243. - Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ Νίκλων - Νικλιάνων τῆς Μάνης. Αὐτόθι 53 (1949) σ. 147 - 194.

⁴⁾ Μιχάλης Νίκλος τοῦ ποτέ Στρατῆ. Συνήθης ἡ χρῆσις τοῦ ποτέ ὅταν δὲν ζῇ ὁ πατήρ ἢ ὁ σύζυγος κατὰ τὸν χρόνον τῆς συντάξεως τοῦ ἐγγράφου.

⁵⁾ Κοντοστάβλης. Ἡ οἰκογένεια Κοντοστάβλων ἐκ Μάνης μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1509, ἐνεγράφη δὲ ἐν τῇ Χρυσοβίβλῳ τῷ 1578. Παρωνύμια ταύτης τά: Μπιζάρρος 1774, Τριζάμπελος 1723, Χορταράκης 1714, Ἀλουμπᾶς 1750. Ἐλέγοντο καὶ οἱ τύποι Κοντόσταβλος καὶ Κοντοσταβλάκης. Πλείονα περὶ τῆς οἰκογενείας ταύτης βλ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Μελισσηνοὶ καὶ Κοντόσταβλοι ἐκ Μάνης εἰς Ζακύνθον (1509), Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας 3 (1950) 141 κ.ἐξ.

1653 καὶ δὲν προτεντέρει εἰς τίποτις ἄλλο ἀπὸ τὸν ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Πέτρο, καὶ ἀλικόντρο ¹⁾ ὁ αὐτὸς μ(ισσέ)ρ Πέτρος κράζεται καὶ αὐτὸς εὐχαριστημένος διὰ τὸ νοίκι τοῦ σπιτιοῦ, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐνοικίασε δι' ἓνα χρόνον καὶ φινίρει τὸν μῆνα τὸν Ἀπρίλιον τὴν ἡμέρα τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, στοὺς 1654 καὶ δὲν προτεντέρει ἓνα τὸ ἄλλο μέρος τίποτις ἄλλο, κόφτοντας καὶ λειώνοντας ²⁾ τὴν ἄνωθεν ἰντιματζιὸ εἰς ὅλα τῆς τὰ μέρη. Καὶ οὕτως ἔμειναν εὐχαριστημένα τὰ μέρη ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Πόλος γαζῆς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

† γιάννης κεφαλληνὸς ³⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

2.

Διαθήκη τῆς 5 Ἰουνίου 1659. Νοτάριος Β. Μποσινιὸρ (Βιβλ. 30 σ. 147).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ⁴⁾ ἀμήν, ἔτη ἀπὸ τῆς Αὐτοῦ γεννήσεως 1659 μηνὸς Ἰουνίου 5 πέντε, ἡμέρα Κυριακὴ πρὸς ὥρες τρεῖς ἰντζίρκα. Τῆς σήμερον εἰς τὸν Αἰγιαλὸν ⁵⁾ τῆς πόλεως Ζακύνθου, ἐπὶ σκοντράδα τῆς Θείας Ἀναλήψεως ⁶⁾,

¹⁾ ἀλικόντρο. (Ἑντ. al incontro) = ἀντιπαραστέλλω, τὸναντίον. Κατωτέρω εἰς ἔγγραφον τοῦ 1672 ὁ τύπος αἰ. ἰνκότρο. Νομίζω ὅτι ἐνταῦθα καὶ τὸ νοελλ. ἀλικοντίζω = ἐμποδίζω (ἐν Κρήτῃ ἀλικοντρίζω) καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ τουρκικοῦ al karşı / ἱστορικὸν Λεξικὸν Ἀκαδημίας Α' (1933) σ. 442β.). Τὸ ἀλικοντρίζω κατὰ παρεμπόλησιν πρὸς τὸ ἐπίρρ. κόντρα βλ. Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, ἐν *Byzant. Zeitschr.* 25 (1925) σ. 269. Πρβλ. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, *Ἀθηνα* 20 (1908) σ. 558, 43 (1931) σ. 186 κ.έξ. καὶ τὰ ἐν τῷ ἱστορικῷ Λεξικῷ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 442β - 443α: ἀλικοντεύω = ἐμποδίζω, ἀλικόντι, τό = ἐμπόδιον, ἀλικόντισι, ἡ = κώλυμα, ἀλικόντισμα, τό, ἀλικοντρος ἐπιφ. λεγόμενον ὑπὸ παιδων, ὅταν θέλουν νὰ παύσῃ πρὸς στιγμὴν τὸ παιγνίδιον. Ἐν Μάνῃ καὶ οἱ τύποι ἀλικοδίζον, ἀλικοδοῦ = ἐμποδίζω, ἀλικόδο, τό = τὸ ἐμπόδιον.

²⁾ κόφτοντας καὶ λειώνοντας. Ἡ ἔκφρασις κόφτω καὶ λειώνω συνήθης εἰς τὰ συμβόλαια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης σημαίνει διαλύω τὴν συμφωνίαν, ἀκυρῶ τὰ συμφωνηθέντα.

³⁾ γιάννης κεφαλληνός. Κατὰ τὸν Δ. ΒΑΡΒΙΑΝΗΝ, Χρονικά ἀνέκδοτα σ. 21 (Ἀρχαιοφυλακεῖον Ζακύνθου), ἡ οἰκογένεια Κεφαλληνοῦ ἐγκατεστάθη ἐν Ζακύνθῳ ἐξ Ἀνδρούσης. Παρωνύμια ταύτης τὰ Βορθάλης καὶ Τσοτσώνης.

⁴⁾ Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι. Ὁ τύπος οὗτος εἶναι ὁ μᾶλλον συνήθης εἰς τὰ ἔγγραφα. Ἐνίοτε ἐγένετο χρῆσις καὶ τῶν: *Εἰς δόξαν Χριστοῦ ἔτη ἀπὸ τῆς Αὐτοῦ γεννήσεως . . . , Laus Deo . . . , Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος καὶ τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν Ἀγίων κλπ.* Βλ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Ἀποικία Μανιατῶν, Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 2 (1940 - 50) σ. 155. Πρβλ. Φ. Κουκουλέ, Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ Λαογραφικά 2 (1950) σ. 104 - 106.

⁵⁾ Αἰγιαλόν. Τὸ προάστειον Αἰγιαλὸς τῷ 1614 ἠριθμεῖ 4.000 οἰκίας Βλ. Σ ΔΕΒΙΑΖΗ, Ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ σταφίδος. *Παρθενός* 16 (1893) σ. 554 σημ. 2.

⁶⁾ σκοντράδα τῆς Θείας Ἀναλήψεως. Τῷ 1816 ἡ Ζάκυνθος εἶχε 16 συνοικίας. Βλ. Λ. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικὸν* σ. 1017. Ἐκ τῶν κατωτέρω ἔγγράφων μαρτυροῦνται αἱ συνοικίαι: Τοῦ Ἀγίου

εἰς τὸν οἶκον ὅπερ κατοικεῖ τὴν σήμερον ὁ μ(ισσέ)ρ Γεῶργος Νίκλος τοῦ π(ο)τ(έ) μ(ισσέ)ρ Βρεττοῦ ¹⁾, ἀνακραζόμενος ἐγὼ ὁ νοτάριος καὶ οἱ παρόντες ὑποκάτωθεν τίμιοι μάρτυρες παρακαλεστοί ²⁾ ἀπὸ τὸν ἄνωθεν Νίκλο διὰ νὰ ποιήσῃ τὴν παροῦσαν του διαθήκη καὶ ὕστερή του διόρθωσι, εὗρισκόμενος ἄρρωστος στὴν κλίνην του καὶ χάριτις Χριστοῦ ἔχοντας τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑγιεῖς, ἐρωτήθη ἂν ἀφίνῃ εἰσὲ σκλάβους ³⁾ καὶ εἰς ὀσπιτάλιν ⁴⁾ κανένα πράγμα καὶ εἶπεν οὐχί. Ἔτι λέγει, θέλω, ὀρίζω καὶ ἀφίνω διὰ καθολικόν μου κληρονόμον εἰς τὰ παντοῖα μου ὅλα τὰ καλά, μόμπιλε καὶ στάμπιλε, κινητὰ καὶ ἀκίνητα, παρόντα καὶ

Ταξιάρχου τοῦ Πασπαλιάρη (1663), τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης (1682), τῶν Ἀγίων Σαράντων (1687), τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Γριπάρη (1696), τῆς Ἐπισκοπῆς (1708), τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου τοῦ Ἀνδρείτη (1708), τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τοῦ Πετρούτζου (1715), τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου (1710), τῆς Κυρίας τοῦ Πικρίδη (1717), τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (1722), τοῦ Ἀγίου Λαζάρου (1723), τῆς Κυρίας Εὐαγγελιστρίας (1724), τοῦ Παντοκράτορος (1730), τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων (1784), τῆς Ζωαρχικῆς Τριάδος (1816), τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῶν Γερόντων (1816).

Ὁ Ναὸς τῆς Ἀγαλήψεως ἐν τῇ πλατεῖᾳ τοῦ ἁγίου Πέτρου μεταξὺ τοῦ Ἀγίου Ἐλευθερίου καὶ τῆς Ἑβραϊκῆς συνοικίας ἦτο τῷ 1595 μνημονεύεται εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Φραγκοπούλων.

¹⁾ Βρετός. Τὸ ὄνομα Βρετός ὡς βαπτιστικὸν ὄνομα ἐν Μάνῃ. Οὕτω καλεῖται τὸ ἐκτεθὲν παρὰ τῶν γονέων καὶ εὐμενὲν νεογνόν, ἐξ ἐπακούσεως προλήψεως διὰ δὲ αὐτοῦ τοῦ τρόπου θὰ ἀποφευχθῇ ὁ θάνατος τοῦ βρέτους. Παραποικίαν ἀσχήν ἔχουν αὐτόθι καὶ τὰ ὀνόματα *Ποῦλος - Πουλημένος, Σταμάτης, Στατός, Σταυρομένη, Πολυζώης*. Ἀπαντᾷ βαπτιστικὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπώνυμον *Βρετάκης Μιχαλάκης καὶ Βρετάπουλος* Γεωργούλας, εἰς τὸ ἱατρικὸν ἡμερολόγιον τοῦ Μανιάτου χειρουργοῦ Πασπαδάκη. Ν. Ἑλλήν. 14 (1917) σ. 61. Σήμερον ἐν Μάνῃ οἱ τύποι *Βρετός* ὁ, *Βρετὴ* ἡ, *Βρέτακας*, ὁ (μεγεθ.), *Βρετάκα*, ἡ (μεγεθ.) *Βρετάκος* (ἐπων.), *Βρετακάκος* (ἐπων.), *Βρετέας* (ἐπων.), *Βρετάκη*, τοῦ (τοπων.). Ὡς ἐπώνυμον τὸ *Βρετός* καὶ ἀλλαχοῦ. Γνωστοὶ *Ματθαῖος Βρετός* καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Παταβίου περὶ τὸ 1608, κ.ἄ. Πρβ. Ν. ΒΕΗ, Ἐκφρασις κώδικος τῆς μητροπόλεως Μονεμβασίας καὶ Καλαμάτας. Δ.Ι. Ε.Ε. 6 (1901), 200 κ.ἑξ.

²⁾ παρακαλεστοί. Ἡ ἑκφ. μάρτυρες παρακαλεστοί εἶναι συνήθης εἰς τὰς διαθήκας καὶ τοῦτο πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀξιοπιστίας τῶν μαρτύρων.

³⁾ εἰσὲ σκλάβους. Ἐν Ζακύνθῳ ὑπῆρχε ταμεῖον πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑπὸ τῶν πειρατῶν αἰχμαλωτιζομένων. Ὁ Προβλεπτής Φρ. Πιζάνης πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ λαοῦ καὶ πρὸς κραταίωσιν τῆς ναυτιλίας, ἡ ὁποία εἶχεν ὑποστῇ πολλὰς ἀπωλείας, ἐξέδωκε τὴν 3 Ἰουλίου 1560 διαταγὴν διὰ τῆς ὁποίας ἴδρνε ταμεῖον πρὸς ἀπελευθέρωσιν αἰχμαλώτων (*Kassa di Sciani*). Ἀπαντᾷ δὲ τὰ πλοῖα τῆς Ζακύνθου ὑπεχρεοῦντο νὰ πληρώσουν ἀπὸ τῆς 1 Αὐγούστου ἰδίου ἔτους ἀναλόγως τῆς χωρητικότητός των καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐπιβατῶν ὠρισμένα ποσά. Ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ τούτου καὶ πολλοὶ χριστιανοὶ διὰ τῶν διαθηκῶν των κατέλιπον χρήματα. Ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ σχετικὸν τμήμα τῆς διαθήκης τοῦ Θωμᾶ Φλαγγίνη, τὸ ὁποῖον ἔχει οὕτως: «Ὁμοίως κατ' ἔτος νὰ διατίθενται παρὰ τῶν ἐξοχωτάτων κυρίων τῶν Νοσοκομείων δουκάτα 500 δι' ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων Ἑλλήνων καὶ νὰ δίδηται πάντοτε προτίμησις εἰς ἐκείνους ποὺ ἤθελον συλληφθῇ ἐπὶ πλοίων τῆς Γαληνοτάτης Αὐθεντίας καὶ εἰδικῶς εἰς ἐκείνους ποὺ θὰ ὑπηρετοῦν ὡς στρατιῶται τοῦ Κράτους καὶ ἂν δὲν εἶναι Ἕλληνες καὶ λατῖνοι ὑπῆκοοι Ἐνε-

μέλλοντα, ὅποια μὲ κάθε λοῆς μόδον καὶ φόρμα μοῦ ἀσπειτάρουν καὶ περβενί-
ρουν τὸν ὑγιό μου τὸν μ(ισσέ)ρ Μιχαήλ Νίκλο καὶ τοὺς κληρονόμους καὶ διαδό-
χους αὐτοῦ μὲ τοιοῦτον τρόπον, κοντετζιὸν καὶ ξεκαθαρότητα ὅτι τόσο ὁ ἄνω-
θεν ὑγιός μου, ὥσάν καὶ οἱ πόστεροι, ὡς ἄνωθεν, νὰ μὴν ἡμποροῦν ποτὲ τῷ
καιρῷ νὰ πουλοῦν, χαρίζουν μήτε ψυχοδωρίζουν πὲρ καλσιβόλια μόδο, μόνον νὰ
εἶναι καὶ νὰ γροικοῦνται κοντετζιονάδα τὰ στάμπιλε καὶ νὰ πηγαίνουν ἀπὸ κλη-
ρονομία εἰσὲ κληρονομία αἰωνίως εἰσὲ σερνική καὶ ἰν κάζο, ὅπου ὁ Θεὸς νὰ μὴν
τοῦ δώσῃ καὶ ντεκεντίρη ἀφφάττο ἢ σερνική, ἐτότες νὰ κληρονομοῦνε μὲ τὲς
ἄνωθεν φόρμες καὶ κοντετζιόνες καὶ τὰ θηλυκὰ παιδιὰ τους. Καὶ ἔτζι θέλω καὶ
ὀρίζω ὅτι ἡ παροῦσα μου γνώμη νὰ ἔχῃ τὸ στέρεο, βέρο καὶ ἰναλτεράμπιλε στοὺς
αἰῶνας, ὡς ἄνωθεν εἶπα, ἐβγάνοντας περὶ καὶ ἔχοντας ἐξουσίαν τὸ καθὲν πρό-

τοὶ αἰχμαλωτιζόμενοι ἐπὶ Ἑνετικῶν πλοίων, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες νὰ προτιμῶνται καὶ ἂν ἀκόμη
δὲν εἶναι ὑπήκοοι». Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίνης καὶ ὁ μικρὸς Ἑλληνομνήμων [Πραγ-
ματεῖται Ἀκαδημία Ἀθηνῶν Θ'] 1939 σ. 10-101, 109-133. Πρβ. Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, Ἡ εὕρε-
σις ἀγνώστων ἐλληνικῶν ἐγγράφων εἰς τὴν ἀρχαίαν τὴν Βενετίαν ὑπὸ Κ. Μέρτζιου. Πρακτικά
Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 13 (1938) σ. 447. Ἡ Βενετικὴ Γραμματεία δι' ἐπανειλημμένων ψηφισμά-
των ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν Προβλεπτῶν ἐπὶ τὴν συγκέντρωσιν χορήματος πρὸς ἐξαγορὰν
τῶν ὑπὸ τὴν Μπαρμπάρειαν πειρατῶν αἰχμαλωτιζομένων. Ὑπεχρεωθῆσαν προσηλπίσι συμβου-
λατογράφοι δι' ὅρκου καὶ ἐπὶ ποινῇ ἰσχυροῦ στερήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος νὰ ἐρωτοῦν τοὺς
συντάσσοντας τὰς διαθήκας τῶν, ἂν ἐπενέμων νὰ ἀφῶσαν κάτι εἰς τὸ ταμεῖον αἰχμαλώτων.

Ὅλοι οἱ ἱερεῖς ὑπεχρεοῦντο κατὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς Κυριακῆς νὰ προτρέπουν τοὺς
ἐκκλησιαζομένους εἰς ἐλεημοσύνην «ἐπὲρ αἰχμαλώτων». Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Ταμεῖον Ἑξαγορᾶς
αἰχμαλώτων. *E.E.B.Σ.* 5 (1928) σ. 342-343, 347. Νικηφόρου Σιωτάκη, μητροπολίτου Κρή-
της Διαθήκη, *Χριστιανικὴ Κρήτη* 1 (1912) σ. 510-518. Χαρακτηριστικὸν εἶναι καὶ τὸ τέλος
ᾠσματος ᾠδομένου ἐν Ζακύνθῳ:

*Εἶπαμε καὶ τῇ κυρᾷ, ἃς ποῦμε καὶ τῇ Βάγιας
ὅπου ἡ ὁμορφιά τῇ βούλεται τὸν ἥλιο νὰ θαμπώσῃ
οκλάβονς ἀπὸ τὴν Μπαρμπάρειαν νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ.*

Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Αἱ ἐν Ζακύνθῳ συντεχνίαι, *Ζακύνθος* 1893 σ. 168. - Τὰ ζάλανδα ἐν Ζα-
κύνθῳ. *Λαογραφία* 8 σ. 221-223. Πβλ. καὶ τὸ σχετικὸν ᾠσμα, *Αὐτόθι* 9 σ. 189. Κρήτες
ἐν Ζακύνθῳ. *E.E.K.Σ.* 2 (1939) σ. 131. - Ἡ ἐξαγορὰ τοῦ αἰχμαλώτου ἱερέως Ἰακώβου Με-
ταξᾶ, (1572), *Παγκρητικὸν Ἡμερολόγιον* 2 (1938) σ. 95-100. - Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ.
σ. 54, 56. Γενικώτερον βλ. Σ. Μ. ΘΕΟΤΟΚΗ, Κατάλογος χειρογράφων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ
Ἀγίου Μάρκου ἐν Βενετίᾳ, *Ἑλληνικά* 4 (1931) σ. 423. Κ. ΣΟΛΛΑΤΟΥ, Οἱ πρόγονοι τοῦ Ἀν-
δρέου Κάλβου (Ταμεῖα Σκλάβων), *Ν. Κράτος* 3 (1939) τευχ. 19 σ. 76 σημ. 33. - Μ. ΜΑΝΟΥ-
ΣΑΚΑ, Ἡ Διαθήκη τοῦ Φιλοθέου Σκούφου. *E.E.K.Σ.* 3 (1940) σ. 303. Δ. Π. ΚΑΛΟΓΕΡΟ-
ΠΟΥΛΟΥ, Τὸ θρησκευτικὸν συναισθημα ἐν Ἑπτανήσῳ. Ἐν Ἀθήναις 1946 σ. 5. - Κ. ΚΑΙΡΟ-
ΦΥΛΑ, Ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τοὺς Βενετούς. Ἀθήναι 1942 σ. 337. Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Ἡ δια-
θήκη τῆς Ἀννας Παλαιολογίνας Νοταρᾶ (1493), *Ἀθηνᾶ* 53 (1949) σ. 19.

*) Ὁσπιτάλιον. (Ospedale). Νοσοκομεῖον. Ὑπῆρχεν ἀκόμη καὶ σπιτάλι τῶν φησικῶν παι-
δίων (= ἄσυλον ἐκθέτων). - Κ. ΣΟΛΛΑΤΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 76.

σωπον ἀπὸ τῶν ἄνωθες ὅτι ἂν πὲρ κάζο σεγίρη . . . ¹⁾ ὁ λεγκιττιμαμέντε ντεσ-
γράτζια ἀπὸ ἀφεντιάς ²⁾, ἐτότες νὰ ἔχουν ἐξουσίαν διὰ μία βολὰ τόσο νὰ που-
λοῦν ἓνα ἀπὸ τὰ ὑποστατικά, ὅπου ἤθελαν τοὺς τοκκάρει τοῦ καθενὸς διὰ μερ-
τικό τους διὰ νὰ ξαγοράζονται καὶ ἐλευθερώνονται ἀπὸ τὶς αὐτὲς μιζέριες.
Ἔτι λέγει τῆς θυγατερός μου, τῆς κυράτζας Ἄννας, συμβία τοῦ μ(ισσέ)ρ Ἰω-
άννη Μπιλιάρδου ³⁾, τῆς ἔταξα ἐκείνη τὴν σοῦμμα, ὅπου εἰς τὴν ἀρεσκειά ⁴⁾ της
φαίνεται, ἀκόντιο τῆς ὁποίας ἐκονσενιάρισα ἀπὸ ἐτότες ὅλα τὰ ὑποστατικά, ὡς
καθὼς παριμέντε φαίνεται στὴν αὐτὴ της ἀρεσκειὰ καὶ περιπλέον τὰ μετρητὰ
καὶ ἀπὸ τὸν ρουχισμόν τὰ κάτωθεν, ἤγουν: ἓνα ζευγάρι σεντόνια σκούλλινα κεν-
τηστὰ μὲ γλῶσσες, καινούρια, μία σοττανέλλα πράσινη περπειτουάλε μὲ δύο ρω-
μανέττες ραζάδες πλατεῖες ἀποκατωθιὸ καὶ ἓνα τζιπουνέλλο δαμασκένιο ριβανὸ
μὲ ρωμανέττες μεταξωτές, λαβοράδες, καινούρια, ἓνα πουκάμισο γυναικείο, σκούλ-
λινο, καινούριο μὲ καβέτζα τους καὶ ἕτερα δύο οὐζάδα, ἓνα λαιμὸς μαργαριτάρι
μὲ δύο φούσκιες καὶ μία σοττανέλλα ρούγινη, καὶ ἓνα οὐζάδα, καὶ τὸ ρεσάντε
ἀπὸ τὸν ρουχισμόν καὶ ἀσημοχρούσαφον νὰ ἔχη ὁμπλῖγο ὁ ἄνωθές μου κληρο-
νόμος νὰν τῆς τὸ δίδῃ καὶ παραδίδῃ μὲ τὴν ὀρθογώνιαν στίμα, ὡς καθὼς εἶναι
τὸ συνήθειον τοῦ τόπου μας καὶ νὰν τῆς ἀποπληρώσῃ, κατὰ τὴν αὐτὴν της
ἀρεσκειά, ὅπου τῆς τὰ ἔταξα διὰ πατρικὴ της, μητρικὴ της καὶ τέλειόν της ἀδελ-
φομοίρι, μπατάροντας περὶ τὰ ἄνωθεν πράγματα, ὅπου τῆς ἔδωσα, ὁμοίως κά-
νοντας τὰ καλὰ καὶ τὰ ρεάλια ⁵⁾ εἴκοσι, ὅπου τὰ ἐδάνεισα τοῦ συμβίου της, ὡς
φαίνεται σὲ γραφὴ νοδαρική, στὴν ὁποίαν ἀντερίσσομαι ἰν τοῦττο ἔ πὲρ τοῦττο ⁶⁾

¹⁾ . . . γράμματα δυσανάγνωστα.

²⁾ ἀπὸ ἀφεντίας = ἐξουσίας. Συνήθως ἡ φρ. Ἐπὶ Θεοῦ καὶ ἀφεντίας = ἐξ ἀνωτέρας βίας.
Βλ. ἀνωτ., ἔγγραφον Ζακύνθου τοῦ ἔτους 1594.

³⁾ Μπιλιάρδου. Οἰκογένεια καὶ τοπων. εἰς περιοχὴν χωρίου Πηγαδακίων. Τὸ ὄνομα ἀνα-
φέρεται εἰς ἔγγραφον τοῦ 1516. - Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Byz. Neugr. Jahr.* 13 (1936 - 37) 1στ'.

⁴⁾ ἀρεσκειά· δηλ. προικοσύμφωνον (ἐν Ζακύνθῳ, Κεφαλληνίᾳ, Κερκύρᾳ καὶ Ἡπείρῳ).
Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς ἐν λ. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἐξῆς σκωπτικόν:

ἓνας νοβέρος ξακουστὸς ἀφ' τὸ Πλεμοναρεῖο
κάνει διάτες κι' ἀρεσκειὰς τὸ χρόνο ἓνα - δύο

Βλ. Χ. Ι. Α. 603 σ. 68.

⁵⁾ ρεάλια (ἰταλ. reali) καὶ ριάλι. Ἦτο νόμισμα ἀργυροῦν Ἰσπανικὸν κυκλοφοροῦν ἐπὶ
Ἑνετοκρατίας. Ἰσοδυνάμει κατὰ τὸ 1636 πρὸς 24 ὑτέρπυρα καὶ 12 σολδία ἢ 100 - 120 ἄσπρα.
Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Σημειώματα περὶ νομισμάτων ἐν «Λαγαῖδι» Ἀθηνῶν 1912 φύλλ. 25 - 33. - Κ.
ΚΑΙΡΟΦΥΛΛΑ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 339 - 341. Ἡ χρῆσις του ἐξηκολούθησε καὶ κατόπιν, ὡς φαίνε-
ται, καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀφοῦ καὶ τελευταῖον ἠκούοντο τὰ ρεάλια ὡς τουρκικὸν νόμισμα
ἀντὶ τοῦ γροσίου. Βλ. Χριστιανικὴ Κρήτη 1 (1912) σ. 348.

⁶⁾ Ἰν τοῦττο ἔ πὲρ τοῦττο = In tutto e per tutto = ἐξ ὁλοκλήρου.

καὶ δίχως νὰ ἡμπορῇ ποτὲ τῷ καιρῷ ἢ αὐτῇ μου θυγάτηρ, οὔτε οἱ κληρονόμοι καὶ διάδοχοι ἄνωθις νὰ πρετεντέρουν πλέον τίποτις ἄλλο εἰσὲ ἐνάντιον τῶν ἄνωθι μου κληρονόμων καὶ ποστέρων διὰ κάθε λοῆς μόδον, ἐπειδὴ τις καὶ μὲ τὴν ἄνωθεν ἀρεσκειά της τὴν ἔχω ξωπροίκι καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ πρετεντέρη ἄλλο πρᾶγμα, ὡς καθὼς κιόλας τὸ δίκαιο θέλει, ἵνα ὅ,τι τῆς ἀσπετταρίζει, τόσο τῆς αὐτῆς ὥσάν καὶ τῆς ποτὲ μητρὸς της ἀπὸ τὰ καλὰ τοῦ ποτὲ Πουλημένου Κεχοῦ¹⁾ καὶ τοῦτο ἔστοντας καὶ ὡς ἄνωθεν νὰ εὐχαριστηθῇ μὲ τὴν ἀρεσκειά της καὶ ἐπανδρεύτῃ καὶ ἐπῆρε ὅλο ἐκεῖνο τὸ πρᾶγμα διὰ μερτικό της πατρικό της, μητρικό της, κληρονομίας ἀσπεττατίβες καὶ ἀδελφομοίρι της καὶ δὲν ἀγροικῶ νὰ τῆς δώσῃ πλέον τίποτις ἄλλα.

Ἔτι λέγει· διὰ τὸ ὀλιβέλλο ὅπου πληρώνω τὸν κάθε χρόνο ριάλια τρία καὶ ἓνα κοιτόπουλλο τοῦ ἐτζελεντίσσιμου σ(ινιόρ)ε Τζουάννε Φλεμοτόμου²⁾ διὰ τὸ σπίτι ὅπου κατοικῶ τὴν σήμερον, τὸν ἔχω πληρωμένον καὶ εὐχαριστημένον ἕως τὸν καιρὸν τοῦ 1642. Καὶ διὰ τῆς σήμερας χρονιᾶς ἀκόντο εἰς τὲς ὁποῖες τοῦ ἔκαμα πλέον δουλειὰ τοῦ σπιτιοῦ τοῦ ὅπου τοῦ ἔρραφτα μοῦδες, ροῦχα, τόσο τοῦ αὐτοῦ ὥσάν καὶ τῆς φαμελιάς τοῦ καὶ ἄλλων παρτικολάρων, ὅπου μοῦ ἔστερνε καὶ τὸν ἐσερβίριζα ἕως χρονιᾶς ντὲ φέρισε δεκατέντε, Νο 15, καὶ σφαλκάροντας τὴν αὐτὴν δουλειὰ ὅπου τοῦ ἔκαμα καὶ τὴν θέλει ντεκιαρίει στήν κονσέντζα τοῦ τὸ ρέστος νὰν τὸ ἀποπλερώνῃ ὁ ἄνωθις μου ἄγιος καὶ μέντρε ὅπου εἶπε ὅταν βαστάρῃ³⁾ ἢ ψυχὴ τοῦ νὰν τὸν ἐγείρῃ, ὅπου δὲν τὸ πιστεύω, καὶ θέλει μοῦ

¹⁾ Πουλημένου Κεχοῦ. Τὸ ὄνομα Πουλημένος, Ποῦλος, Πουλημένη καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐπιθ. οἰκογ. Πουλημενάκος, Πουλημενάς, εἶναι σύνηθες ἐν Μάνη, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ. Τοῦτο ὑπενθυμίζει λαϊκὴν πρόληψιν καθ' ἣν, ὅταν τὰ τέκνα μιᾶς οἰκογενείας ἀπέθνησκον, ἐπίστευον οἱ γονεῖς ὅτι ἠδύναντο νὰ ἀπομακρύνωσιν ἀπ' αὐτῶν τὸν θάνατον ὡς ἐξῆς: ἡ μάμμη ἢ καὶ ἡ μήτηρ ἐξήρχετο μετὰ τοῦ παιδίου εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἐφώναζε: *πουλοῦ ἐν' ἀρνάκι, πουλοῦ ἓνα παιδάκι, ποῖος τὸ ἀγοράζει*. Ὁ πρῶτος συναντήσας αὐτὴν ἠγόραζεν ἀντὶ νομίματος ἢ ἄρτου τὸ παιδίον καὶ ἐγένετο ἀνάδοχός του. Τὸ οὕτω πωλούμενον ἐλάμβανε τὸ ὄνομα Ποῦλος ἢ Πουλημένος. Ἐντεῦθεν καὶ ἐν Μάνη ἡ φράσις: *πουλῶ τὸ παιδί μου γιὰ κούρα καὶ γιὰ προκοπή μου*. Βλ. *Λαογραφία* 3 (1911) 688. Πλείονα βλ. Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Ἡ Νεοελληνικὴ καὶ τὰ βυζαντινὰ ἔθιμα, *Ἡμερολ. Μεγάλ. Ἑλλάδος* 1926 σ. 197 - 198. Ὅτι δὲ ἡ συνήθεια αὕτη ἦτο ἀρχαῖοντος παλαιὰ τεμκαίρεται καὶ ἐξ ἐγγράφου τοῦ ἔτους 1181 εἰς τὸ ὅποιον εὑρεται τὸ ὄνομα *Μιχαὴλ τοῦ Πεπωλημένου*. Πρβ. καὶ περιοδ. *Ἑβδομάς* τόμ. 2. σ. 393. Ν. ΒΕΗ, *Δ. Ι. Ε. Ε.*, 6 (1901) σ. 386 - 388 καὶ Σ Χ. ΣΚΟΠΕΤΕΛ, *Ἐπετηρίς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 3 (1950) σ. 105.

²⁾ Φλεμοτόμου. Οἰκογένεια ἐκ Καλαβρυτῶν μαρτυρουμένη τῷ 1522. *Φλεμοτομαῖϊκα*, τὰ (1629) καὶ *Φλεμοτόμου ληνός*, ὁ, τοπων. χωρίον Φιολήτη. Πρβλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. Γ', σ. 959. Τὸ ἐπων. Φλεβοτόμος μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Λιβαθοῦς Κεφαλληνίας τῷ 1262. Βλ. *Παγ-κεφαλληνιακὸν Ἡμερολόγιον* 3 (1939) σ. 64.

³⁾ βαστάρῃ· βαστάρω ἐκ τοῦ βαστῶ κατὰ τὰ εἰς -άρω. Βλ. *Ἱστορ. Λεξικὸν Ν. Ἑλληνικῆς ἐν λ.*

ρεντέρει κόντο εἰς καιρὸν κρίσεως. Ἔτι λέγει, τοὺς σέμπρους μου, τοὺς Καλοφωναίους ¹⁾, ἐπειδήτις καὶ εἶναι καλοὶ ἄνθρωποι καὶ ἔχω εὐχαρίστησι ἀπὸ αὐτούς, θέλω ὅτι κάνοντας τὸ ὅμοιο μὲ τὸν ὑγιό μου, νὰ ἔχουν τὰ ὑποστατικά μου, νὰν τὰ δουλεύουν, ἀλλέως καὶ μὴν ἀδεμπίροντας, νὰ ἡμπορῇ ὁ αὐτός μου ὑγιὸς νὰ τοὺς ἐβγάνη ἀτζιὰν καὶ δὲν ἤθελε εἶστε εἰς τὴν εὐχαρίστησί του καὶ νὰν τοῦ ἀρέση καὶ νὰ δώση ὁ ἄνωθές μου κληρονόμος διὰ μία βολὰ τόσο ἔπειτα τὸν θάνατόν μου δυὸ σαρανταλείτουργα, τὸ ἓνα ἐκεῖ ὅπου μέλλει νὰ θαπτῶ καὶ τὸ ἕτερο στὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον τῶν ραπτάδων ²⁾, τοῦ ἐφημερίου, διὰ νὰ μοῦ ψάλλουν ἔπειτα τὸν θάνατόν μου ὡς ἄνωθεν καὶ τοῦτο νὰν τοὺς τὰ δίδῃ μὲ τὴν γκομμοδιτά του καὶ τὸ καθένα νὰ εἶναι ἀπὸ ριάλια τρία. Καὶ οὕτως ἔκαμε τέλος θέλοντας ὅτι ἡ παρὼν νὰ ἔχῃ τὸ στέρεο, βέβαιο καὶ τὰ ἐξῆς στοὺς ἀπεραντους αἰῶνας ὑπὸ μαρτυρίας τῶν σ(ινιὸ)ρ Τζουάνε Κάκλη, σ(ινιὸ)ρ Σταματέλλου Χαλκωματᾶ ³⁾ καὶ σ(ινιὸ)ρ Γρηγορίου Σαβόγια.

† τζουάνες κάκλης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† σταματέλος χαλκοματᾶς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Γρηγ. σαβόγιας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

3.

ΑΘΗΝΩΝ

Παραίτησις ἀγωγῆς τῆς 2 Φεβρουαρίου 1663.

Νοτάριος Β. Μποναντόρ (B. 6, 43 σ. 138).

† Laus Deo. 1663 adi 2 Febbrajo. Constituito s(inior) Janni Niclo q. Micali da Brazzo di Maina⁴⁾, il quale con ogni miglior modo si remove dalla querella, over Indolutione da lui fatta nella Cancellaria⁵⁾. Pretoria con-

¹⁾ Καλοφωναίους. Οἶκογ. Καλοφώνου μαρτυρεῖται παλαιόθεν ἐν Ζακύνθῳ. Κ. Κωνσταντῖνος ἦτο πρωθιερεὺς τῷ 1512, 1523 καὶ 1530. - Κ. Ἀνδρέας, πρωτοπαππᾶς Ζακ. τῷ 1760. Τοῦ Καλοφώνου τὸ Πηγάδι τοπων. εἰς χωρ. Λιθακιά (1678). Ἰδρυμα τοῦ Καλοφώνου εἶναι καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Δημητρίου τοῦ Κόλα (1524).

²⁾ Ἅγιος Ἀθανάσιος τῶν ραπτάδων. Ναὸς ἐν τῇ περιφερείᾳ τῶν Κήπων. Τῷ 1609 ἦτο μονὴ παλαιὰ δοθεῖσα τῇ συντεχνίᾳ τῶν ραπτῶν, οἵτινες τῷ 1616 ἀνφοδομήσαν αὐτήν. Πλείονα βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Αἱ ἐν Ζακύνθῳ Συντεχνίαι 1896. Πρβ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 326 - 7.

³⁾ Χαλκωματᾶ. Οἰκογένεια ἀπαντῶσα τῷ 1515. Ἡ ἐκ Ναυπλίου καταγωγή της μαρτυρεῖται τῷ 1581. Ἐκ Κρήτης ἀναφέρεται εὐρισκόμενος εἰς Ζάκυνθον «Γιοργάκις Χαλκοματᾶς» τῷ 1706. - Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Κρητικὰ Σημειώματα Ε.Ε.Κ.Σ. 4 (1941) σ. 111.

⁴⁾ Brazzo di Maina. Βραχίων τῆς Μάνης. Οὕτω ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν Βενετῶν καὶ παλαιότερον ὑπὸ τῶν Μανιατῶν ὡς ἐκ τοῦ σχήματος αὐτῆς ἡ χώρα τῆς Μάνης. Βλ. Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 14 σημ. καὶ 54 (ἐγγγραφον) τοῦ ἔτους 1612).

⁵⁾ Cancellaria = Γραφεῖον Γενικῆς Διοικήσεως, δικαστήριον.

tro s. Polidoro Chiveto¹⁾ per occasione di semplice contrasto e pugni tra loro dadi instando che non si progredisce più altre e tanto in sto annotarsi ecc.

† Giacomo Chrisoplevri²⁾ fui presente.

† Demetrio Logotteti³⁾ fui presente.

[Μετάφρασις ὑπὸ Λ. Χ. Ζώη].

† Εἰς δόξαν Θεοῦ. 1663 τῇ 2 Φεβρουαρίου. Ἐνεφανίσθη ὁ κύριος Ἰωάννης Νίκλος ποτὲ Μιχαὴλ ἀπὸ τὸ Μπράτσο τῆς Μάνης, ὁ ὁποῖος παντοιοτρόπως παραιτεῖται τῆς ἐγκλήσεως (καταγγελίας), ἥτοι ἀγωγῆς, τῆς ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθείσης πρὸς τὸ Δικαστήριον κατὰ τοῦ κ. Πολυδώρου Κυβετοῦ, ἔνεκα ἀμφιγνομίας καὶ χειροδικίας ἐναντίον ἀλλήλων, ζητῶν νὰ μὴ προχωρήσῃ περαιτέρω. Καὶ ταῦτα ζητεῖ νὰ σημειωθῶσι κλπ.

† Ἰάκωβος Χρυσοπλεύρης παρὼν

† Δημήτριος Λογοθέτης παρὼν.

Μύθοις ἐργασίας τῆς 24 Ἀπριλίου 1663, Χρυσόπληρ Β. Μοναχίου (Βιβλ. 44 σ. 38).

† 1663 Ἀπριλίου 24. Τὴν σήμερον ὁ παρὼν κύρ Λίας Νίκλος Μανιάτης ἀπὸ χωρίο Πουλαριούς⁴⁾ τοῦ π(ο)τ(ε) Γιώργου, ὁ ὁποῖος ἐσυνιβάστη μὲ τὸν πα-

¹⁾ *Polidoro Chiveto*. Οἰκογένεια Κο(ι)βωτοῦ ἀπαντᾷ τῷ 1505 εἰς χωρίον Μαχαιράδον. Κυβετὸς δὲ εὐρίσκεται ἐγγεγραμμένος εἰς τὴν χρυσὴν βίβλον τῷ 1748. Ἐκ τοῦ οἴκου τούτου τινὲς ὑπηρέτησαν καὶ ὡς συμβολαιογράφοι.

²⁾ *Giacomo Chrisoplevri*. Χρυσοπλεύρης ὡς οἰκογ. ἐπίθετον ἐν Ἑπτανήσῳ μαρτυρεῖται τῷ 1684, ἐν δὲ τῇ Ζακύνθῳ τῷ 1523. Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. 3. σ. 959, 960. *Πέτρος κόμ. Χρυσοπλεύρης*, πρύτανις Ζακύνθου ἀναφέρεται τῷ 1802. Βλ. Λ. Χ. ΖΩΗ, Ἑπειρωτικά καὶ σελίδες: Ἑπειρωτικά Χρονικά 5 (1930) σ. 50, ὡς καὶ ναὸς Ἅγιος Νικόλαος τοῦ Χρυσοπλεύρη. - Βλ. Κ. ΣΑΘΑ, Τὸ ἐν Ζακύνθῳ ἀρχοντολόγιον καὶ οἱ Ποπολάροι σ. 39.

³⁾ *Demetrio Logotteti*. Ἡ οἰκογένεια Λογοθέτη ἐγκατεστάθη εἰς τὴν νῆσον μετὰ τὴν Ἀλωσην. Πρῶτος μνημονεύεται ὁ ἱερεὺς Στέφανος (1462) λαβὼν τῷ 1475 ὡς τιμάριον τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου εἰς Ξηροκάστελλον μετὰ τῆς περιουσίας αὐτῆς. Ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Λογοθετῶν πρὸς Ν. τῆς πόλεως μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ 1534, αἱ δὲ τοιχογραφίαι τῶν ἁγίων αὐτοῦ εἰς φυσικὸν μέγεθος ἐγένοντο ὑπὸ τῶν ἐκ Ναυπλίου ἀδελφῶν Γεωργίου καὶ Δημητρίου Μόσχων. Βλ. Λ. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικὸν* σ. 333, 526-528. Ἀπόφασιν περὶ τῆς οἰκογ. Λ. τοῦ ἀνωτάτου Συμβουλίου τῆς Βενετίας (1703), βλ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 127, 128. Εἰς τὴν οἰκογένειαν ταύτην παρεχωρήθη ὑπὸ τῆς Βενετίας ὁλόκληρον τὸ χωρίον Ἀροῦσα εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Πατρῶν. *Αὐτόθι* σ. 134.

⁴⁾ *Πουλαριούς*. Πρόκειται περὶ τοῦ χωρίου τοῦ τ. δ. Μέσσης *Μπουλαριῶν* (Ἄνω καὶ Κάτω). Εἰς τὸ ἐν ἔτει 1618 ὑποβληθὲν ὑπόμνημα τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν Δοῦκα τοῦ Νεβέρ, τὸ ὁποῖον εἶναι καὶ στατιστικὴ τῶν δυναμένων νὰ φέρουν ὅπλα Μανιατῶν, ἀναγράφονται

ρόντα ἐτζελεντίσσιμο σ(ι)ν(ιὸρ) Τζιόρτζιο Μακρυνικόλα¹⁾ νὰν τοῦ δουλέψη διὰ κοπέλλι τῆς ρόγας χρόνον ἕναν ἐρχόμενον, ἀρχινῶντας ὁ καιρὸς ἀπὸ τὰς 27 τοῦ Μαρτίου, τοῦ πρώτου ἀπερασμένου, δουλεύοντας τιμημένα καὶ ἐμπιστεμένα, ὡς καθὼς εἶναι τὰ ὀμπλιγα τῶν δουλεπτάδων εἰσὲ εἴ τι δουλειὰ ἤθελε τότε διορθῶναι, τόσο μέσα ὡσὰν καὶ ὄξω²⁾ καὶ διὰ κόπον του νὰν τοῦ δώσῃ διὰ τὴν ἄνωθεν χρονιὰ ριάλια ἔντεκα καὶ μία μοῦδα ροῦχα πάννινα καὶ ἕνα πονκάμισο καὶ ἕνα καμπέλλο σκλαβούνικο, ἕνα ζευγάρι σκαλτζούνια πάννινα καὶ τὰ ὅσα τζαρούχια χαλάσει. Ἀκόντο στὴν ἄνωθεν σοῦμμα τοῦ ἔδωσε τοῦ αὐτοῦ Νίκλου ριάλια, ἡγουν ἐξώδιασε διὰ κόντο ἔδικό του πλέον σοῦμμα διὰ τὸν ναῦλον του, ἐξοδίαν τοῦ φαγειοῦ του καὶ ἄλλο πὺν ἤμπορσάρισε στὸ Λαζαρέττο³⁾ τοῦ Βαρδιάνου, τὰ ὅποια ὅλα νὰ τὰ μπονιφικάρῃ ἀπάνου εἰς τὴν ἄνωθεν σοῦμμα, ὅπου ὁ αὐτὸς σ(ι)ν(ιὸρ) Μακρυνικόλας ἐξώδιασε διὰ τὸν αὐτὸν καὶ τὸ ρέστο νὰν τοῦ τὸ κοντάρη σώνοντας ὁ καιρὸς του μὲ τοιοῦτον τρόπον ὅτι, ἂν τοῦ δώσουν πρᾶγμα ἀπὸ τὸ σπίτι καὶ τὸ χάσῃ, ὀββέρο τὸ κλέψῃ ἢ σκοτώσῃ τὸ ζῶο ν' ἀνταποκρένεται τοῦ ἀφεντός του, ὁμοίως καὶ ἂν φύγῃ δίχως νὰ σταθῇ νὰ σώσῃ τὸν καιρὸν του, νὰ μὴν τοῦ δίδῃ τίποτις, πόνον νὰ χάσῃ τὸν κόπον του, δίχως νὰ ἤμπορῇ νὰ προτενιέτῃ τίποτις ἄλλο καὶ ἔπειτα νὰ κορρυσποντέτῃ καὶ κάθε ντάννα, ἐξοδα καὶ ἰντερέσσε. Ἐπὶ ἀλλικόντῳ καὶ ὁ αὐτὸς σ(ι)ν(ιὸρ) Μακρυνικόλας, ὅς ἤθελε τότε διώξῃ δίχως αἰτίαν λεγκιττῖμα τὴν τοῦ ἀποκρίνεται τὴν δούλεψιν, ὅπου ἤθελε ἔχει δουλεμένη καὶ κορρυσποντέτῃ του κάθε ντάννα καὶ ἰντερέσσε.

πλὴν τῶν ἄλλων χωρίων ὡς κατοικοῦμενοι ὑπὸ Νικλιάνων καὶ οἱ Μπουλαριοί: *Arapo Mularion Nicliani* 40. Βλ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ Νίκλων - Νικλιάνων τῆς Μάνης. Ἀθηνᾶ 53 (1949) σ. 167. Ὁ Μ. VASMER, Die Slaven in Griechenland, Berlin 1941 σ. 170, ἐθεώρησε τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς Σλαβικόν. Τὴν γνώμην ταύτην ἀναιρεῖ ὁ Δ. ΓΕΩΡΓΑΚΑΣ, Beiträge zur Deutung als slavisch erklärten Ortsnamen, ἐν *Byz. Zeitschrift* XLI 2 σ. 369, θεωρῶν ὅτι τὸ ὄνομα παράγεται ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἐμβολάριος. Πρβ. Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕΝ, Μπολιάρις, *ΕΕΒΣ* 3(1926) 333 - 334.

¹⁾ Μακρυνικόλα. Οἶκογ. ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Ζακύνθου.

²⁾ μέσα ὡσὰν καὶ ὄξω = ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως (ἢ τοῦ χωρίου).

³⁾ Λαζαρέττο (Lazzaretto). Λοιμοκαθαρτήριον κείμενον εἰς θέσιν Κῆποι καὶ ἀλλαχοῦ. Ἡ Ζακύνθος πολλάκις προσεβλήθη ὑπὸ λοιμοῦ ἰδίως κατὰ τὰ ἔτη 1617, ὅτε ἐκτίσθη ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Πάντων ἐν τῇ πόλει, καὶ 1645, ὅτε ἐκτίσθη ὁ ναὸς τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα. Ἡ ἀνάγκη ἐπομένως ὅπως προφυλάσσεται ἡ νῆσος ἡγαγε τὴν Ἑνετικὴν Κυβέρνησιν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ ἰδρύσῃ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πόλεως Λοιμοκαθαρτήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεστέλλοντο πρὸς κάθαρσιν τὰ ἐξ ὑπόπτων μερῶν προσεγγίζοντα πλοῖα, πάντοτε δὲ τὰ καταπλέοντα ἐξ Ἀνατολῶν. Πλείονα βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικόν* ἐν λ. σ. 533 - 535. Σ. ΔΕΒΙΑΖΗ, Διήγησις περὶ τῆς πανούκλας τῆς Ζακύνθου 1728. *Κυψέλη* 3 (1886) σ. 280 - 283 καὶ ἐξ. Α. Χ. ΖΩΗ, Ἡ πανούκλα ἐν Ζακύνθῳ. *Μοῦσαι* 1921 φύλλ. 668 σ. 1 - 2. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 297 - 310.

Καὶ οὕτως ἐσυμφώνησαν εἰσὲ ὑπόσχεσις τὰ καλὰ τοὺς ρειζιπροκαμέντε διὰ τὸ μαντενιμέντο, ὥς ἄνωθεν εἶπαμεν καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ μαρτυρίας.

† πιέρος ὁ ἡρακλειώτης ¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† ἀντρίας σεμπρικός ²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Τζόρτζης μακρυνικόλας μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε καὶ βεβαιώνω ὥς ἄνωθε.

5.

Δόσις ἀντὶ καταβολῆς τῆς 8 Ἰουνίου 1663. Νοτάριος Β. Μπονσινιόρ (Βιβλ. 44 σ. 142).

† 1663 Ἰουνίου 8 στὸν Αἰγιαλὸν τῆς πόλεως Ζακύνθου. Τὴν σήμερον <παρὼν> σωματικῶς ὁ μ(ισσέ)ρ Ἀντώνιος Κοσμᾶς λεγόμενος Γερακάρις ³⁾ τοῦ Μιχαλάκι ἀπὸ τὴν Μάνη, ὁ ὁποῖος ἐπειδὴ καὶ νὰ ἐπερίλαβε ἀπὸ τοὺς παρόντας

¹⁾ ἡρακλειώτης. Ἡ οἰκογ. Ἡρ. ἐνεγράφη μεταξὺ τῶν εὐγενῶν. Ἡρ. Νικόλαος μνημονεύεται ὥς εἷς τῶν σωματαρχῶν Ζακύνθου, οἵτινες κατὰ τὸν Ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον (1679) μεταβάντες εἰς Ἡλίδας ἀπετέφρωσαν κώμας καὶ ἀγρούς τῶν ἐκεῖ Τούρκων, ἐκυρίευσαν τὸν Πύργον καὶ τὴν Γαστούνην καὶ ἐγκατέστησαν ἀρχή. Βλ. Η. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. Γ' σ. 463. Ἡ Εὐθύμιος ἱερομόναχος διακρινόμενος ἐπὶ παιδείᾳ ἐπέθετο ἐφημέριος τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα, ἀλλ' ἐν ἔτει 1658 «θέλων καὶ ἀνταρξάσθαι ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ νὰ μεταστῇ καὶ ζῆσις εἰς Ἱεροσόλυμα, παρήτησε τὴν ἐφημέριαν καὶ ἀπεδήμησεν». Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 348-349.

²⁾ σεμπρικός. Ὡς οἶκος ἐπίθ. ἐκ Ζακ. ἀπαντᾷ ἀπὸ τοῦ 1489. Βλ. Η. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 959. Ἐν Αἰτωλῷ σεμπρικός εἶναι ὁ κατὰ τὸν τοῦ ἀγροῦς τοῦ διὰ τοῦ βοῦς ἄλλου κατόπιν κοινῆς συμφωνίας.

³⁾ Ἀντώνιος Κοσμᾶς λεγόμενος Γερακάρις. Ἡ οἰκογ. Κοσμᾶ ἐκ τῶν εὐγενῶν τῆς Ζακύνθου εὐρίσκεται ἐγγεγραμμένη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ. Αὕτη ἦτο ἀπὸ τὰς παλαιότερας καὶ ἰσχυρότερας οἰκογενείας τῆς Μάνης. Εἰς συνεννοήσεις μὲ τὸν Δοῦκα τοῦ Νεβέρ μαρτυροῦνται μεταξὺ τῶν προυχόντων τῆς Μάνης οἱ Ἀνδρέας, Νικόλαος, καὶ Καλαπόθος, Κατελᾶνος καὶ Παρταλέος (1612) καὶ Μιχαλάκις Κοσμᾶς μὲ τὴν γενιά του καὶ τὸ χωρίον του (1618). Βλ. Α. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 54, 61. Ἡ οἰκογ. αὕτη κατήγετο ἐκ τοῦ χωρίου Βάθεια τῆς Μέσας Μάνης καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1565, μαρτυρεῖται ἐγκατεστημένη εἰς Ζάκυνθον. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Ἐγγραφα τοῦ 16ου αἰῶνος ἐκ τοῦ Ἀρχαιοφυλακείου Ζακύνθου, *Byz. Neogr. Jahr.* 13 (1937) σ. λβ' - λγ'. Μέλη τῆς οἰκογενείας ταύτης κατέφυγον καὶ εἰς τὰ Κύθηρα. Πρβ. Π. ΚΑΛΟΝΑΡΟΝ, Μεγάλη Ἑλλάς, Ἀθῆναι 1944 σ. 128 σημ. 3.

Τὸ παρωνύμιον Γερακάρις δηλοῖ τὸν ἀσχολούμενον μὲ τὴν διατροφήν ἱεράκων χάριν κυνηγίου, κατήντησε δὲ μετὰ ταῦτα ὄνομα καὶ ἐπώνυμον. Πλὴν τοῦ γνωστοῦ πειρατοῦ Λυμπεράκη Γερακάρι ἔχομεν ἐν Μάνῃ ἐκ χειρογράφου τοῦ 18 αἰῶνος καὶ τὰ Γερακαράκις Δικαῖος, Γερακαρίτζα Σταμάτα, Κουτσογιαννάκις Γερακάρις, Τσιγκουνάκις Γερακάρις Βλ. Ν. Ἑλληνομν. 14 (1917) σ. 61, 64, 69. Καὶ σήμερον ἐν Μάνῃ ἀπαντοῦν τὰ ὀνόμ. Γερακάρις - Γερακαριά, Γερακαράκος καὶ τοπων. Γερακαρεῖνα, ἢ. Ἐν Ζακύνθῳ οἶκος. Γ. ἀπαντᾷ ἀπὸ τῆς 15 ἑκατοντ. καὶ τοπων. αὐτόθι Γερακαρεῖο, περὶ οὗ πλείονα βλ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΚΑ, Τοπωνυμικά, *Λαογραφία* 12 (1939) σ. 189 - 192. Ἐν Ζακύνθῳ ἀναφέρεται ὅτι ὁ Γερακάρις εἶναι ὁ φυτεύσας τῷ 1520 σταφίδα. Οὗτος σημειώνει «πρῶτος φυτεύω εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς Θεοτόκου Μαρίας καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου σταφίδα ἀπὸ κλήματα, ἅτινα μοῦ ἔστειλαν ἀπὸ τὸν Μοριά». Βλ. Σ. ΔΕΒΙΑΖΗ, *Παροισσός*, 16 (1893) σ. 307.

σ(ινιὸ)ρ Γιώργο Βαρσαμᾶ¹⁾ καὶ ἀπὸ τὸ μ(ισσὲ)ρ Γιώργο Νίκλο, ἤγουν ἀπὸ τὸ Βαρσαμᾶ ριάλια διακόσια δέκα καὶ ἀπὸ τὸν αὐτὸν Νίκλον ἕτερα ἄλλα ρ(ιάλι)α διακόσια δέκα μὲ τὰ ὅποια ἐφραμπρικάρισε καὶ ἔκαμε μίαν γαλιόττα²⁾ μπάγκωνε ἰν τοῦττο δεκοχτώ, ὀνομαζόμενη ἡ Κυρία τοῦ Σκοποῦ³⁾, καὶ ἐπειδὴ καὶ ὁ ἄνωθεν Κοσμᾶς νὰ μὴν ἔχη τὸν μόδον νὰ τοὺς δώσῃ τὴν εὐχαρίστησιν στὲς ἄνωθεν σοῦμμες καὶ μέλλοντας νὰν τότε στενέψουν, λοιπὸν διὰ νὰ μὴν τοῦ ἀκκουζάρουνε ἔξοδες καὶ μάσσιμε εἰς τὴν χάριν ὁποῦ τοῦ ἔκαμαν νὰ τότε σουφφραγάρουν στὴν ἄνωθεν σοῦμμα, μὲ τὴν ὁποίαν ἰνπερφειζιοναρίστη τὴν αὐτὴν γαλιόττα, εἶναι τὸ δίκαιο νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ, πὲρ βία⁴⁾ τῆς παρούσης καὶ θεληματικῶς τρόπον δίδει ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ στὸ ἐρχόμενο παραδίδει πρὸς τοὺς ἄνωθεν σ(ινιὸ)ρ Βαρσαμᾶ καὶ Νίκλο ἀπὸ τὴν ἄνωθεν γαλιόττα μερτικὰ δεκατέσσερα, Νο 14, ἤγουν τὰ ἑπτὰ καθενός, διὰ νὰ τὰ δεσπονέρουν καὶ κάμουν ὡς θέλουν καὶ βούλονται, διορθώνοντάς τους ἄσσολούτους νοικοκυραίους στὰ αὐτὰ 14 μερτικὰ, στάντε τὴν ἄνωθεν εὐχαρίστησιν καὶ τοὺς τήνε ρεφενδάρει διὰ νὰ κάμουν ὡς θέλουν καὶ βούλονται, μὲ τὸν ὅποιον μόδον καὶ συμφωνίαν οἱ ἄνωθεν κρεδιτῶροι διαμένουν εὐχαριστήμενοι ὅτι καὶ ἐννοεῖται τοὺς στὸ ὅτι ὡς ἄνωθεν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

¹⁾ Γιώργο Βαρσαμᾶ. Ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἀρχαιότερη παρονομασία τῆς πλοιογενεῖας. Ὁ Α. Ζῶης ἀναφέρει τὴν οἰκογ. τῷ 1710.

²⁾ γαλιόττα (ἰταλ. galiotta). Κωπήλατον καὶ ιστιοφόρον ταχύπλουν σκάφος, χρησιμοποιούμενον καὶ ὡς πειρατικόν.

³⁾ ἡ Κυρία τοῦ Σκοποῦ. Κυρία ἢ Κυρά ἦτο ἐπωνύμιον τῆς Παναγίας, ὑπῆρχε δὲ συνήθεια διὰ τῶν ἐπωνύμων τῆς Θεοτόκου νὰ ὀνομάζουν τὰ πλοῖα. Ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 1674 πλοῖον —ταρτάνα— καλεῖται La Madona de Sante reliquie (=ἡ Παναγία τῶν ἱερῶν λειψάνων). Βλ. Α. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Ἀποικία Μανιατῶν, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 156.

Ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων μονῶν τῆς Ζακύνθου ἦτο ἡ τῆς Θεοτόκου Σκοπιωτίσσης ἐπὶ τοῦ ὄρους Σκοποῦ. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Θεοτόκος ἡ Σκοπιώτισσα. Μεσαιωνικὸς Ναὸς ἐν Ζακύνθῳ. *Βυζαντις* 2 (1911), 504 - 510. Ταύτην ἀναφέρει καὶ ὁ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἀκμάσας Καيسάριος Δαπόντες γράφων :

Δύο καὶ εἰς τὴν Ζάκυνθον, ἡ μία στήν πολιτείαν
Φανερωμένη λέγεται διὰ θαυματουργίαν,
ἡ δὲ εἰς μοναστήριον Σκοπὸς ὀνομασμένο
καὶ διὰ τὰ θαυμάσια καὶ τοῦτο δοξασμένο.

Πρβ. *Μοῦσαι* 39 (1940) Φύλλ. 863 - 864 σ. 4. (Ἀπαρίθμησις τῶν ὀνομαστῶν ναῶν καὶ μονῶν τῆς Παναγίας). Περὶ τοῦ ὄρους Σκοποῦ παροιμίαι σχετικαὶ ἐν Ζακύνθῳ φέρονται αἱ : Τὸ ταμποῦρλο στὸ Σκοπὸ κι ὁ χορὸς στὴν Πόχαλη, ἐπὶ τῶν μὴ συνεννοουμένων. Ὁ Σκοπὸς καλ-πελλωμένος μὲ σιρόκο εἶν' πιασμένος, ἐπὶ προσηνύματος βροχῆς. Ἐπὶ τοῦ Σκοποῦ πρὸς τοῦτοις ὑπῆρχον καὶ ναοὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὧν εἷς ἦτο γνωστὸς ὡς ἅγιος Νικόλαος ὁ Μεγαλομμάτης ἢ Στρατηλάτης.

⁴⁾ πὲρ βία (per via) = δυνάμει.

ἔχει νὰ λάβῃ καὶ κράζονται πλερωμένοι καὶ τὰ ἑξῆς. Ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν τιμίων μαρτύρων καὶ βεβαιώνει καὶ ὁ σ(ινιὸρ) Γεώργιος.

† Ρῖκος κουδονῆς μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν.

† στάθης βλαστός ¹⁾ μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν

† Γιωργάκης βαρσαμᾶς βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

6.

Δωρεὰ πρὸς ἀναδεκτὸν τῆς 30 Αὐγούστου 1663.

Νοτάριος Β. Μποντινιὸρ (Β:βλ. 45, σ. 21).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. 1663 Αὐγ(ούστου) 30 εἰς τὸν Αἰγιαλὸν τῆς πόλεως Ζακύνθου, ἐνεφανίστη παρὼν σωματικῶς ὁ μ(ισσέ)ρ Λίας Νίκλος τοῦ π(ο)τ(ε) Ἀναγνώστη, ὁ ὁποῖος ἰνστάρει νὰ γράψω ὡς κάτωθεν : Ἐπειδὴ καὶ καιρὸν ἀπερασμένον νὰ ἐβάπτισε ἓνα παιδί τοῦ παρόντος μ(ισσέ)ρ Γιάννη Φουκᾶ Μηλιώτη, τὸ ὁποῖον ὠνομάτισε Γιώργιο, εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγ(ίου) Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τοῦ Πατινιώτη ²⁾ καὶ θέλοντας ὁ αὐτὸς Νίκλος νὰν τοῦ δώσῃ ἐκεῖνο τὸ χάρισμα καὶ βαπτιστίκιον ὅπου εἶναι τὸ χορηγούμενο, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν καιρὸν νὰ μὴν τὸ ἔκαμε, θεληματικῶς προτοῦ καὶ εἰς δυνάμεως τῆς παρούσης δίδει ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας διὰ βαπτιστικὴν πρὸς τὸν ἄνωθεν φριότσο τοῦ καὶ πάντων τῶν κληρονομῶν καὶ διαδόχων αὐτοῦ ἓνα κομμάτι σπιτότοπον, ὅπου ἡύρίζεται νὰ ἔχῃ, τόπος ναῦδος, στή σκοντράδα τοῦ Ἀγίου Ταξιάρχου τοῦ Πασπαλιάρη ³⁾, τοῦ μακροῦ ὀρθοῦς τέσσερες καὶ τοῦ πλάτου ἕτερες ὀρθοῦς τέσσερες ἰντζίρκα, ὅσο εἶναι καὶ ἡύρίζεται μὲ ἅπασά του ἄλλο δικαίωμα καὶ μὲ κάμποσες πέτρες καὶ θεμέλιο καὶ πλησιάζει ἀπὸ τὸν Λ ⁴⁾ : στράτα, Π ⁵⁾ : σπίτι τοῦ ἄνωθεν Νίκλου καὶ ἀπὸ τὴν Τ ⁶⁾ : τόπος τοῦ ἁγ(ίου) Δημητρίου τοῦ Κανέση ⁷⁾,

¹⁾ στάθης Βλαστός. Ἡ οἰκογένεια Βλαστοῦ τῆς Ζακύνθου ἦλθεν ἐκ Κρήτης τῷ 1520. Μεταξὺ τῶν ἄλλων μελῶν τῆς οἰκογενείας ταύτης σημειωτέος ὁ Ἰωάννης ἢ Ποννιαλέτος ἀγιογράφος ἐν Ζακύνθῳ, εἰσαγαγὼν τὴν ἐπὶ σανίδος ζωγραφίαν τοῦ Ἐπιταφίου. Πλείονα βλ. Λ. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικὸν ἐν λ. ἔνθα καὶ βιβλιογραφία*.

²⁾ ἁγ(ίου) Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τοῦ Πατινιώτη. Λέγεται καὶ Ἀγ. Ἰωάννης τῷ Πάτινος. Ναὸς ἐν τῇ πόλει, μετόχιον τῆς ἐν Πάτρῳ μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου, ἰδρυθεὶς μεσοῦντος τοῦ 17 αἰῶνος διὰ τῆς ἀπὸ 8 Ἰουλίου 1650 διαταγῆς τοῦ Γεν. Προβλεπτοῦ θαλάσσης Ἀλ. Μοτσενίγου. Τὸ εἰκονοστάσιον τοῦ ναοῦ τούτου κατεσκεύασεν ὁ ἐκ Κρήτης ξυλογράφος Τζουάννης Μοσκέτης τῷ 1652.

³⁾ τοῦ Ἀγίου Ταξιάρχου τοῦ Πασπαλιάρη. Ναὸς ἐν τῇ πόλει τῆς Ζακύνθου ἀνήκων τῷ 1602 εἰς τὸν ἱερέα Ζαχαρίαν Πασπαλιάρην.

⁴⁾ Λ = Levante = ἀνατολικός, Ἀνατολή.

⁵⁾ Π = Ponente = δυτικός.

⁶⁾ Τ = Tramontana = Βορρᾶς.

⁷⁾ τοῦ ἁγ(ίου) Δημητρίου τοῦ Κανέση. Ναὸς ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τοῦ φρουρίου κλιτύος

φυλαζόμενοι καὶ τὰ ἐξῆς: Τὸν ὁποῖον ἄνωθεν σπιτότοπον δίδει ὡς ἄνωθεν, ἵνα κάμη πρὸς τὸ ἄνωθεν παιδί διὰ βαπτιστίκι του διὰ νὰ τὸ κάμη καὶ δεσπονέρη εἴτι ἄρα θέλει καὶ βούλεται μὴ ἀπὸ τινος ἐναντιούμενος μὲ τοιοῦτον τρόπον, διότις τόσο ὁ αὐτὸς Γιώργιος, ὡσὰν καὶ πάντες οἱ κληρονόμοι καὶ διάδοχοι αὐτοῦ νὰ ἔχουν ὁμπλιγο νὰ δίδουν πρὸς τὸν ἄνωθεν Νίκλο καὶ πάντας τοὺς κληρονόμους καὶ διαδόχους αὐτοῦ τὸν κάθε ἴησιον χρόνον, κάθε στήν πρώτη τοῦ Τρυγητίου, ἀρχινῶντας ὁ καιρὸς ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριον τὸν ἐρχόμενον ρεάλι μισὸ καὶ ἓνα κοττόπουλλο καὶ τοῦτο αἰωνίως ὡς ἄνωθεν, δίδοντας ἐξουσίαν τοῦ ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Ἰωάννη· διὰ ὄνομα τοῦ ἄνωθεν παιδιοῦ του, νὰ στριδάρη καὶ δεκρετάρη τὸ παρὸν χάρισμα καὶ βαπτιστίκιον διὰ νὰ ἔχη πάντοτε τὸ στέρεο, βέβαιο καὶ ἀπαρασάλευτο καὶ μὲ τοιοῦτον τρόπον, διότις ὅποτε τῷ καιρῷ ἤθελε ἐναντιωθῇ τινὰς τὸν ἄνωθεν φιότζο μου, ὁββέρο τοὺς κληρονόμους καὶ διαδόχους του, ὡς ἄνωθε διὰ τὸν ἄνωθεν τόπον, ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς Νίκλος τὰ κτήματά του ὅλα, κινητὰ καὶ ἀκίνητα, παρόντα καὶ μέλλοντα, νὰν τοὺς μαντενίρη στὸ ποσσέσσο τὸ παντοτινὸ καὶ ἔπειτα νὰν τοῦ σολλεβάρη ἀπὸ κάθε ἐνάντιο ἔξοδες, ντάννα, ἰντερέσσα καὶ μεγιοραμέντα, ἔτζι ἀλικόνισα καὶ τῷ αὐτοῦ παιδίου νὰ εἶναι ὁμπλιγάδα καὶ ὑποτικάδα τὰ καλά του καὶ μεγιοραμέντα ὅπου ἤθελε κάμει στὸν αὐτὸν τόπον διὰ τὴν ἄνωθεν κοιτομπουτζιόν τὰ ρεάλι μισὸ καὶ κοττόπουλλο τὸν κάθε χρόνον καὶ τὰ ἐξῆς, διὰ τὸ ὁποῖον παιδί, ἐπειδὴ καὶ νὰν μὴ εἶναι τοῦ νόμου¹, ὁ ἄνωθεν πατήρ του προμεττέρει ἵν' προτρεῖ μπένις διὰ τὸ αὐτὸ καὶ μαντενιμέντο τῆς παρούσης. Καὶ οὕτως ἐποίησαν καὶ ἔμειναν εὐχαριστημένοι ρεφουδάροντας ρετζιπροκαμέντε τὰ αὐτὰ μέρη κάθε ἄλλο ἐνάντιον τῆς παρούσης καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν καὶ βεβαιώνει.

† παπᾶ ζαχαρίας παπαληᾶς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε,

† ἀντρίας σεμπρικὸς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Λέος νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

7.

Πληρεξούσιον τῆς 28 Μαΐου 1665. Νοτάριος Β. Μπονσινιὸρ (Βιβλ. 52, σ. 88).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμὴν 1665 Μαγίου 28 εἰς τὸν Αἰγιαλὸν τῆς πόλεως Ζακύνθου, παρὼν σωματικῶς ὁ μ(ισσέ)ρ Πέτρος Νίκλος ἀπὸ τὴν Μάνη τοῦ ποτὲ Μιχάλη, ὁ ὁποῖος κάνει κουμμέσσο γκενεράλε ὥσπερ τὸ ἴδιό του κορμὶ τὸ

ὄχι μακρὰν τῆς Θ. Πικριδιωτίσης, κτισθεὶς ὑπὸ τινος Κα(ρ)νέση ἐκ τῶν πρώτων οἰκιστῶν ἐπὶ Ἐνετοκρατίας. Ὁ ναὸς ἐσώζετο τῷ 1508.

¹) νὰν μὴ εἶναι τοῦ νόμου. Νὰ μὴ εἶναι ἐνήλικος. Πρβ. γυναῖκα τοῦ νόμου = γυναῖκα ἔχουσα τὴν πρὸς γάμον ἀπαιτουμένην ἡλικίαν, ἐνήλικος.

μ(ισσέ)ρ Λιὼ Πετρουλῆ ¹⁾ τὴν ὁποίαν δίδει ἐξουσίαν νὰ ἡμπορῇ τόσο εἰς τὴν παροῦσαν χώραν ὥσάν καὶ εἰς κάθε ἄλλον τόπον νὰ πάρῃ καὶ σκοδέρῃ κάθε λοῆς κρέδιτο ὅπου ὁ αὐτὸς Νίκλος ἔχει νὰ λάβῃ ἀπὸ κάθε καὶ ἕκαστον ἄνθρωπον καὶ λαβαίνοντας τὴν εὐχαρίστησιν νὰν τοὺς καουτελάρῃ μὲ τὲς φόρμες τὲς ὁρδινάριες καὶ ἰν κάζο ὁππονίμπιλτας νὰ ἡμπορῇ νὰν τόνε στενέψῃ εἰς τὸ μέσον τῆς δικαιοσύνης τόσο εἰς τὰ καλὰ πράγμα καὶ ἐρφέττα τῶν χρεωφειλετῶν, ὥσάν καὶ στὰ κορμιά τους ²⁾, ὡς ἄνωθεν εἶπομεν, μὲ τὴν φχαρίστησιν νὰ τοὺς ἐλευθερώνη καὶ ἂν χρειασθῇ νὰ καπαρράρῃ κατέμπροστεν εἰς κανέν κριτήριον ὁρδινάριο καὶ ἰσραορδινάριο καὶ ὅπου ἄλλοῦ ἤθελε χρειαστῇ νὰ πρεξεντάρῃ γραφὲς μαρτύρων, προσφέρῃ ὁμπλατζιόνες, ἀτζετάρῃ ὅρκους καὶ κάμη κατὰ τὸ ὁρδινάριο κάθε ἄλλο στο βολαντάριο ἂν εἶναι ἀπόφασες καὶ νὰ ἰνστάρῃ νὰ γένουνται καὶ νὰ εἶναι ἐξεκουῖδες, καὶ ἰν κάζο ἐναντίας νὰ τὶς ἀππελλάρῃ, προσεγκουίρῃ, ἔξοδες, τανσάρῃ ἔξοδες σὲ δεπόζιτα, ἀσηκῶνῃ καὶ κάνῃ ἕτερους κουμμέσους, τρανσάρῃ, κάνῃ ἕτερε καὶ ἰν σόμμα ³⁾ κάμη καὶ ὁπεράρῃ κάθε ἄλλο ὅπου ἤθελε τοῦ φανιστῆ, ἀνγκαλὰ ⁴⁾ καὶ εἰς τὴν παροῦσαν καὶ νὰ μὴν εἶναι ἐκκαθαρισμένο εἰς τὸ ὅτι ποιήσῃ καὶ διορθώσῃ ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς Νίκλος μὲ τὰ καλὰ του ⁵⁾ νὰν τὸ ἔχῃ καὶ κρατῇ στέρεο καὶ βέβαιο καὶ τὰ ἐξῆς:

† Στάθης, κωνσταντῆς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν
† Ἀναστάσης Τζερνωτᾶς ⁶⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

Πληρεξούσιον τῆς 7 Ἰουλίου 1665. Νοτάριος Β. Μπορσινιὸρ (Β:βλ. 51, σ. 28).

1665 Ἰουλίου 7. Ὁ πατρὸν Γιωργάκις Παγκόπουλος καπετάνιος τῆς γαλιόττας κάνει κουμμέσσο καὶ καθολικόν του ἐπίτροπον τὸν μ(ισσέ)ρ Γιώργο Νίκλο, τοῦ ὁποίου δίδει ἐξουσία ν' ἀποκρένεται ἐν παντὶ κριτηρίῳ ὅλα του τὰ δι-

¹⁾ Λεὼ Πετρουλῆ. Λέων Πετρουλῆς. "Ἅγιος Λέων ἐτιμᾶτο ἐν Ζακ. ἐν τῷ ὁμώνυμῳ χωρίῳ τοῦ τ. δ. Ναφθίων, ναὸς δὲ τοῦ Ἁγίου ἐνοριακὸς καλεῖται κοινῶς Ἀϊλιῶς. Τὸ ὄνομα Λέων - Λέω, ἀπαντᾷ καὶ πολλαχοῦ τῶν κρητικῶν ἐγγράφων τῆς ἐποχῆς τῆς Ἑνετοκρατίας. Βλ. Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΗΝ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 19.

²⁾ στενέψῃ. . τὰ κορμιά τους. νὰ ἐπιβάλλῃ προσωπικὴν κράτησιν.

³⁾ ἰν σόμμα (in somma). ἐν τέλει, ἐν γένει.

⁴⁾ ἀνγκαλὰ καὶ ἀνκαλά. Ἡ λ. καὶ παρὰ Δουναγγίῳ. Σύνδ. ἐκ τοῦ ὑποθ. ἂν καὶ τοῦ ἐπιρρ. καλὰ = ἂν καί, καίτοι, συνεκφερόμενος ἐνίστε μετὰ τοῦ καὶ ἢ τοῦ μοῦ ἐπιτασσομένων.

⁵⁾ ὑπόσχεται. . μὲ τὰ καλὰ του. Τυπικὴ ἔκφρασις εἰς τὰ συμβόλαια ὑπόσχεται μὲ τὰ ὑπάρχοντά του.

⁶⁾ Τζερνωτᾶς. Ἡ οἰκογ. Τσερνωτᾶ ἀπαντᾷ ἐν Ζακ. ἀπὸ τοῦ 1662. Ὁμόνυμον τοπων. τοῦ χωρίου Πλεμοναρίου μαρτυρεῖται τῷ 1754.

καιώματα καὶ διαφορὰς ὅπου ἔχει καὶ ἤθελε ἔχει μὲ καθέν καὶ ἕκαστον ἄνθρωπον κάνοντας ὅλα τὰ χρειάζόμενα τῆς Κρίσεως καὶ Παλατίου καὶ κάθε ἄλλο ὅπου ἤθελε χρειαστῇ ἀνκαλὰ καὶ εἰς τὴ παροῦσα νὰ μὴν εἶναι ξεκαθαρισμένο καὶ σὲ ὅ,τι ποιήσει καὶ διορθώσει ὁ ἄνωθεν ἐπίτροπος, ὑπόσχεται νὰν τὸ ἔχη καὶ κρατῇ στέρεο, βέβαιο καὶ τὰ ἑξῆς.

9.

Κανονισμὸς σχέσεων συμπλοικοκτησίας τῆς 28 Αὐγούστου 1665.

Νοτάριος Β. Μποσινιόρ (Βιβλ. 51, σ. 136).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμὴν. 1665 Ἀγούστου 28 εἰς τὸν Αἰγιαλὸν τῆς πόλεως Ζακύνθου, τὴν σήμερον ἐνεφανίσθησαν οἱ παρόντες ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ σ(ινιὸ)ρ Γρηγόριος Σαβόγιας¹⁾ καὶ μ(ισσέ)ρ Ἀναστάσιος Νερούλης καὶ ἀπὸ τὸ ἕτερο ὁ μ(ισσέ)ρ Γεωργάκις Νίκλος τοῦ ποτὲ Λία κάνοντας διὰ λόγου²⁾ του καὶ διὰ ὄνομα τοῦ συντρόφου του σ(ινιὸ)ρ Γεωργίου Βαρσαμᾶ, οἱ ὅποιοι, ἐπειδὴ καὶ ὅλα τὰ αὐτὰ μέρη νὰ ἠυρίσκωνται νὰ ἔχουν πρὸς ἀλλήλους μπάγκωνε δεκοχτὼ ὀνομαζομένη ἢ Κυρὰ τοῦ Σκοποῦ³⁾, τὴν ἐπὶ τῇ πόλει ἔχουσιν ἀπὸ τὸν πατρὸν Ἀντώνιον Κοσμᾶ λεγόμενον Γερακάρη καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην⁴⁾ τῶν αὐτῶν φαίνονται στὸ ἄτιμον, φουρνίον ἀπὸ καθέν ἑκαστὸν ὅπου νὰ τῆς ἔχῃ χρεία, δίχως νὰν τῆς λείπῃ τίποτε καὶ τὴν ἐμποδίζῃ διὰ νὰ ταξιδέψῃ καὶ ἐπειδὴ ὁ ἄνωθεν Νίκλος ἠθέλησε νὰ <τὴν> φτιάσῃ ντὲ νῆο⁵⁾, ἡ ἄνωθεν γαλεόττα σὲ ὅ,τι πάλι ἔκανε χρεία νὰν τήνε φουρνίσουν, ἐσυνέβησαν εἰς σπέζα ἐν τῷ μέσον τῶν ἄνωθεν μερῶν νὰ ἐφτιάσῃ εἰσὲ ὅ,τι τῆς ἐχρειάζόταν, λοιπὸν μὲ τοῦ ἀφεντός τοῦ Θεοῦ τὴν χάριν καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς ἄνωθεν Κυρίας⁶⁾ μας, θέλοντας ὁ αὐτὸς Νίκλος νὰ τὴν ἀρματώσῃ καλὰ καὶ τὴν κούρσῃ πάη πρὸς τὸ μέρος τοῦ Λεβάντε, πούρι ὅπου θέλει καὶ βούλεται μὲ δίχως νὰ εἶναι σοιτοπόστοι οἱ αὐτοὶ σ(ινιὸ)ρ Σαβόγιας καὶ Νερούλης εἰς καμμίαν σπέζα, τόσο εἰς τὸ σύρε ὥσάν καὶ στὸ ἔλα, εὐχαριστοῦνται καὶ αὐτοὶ νὰ τοῦ δύνουνε ἅμπλα ἀουτοριτὰ εἰσὲ ἕξι μερικὰ ὅπου

¹⁾ Γρηγόριος Σαβόγιας. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης λόγιος ἀσχολούμενος μὲ τὴν ποιήσιν ἀναφέρεται περὶ τὰ τέλη τοῦ 17 αἰῶνος ὁ Σ. Ρούσμελης (κ. Σουμερλῆς).

²⁾ διὰ λόγον του. Περὶ τῆς χρήσεως τῆς ἀντωνυμίας ταύτης βλ. Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙ, Ἡ προσωπικὴ ἀντωνυμία «λόγου μου, τοῦ λόγου μου». Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας 1(1939) σ. 43-51.

³⁾ Κυρὰ τοῦ Σκοποῦ. Ἀνωτέρω λέγεται ἡ Κυρία τοῦ Σκοποῦ πρόκειται περὶ τῆς Θεοτόκου τῆς Σκοπιωτίσσης.

⁴⁾ ἢ. δυσανάγνωστος, πιθανῶς τὰ συμφωνηθέντα.

⁵⁾ ντὲ νῆο. (ἰταλ. de nuovo) = ἐκ νέου.

⁶⁾ Κυρίας μας δηλαδὴ τῆς Θεοτόκου τοῦ Σκοποῦ.

ἐξουσιάζουσιν ἀπὸ τὴν αὐτὴν γαλιόττα καὶ ὅ,τι τοὺς ἀσπεττάρει ἀπὸ τὰ ἐπίλοιπα
της ρεμέτζα¹⁾ νὰ ἱνκαμμιναριστῇ ὡς ἄνωθεν, καὶ ὅ,τι κοῦρσο κάμη νὰ τοῦζε βγάνη
καὶ κρατῇ πάντα εἰς τὰ χέρια του ἐκεῖνο ὅπου τοὺς ἔρχεται διὰ τὰ ἄνωθεν μερ-
τικά ἔξι ντεκιαρίζοντας καὶ μὲ ὄρκον των καὶ ἂν ἐκαπιτάρη ἢ στὴ Μάνη καὶ πιάση
καὶ ἐβλέπετο ἀπὸ καθὲν πόρτο ὅπου ἤθελε ἀράξει μήπως καὶ κανένα ντάννο λάβη
ἢ αὐτὴ γαλιόττα ἀπὸ τοὺς αὐτοὺς Μανιάτες ὅπου τὴν πάρουν, διατὶ ἂ λάχῃ θέ-
λει εἶστε σοιτοπόστος πάντα εἰς τὰ ἔξι ἄνωθεν μερτικά διὰ ριάλια ἑκατὸν ὀγδο-
ήκοντα, ὅπου τόσο εἶναι ἡ ἀγορά τους, καὶ ἂν θέλῃ ὁ αὐτὸς Νίκλος νὰν τὴν
ἐλιενάρη νὰ ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν, ὥσπερ τὸ ἴδιο του κορμὶ νὰ κάνῃ εἰς αὐτὴν ὡς
βούλεται περὶ πουλῶντας τὴν, ὁββέρο δίδοντας τὴν με ὅθεν ἄλλης λοῆς μόνον,
νὰ εἶναι σοιτοπόστος πάντοτε διὰ τὰ ἄνωθεν ριάλια ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ὅπου ἤθελε
τὴν πουλήσῃ καὶ ὅχι διὰ ὀλιγώτερον. Τὸ ὁμοίως καὶ ἂν τήνῃ δώσῃ τοῦ ἄνωθεν
Κοσμᾶ, νὰ εἶναι καὶ εἰς αὐτὸ σοιτοπόστος νὰν τοὺς δίδῃ τὴν αὐτὴν σοῦμμα ἱν-
τιέρα ριάλια ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἀκόμη καὶ ἕτερα ριάλια εἴκοσι διὰ μερτικὸ τῶν
ἄνωθεν διὰ τὴν σπέζα ὅπου ἔκαμαν δῶ τὴν αὐτὴν γαλιόττα, μέντρε ὅποτε τοῦ
τὰ δώσῃ ὁ αὐτὸς Κοσμᾶς τὰ αὐτὰ ριάλια εἴκοσι πνευόντάς τονε, ἄλλοιῶς καὶ
μὴ λαβαίνοντάς τα ντεκιαρίζοντας καὶ αὐτὸν εἰς τὸν ὄρκον του νὰ εἶναι μόνον
ἐπὶ ὅρκου σὶ τὰ ριάλια ἑκατὸν ὀγδοήκοντα καὶ εἴς ὁ αὐτὸς Νίκλος ἐπὶ ὅρκου με τὰ
καλὰ του καὶ σωματικῶς εἰς τὸν γυρισμὸν τοῦ εἰς ἐπέρμινο ἡμερῶν δέκα ἀφόν-
τις ρικαπιτάρη εἰς τὸ παρὸν πόρτο νὰ τοὺς δίδῃ εὐχαρίστησιν εἰς ὅ,τι πράγμα
τοῦ ἀσπεττάρη ἀπὸ τὸ κοῦρσο, ὅπου ἤθελε τοὺς ξαποστείλει ἢ Κυρὰ Θεοτόκος
καὶ νὰ τοὺς κονσενιάρη εἰς τὸ ἄνωθεν σόλδι τὰ ριάλια ἑκατὸν ὀγδοήκοντα μέντρε
καὶ θέλῃ τήνῃ δώσῃ ὁ ἄνωθεν, ὁββέρο καὶ δὲν τὴν φέρῃ τὴν αὐτὴν γαλιόττα δί-
χως νὰ βρῇ, νὰ μὴν εἶναι σοιτοπόστοι οἱ αὐτοὶ εἰς ἐκαμμίαν σπέζα. Καὶ οὕτως
ἐποίησαν καὶ ἔμειναν εὐχαριστημένοι πέρ πάτιο ἐσπρέσσο²⁾ εἰς μαρτυρίαν τῶν
ἄνωθεν τιμίων μαρτύρων.

† Θεοδόσης ζωναράς³⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε,

¹⁾ ρεμέτζα (ιταλ. remeggio) = τὰ πείσματα τοῦ πλοίου, αἱ κῶπαι καὶ τὰ ἐρετικά σκεύη,
ἢ ἀρματωσι τοῦ πλοίου. Βλ. Α. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, 'Εγχειρίδιον Ἀρμενιστοῦ. Ἀθῆναι 1915 σ.
39. Ἐν Μάνη τὸ ῥ. ρεμετζώνω = ἀσφαλίζω τὸ πλοῖον εἰς τὸν λιμένα, ἀγκυροβολῶ. Εἰς Πα-
ξοὺς ἢ ἀγκυροβολία καλεῖται ρεμετζάρισμα τό, καὶ ῥ. ρεμετζάρω ἐκ τοῦ ἐνετ. remeggiare ὃ
ἐκ τοῦ *ormeggiare* ἀναγομένου εἰς τὸ ἐλληνικὸν ὀρμίζω. Βλ. Α. MAIDHOF, Neugriechische
Rückwanderer aus den Romanischen Sprachen unter Einschluss des Lateinischen (Bei-
hefte zu den Byz. Neugr. Jahr. Nr. 10), Athen 1931 p. 61.

²⁾ πέρ πάτιο ἐσπρέσσο (ιταλ. per patto espresso) = κατὰ συμφωνίαν ρητὴν. Φράσις τυ-
πικὴ εἰς τὰ συμβόλαια.

³⁾ Θεοδόσης Ζωναράς. Ἡ οἰκογ. Ζ. εὐρίσκεται ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τῆς 16 ἑκατ.

† Τζουάνες ἀβάσταγος ¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν,
 † Γρηγόριος σαβόγιας βεβαιῶνω διὰ λόγου μου καὶ διὰ ὄνομα τοῦ ἄνω-
 θεν κολλέγα μου τοῦ μ(ισσέρ) ἀναστάσι νερούλη, ὡς ἄνωθεν.

10.

Ἀνώνομον συνάλλαγμα τῆς 29 Μαΐου 1670.
 Νοτάριος Β. Μπονσινιέρ (Βιβλ. 75 σ. 181).

† 1670 Μαΐου 29. Παρὼν σωματικῶς ὁ κύρ Μιχάλης Νίκλος τοῦ ποτὲ
 Λιᾶ ἀπὸ τῆ Μάνη χωριὸ Γοίτα ²⁾ ἀπὸ ἓνα μέρος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ὁ μ(ισσέρ)
 Μαρῆς Κονιάρης ³⁾ κτίστης, τὰ ὁποῖα μέρη ἦλθαν εἰς τὸν παρόντα συμφωνισμὸν
 καὶ ὁμπλιγάζεται ὁ αὐτὸς κύρ Μιχάλης νὰ σταθῇ μὲ τὸν ἄνωθεν μ(αστρο) Μαρῆ
 χρόνους πέντε πρώτους ἐρχομένους, ἀρχινῶντας ὁ καιρὸς ἀπὸ τὴν πρώτη τοῦ Ἰου-
 νίου τοῦ πρώτου ἐρχομένου διὰ νὰ μάθῃ τὴν τέχνη τῆς κτιστοσύνης ὅπου ἔτιζι
 ἀλικόντρο καὶ ὁ Κονιάρης προμεττάρει καὶ ὁμπλιγάζεται νὰ τὸν μάθῃ ἕως στὸ
 σουπλιμέντο τοῦ ἄνωθεν καιροῦ καὶ ἐντέλλεται νὰ τὸν ἔχῃ ὁ ἄνωθεν
 μαθημένον νὰν τοῦ δίδῃ καὶ ὅλα ἐπείνα τὰ χρειαζόμενα ὅπου οἱ μαστόροι δί-
 δουνε τῶν μαθητῶν τους, κάνοντας ὁ αὐτὸς κύρ Μιχάλης ὅτι τὸν ἤθελε διορ-
 θῶναι ὁ μαστορὰς τοῦ μέσα καὶ ὅσον καὶ ἀφῆκε τον, γιάννη τον, καὶ ποδένι κατὰ
 τὴν κοντιτζιόν του καὶ μὲ πάττο ὅτι ἐν κατὰ ἤθελε φύγει καὶ δὲν σταθῇ νὰ τε-
 λειώσῃ ἐντιεραμέντε τοὺς ἄνωθεν πέντε χρόνους καὶ ἤθελε φύγει νὰ ὑποκρίνεται
 τοῦ μαστορὰ τοῦ κάθε σπέζα, ντάννα, ἐντέρεσσα καὶ ὅτι ἄλλο λικουϊδαριστῇ ἀπὸ
 τὴν δικαιοσύνην διὰ τὸν καιρὸν ὅπου θέλει τοῦ μανκάρει καὶ ἤθελε τὸν ἔχει καὶ
 μαθημένον. Καὶ ἀλικόντρο καὶ αὐτὸς Κονιάρης ἂν τονε διώξῃ δίχως αἰτίαν λεγ-

¹⁾ Τζουάνες ἀβάσταγος. Ἡ οἰκογ. Α. ἐκ Λευκάδος μαρτυρεῖται ἐν Ζακ. τῷ 1510 ἀπὸ
 δὲ τοῦ 1583 καταλέγεται ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ μεταξὺ τῶν εὐγενῶν. Ἐξ αὐτῆς ἔχομεν τρεῖς
 συμβολαιογράφους, τὸν Ἰωάννην (1586-1588), Ἀγγέλιον (1652-1664) καὶ τὸν Ἀντώνιον
 (1703-1739).

²⁾ Γοίτα πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ χωρίου τοῦ τ. δ. Μέσσης (Οἰτύλου) Κοίτας. Περὶ
 τοῦ ἐτύμου τῆς λ. βλ. Γ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, Φιλολογικὰ περίεργα ἐκ τῆς μανιατικῆς διαλέκτου.
 Περὶ τοῦ πολυχρηστοτάτου «γιαμά». Περὶ δωρισμῶν ἐκ τῆς μανιατικῆς διαλέκτου. Ἐφημε-
 ρίς τῶν Φιλομαθῶν 21 (1873) σ. 2667 β. «Κοίτα ἐκ τοῦ Κοίτη, διότι εἶναι ἡ Κοιτὶς καὶ τὸ
 κέντρον τῶν μεσομανιατῶν». — Σ. ΚΟΥΓΕΛ, Herkunft und Bedeutung von neugriechischen
 Νικλιᾶνοι und Φαμέγιοι. Glotta 1 (1909) σ. 104. Α. ΧΑΤΖΗ, Σημασιολογικὰ καὶ ἐτυμολογικά,
 Ἀθηνᾶ 41 (1929) 216-217, Μεθοδολογικά. Κοιτῶ - κοιτάζω καὶ τὸ praecceptum aureum τοῦ
 Scaliger, — Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρ. Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 2 (1938) 152—
 Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι, Ἀθηνᾶ 56 (1952) σ. 75.

³⁾ μαρῆς κονιάρης. Οἰκογέν. Κονιάρη ὑπῆρχε παλαιότερον καὶ εἰς τὸ χωρίον Κοίτα τῆς
 Μάνης ἐνθα σήμερον σώζεται ὁ Πύργος τοῦ Κονιάρη εἰς Πάνω Χώραν.

κίττιμα καὶ δὲν τότε μάθη εἰς τὸν ἄνωθεν καιρὸν νὰν τοῦ ὑποκρίνεται καὶ αὐτὸς κάθε σπέζα, ντάννα, ἰντερέσσα ὡς λικουῖδαριστοῦν ὡς ἄνωθεν καὶ ἂν τοῦ δώση πρᾶγμα καὶ τὸ χάση ὃ πάρη ἀπὸ τὸ σπῖτι νὰν τοῦ ὑποκρίνεται τοῦ μαστόρου του, καὶ διὰ πλέον μανουτατζιὸν τῆς παρούσης μπαίνει πιέτζος καὶ μαντενιδῶρος ἰνσόλιδουμ ὁ παρὼν κὺρ Πέτρος Νίκλος τοῦ ποτὲ Μιχάλη μπάρμπας του μὲ τὰ καλὰ τους καὶ σωματικῶς ρετζιπροκαμέντε διὰ τὴν παντουὰλ ὁσερβάντζα καὶ σταμπιλιμέντο ὡς ἄνωθεν λέγομεν εἰς μαρτυρίας.

† Τζουάνες κάκλης¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε,

† Γιόργος νομικὸς²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† μαρὴς κονιάρης βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

11.

Δήλωση τῆς 3 Αὐγούστου 1670. Νοτάριος Β. Μποντινιὸρ (Β:δλ. 76 σ. 116).

† 1670 Αὐγούστου 3 εἰς τὸν Αἰγυπτινὸν Ζακύνθου ἐνεφανίστη παρὼν σωματικῶς ὁ σ(ινιὸρ) Γαμπριέλ Γιαννῆς ὁ ὅποιος ἰντάρει νὰ γράψω ἐγὼ ὁ νοτάριος ὡς κάτωθεν· ἐπειδὴ καὶ καιρὸν ἀπερασμένον πρὶν τότε σβαλεγκιάραν εἰς τὴν Μάνην εἰς τὸ Δρῦ³⁾ εἰς τὸν Ἅγιον Σώστην ἢ διὰ τὸ ὅποιον κοιτηγίαισε τὸν κὺρ Βασίλειον Νίκλο ἀπὸ τὸν ἄνωθεν τόπον καὶ ὅστις δὲν εἶχε πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ πὸς ὁ

¹⁾ Τζουάννες κάκλης. Ἐν Ρόδῳ (Χ.Ι.Α. σ. 14) ΚΑΛΙΔΟΝΗΣ σ. 14) κάκλης καλεῖται ὁ καλῶν, ὁ φωνάζων, ὁ ἀλέκτωρ. Ἐνταῦθα (Χ.Ι.Α. σ. 193) Θ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ σ. 193) ὁ τύπος Κάκλης καὶ ὡς τοπων. Ὡς ὄνομα εἶναι γνωστὸν ἐκ Κρήτης ἐξ ἐγγράφου τοῦ 1731 (Χριστιανική Κρήτη 1 (1912) 502) καὶ ὡς ἐπώνυμον (πληροφορία τοῦ συναδέλφου Μ. Μανούσακα). Εἰς Παξοὺς ἢ λ. ὡς παρωνύμιον. Κακλῆς Γιώργος μαρτυρεῖται τῷ 1806 εἰς Καλάβρυτα (Ἀρχεῖον Ὑδρας 2380). Ἐκ Μάνης ἔχομεν τὸ ἐπώνυμον Κακλέας.

²⁾ Γιόργος νομικὸς. Οἰκογ. ἐκ Μεθώνης ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῆς νήσου τῷ 1533. Ἐκ Μεθώνης καὶ Κορώνης ἀρκεταὶ οἰκογένειαι ἐγχατεστάθησαν εἰς Ἑπτάνησον. Ἡ αὐτὴ οἰκογ. μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Κρήτης. Εὐθύμιος ἱερ. ὁ Νομικὸς τῷ 1675 ὑπογράφεται εἰς ἐγγράφον ἐκλογῆς ἀντιπροσώπων διὰ νὰ ζητήσουν τὴν συνέχισιν τοῦ παρὰ τῆς Βενετίας χορηγουμένου ἐπιδόματος εἰς τοὺς ἐν Ζακύνθῳ ἐκ Κρήτης πρόσφυγας. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗΝ, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ. Ε.Ε.Κ.Σ. 2 (1939) σ. 121. Ἑτέρα οἰκογένεια ἐξ Ἀρκαδίας ἀναφέρεται τῷ 1582. Ἰωάννης Ν. ἀγιογράφος ἤχμασε τῷ 1673.

³⁾ Δρῦ, τό. Χωρίον τοῦ τ. δ. Μέσσης τὸ ὅποιον ἐν ἔτει 1618 μνημονεύεται ὡς ἐδρα τῶν Κοντοστάβλων ἔχον 85 πολεμιστάς: *Dri de Condestanti 85*. Βλ. BUCHON, Nouvelles Recherches Historiques sur la principauté française de Morée et ses hautes baronnies, 1 σ. 283. Ὁ κάτοικος Δρυνάτης, ὁ. Καὶ ὡς ἐπώνυμον Δρυνάτης Ἀνδρέας. Βλ. Ν. Ἑλληνομν. 14 (1917) σ. 62. Ἐν Μάνῃ ὑπάρχουν ἐπίσης χωρία Δρυνάλο, τὸ καὶ Δρυνάλε, τό. Ἐν Χίῳ ἀπαντᾷ τοπων. Δρυνάλια, τὰ καὶ Δρυνάλια ἐν Τήνῳ, πρβ. Κ. ΑΜΑΝΤΟΝ, Χιακὸν Γλωσσάριον σ. 77.

⁴⁾ Ἀγ. Σώστην. Τοπων. τοῦ χωρίου παρὰ τὴν θάλασσαν ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῶν Θυρίδων (π. Cavo Grosso).

αὐτὸς Νίκλος νὰ ἦταν ρέος· νὰ φτάσῃ εἰς τὸ ἄνωθεν δελίττο, ἢ δικαιοσύνη τὸν ἐλιμπεράρισε. Λοιπὸν θέλοντας νὰ κάμῃ τὸ ἴδιον προγρεδιμέντο καὶ εἰς ἐναντίον τοῦ παρόντος κὺρ Σκαλκὸς ¹⁾ Νίκλου τοῦ ἄνωθεν Βασίλη καὶ ἐπειδὴ νὰ μὴν ἔχῃ καὶ γιὰ δαύτονε πρόβα, δὲν πρετεντέρει ἄλλο τίποτις, μόνον ὅποτε τῷ καιρῷ ἤθελε πὲρ φορτούνα προβαριστῇ μὲ ἀξιόπιστους μάρτυρας ντεζιντερέδοι τὸ πὼς οἱ ἄνωθεν Σκαλκὸς καὶ Βασίλεις ὁ πατήρ του νὰ ἦτανε καὶ αὐτοὶ κονπαρτέτζιποι καὶ ρέοι εἰς τὸ ἄνωθεν ντελίττο νὰ εἶναι σοιτοπόστοι μὲ τὰ καλὰ των σωματικῶς νὰ σοτισφάρῃ τὸν αὐτὸν σ(ινιὸρ) Γιαννῆν εἰσὲ ὅ,τι μὲ τὴν ἐσποζιτζιόν των ὅπου ἔδωσε διαλαμβάνει καὶ εἰσὲ κάθε σπέζα, ντάννα καὶ ἰντερέσσα. Καὶ οὕτως ἐποίησαν εἰς μαρτυρίαν,

† μιχάλης νίκλος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† J. Gabriel Zadin afermo

12.

Κολλεγία τῆς 19 Νοεμβρίου 1671.

Νοτάριος Β. Μπαρτινός (B. 57, 84 σ. 165).

† 1671 Νοεμβρίου 19. Ὁ μισοῦς Μιχάλης Νίκλος δίδει τοῦ παρόντος κὺρ Μανώλῃ Κρητικῷ τὸν ποτὲ Γιαννῆν τὰ ἀμπέλια καὶ χωράφια ἕνα κορπο ὅπου ἔχει εἰς τὸ Παράλιμνο ²⁾ μὲ τὸ σπίτι ὅπου ἔχει εἰς τὰ αὐτὰ ὑποστατικά ³⁾ εἰσὲ σεμπρία διὰ χρόνους ἐσοδείας τεσσάρων ἐρχομένων καὶ ὑπόσκειται νὰ πᾶν νὰ κατοικήσῃ συμφάμελος εἰς τὸ αὐτὸ σπίτι καὶ νὰ λατρέψῃ τὰ αὐτὰ ὑποστατικά, ὡς ἔθος τῶν καλῶν γεωργῶν, τὰ χωράφια νὰν τὰ ὀργῶνῃ καὶ βάνῃ τὰ κάθε λοῆς λαχανικὸ καὶ ὅ,τι ἄλλο ὁ τόπος κονπερτάρει εἰς πεπόνια καὶ τὰ ἀμπέλια κλαδεύῃ τα, σκάφτῃ, σκαλίζῃ, σήμανα ⁴⁾ καὶ καταβολάδες βάνῃ, γράνες ξύη καὶ νὰν τὰ σηκοτραφίζῃ ὁπόθεν κάνει χρεῖα εἰσὲ χρειαζόμενους καιροὺς καὶ βοηθῶντάς τον

¹⁾ Σκαλκὸς Νίκλον. Τὸ ὄνομα Σκάλκος ἐν Μάνῃ καὶ ὡς βαπτιστικόν καὶ ὡς ἐπώνυμον. Θηλ. Σκαλκοῦ ἢ. Περβ. Ν. Ἑλληνομν. 14(1917) σ. 63. Θωμογιαννάκης Σκάλκος, Θωμογιαννόνη Σκαλκοῦ, σ. 68: Σκαλκογιαννόνη, καὶ τοπων. Σκάλκος. Χ. Ι. Α., 485α, 93 Σκαρκαίνικα τά, Μέσα Μάνῃ Σκαρκάκος ἐπών.

²⁾ Παράλιμνο. Τοπων. εἰς περιοχὴν χωρίου Καλυτέρου – Ροΐδου παρὰ τὴν λίμνην Μακρῇ.

³⁾ Ὑποστατικά. = κτήματα, περιουσία. Ἡ λ. ἀπαντᾷ ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Μορέως ἔκδ. J. Schmitt, H 1789 «Οἱ Ἀρκαδινοὶ ἐζητήσασιν συμπάθειον νὰ τοὺς ποιήσῃ / ἀφροντισίαν νὰ ἔχουσιν μὲ τὰ ὑποστατικά τους». Περβ. ΚΟΡΑΗΝ. Ἀτακτα 4, 629.

⁴⁾ σήμανα = καταβολάδες. Κατὰ Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον ὁ θέλων νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ ἀμπέλι του ἀνοίγει λάκους, χώνει τὸ κλῆμα καὶ ἀφίνει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μίαν βέργαν. Περβ. παροιμίαν: «βάλε σήμανο στ' ἀμπέλι καὶ νιούγα στὸ βαγένι». Σήμανο καλεῖται καὶ ὁ λάκκος τὸν ὁποῖον ἀνοίγουν παρὰ τὸ κλῆμα διὰ νὰ χώσουν τὴν καταβολάδα.

ὁ νοικοκύρις εἰς τὸ αὐτὸ σηκοτράφισμα τοὺς ὁμισοὺς ἀνθρώπους διὰ πάντα τὰ κλήματα ὅλα τοῦ νοικοκύρι νὰν τὰ θημωνιάζῃ καὶ πλακῶνῃ καὶ νὰ τὸν ἄββιζάρῃ νὰν τὰ παίρνῃ καὶ τὸ φροῦτο ὅπου ἔξαποστέρνει ὁ Κύριος τόσο στὰ χωράφια τὸ ὅσο εἰς ἀμπέλια καὶ δένδρα νὰ μοιράζουν ἐφημεσίως καὶ νὰ τὸν κράζῃ εἰς τὸν τρύγον, πάτημα καὶ εἰσὲ κάθε φροῦτο ὅπου ἐβγάνει διὰ νὰ παραστέκῃ καὶ βλέπῃ καὶ παίρνῃ τὸ δικό του· καὶ στὸ παρὸν τοῦ δίδει τοῦ αὐτοῦ Μανόλη μετρητὰ χειροδοτῶς ριάλια τέσσερα καὶ περιπλέον νὰν τοῦ δώσῃ καὶ ἕτερα ριάλια ὀκτώ, τὰ τέσσερα στὸ σκάψιμο καὶ τὰ ἄλλα τέσσερα στὸ σκάλο καὶ εἰς τὰ ὅποια νὰ πάρῃ ἀπὸ τὸ μερτικό τοῦ αὐτοῦ κοπιαστῇ εἰς τὴν ἐρχομένην ἐσοδείαν τόσο κρασί ἀπὸ σταμνιά¹⁾ τέσσερα ἥμισυ στὸ ριάλι καὶ μὲ ἀγώγια ἰδικά του καὶ ἐ τοῦττο²⁾ πὲρ πάττο ἐσπρέσσο καὶ διὰ μία ἀντζιανιτὰ τοῦν ὑποστατικῶνε του καὶ νὰν τὰ φυλάῃ νὰ μὴν τὰ ζημιώνουν καὶ μὲ πάττο ὅτι, ἂν εἴπῃ νὰν τόνε βγάλῃ ὁ νοικοκύρις τὸν αὐτὸν κοπιαστῇ πρὶν νὰ σωθῇ τὸ ἄνωθεν τέρμινο, νὰν τοῦ πληρώνῃ ριάλια εἴκοσι διὰ πένα, ἔτζι ἀλικόντρο καὶ ὁ αὐτὸς Μανόλης ἂν τὰ ρεφουδάρῃ καὶ δὲν σταθῇ νὰ τελειώσῃ ὁ ἀνὴρ νὰν τοῦ πλερώνῃ τοῦ αὐτοῦ Νίκλου τὴν αὐτὴν πένα. Ἔτζι πὲρ πάττο ἐσπρέσσο ἀπλιγάροντας τὰ καλά του καὶ σωματικῶς διὰ τὸ μαντενιμέντο καὶ διὰ τὴν σπέζα, ντάννα, ἰντερέσσε καὶ πετζο-
ραμέντα ἔκαμε, ὅπου τοῦ ἔδωσε καὶ θέλει τοῦ δώσῃ καὶ τὰ ἔτζι

† Ἀλεβίζος ἱερ. ὁ ντενάζος³⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν,

† Στεφανῆς Λουκάς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

13.

Πώλησις μεριδίου λέμβου τῆς 5 Δεκεμβρίου 1671.

Νοτάριος Β. Μποσινιέρ (Βιβλ. 85 σ. 92).

† 1671 Δεκεμβρίου 5. Ὁ μ(ισσέ)ρ Κωσταντῆς Ζαγάλης δίδει τοῦ παρόντος Βρετοῦ Νίκλου τοῦ ποτὲ Γιάννη ἀπὸ τῇ Μάνῃ εἰσὲ καθάριαν πούλησίαν τῇ μισῇ

¹⁾ σταμνιά. Τὸ σταμνὶ (πήλινον ἀγγεῖον) πολλαχοῦ εἶναι μέτρον ὑγρῶν διαφόρου χωρητικότητος. Ἐν Ζακύνθῳ ὡς μέτρον οἴνου ὑπολογίζεται εἰς 13 ὀκ.

²⁾ ἐ τοῦττο = e tutto.

³⁾ Ἀλεβίζος ἱερ. ὁ ντενάζος. Εἰς Μάνην (τ. δ. Μέσσης) ἔχομεν οἰκογεν. ἐπώνυμον Ντενεζάκος, Ντενέζος καὶ εἰς ἀνατολικὴν Μάνην οἰκογ. ἐπών. Ἀλεβίζος - Ἀλεβιζάκος. Τὸ ἐπών. Ἀλεβίζος εἶναι γνωστὸν καὶ ἐξ Ἀνδριταίνης καὶ ἐκ Πυλίας (ΧΙΛ. 587 σ. 201, 202), ἐκ Κρήτης ἔνθα καὶ τοπων. Ἀλεβιζαῖκα, τὰ (Αὐτόθι σ. 183). Πρβ. τὸ ἐκ Κεφαλληνίας Ἀλεβιζᾶς (Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ, Γεωγραφία πολιτικὴ νέα καὶ ἀρχαία τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας, Ἀθῆναι 1890 σ. 149) καὶ τὸ ἐκ τούτου Ἀλεβιζᾶτος ἢ Ἀλεβιζᾶτος κατ' ἀνομοίωσιν (Π. ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΥ, Κεφαλλήνων ὀνόματα, Λαογραφία 2 (1910) σ. 31) Γ. ΧΑΤΖΙΑΚΙ, Περί τῶν ἐν Κεφαλληνίᾳ πατρωνυμικῶν εἰς - ἄτος, Ἐλισθημονικὴ Ἐπετηρίς 9 (1913) σ. 6. Ἐκ Κρήτης (Χριστιανικὴ Κρήτη 1 (1912) σ. 73) μαρτυρεῖται ὁ τύπος Ἀλβίζος (ἐξ ἐγγράφου τοῦ 1621).

ἀπὸ τῆ βάρκα καὶ μισά της ρεμέτζα, κουπιῶνε πέντε διὰ τῆ σοῦμμα τὰ ριάλια δεκατέσσερα Ν^ο 14, ἔτσι στιμάδα ντακκόρδο, τὴν ὁποίαν σοῦμμα ριάλια δεκατέσσερα ὀμπλιγάρεται ὁ αὐτὸς Νίκλος νὰν τὰ δώση καὶ μετρήση τοῦ ἄνωθεν Ζαγάλη εἰς τέρμινο ἕως τὶς μεγάλες ἀποκριές¹⁾, τὶς ἐρχόμενες, ὑπόσχοντας τὰ καλὰ του καὶ σωματικῶς καὶ πριντζιπαλμέντε ὀμπλιγάδα ἢ αὐτὴ μισὴ βάρκα καὶ μισὰ ρεμέτζα εἰς τὴν τελείαν ἀποπληρωμὴν καὶ τὰ ἑξῆς:

† σταματέλος μυλωνᾶς²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† παναγιώτης κοκκίνης³⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

14.

Προικοσύμφωνον τῆς 22 Δεκεμβρίου 1671.

Νοτάριος Β. Μπροσινιόρ (Βιβλ. 85 σ. 113).

〈Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου〉

Ἄρεσκειὰ τοῦ Ἀθηναίου⁴⁾ μὲ τὴν Ἀναστασοῦλλα Μποντία.

1671 Δικεμβρίου 22, προικοπαράδοσις⁵⁾ εἰς τὰ ἄτη μου.

† Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς Ὑπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Παρθέκου Μαρίας καὶ τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Πρῶτου καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἀμήν⁶⁾.

¹⁾ Ἀποκριές. Τὰ κατὰ τὸν ἑορτασμὸν τῶν Ἀποκριῶν ἐν Ζακύνθῳ ἐπὶ Ἑνετοκρατίας Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Λεξικὸν* σ. 83-84 ἐνθα καὶ βιβλιογραφία.

²⁾ σταματέλος μυλωνᾶς. Οἰκογ. Μυλωνᾶ ἐν Ζακ. ἐκ τοῦ χωρίου Φιολήτη μαρτυρεῖται τῷ 1580. Μ. Δελή—Κωσταντῖνος ἐκ Γαλάρου ἀπέβη ὁ τρόμος τῶν Τούρκων ἀγωνισθεὶς κατ' αὐτῶν μετὰ τοῦ Λάμπρου Κατσώνη. Ἄλλος δὲ Μ. Νικόλαος ὑπηρετήσας εἰς τὸν γαλλικὸν στρατὸν ἐγένετο Φιλικὸς καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μυστρά, ἀπέθανε δὲ ἐν Γαλλίᾳ τῷ 1856. Ἐν Βενετίᾳ εἰργάσθη εἰς ἔκδοσιν τῆς Γεωγραφίας τοῦ Μελετίου. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης μαρτυροῦνται συμβολαιογράφοι Ζακ. οἱ: Σταματέλλος (1660-1696), Ἰωάννης (1696-1727), Γεώργιος (1772-1805), Νικόλαος (1808-1809) καὶ Πέτρος (1811-1829) ὡς οἰκ. ἐπίθ. εἶναι γνωστὸν ἐξ Ἀργολίδος (*Λαογραφία* 4 (1912/3) σ. 159) ἐξ Ἀνδριτσαίνης (*XI.A.* 587 σ. 201) καὶ ἄλλοθεν. Πρβ. ἐν Κεφαλλ. *Σταματελλᾶτος*.

³⁾ παναγιώτης κοκκίνης. Παλαιότερα μαρτυρία τῆς οἰκογ. ταύτης εὐρίσκεται τῷ 1501 εἰς τὸν κώδικα τῆς μονῆς Ἀναφωνητρίας. Κ. Νικόλαος τοῦ Διονυσίου ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Ζακ. τῷ 1838.

⁴⁾ Οἰκογ. ἐπών. ἐν Ζακ.

⁵⁾ Ἐγγραφον εἰς τὸ ὅποιον ἀναγράφονται καὶ ἐκτιμῶνται πάντα τὰ κατὰ τὸ προικοσύμφωνον συμφωνούμενα καὶ διδόμενα ὡς προῖξ. Πρβ. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗΝ, Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν μετ' ἀνεκδότων νοταριακῶν ἐγγράφων. *Ἐπετηρὶς Ἀρχείου τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 1 (1948) σ. 21 σημ. 3.

⁶⁾ Ἡ ἐπίκλησις τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ ἔγγραφα αὐτὰ ὡς τύπος ἐγκυρότητος τῶν συμφῶνων ἔχουσα τὴν καταγωγὴν της εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν, εἶχεν εὑρεὶ τελευταῖον νομικὴν κύ-

1671 Δικεμβρίου 10. Τὴν σήμερον θέλοντας ἡ κυράτσα Ἀναστασοῦλλα, χήρα γυνὴ τοῦ π(ο)τ(ἐ) μ(ισσέ)ρ Γιώργου Νίκλου καὶ θυγάτηρ τοῦ π(ο)τ(ἐ) μ(ισσέ)ρ Γιάκουμου Μποντία νὰ παντρευτῇ καὶ νὰ πάρῃ ἄνδρα τῆς νόμιμον καὶ εὐλογητικόν, ὡς καθὼς ὀρίζει ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, τὸ μ(ισσέ)ρ Νικολέττο ¹⁾ Ἀθηναῖο τοῦ ποτὲ Ἰωάννη, τάσσει του ἡ ἄνωθεν νύμφη διὰ προῖκα καὶ χάρις προίκας, ἐν πρώτοις τὴν εὐχὴν τοῦ ἀφεντός τοῦ Θεοῦ, ἔπειτα τὰ κάτωθεν, ἡγουν ρουχισμόν, ἀσημοχρύσαφον καὶ μασσαρία ²⁾ τοῦ σπιτιοῦ, δουκάτα ³⁾ χίλια, Ν^ο 1000, εἰσὲ ὑποστατικὰ ἓνα κομμάτι σταφίδα καὶ ἀμπέλι ἓνα κόρπο, ἀξιναρίων ⁴⁾ δεκάξι, Ν^ο 16, μὲ ποδάρια ⁵⁾, δύο ἐλιές μέσα, ἀπιδίες δεκάξι καὶ μὲ κάθε του ἄλλο δικαίωμα, πλεόν ἢ ὀλιγώτερον, ὅσο εἶναι καὶ βρίσκεται εἰς τόπον τῆς Ἀγίας Μαρίνας ⁶⁾, σύνορο χωρίου Ἀγίου Δημητρίου ⁷⁾, ἓνα κομμάτι ἀμπέλι στοῦ Μουντίνου, σύνορο τοῦ ἄνωθεν χωρίου, ἀξιναρίων δέκα, πλεόν ἢ ὀλιγώτερον, μὲ ἐλιές ρίζες δώδεκα καὶ μία ρίζα ἀπιδιὰ καὶ μὲ κάθε ἄλλο τῆς δικαίωμα ⁸⁾, ἓνα κομμάτι χωράφι εἰς τὸν αὐτὸν τόπον βατζελίων ⁹⁾ τεσσάρων, μὲ ἐλιές τρεῖς καὶ δύο ἀπι-

ρωσιν εἰς τὴν Νεαράν 72 Λέοντος τοῦ Σφοῦ Βλ. I. ΒΙΣΒΙΖΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 20. Παρόμοιον τύπον βλ. περιοδ. *Ραδάμανθυν* 2 (1946) τεύχος 4 σελ. 6 (Σιφναϊκὸν προικοσύμφωνον τοῦ 1799).

¹⁾ Νικολέττο. Νικολέττος ὑποκορ. τοῦ Νικόλαο. Ὁ τίτλος τοῦ οὐνόματος καὶ ἂν Μάνη. ²⁾ μασσαρία (ιταλ. masseria) = τὰ πρὸς χρῆσιν τοῦ οἴκου μικρὰ ἀντικείμενα. Μασσαρικὸ τοῦ σπιτιοῦ καλοῦνται τὰ χαλκώματα, βλ. Π. ΦΟΥΡΚΗ Γάμος καὶ γαμήλια σύμβολα παρὰ τοῖς Ἀλβανοφώνοις τῆς Σαλαμῖνος. *Λαογραφία* 9 (1926) σ. 555. Ἐν Κύπρῳ μασσαρία καλεῖται τὸ λεπτὸν ὕφασμα. ΧΙΛ. 308 (Ε. Φαρμακίδης) 11.

³⁾ δουκάτα. Τὸ ducato corrente (=τρέχον, κυκλοφοροῦν) ἦτο ἀργυροῦν, ἴσον πρὸς 6 λίρας καὶ 40 σολδία, τὸ δὲ κυρίως δουκάτον (χρυσοῦν) ἦτο ἴσον πρὸς 8 λίρας. Βλ. G. BOERIO, *Dizionario del dialleto Veneziano* 2. Venezia 1859 σ. 249 ἐν λ. Ducato. Ἐν Βενετίᾳ ἐκόπτοντο εἰδικὰ νομίσματα χάριν τῶν κτήσεων τῆς Ἀνατολῆς. Βλ. Α. Μ. ΑΝΔΡΕΑΔΗ, Περὶ τῆς οἰκονομικῆς διοικήσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐπὶ Βενετοκρατίας Α (1914) σ. 40. Περὶ τοῦ ἀργυροῦ Ζακυνθίου δουκάτου εἰδικῶς γνωρίζομεν ὅτι ἀνελόγει κατὰ τὰ ἔτη 1686 - 1690 πρὸς 79 ἄσπρα. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Σημειώματα περὶ νομισμάτων. Ἐπιφυλλίς ἐν ἐπιθ. *Λαοῦδι* 3 (1912) φύλλ. 31 σ. 12. Πρβ. *Χριστιανικὴν Κρήτην* καὶ Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΛΑΝ, Ἡ Ἑπτάνησος ὑπὸ τοὺς Ἑνετοὺς Ἀθῆναι 1942 σ. 339 κ. ἑξ.

⁴⁾ Ἀξιναρίων. Ἀξινάρι, τό. Ἑκτασις γῆς πρὸς καταμέτρησιν τῶν ἀγρῶν ἰσοδυναμοῦσα πρὸς 360 ὀργυῖας τετραγ. δυναμένη νὰ καλλιεργηθῇ δι' ἀξίνης ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας. Ἐκαστον ἀξινάρι διαιρεῖται εἰς τέσσαρας κουάρτες.

⁵⁾ ποδάρια. Ποδάρι, τό = μέτρον μήκους.

⁶⁾ Ἀγίας Μαρίνας. Οὕτως ἐκαλεῖτο ἄλλοτε τὸ χωρίον Κούκιση.

⁷⁾ Ἀγίου Δημητρίου. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπαντᾷ ἤδη τῷ 1520.

⁸⁾ μὲ κάθε ἄλλο τῆς δικαίωμα. Τυπικὴ ἢ φράσις εἰς τὰ συμβόλαια.

⁹⁾ βατζελίων. Βατσέλι, τό = ὡς μέτρον ἐκτάσεως ἰσοῦται πρὸς δύο ἀξινάρια ἢ 400 τετραγ. ἑνετικὰ βήματα ἢ 1450 ἰονικὰς ὑάρδας. Ὡς μέτρον χωρητικότητος ἰσοδυναμεῖ πρὸς 70 λίτρας περίπου. Βλ. Α. Μ. ΑΝΔΡΕΑΔΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 46 κ. ἑξ.

δίες καὶ δύο συκιές καὶ ἀμυγδαλιές δύο καὶ μὲ κάθε ἄλλο δικαίωμα ἕτερο ἄλλο χωράφι στοῦ Στέφανου τῇ ράχι βατζελίου ἕναν ἡμῖς καὶ μὲ ἐλιές ρίζες τρεῖς καὶ μὲ κάθε ἄλλο του δικαίωμα ἀκόμη ἀπιδίες τρεῖς, εἶναι μέσα εἰς τὸ ἀμπέλι τοῦ Δημήτρι Παστοῦ ¹⁾, καὶ ἀμυγδαλιές δύο καὶ μία συκολυθία ²⁾ ἐκεῖ μέσα στὴν ἄνωθεν πόσταν ἕνα σπίτι στὸ ἄνωθεν χωρίο μὲ μισοῦ βατζελίου ἀγκιναρόκηπο, πλέον ἢ ὀλιγώτερο, καὶ μὲ ἕνα ληνὸν καὶ μὲ τέσσερες ἀμυγδαλιές καὶ δύο νεραν-τζίες καὶ μὲ ἑφτὰ ρίζες ἐλιές καὶ τρεῖς ρίζες ροϊδίες καὶ μὲ κάθε ἄλλο των δι-καίωμα, καὶ εἰς σὲ κοντάδα ³⁾ δουκάτα ἑκατό, Ν^ο 100. Ὅλα τὰ ἄνωθεν νὰ ἀγροικοῦνται διὰ προικιό ⁴⁾ της καὶ κάθε ἄλλη ἀσπεττατίβα ὅπου τῆς θέλει ἀπαρ-θενεύει εἰσὲ κάθε καιρὸν μὲ κάθε λοῆς τρόπον, ἐβγάνοντας περὶ ἀπὸ τὸ ἀμπέλι τῶν ἀξιναρίων ἑπτὰ, ὅπου εἶναι φύτεμα μὲ ἐλιές ρίζες τρεῖς καὶ ἀπιδίες τρεῖς, ὅπου τὸ κάνει εἰσὲ σεμπρία ὁ ἀδελφός της ἰν περπέτουο ⁵⁾ ὁ μ(ισσέ)ρ Νικολῆς Μπουζιᾶνος ⁶⁾, ὁ ἀδελφός της, τὸ ὁποῖο νὰ εἶναι εἰς τὴν ἐξουσία της νὰν τὸ κάνη ὥς βούλεται. Καὶ ἔτζι ἔμειναν εὐχαριστημένα τὰ μέρη κάνοντας τέλος καὶ ἔδωσαν τὰς δεξιὰς χεῖρας καὶ φιλήματα ⁷⁾, ὑπὸ μωρτοῦ τῶν κάτωθεν καὶ βεβαιώνει καὶ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

¹⁾ Δημήτρι Παστοῦ. Ἡ οἰκογ. Παστοῦ ἐκ χωρίου Μανιῶν τῆς Ζακύνθου μαρτυρεῖται τῷ 1573.

²⁾ Συκολυθία. Εἰς Πελοπόννησον (Καλαβρυτὰ Χ. Γ. 1, 563, 40) καλεῖται οὕτω ἡ συκὴ ἢ ἔχουσα μεγάλα μαῦρα σῦκα. Ἐν Ζακύνθῳ (Sakellari L., Zante 1904 σ. 447) ὑπάρχουν δύο εἰδῶν λυθόσυκα, μαῦρα καὶ ἄσπρα, εἶναι δὲ καὶ ἀσπρόφυαν ἢ μεγάλα σῦκα, τὰ ἀγριαποστο-λίτικα ἢ ἀμπρακοῦνες ἢ βούσυκα (Ἡσύχ. βούσυκα τὰ μεγάλα σῦκα). Πρβ. Πανδώραν VIII σ. 442. Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, κατὰ πληροφωρίας τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ, εἶναι γνωστοὶ οἱ τύποι συκόλυθο, σκόλυθο, ἀσκόλυθο, ἀσκόλ-λυθ-θας, λυζόσυκο, λύθι, λόθι κ.λ.π. Ὑπόκειται ἐνταῦθα τὸ ἀρχαῖον ὄλυνθος (Ἡσύχ. ὄλυνθος τὸ μὴ πελαμμένον σῦκον). Πρβ. Γ. ΧΑΤΖΙΑΔΑΚΙΝ, ΜΝΕ 2, 205. Β. ΦΑΒΗΝ, Γλωσσικαὶ ἐπισκέψεις Αὐλωναρίου καὶ Κο-νιστρῶν, Ἀθῆναι 111 σ. 23. Ἐν Κεφαλληνίᾳ εὐρεται καὶ τοπων. Λυθία ἢ, βλ. Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, Die Suffixe der neugriechischen Ortsnamen, München 1903. σ. 66.

³⁾ κοντάδα = ἡ εἰς μετρητὰ χρήματα προῖξ τῆς νύμφης. Ἐχει κοντάδα = εἶναι πλούσιος.

⁴⁾ Προικιό. Ὁ τύπος τῆς λ. προικίον ἀντὶ προῖξ καὶ παρὰ βυζαντινοῖς. Πρβ. Φ. ΚΟΥ-ΚΟΥΛΕΝ, Συμβολὴ εἰς τὸ περὶ τοῦ γάμου παρὰ βυζαντινοῖς κεφάλαιον. Ε. Ε. Β. Σ. 2 (1925) σελ. 16.

⁵⁾ ἰν περπέτουο (ἰταλ. in perpetuo) = διαρκῶς, αἰωνίως.

⁶⁾ Νικολῆς Μπουζιᾶνος. Οἰκογ. ἐξ Ἀρτης εἰς Ζάκυνθον. Μπουζιαναῖκα τὰ, τοπων. εἰς περιοχὴν χωρίου Ἀγίου Δημητρίου μαρτυρούμενον τῷ 1664.

⁷⁾ ἔδωκαν τὰς δεξιὰς καὶ φιλήματα. Εἰς διαβεβαίωσιν πίστεως. Πρβ. ἀνάλογα παρ' ἀρχαίοις: Σπονδαὶ τ' ἄκρητοι καὶ δεξιαί, ἧς ἐπέπιθμεν. Ὅμ. Ἰλ. Β. 341, Δ, 159 - Κύσον με καὶ τὴν χεῖρα δὸς τὴν δεξιάν. Ἀριστοφ. Νεφ. 81, Ἐμβαλλε χεῖρα δεξιάν πρώτιστά μοι. Σο-φοκλ. Τραχ. 1181. Ὡς δὲ ἤκουσεν αὐτοῦ (Ἀγχιλαίου) σπονδὰς λαβὼν καὶ δεξιάν παρὴν ἄγων τὸν Φαρνάβαζον. Ξεν. Ἑλλ. Δ, 1,30. Καὶ δεξιὰς ἔδωσαν τοῖς τῶν Ἑλλήνων στρατη-γοῖς καὶ ἔλαβον παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Ξεν. Ἀνάβ. κ. ἄ.

ὁ ἄνωθεν γαμπρός, στήν ὁποίαν ἄνωθεν προῖκα νά μὴν ἔχη νά κάμη εἰσὲ καμίας λοῆς τρόπον τὸ παιδί της, ὀνόματι Δημήτρι, ὅπου ἔχει προκρένδο μὲ τὸν ἄνωθεν ποτὲ Νίκλο. Ἐτῆς ὡς ἄνωθεν εὐχαριστημένοι εἰς μαρτυρίαν τῶν κάτωθεν.

† ἀναστάσις σκορδίλης ¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

† νικολὸς ἀθηνέος βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

15.

Ἀνώνορον συνάλλαγμα τῆς 27 Δεκεμβρίου 1671.

Ἀναστάσιος Τούτσας (Βιβλ. 1 σ. 20).

† 1671 Δεκεμβρίου 27. Τὴν σήμερον ὁ παρὼν κύρ Δικαῖος ²⁾ Νίκλος ἀνταμῶς μὲ τὴ Σταμάτα ³⁾ τὴν ἀδελφή του ἀπὸ τὴ Μάνη καὶ δίδει ὁ ἄνωθεν Νίκλος τὴν ἄνωθεν ἀδελφή του καὶ τὸ ὅμοιο ἐμπαίνει θεληματικῶς τρόπου καὶ ἡ αὐτὴ Σταμάτα πρὸς τὸν εὐγενῆ σ(ι)ν(ιὸρ) Ἀναστάσιον Λογοθέτην διὰ κοπέλλα δουλεύτρα ἕως χρόνους δώδεκα, Ν^ο 12 καὶ ὑπόσχεται νὰν τὸν δουλεύη καὶ σεργίρη εἰς ὅλα τὰ χρειάζόμενα ὡς καὶ τὰς ἐπιτάσεις ὅλο τιμητικὰ καὶ νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὰ λόγια καὶ παραγγέλματα τοῦ ἀνωθέντος σ(ι)ν(ιὸρ) Λογοθέτη τοῦ σπιτίου μὴν ἡμπορῶντας νὰ ἔβγη ἕως τὸ ἀνωθεν τεταμένο, εἰ δὲ μὴν νὰ μὴν προῖη νὰ γερύη τίποτις καὶ ἔπειτα νὰ τὴν παντρεύῃ ἢ ὁ ἄνωθεν Λογοθέτης διὰ τὴν

¹⁾ ἀναστάσις σκορδίλης. Οἶκοι. Σκορδίη. Ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1510 μαρτυρεῖται ἐκ Κρήτης, Κυθήρων κ. ἄ. Ἐν Κρήτῃ μαρτυρεῖται εἰς Σφακίᾳ τῷ 1435. Ἦτο δὲ μία τῶν σημαντικωτέρων ἀρχοντικῶν οἰκογ. τῆς νήσου κατὰ τὴν δευτέραν βυζαντινὴν ἐποχὴν (ΙΑ καὶ ΙΒ αἰῶνα) καὶ ἐπὶ ἐνετοκρατίας (ΙΓ - ΙΖ αἰῶνα). Κατὰ τὴν παράδοσιν ἀπετέλουν ἓνα τῶν 12 ἀρχοντικῶν οἰκῶν τῶν σταλέντων ἐκ Βυζαντίου καὶ ἀποκατασταθέντων εἰς τὴν Κρήτην ἐπὶ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Καρύκη. Βλ. Σ. ΞΑΝΘΟΥ-ΔΙΔΗ, Τὸ δίπλωμα (προβελέγιον) τῶν Σκορδιλῶν Κρήτης. *Ε.Ε.Β.Σ.* 2 (1939) σ. 300, 304 κ. ἐξ.

²⁾ Δικαῖος Νίκλος. Τὸ ὄνομα Δικαῖος ὡς βαπτιστικὸν εἶναι καὶ σήμερον ἐν χρήσει κυρίως εἰς Μέσα Μάνην (τ. δ. Μέσσης). Εὐχρηστοὶ ἐνταῦθα οἱ τύποι Δικῖος ὁ, ἀλλὰ Δικαιοῦ ἢ, ἢ σύζυγος τοῦ Δικαίου. Δικίακας ὁ, Δικαιάρα, ἢ (μεγεθ.). Δικαιούνη, τό (ὑποκορ.). Καὶ οἶκοι, ἐπών. ἐξ αὐτοῦ Δικαιάκος. Ἀλλαχοῦ εὐρηται καὶ τὸ θηλυκὸν Δικαία ἢ, ὡς βαπτιστικόν. Τὸ ὄνομα ἔχει τὴν ἀρχὴν του ἐκ τοῦ μοναχικοῦ βίου. Δικαῖος εἶναι ὁ προϊστάμενος εἰς τὰς σκήτας καὶ ἐκλεγόμενος δι' ἓν ἕως τρία ἔτη ὑπὸ τῶν σκητιωτῶν μοναχῶν ἐπέχων θέσιν ἡγουμένου. Βλ. L. PETIT, Actes de l'Athos εἰς παράρτημα *Βυζαντινῶν Χρονικῶν Πετροπόλεως* τόμ. X. σ. 57, 58, 59, 63.

³⁾ Σταμάτα. Ὀνομα γυναικὸς σύνηθες εἰς Μέσα Μάνην καὶ σήμερον. Ὡς εὐχαιρικὸν ὄνομα ἐδίδετο ἵνα σταματήσῃ ὁ δαίμων τῆς θηλεογονίας ἢ τοῦ θανάτου. Ἐν Μάνῃ οἱ τύποι Σταματούλλα, Σταματῖνα, Σταματιανή, Σταματικὴ καὶ ὑποκορ. Σταματικό, τό. Περὶ τῶν τύπων τοῦ ὀνόματος ἀλλαχοῦ βλ. Α. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑ, Τὰ νεοελληνικὰ κύρια ὀνόματα ἱστορικῶς καὶ γλωσσικῶς ἐρμηνευόμενα. Ἀθῆναι 1912 σ. 168, 169. Πρβ. X. I. Α. 9 σ. 95 - 96.

⁴⁾ Εἰς τὰ τοιούτου εἶδους συμφωνητικὰ ἀναφέρεται καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ γάμου διὰ τὸν ὅποιον θὰ ἐνδιαφερθῇ ὁ οἰκοδεσπότης. Πρβ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΝ, Γενεαλογικὰ Ἀγγε-

ψυχὴν του, καθὼς εἶχε τοῦ ἀρέσει. Ἔτσι εὐχαριστημένα τὰ μέρη ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Ἰω. Νομικὸς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Ἱερομνήμος Γεροφάλου μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

16.

Μίσθωσις ἐργασίας τῆς 25 Μαρτίου 1672. Νοτάριος Β. Μπονανιόρ (Βιβλ. 87 σ. 243).

† 1672 Μαρτίου 25. Ὁ κὺρ Πέτρος Νίκλος τοῦ π(ο)τ(ἐ) Νικόλα ἀπὸ τῇ Μάνη καὶ ὁ κὺρ Ἀντώνης Νίκλος ὁ γιὸς του ἐσυμφωνήσανε μὲ τὸν παρόντα σ(ινιὸρ) Ἀντώνιο Πεταλᾶ¹⁾ καὶ ὁμπλιγάζεται ὁ αὐτὸς Ἀντώνης νὰ σταθῇ μὲ τὸν ἄνωθεν Πεταλᾶ νὰ τὸν δουλέψῃ διὰ κοπέλλι τῆς ρόγας²⁾ χρόνους δύο, πρῶτους ἐρχομένους, ἀρχινῶντας ὁ καιρὸς ἀπὸ τὴν πρώτη Ἀπριλίου ἐρχομένου, δουλεύοντας τιμημένα καὶ ἐμπιστεμένα ὡς καθὼς εἶναι τὰ ὁμπλιγα τῶν δουλευτάδων εἰς ὅ,τι δουλειὰ τόνε διορθώνουν³⁾ τὰς μέσας ὥσάν καὶ ὅξω· καὶ διὰ μερτζέδε του νὰν τοῦ δώσῃ τὸν καθεστῶν ῥιάλια πέντε, ἰν τοῦττο⁴⁾ ῥιάλια δέκα διὰ τὶς ἄνωθεν δύο χρονιές καὶ τὰ ῥούχα του, τὰ ὀρδινάρια ὅπου δίνουνε τῶν δουλευτάδων. Καὶ εἰς τὸ παρὸν ὁ ἄνωθεν πατέρας καὶ γιὸς ἐλάβαν ἀπὸ τὸν ἄνωθεν σ(ινιὸρ) Πεταλᾶ τὰ ἄνωθεν ῥιάλια δέκα καὶ κράζονται πληρωμένοι καὶ εὐχαριστημένοι καὶ ὑπόσχονται ὅτι ὁ αὐτὸς κὺρ Ἀντώνης νὰ σταθῇ νὰ τελειώσῃ ἰντιεραμέντε τὸν ἄνωθεν καιρὸν του, τὶς δύο χρονιές, διατὶ ἂ φύγῃ καὶ δὲν τὸ ξεύρῃ ὁ αὐτὸς πατέρας του νὰ σουπλίρῃ ὡς ἄνωθεν, νὰ εἶναι σοττοπόστοι νὰ τοῦ πιστρέφουνε ὀπίσω τὰ ἄνωθεν ῥιάλια δέκα καὶ νὰ χάνῃ τὸν κόπον ὅπου ἤθελε ἔχει δουλευμένον καὶ νὰν τοῦ ποκρίνεται εἰς κάθε σπέζα, νιάννα, ἰντερέσσε ὅπου ἤθελε ρισαντίρει αὐτὸς σ(ινιὸρ) Πεταλᾶς καὶ ἔ τοῦττο σίμουλ καὶ ἰνσόλιδουμ⁵⁾ καὶ ἂλ ἰκόντρο καὶ ὁ Πεταλᾶς, ἂν τόνε διώξῃ δίχως αἰτίαν λεγκίττιμα, νὰν ἀνταποκρίνεται ἰντιεραμέντε τὸν κόπον του, καὶ ἐπειδὴ καὶ πρωτύτερα ὁ Δημήτρις Νίκλος, ὁ γιὸς τοῦ ἄνωθεν Πέτρου, νὰ δούλεψε τὸν αὐτὸν σ(ινιὸρ) Πεταλᾶ μῆνας εἴκοσι δύο, διὰ τὸν ὅποιον καιρὸν ἐλάβαν ὁ ἄνωθεν πατέρας τὴν εὐχαρί-

λικῆς Νίκλη - Σολωμοῦ, Ἀθηνᾶ, 52 (1918) σ. 242 (Ἐγγραφον ἐκ Ζακύνθου τοῦ ἔτους 1670).

¹⁾ Ἀντώνιος Πεταλᾶς. Ἡ οἰκογ. Π. μαρτυρεῖται ἐν τῇ νήσῳ ἀπὸ τοῦ 1630.

²⁾ κοπέλλι τῆς ρόγας = ἔμμισθος ὑπηρέτης. Ρόγα = ὁ μισθός.

³⁾ εἰς ὅ,τι δουλειὰ τόνε διορθώνουν = εἰς οἵανδήποτε ἐργασίαν τοῦ ἀναθέτουν.

⁴⁾ ἰν τοῦττο (in tutto) = ἐν ὅλῳ.

⁵⁾ σίμουλ καὶ ἰνσόλιδουμ (simul et insolidum). ἄλλοῦ ὁμοῦ καὶ ἰν σόλιδουμ. Τυπικὴ φράσις παραμείνασα ἐξ ἀρχαιοτέρων χρόνων. Πρβ. Χριστιανικὴν Κρήτην 1 (1912) σ. 133 καὶ Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 3 (1928) σ. 492.

στησι, κατὰ πὼς ἡ γραφή φαίνεται, ὅπου ἔχουνε καὶ κράζεται πληρωμένος καὶ περιπλέον ἄλλα ἕτερα ρεάλια δύο διὰ τὴν μπορτάδα του, ὁμοίως καὶ δι' ἄλλα ρεάλια ἑπτὰ ὅπου τοῦ ἔχουνε εἰσὲ φυλάξι τοῦ αὐτοῦ Πεταλᾶ, ὁ αὐτὸς Πέτρος τὰ ἔλαβε καὶ αὐτὰ εἰς τὸ παρὸν ἀπὸ τὸν ἄνωθεν σ(ινιὸ)ρ Πεταλᾶ καὶ κράζεται εὐχαριστημένος διὰ ὅλα τὰ ἄνωθεν καὶ μὲ τὰ καλά τους, ὡς εἵπαμεν, σίμουλ καὶ ἰνσόλιδουμ νὰ τὸν μαντενίρουν καὶ σολλεβάρουν ἐσυμφώνησαν καὶ ἀπὸ κάθε ἐναντιότητα καὶ σωματικῶς καὶ πὲρ πάττο ἐσπρέσσο καὶ τὰ ἐξῆς:

† νοῦτζος προγέρακας ¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε,

† στέφανος δούκας ²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

17.

Δάνειον τῆς 10 Ἰουνίου 1672. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος ³⁾ (Βιβλ. 1 σ. 81).

† 1672 Ἰουνίου 10. Τὴν σήμερον οἱ παρόντες μ(ισσέ)ρ Γιάννης Ρουσέας ⁴⁾ τοῦ ποτὲ Νικήτα καὶ μ(ισσέ)ρ Γερόλυμος ὁ υἱὸς του λαβαίνουνε ἀπὸ τὸν παρόντα κὺρ Νικόλα Νίκλο τοῦ π(ο)τ(ε) Γιάννη τὴν εἰς τὸ παρὸν μετρητῶς καὶ χειροδοτῶς τὴν σοῦμμα ριάλια εἴκοσι Ν^ο 24 ἀσημένια, γιοῦστα τοῦ πέζου ⁵⁾ καὶ καλῆς στάμπας, δανεικὰ, χάρις φύλας, ὅπως κανένα σημάδι, τὰ ὅποια ὑπόσονται ὁμοῦ καὶ ἰνσόλιδουμ νὰν τοῦ τὰ ἐπιστρέψουν εἰς πᾶσα του καλὴ ἀναζητησι, ὁμπλιγάροντας τὰ καλά τους καὶ σωματικῶς ὅπως τὴν τελεία ἀποπληρωμὴ καὶ ἄλλο χρέος δὲν τοῦ θέλουνε ἕως τὴν σήμερον εἰς μαρτυρίας τοῦ κάτωθεν. Ἐτῆι θέλει βεβαιώσῃ καὶ ὁ ἄνωθεν Γερόλυμος.

† Δημήτρης Χαριάτης ⁷⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† γερόλυμος ρουσία βεβαιόνω τὰ ἄνωθε.

¹⁾ νοῦτζος Προγέρακας. Νοῦτζος, ὁ = Γιαννοῦτσος (Ἰωάννης) Βλ. Α. Μπούτουρα, ἔνθ. ἄνωτ. σ. 72.

²⁾ στέφανος δούκας. Δούκας Χριστοφᾶς ἐκ Μυτιλήνης μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1653.

³⁾ Χριστόφαλος Βασμοῦλος. Συμβολαιογράφος Ζακύνθου ἀπὸ 14 Ἰουλίου 1671-3 Δεκεμβρίου 1689.

⁴⁾ Γιάννης Ρουσέας. Οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ. Ρουσέας καὶ σήμερον ἐπαντᾷ ὡς οἰκογ. ἐπών. ἐν Μάνῃ.

⁵⁾ τώρη = τώρα. Ὁ τύπος τῆς λ. καὶ ἀλλαχοῦ. Βέρβενα, Ἀμισός, Χίος. Βλ. Κ. Ἀμάντου, Χιακὸν Γλωσσάριον σ. 69.

⁶⁾ γιοῦστα τοῦ πέζου = ἀκριβοῦς ζυγίσεως.

⁷⁾ Δημήτρης Χαριάτης. Οἰκογ. ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς νήσου τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ. Ἐτέρα οἰκογ. ἐκ Κυθήρων μαρτυρεῖται ἐν τῇ νήσῳ τῷ 1674. Τὸ ἐπώνυμον καὶ ἐν Μάνῃ ἔνθα καὶ ὁ τύπος Χαριάτος. Βλ. Ν. Ἑλληνομν. 14 (1917) σ. 70. Ἐν Μάνῃ καὶ χωρίον Χαριά ἢ, ἧς ὁ κάτοικος Χαριάτης.

18.

Παραίτησις ἀγωγῆς τῆς 24 Ἰανουαρίου 1673. Νοτάριος Νικ. Νομικός ¹⁾ (Βιβλ. 5 σ. 26).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. 1673 Γεναρίου 24. Τὴν σήμερο ὁ Μᾶρκος Νίκλος Μανιάτης, δουλευτῆς τοῦ σ(ι)ν(ιὸρ) Εὐγενίου Ἀβούρη ²⁾, λεγόμενος σ(ι)ν(ιὸρ) Στάθης καὶ τοῦ πατρός του τοῦ ποτὲ κύρ Ἀνδρέα θεληματικῶς τρόπου ρεμοβέρεται ἀπὸ τὴν καρέλα, ὅπου τοὺς ἀπερασμένους εἶχε κάμει κόντρα τοῦ Σταυριανοῦ Γιατρᾶ ³⁾ καὶ τοῦ Κωσταντῆ Μπούλτζου ⁴⁾ καὶ δὲν προτεντέρει τίβοτις ἄλλο ἀπὸ δαύτους, μάλιστα παρακαλεῖ καὶ τὴ δικαιοσύνη νὰ μὴν προτζεδέρη κόντρα τους στάντε ὅπου ἐρεκουτζιλιαριστήκανε καὶ οὕτως ὑπόσχεται νὰ μαντενίρη ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Εὐγένιος αβούρις λεγόμενος σιάθις ἀπογράφο διὰ τὸν ανοθε νικλο το κοπέλι μας διὰ νὰ μιν ιξέρι νὰ γράφη.

† διμίτρις νεγκρατης μαρτυρο τα ανοθε.

19.

Δάνειον τῆς 11 Φεβρουαρίου 1674. Νοτάριος Χ. Βασιμῶλος (Βιβλ. 2 σ. 34).

† 1674 Φλεβαρίου 11. Τὴν σήμερον ὁ μεταξὺ Νικόλας Νίκλος ἔδωκε τοῦ παρόντος κύρ Τζαννέτου Κακολύρη ⁵⁾ τοῦ ποτὲ Θεοφίλου ἀπὸ χωρίου Μαχαιράδου ⁶⁾

¹⁾ Νικ. Νομικός. Συμβολαιογράφος ἀπὸ 8 Ἰανουαρίου 1665 ἕως 3 Ἀπριλίου 1692.

²⁾ Εὐγενίου Ἀβούρη. Οἰκογ. ἐκ τῶν εὐπατριῶν τῆς νήσου μαρτυρουμένη τῷ 1500. Ἀβούρης Σταμάτιος, ἐχρημάτισε πρωτοπαππᾶς Ζακύνθου τῷ 1620, ὁ δὲ Πέτρος τῷ 1693. Βλ. Ν. Κατραμῆ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 81. Πρβ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΝ, Θωμᾶς Φλαγγίνης σ. 142. Τὸ ὄνομα καὶ σήμερον ἐν Ζακ. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης τινὲς ὑπηρέτησαν καὶ ὡς συμβολαιογράφοι. Πλείονα βλ. κατωτέρω σ. 57 σημ. 2.

³⁾ Σταυριανοῦ Γιατρᾶ. Τὸ ἐπών. μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1548. Ἐτέρα οἰκογ. ἐγκατεστάθη ἐκ Καλαμῶν. Σταυριανός, ὄνομα εὐχετικόν, ἀλεξιτήριον κακοῦ. Σχετικοὶ στίχοι ἐκ μοιρολογίου τῆς Μάνης λέγουν: «καὶ Σταυριανὴ μ' ἐβγάλασι / γιὰ νὰ σταυρούσουν τὸ κακό». Ἐδίδετο δὲ εἰς τὰ βρέφη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προηγουμένου. Τὸ ὄνομα εἶναι σύνηθες ἐν Μάνη, ἐξ οὗ καὶ ἐπών. Σταυριανάκος. Μαρτυρεῖται καὶ πολλαχόθεν ἐκ κωδίκων. Πρβ. Χ.Ι.Λ. (Ν. Βέη) ἀριθ. 9 σ. 97-98. Ὁ Α. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑΣ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 98, κατατάσσει τοῦτο εἰς τὰ ὀνόματα τῶν ἐορτῶν καὶ οὐχὶ εἰς τὰ εὐχετικά.

⁴⁾ Μπούλτσου ἢ Βούλτσου οἰκογ. ἀπαντᾷ μέχρι σήμερον ἀπὸ τὸς ἀρχὰς τῆς ΙΣΤ' ἑκατοντ. Ἐν ἔτει 1571 ἀναφέρεται Β. Ἰωάννης Στρατιώτης, ἀνδραγαθήσας καὶ φονευθεὶς κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Τούρκων εἰς τὸ φρούριον Ζακύνθου. Ταβουλάριος Βοῦλτσος ἐν Μάνη (Ζαρνάτα) ἀπαντᾷ τῷ 1690. Βλ. Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ. Ἡ περὶ Πελονήσου ἔκθεσις τοῦ Βενετοῦ προνοητοῦ Κορνέρ. Δ. Ι. Ε. Ε. 2 (1885) σ. 298.

⁵⁾ Τζαννέτου Κακολύρη: Οἰκογ. ἐκ Μαχαιράδου. Παρωνύμια τῆς οἰκογ. τὰ Κλίσης Κόκλανος, Φασούλης. Τὸ ἐπών. καὶ σήμερον.

⁶⁾ Μαχαιράδο. Χωρίον τῆς Ζακύνθου. Ὁ τύπος τοῦ λ. ἐκ τῆς γενικῆς τῶν Μαχαιρά-

τώρη εἰς τὸ παρὸν μετρητῶς καὶ χειριδοτῶς τὴν σοῦμμα ριάλια δέκα πέντε, Ν° 15, ἀσημένια, σωστὰ τοῦ πέζου καὶ καλῆς στάμπας, δανεικά, χάριν φιλίας, δίχως κανένα σημάδι, τὰ ὅποια ὑπόσκειται νὰν τὰ δώσῃ καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς πᾶσα καλὴ ἀναζήτησι τοῦ ἄνωθεν Νικόλα· ὁμπλιγάζεται τὰ καλὰ του καὶ σωματικῶς εἰς τὴν τελείαν ἀποπληρωμὴν καὶ ἄλλο χρέος δὲν τοῦ θέλει ἔως τὴν σήμερον παρὰ τὸ ἄνωθεν. Εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Νικόλας Κοντονῆς ¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

† πιέρος Κούτζης ²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

20.

Πώλησις μεριδίου πλοίου τῆς 16 Ἀπριλίου 1674. Νοτάριος Χ. Βασιμούλος (Βιβλ. 2 σ. 63).

† 1674 Ἀπριλίου 16. Τὴν σήμερον ὁ παρὼν κύρ Πολυχρόνης Σκόρδαρης ³⁾ τοῦ π(ο)τ(ἐ) μ(ισσέ)ρ Ἀντρία δίνει εἰς καθάρια πούλησίᾳ τοῦ παρόντος καὶ ἐκδεχομένου κύρ Μιχάλη Νίκλου τοῦ ποτῆ Γιάννη τὸ μισὸ καῖκι ὅπου ποσσεδέρει ἀνταμῶς μὲ τὸν Σαλαμαλέκη ⁴⁾, ἥγουν τὸ μεριδίον τοῦ ὅλο ὅπου εἶναι τὸ μισὸ καῖκι καὶ μισὰ ἀπὸ τὰ ρεμέτζα ὅπου ἔχει εἶναι τὸ αὐτὸ καῖκι ἔξι κουπίων καὶ τὰ ρεμέτζα τοῦ εἶναι κουπία τέσσερα, ὅσο σὺνδρε καὶ καθε ἄλλο ὅπου ἔχει καὶ διὰ τὸ πᾶν τοῦ αὐτοῦ καῖκι, ἂν ἤθελε τὸν περιόχῃ ὁ Σαλαμαλέκης, νὰ εἶναι σὺν τὸ πόστος ὁ αὐτὸς Σκόρδαρης νὰ πληρώσῃ τὰ μισὰ τοῦ αὐτοῦ Νίκλου, τὸ ὅποιο μισὸ καῖκι καὶ ρεμέτζα ὡς ἄνωθε τα ἐπαρτάσαν διὰ ριάλια ἔντεκα, Ν° ρ^α 11, τὰ ὅποια τὰ ἔδωσε εἰς τὸ παρὸν ὁ ἄνωθεν Νίκλος τοῦ αὐτοῦ Σκόρδαρη εἰς τόσα μετρητὰ χειροδοτῶς, ἀσημένια, σωστὰ τοῦ πέζου καὶ καλῆς στάμπας, μὲ τὰ ὅποια ὁ αὐτὸς Σκόρδαρης κράζεται πλερωμένος καὶ εὐχαριστημένος καὶ δὲν προτεντέρει τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ αὐτὸ μισὸ καῖκι καὶ ρεμέτζα του, ἰνβεστίροντας εἰς τὸ αὐτὸ

δων. Ἀπαντᾷ τῷ 1490. Καὶ ἄλλων χωρίων ὀνόματα ἐν Ζακύνθῳ σχηματίζονται ἐκ τῆς γεν. πληθ. τοῦ ὀνόματος τοῦ κτήτορος ὡς: Σκουλικᾶδον· Σαρακινᾶδον κ.λ.π. Βλ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ., Ἀθηνᾶ 53 (1949) σ. 191 καὶ Τοπωνύμια εἰς -ᾶδος, Ἀθηνᾶ 56 (1952) 9 - 24.

¹⁾ Νικόλας Κοντονῆς. Ἡ οἰκογ. αὕτη μαρτυρεῖται ἐν τῇ νήσῳ τῷ 1534.

²⁾ πιέρος Κούτζης. Οἰκογ. ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ. Κλάδος τῆς οἰκογ. ἔφερε τῷ 1472 τὸ παρων. Ρακέτης. Συμβολαιογράφοι μαρτυροῦνται οἱ ἱερ. Ἰωάννης Κ. (1555 - 1578), Παναγιώτης (1813 - 1823), Δημήτριος (1816 - 1819). Πρβ. Π. ΧΙΩΤΗΝ, ἐνθ' ἄνωτ. 3 σ. 409.

³⁾ Πολυχρόνης Σκόρδαρης. Τὸ ὄνομα Πολυχρόνης ἀπαντᾷ πολλαχοῦ διδόμενον διὰ νὰ ζήσῃ πολλὰ χρόνια τὸ γεννώμενον τέκνον. Εὐχρηστοὶ οἱ τύποι: Χρόνης, Χρονάκης, Πολύχρονος, Πολυχροσιά, Πολύχρω. Βλ. Α. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑ, Τὰ νεοελληνικά κύρια ὀνόματα ἱστορικῶς καὶ γλωσσικῶς ἐρμηνευόμενα. Ἀθῆναι 1912 σ. 168. Ἐν Μανῇ καὶ ἐπών. Πολυχρονάκος, Πολυχρονάκης. Τὸ ἐπών. καὶ ὑπὸ τὸν τύπον Σκόρδιαρης.

⁴⁾ Σαλαμαλέκη. Οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ καὶ ὡς παρωνύμιον τῆς οἰκογ. Παπαδάτου.

ἀπὸ τὴν σήμερον τὸν ἄνωθεν Νίκλο νὰ ἡμπορῇ νὰ τὸ κάμη ὥς θέλει καὶ βού-
λεται καὶ ἂν ἤθελε δώσει τινὰς καμμιᾶς λοῆς πείραξι τοῦ αὐτοῦ Νίκλου εἰς τὸ
αὐτὸ καῖκι καὶ τρεμέτζα του, ὑπόσχεται ὁ ἄνωθεν Σκόρδαρης μὲ τὰ καλά του καὶ
σωματικῶς νὰν τότε μαντενίρη καὶ σολλεβάρη ἀπὸ κάθε μολέστια, ντάννα καὶ Ἰν-
τερέσσα καὶ τὰ ἐξῆς εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Μιχάλης Νίκλος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† ἱζανέτος Τζέτος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

21.

Δάνειον τῆς 24 Μαΐου 1674. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Βιβλ. 2 σ. 81).

† 1674 Μαΐου 24. Τὴν σήμερον ὁ κ(ὺ)ρ Νικόλας Νίκλος ἔδωσε τῆς πα-
ρούσης κυρᾶ Θεodώρας χήρα τοῦ ποτὲ κὺρ Λιᾶ Βόσο¹⁾ τώρη εἰς τὸ παρὸν με-
τρητῶς καὶ χειροδοτῶς ριάλια δύο, N° 2, ἀσημένια, σωστὰ τοῦ πέζου καὶ καλῆς
στάμπας, δανεικά, χάρις φιλίας, δίχως κανένα σημάδι, τὰ ὅποια ὑπόσχεται ἡ αὐτὴ
χήρα νὰν τὰ ἐπιστρέψῃ εἰς πᾶσα καλὴ ἀναζήτησι τοῦ αὐτοῦ Νικόλα, ὁμπλιγά-
ροντας τὰ καλά της καὶ σωματικῶς ἔως τὴν πᾶσαν ἀποπληρωμὴν, φυλαζόμενα
καὶ ἕτερα χρὲν ὅπου τοῦ θέλει ἀνταμῶς μὲ τὸν κὺρ της καὶ γαμπρό της, ὥς φαί-
νεται μὲ γραφὴν εἰς τὴν ἀπὸ μου σὲ 2 Ὀκτωβρίου 1672 καὶ 5 Γενναρίου τοῦ
ἡγερασμένου αὐγούστου εἰς τὴν αὐτὴν τῆς 2 Ὀκτωβρίου, εἰς μαρτυρίας τοῦ κάτωθεν.

† μαρῆς κονιάρης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

22.

Δάνειον τῆς 29 Μαρτίου 1678. Νοτάριος Χρ. Βασμοῦλος (Βιβλ. 8 σ. 129).

† 1678 Μαρτίου 29. Τὴν σήμερον ὁ κὺρ Λουκάς Νίκλος Μανιάτης ἔδωσε
τοῦ παρόντος κὺρ Δημήτρι Γιατρᾶ τοῦ Ἀθανάσι κάτοικος στοῦ Λυκούδη²⁾ στὸ
παρὸν μετρητὰ καὶ χειροδοτῶς ριάλια δύο, N° 2, δανεικά, δίχως κανένα σημάδι,
τὰ ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς Γιατρᾶς νὰν τοῦ τὰ ἐπιστρέψῃ τοῦ ἄνωθεν Νίκλου σὲ
πᾶσα του καλὴ ἀναζήτησι ὁμπλιγάροντας τὰ καλά του καὶ σωματικῶς. Εἰς
μαρτυρίας.

¹⁾ Θεodώρα χήρα κὺρ Λιᾶ Βόσο Οἰκογ. Βόσου ἀπαντᾷ ἐν Ζακ. ἐν χωρίοις Πηγαδακίοις,
Μελινάδω καὶ Βουγιάτῳ. Παρωνύμια ταύτης Περᾶτης καὶ Δασκαλάκης. Β. Φραγκῖσκος ἦτο
συμβολαιογράφος Ζακύνθου ἀπὸ 1613-1621. Μαρτυρεῖται καὶ Βόσος ἱερεὺς ἀγιογράφος ἐκ
χωρίου Μελινάδου. Τούτου ἀγιογραφία εὑρίσκονται εἰς ναὸν Ἀγίου Νικολάου Βουγιάτου, εἰς
Ἄγιον Δημήτριον, Δράκα καὶ ἀλλαχοῦ. Βόσος ὁ, καλεῖται ἐπίσης καὶ εἶδος σταφυλῆς (σκυλ-
λόκλημα).

²⁾ Λυκούδη. Ὡς τοπων. τὸ πρῶτον μαρτυρεῖται τῷ 1509 παρὰ τὸ Παλαιοκάντουνον.
Τῷ 1700 κλάδος τῆς οἰκογ. Λ. ἀνεχώρησεν εἰς Κέρκυραν καὶ ἔπειτα εἰς Βενετίαν, ὅπου καὶ
σήμερον εὑρίσκεται.

† Ἀντώνις μονοβασιώτης ¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

23.

Μίσθωσις ἐργασίας τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1674. Νοτάριος. Χ Βασμουῖλος (Βιβλ. 2 σ. 121).

† 1674 Σεπτεμβρίου 14. Τὴν σήμερον ὁ παρὼν κύρ Νικολὸς Νίκλος τοῦ ποτὲ Θεοδωρῆ ἀπὸ τὴν Μάνη συνιβάζεται νὰ σταθῇ μὲ τὸν παρόντα μ(ισσέ)ρ Νικολὸ Μαυρίκι ²⁾ χρόνους δύο ἐρχομένους, ἀρχινῶντας ἀπὸ τὴν σήμερον νὰ τὸν δουλεύῃ καλὰ καὶ ἐμπιστεμένα εἰσὲ ὅ,τι τὸν ἤθελε διορθῶναι ὁ αὐτὸς Μαυρίκις καὶ διὰ τὸν κόπον του καὶ δούλεψίν του ἐσταθήκανε ντακκόρδο νὰν τοῦ δίνη τὸν κάθε χρόνον ριάλια δύο, ἡγουν τοὺς δύο χρόνους ἀφόντις ἤθελε φινίρει νὰν τοῦ δώσῃ ριάλια τέσσερα, νὰν τὸν θρέφῃ καὶ νὰν τοῦ κάμῃ τὸν κάθε χρόνον δύο ζευγάρια παπούτζια μονά, ἓνα βρακὶ καὶ δύο πουκάμισα καὶ ἓνα ζιπλουνί ³⁾ διπλαρένιο καὶ ἂν ἤθελε τοῦ δώσῃ προῖμα καὶ ἤθελε τὸ χάσει, νὰ εἶναι σοττοπόστος νὰ τὸ κορ-ρισποντέρη τοῦ νοικοκύρι δουλεύοντάς τιν ἐμπιστεμένα, ὡς καθὼς εἶναι ἡ τάξις τῶν καλῶν καὶ ἐμπιστεμένων δουλεψιῶν καὶ τὰ δύο βρακιά, δύο πουκάμισα, τρία ζιπλουνία καὶ ἓνας γαμπῶς καὶντήριος ὅσαυ τοῦ ἔχει ἄλ πρεζέντε ⁴⁾ ἰν ἐσσερε ⁵⁾, τοῦ τὰ ἀφίνει ὁ αὐτὸς Μαυρίκις διὰ τὴν καλωσύνη καὶ διὰ τὴν δου-λεύειν ὅπου ἔως τὴν σήμερον τοῦ ἔκαμε ὁ αὐτὸς Νίκλος δὲν ποτεντέροντας τίποτε ὁ αὐτὸς Νίκλος τίποτις ἄλλο διὰ τὸν καιρὸν τὰν ὑπερασμένον καὶ μὲ πάττο καὶ ἐξεκαθαρωσύνη ⁶⁾, ὅτι ἂν ἤθελε τὸν κέρει εἰς κλεψίαν ἢ εἰς ἄλλο μανκαμέντο, νὰ ἡμπορῇ νὰν τότε διώχνῃ καὶ νὰ μὴν τοῦ δίνη τίποτις παρὰ τὰ ροῦχα ὅπου τοῦ ἤθελε ἔχει γεναμένα, ὁμοίως ἂν δὲν ἤθελε σταθῇ νὰ φινίρῃ τοὺς ἄνωθεν δύο χρόνους καὶ ἤθελε φύγει νὰ μὴν εἶναι σοττοπόστος ὁ ἄνωθεν Μαυρίκις νὰν τοῦ

¹⁾ Μονοβασιώτης. Οἰκογ. Μ. ἐγκατεστάθη ἐκ Μονεμβασίας εἰς Ζάκυνθον. Σήμερον ὡς ἐπών. ἀπαντᾷ ὁ τύπος Μονεβασίτης.

²⁾ Νικολὸ Μαυρίκι. Ἡ οἰκογ. Μ. μνημονεύεται ἐν Ζακ. τῷ 1513 προερχομένη ἐκ Κρήτης. Μαυρίκι δὲ ὡς τοπων. μαρτυρεῖται εἰς περιοχὴν χωρίων Γερακαρίου Μέσου καὶ Κούκιεσι τῷ 1679.

³⁾ Ζιπλουνί. Βενετ. Zippon, giurpone. Εἶδος φορέματος· ἀνδρικὸν περιστήθιον ἀκριβῶς τὸ τῶν σημερινῶν Κρητῶν Ζιπλόνι (γυλέκο). Ἐν Σητεῖα, σήμερον φοροῦν μόνον αἱ γυναῖκες. Ἡ χρῆσις αὐτοῦ καὶ ἐν Μάνη, φοροῦν δὲ αὐτὸ τὰ μικρὰ παιδία καὶ λέγεται ζαμπουνάκι. Ἐν Μεγίστῃ ἦτο εἶδος σιγουνίου, τσόχινον ἢ μεταξωτὸν ἢ βελούδιον, ἀνοικτὸν ἐμπροσθεν ἵνα φαίνεται τὸ ὑποκάμισον καὶ σχηματίζον κόλπον περὶ τὸ στῆθος. Ταῦτα ἦσαν διαφόρων ζωηρῶν χρωμάτων βλ. Περιοδ. «Ἡ Μεγίστη» 2 (1939) φύλλ. 22 σ. 11. Ἡ λέξις ἀπαντᾷ ἐν συμφωνητικῷ ἐγγράφῳ τοῦ 1487 (Κ. ΣΑΘΑ, Μεσαιων. Βιβλ. 6, 656).

⁴⁾ ἄλ πρεσέντε. (Al presente) = ἐπὶ τοῦ παρόντος.

⁵⁾ ἰν ἐσσερε (In essere) = νὰ εἶναι.

⁶⁾ ἐξεκαθαρωσύνη· διασάφησις.

δώση κανένα παγαμέντο μόνον νὰ χάνη τὸν κόπον του καὶ νὰ μὴν παίρνη παρὰ τὰ ροῦχα του, ὥς ἄνωθεν. Ἔτσι σταμπιλίδο ντακκόρδο πὲρ πάττο ἐσπρέσσο εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† παῖσιος ἱερομόναχος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

† νοῦτζος μοθωναῖος ¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

24.

Συμβιβασμός τῆς 16 Ὀκτωβρίου 1678. Νοτάριος Ν. Νομικός (Βιβλ. 9 σ. 165).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. 1678 Ὀκτωβρίου 16. Τὴν σήμερον ὁ πατρὸν Μιχάλης Νίκλος τοῦ π(ο)τ(έ) Γιάννη ἦρθε εἰσὲ σύμβασι μὲ τὴν κουνιάδα του, τὴν κυρὰ Κυριακή, χήρα τοῦ π(ο)τ(έ) Κώστα Νίκλου εἰς τὲς διαφορὰς ὅπου εἶχανε διὰ τὸ πρᾶγμα τοῦ ἄνωθεν ποτὲ Κώστα, συμβίου της καὶ ἀδελφοῦ του, ρεσπεττίβε καὶ δακκόρδο ρεμοβέρουνται ἀπὸ τὴν κρίσι ὅπου ἀρχίνησαν νὰ κάμουν καὶ θέλουνε νὰ ἔχη πᾶσα μέρος ἐκεῖνο ὅπου ἔκαμε καὶ περιπλέο ἡ αὐτὴ χήρα νὰ ἡμπορῇ νὰ σκουδέρη τὸ λάδι ὅπου τοῦ ἐχρυστούσανε καὶ δύο ριάλια ὅπου τοῦ ἀσπεττάριζε ἀπὸ τὸ βιάτζο ὅπου ἔκαμε μὲ τὸν πατρὸν Γιάννη Σφεντόνα ²⁾ τὴν βίακα, ὃ ὁποῖος Σφεντόνας ἐταίρος ἦτο μὲ αὐτήν ἢ γὰρ δανεικὰ ἢ γὰρ μετόχον, καὶ περιπλέο νὰ σκουδέρη ἡ αὐτὴ χήρα τὸ μετόχον τοῦ ὅπου τοῦ ἀσπεττάριζε ἀπὸ τὸ ὕστερο βιάτζο. Καὶ οὕτως ἔκρινον εὐχαριστημένοι καὶ οὕτε τὸ ἓνα μέρος οὕτε τὸ ἄλλο προτεντέρει κανένα ἄλλο πρᾶγμα, κόφτοντας καὶ λυνώνοντας ὅ,τι ἔκάμανε εἰς τὸ κριτήριο, θέλοντας νὰ ζήσουν καὶ τὰ δύο μέρη εἰρηνικὰ ὥσαν καλοὶ ἰδικοὶ ὅπου ἦτανε καὶ χριστιανοί, καὶ ἃ λάχη τίβοτις ζημία, νὰ εἶναι καὶ νὰ ἀγροικᾶται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἄνωθεν δυονῶν εἰς ὑπόσχεσις καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† γιάννης ἐμινᾶτος (;) μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

† τζόρτζης σκλάβος ³⁾ μαρτυρῶ ὡς ἄνωθεν.

¹⁾ νοῦτζος μοθωναῖος. Οἶκογ. Μ. ἐν Ζακ. μαρτυρεῖται προερχομένη ἐκ Χανίων. Πιστοποιήσις κατατεθεῖσα παρὰ τῷ συμβολαιογράφῳ Β. Μπονσινιὸρ τῇ 26 Σεπτεμβρίου 1675 ἀναγράφει ὅτι «ἐρχόμενος ἀπὸ τὴν Χίο ὁ ἀφέντης νικολὸς μοθωναῖος ἐδῶ ἐσκλαβώθηκε ἀπὸ γαλιότες τῆς Παρπαρίας καὶ εἶναι τώρα σκλάβος χρόνους τέσσερας εἰς Τρίπολιν». Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ, *Ε. Ε. Κ. Σ.* 2 (1939) σ. 131.

²⁾ Γιάννη Σφεντόνα. Ὡς παρών. τὸ ὄνομα Σφενδονᾶς, Σφενδονῆς, Σφενδόνης ἀπαντᾷ ἐν Ἀθήναις *Χ.Ι.Α.* 573 σ. 17, 30.

³⁾ Τζόρτζης σκλάβος. Ἡ οἶκογ. μαρτυρεῖται ἐν Ζακ. καὶ τῷ 1684. Σκλάβοι δὲν ἦσαν πάντοτε οἱ σλάβοι ἀλλ' ἐκαλοῦντο οὕτω παρετυμολογικῶς, τῆς λέξεως ἤδη ἀπὸ τῆς δευτέρας βυζαντινῆς περιόδου δηλούσης ἐν Κρήτῃ τὸν αἰχμάλωτον. Ἐπώνυμον Σκλάβος ἐν Κρήτῃ ἀπαντᾷ τῷ 1428. *Michali Sclavo, Xeno Sclavo, Nicola Sclavo*. Καὶ τοπων. ἐν Κρήτῃ τὰ:

25.

Παραίτησις ἀγωγῆς τῆς 12 Δεκεμβρίου 1679. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Β:βλ. 1 σ. 239).

† 1679 a di 12 Dicembre il giorno d'hoggi Comparse il presente personalmente m(isse)r Procopi Niclo de Micheli, il quale da suo spontanea volontà et con ogni miglior modo et si remove dalla querela che face nell'oficio della Cancellaria Prettoria contro Andrea et Zanetto fratelli Zurachi ¹⁾ dalla villa Musachi ² non pretendendo da essi ut altro, intendo che la Giustizia non progredisca più oltre contro limedesimi et cosi insta alla presentia degli infrascritti testimonii et affermerà.

† Demetrio Avuri fui presente.

† Προκόπιος Νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν.

[Μετάφρασις κατὰ Λ. Χ. Ζώνη]

† 1678 τῇ 12 Δεκεμβρίου. Τὴν σήμερον ἐνεφανίσθησαν ὁ παρὼν προσωπικῶς κύρ Προκόπιος Νίκλος τοῦ Μιχαήλ, ὁ ὁποῖος ἐλευθέρα βουλήσει καὶ μὲ τὸν καλῦτερον τρόπον ἀποσύρει ἐκ τοῦ ἀναγκασμοῦ τὴν κατηγορίαν κατὰ τῶν Ἀνδρέου καὶ Τζαννέτου ἀδελφῶν Τσουράκη ¹⁾ (ἐκ χωρίου Μουζάκι ²⁾) οὐδὲν ἀξιῶν παρ' αὐτῶν, θέλων ὅπως ἡ δικαιοσύνη μὴ πρὸς τὴν ἀδικίαν καὶ οὕτως ἐνίσταται παρουσίᾳ τῶν κατωθι ὑπογεγραμμένων μαρτύρων καὶ υπογράφεται.

Σκλαβοπούλλα (Σέλινον), Σκλαβεδιάκο, Σκλάβοι (Σηλαιά), Σκλαβεδοχώρι (Πεδιάς), Σκλαβόκαμπος καὶ Sclavonatheia. Διὰ πλείονα βλ. Ν. ΤΩΜΑΛΑΚΗ, Σλάβοι ἐν Κρήτῃ, Ε.Ε.Κ.Σ. 4(1938) 425 - 431, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν σλαβικῶν, ἀρμενικῶν καὶ τουρκικῶν ἐποικήσεων ἐν Κρήτῃ, *Αὐτόθι* 2(1939) 10 - 11. Ὡς ἐπώνυμον ἀπαντᾷ εἰς τὰ Κύθηρα βλ. *Κυθηραϊκὴ Ἐπιθεώρησις* 1 (1923) σ. 252, 383, εἰς Κεφαλληνίαν κ. ἄ. Ἐπίσης ἐν Μάνῃ ἔχομεν τὸ ἐπών. Σκλαβόλιας καὶ ἐν Κέα Σκλαβονικόλας Τοπων. ἐν Λακεδαιμόνι Σκλαβοχώρι, τὸ Σκλαβόγιαλος Μεσσην., Σκλαβόλακκα Αἰτωλία, Σκλάβος Κίμωλος, Σκλάβοι Μακεδ. κ.ἄ. Πρβ. καὶ ἀνωτέρω σ. 27 σημ. 3. Γενικώτερον περὶ τῆς λ. Σκλάβος βλ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΚΑ, Beiträge zur deutung als Slavisch erklärter Ortsnamen, *Byz. Zeitschrift* XLII. 2 (1941) 374 - 375. Ἐν Ζακύνθῳ ὡς τοπων. εὑρηνται τὰ: Σκλάβον τοῦ, τοῦ Σκλάβον ἢ Σηλαιά, τοῦ Σκλάβον ὁ κάβος.

¹⁾ *fratelli Zurachi* (ἀδελφῶν Τσουράκη). Ἡ οἰκογ. αὕτη μαρτυρεῖται εἰς τὸ χωρ. Μουζάκη ἀπὸ τοῦ 1550. Ἐκ ταύτης ἔχομεν ἱερέα Ἰωάννην συμβολαιογράφον Ζακ. 1567 καὶ ἱερέα Ἀντώνιον συμβολαιογράφον ἀπὸ 1603 - 1609.

²⁾ ἐκ χωρίου Μουζάκι. Τοῦτο ἀπαντᾷ ἐν ἔτει 1521 ὁ κάτοικος Μουζακιώτης καὶ οἰκογ. Μουζακιώτου ἐν Ζακ. Τὸ χωρίον ἐκλήθη ἐκ τῆς γενικῆς τοῦ κτήτορος τοῦ Μουζάκη, ὡς τὸ Μουζάκη, τὸ Μουζάκι. Ὁμοίως ἐν Ζακύνθῳ ἐλέχθη τοῦ Φιολήτι (τῷ 1509 ἀπαντᾷ: Τὸ χωρίον τοῦ Φιολήτη), Γαϊτάνι, τό, (τοῦ Γαϊτάνη-ὡς τὸ Γαϊτάνι). Τὸ Μπελούσι (τοῦ Μπελούση) κ.ἄ. Πρβ. ΜΠΙΣΚΙΝΗΝ Α., Ἱστορικὰ σημειώματα Ζακύνθου. Πόθεν ὠνομάσθη τὸ χωρίον Πλεμοναρίου. Ἐφημ. Ζακύνθου Ἑλπίς 32 (1906) φύλλ. 1581 σ. 1 - 2 καὶ φύλλ. 1582. σ. 1 καὶ Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΝ, Ἀθηνᾶ 53 (1949) σ. 190 κ.ἑξ. Χωρίον Μουζάκι ἀπαντᾷ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Β. Ἡπείρῳ. Ἐπώνυμον δὲ καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ. βλ. Ε.Ε.Β.Σ. 4 (1927) σ. 339.

† Δημήτριος Ἀβούρης ¹⁾ παρὼν
† Προκόπιος Νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν.

26.

Μίσθωσις ἐργασίας τῆς 7 Νοεμβρίου 1680. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Βιβλ. 14 σ. 84).

† 1680 Νοεμβ(ρίου) 7. Τὴν σήμερον ὁ μ(ισσέ)ρ Ἀναστάσις Ραψομανίκης ²⁾ ἐσυμφώνησε μὲ τὸν παρόντα κ(ὺ)ρ Προκόπη Νίκλο, καὶ οἱ δύο ραφτᾶδες, καὶ ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς Νίκλος νὰ πάη νὰ σταθῇ εἰς τὸ μαγαζὶ τοῦ ἄνωθεν Ραψομανίκη νὰ τόνε δουλεύῃ εἰς τὴν τέχνη του ἕως τὸ μεγάλο Σάββατο, πρῶτο ἐρχόμενο, δουλεύοντας ἡγαπημένα καὶ ἄξεσυνέριστα καθὼς τὸν ἤθελε διορθώνει ὁ ἄνωθεν Ραψ(ομανίκης) δίχως νὰ μανκάρῃ καμμία ἡμέρα δουλευτάρικη, ἡγουν καθημερινή· καὶ διὰ πλερωμή του ἐσταθήκανε ντακκόρδο νὰν τοῦ δώσῃ ὁ ἄνωθεν Ραψ(ομανίκης) διὰ ὅλον τὸν αὐτὸν καιρὸν ριάλια δέκα, Ν° 10, τὰ ὅποια στὸ πα-

¹⁾ Ἀβούρης· τὸ ὄνομα μαρτυρεῖται τῷ 1490 εἰς ἀρχιρόβουλλον τοῦ Θωμᾶ Παλαιολόγου. Βλ. Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά. Ἐν Ἀθήναις 4 (1930) 231 Ἰωάσαφ Ἀβούρης, ἀνὴρ Ζακύνθιος, εἶναι γνωστὸς ὡς ἀρχιεπίσκοπος Καρπάθου ἐν ἔτει 1583. Οὗτος μέλλων νὰ μεταβῇ ἐκ Ζακύνθου εἰς τὴν ἐπισκοπὴν τῶν (Καρπάθου), διέθεσε ἅπαντα τὰ ὑπάρχοντά του. Τὴν διαθήκην του δημοσιεύει ἐκ ἀπογραφῆς τοῦ Α. ΖΩΗ, ὁ Π. ΖΕΡΛΕΝΤΗΣ, Ἀρχιεπίσκοποι Καρπάθου καὶ Κάσου, Νησιωτικὴ Ἐκκλησιολογία 13 (1918) 298-299. Οὗτος ἐχρεώσται εἰς τὸν ἐπὶ τὴν Ζακύνθου 45 τζεκκίαν τὰ ὅποια πληρώνει ὁ γιάκουμος γαβριλόπουλος, βλ. Α. ΖΩΗ, ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ ἐκ Ζακύνθου, Ἐκδ. Β. Ἀθήναι 1925 σ. 72. Τὴν αὐτὴν ἐποχὴν μαρτυροῦνται καὶ οἱ Στάθης Ἀβούρης ἱερεὺς, Νικόλαος, Διάκος καὶ Μᾶρκος Βλ. Π. ΖΕΡΛΕΝΤΗΣ, ἔνθ' ἀν. σ. 298-299. Εἰς συμβόλαιον συνταχθεὶς ἐν Ζακύνθῳ τῇ 9 Νοεμβρ. 1615 ὑπογράφει ὡς μάρτυς «ἐγὼ παπα σταμάτιος ἀβουρης μαρτυρῶ ἄνωθεν καὶ ὑπόγραφα», βλ. Μ. ΓΕΛΕΩΝ, Πατριαρχικαὶ ἐφημερίδες (1500-1913). Ἀθήναι 1938 σ. 179. Ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα μαρτυρεῖται τὸ ὄνομα. Ἐν ἔτει 1827 18/30 Ἰανουαρίου «ὅπου πράττει ὡς ἐπίτροπος τῆς Κυρίας Γιατρού, χήρας ποτὲ Κυρίου Παναγιώτη Κρεββατᾶ κάτοικοι ὅλοι εἰς τὴν ἄμο περιοχὴ Ἀγίου Ἀνδρέως τοῦ Ἀβούρι [εἰς Ζάκυνθον], βλ. Γ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, Κρεββατᾶδες καὶ Λακεδαιμόνων, Λακωνικά. Ἐν Ἀθήναις 1 (1932) σ. 289. Βλ. καὶ ἀνωτέρω σ. 51 σημ. 2.

²⁾ Ἀναστάσις Ραψομανίκης. Ἡ οἰκογ. μαρτυρεῖται τὸ πρῶτον τῷ 1516 ἐνεγράφη δὲ ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1574. Εἰς χαρτῶα τετράδια γραφέντα τὸν 15 αἰῶνα ὑπὸ Ἀναστασίου Ραψομανίκη καὶ προστεθέντα εἰς ἐκ περγαμηνῆς κώδικα τοῦ 12 αἰῶνος σωζόμενον ἐν Ἀργοστολίῳ παρ' ἰδιώτῃ ἀπαντοῦν σημειώματα: ἐκ τῶν τοῦ Ἀναστασίου Ραψομανίκης. Ἐγραφα μὲ τὸ ἰδιό μου, χέρι». Κατωτέρω «1597 μῆνη νοεμβριον 14 ἀποκρέψαμε τὸ κρέας» καὶ κατωτέρω «ὁμολογο εγὼ νηκολος ραψομανηκίς πος εἶλα ἀπο το μπαρμπά μου τογ κονσταντι ραψομανηκί δατηκα τζηκινια (90) ητι ἐνενηντα γα του τα δοσο σε απασα καλο του θελημα» Βλ. Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ. Τρεῖς κώδικες ἐν Κεφαλληνίᾳ, Ν. Ἑλληνομν. 6 (1909) 322-323. Ἐν ἔτει 1602 Ἰουνίου 20 μαρτυρεῖται ἐπίσης συνεννόησις τοῦ ἐπὶ τὴν Ζακύνθου μετὰ τοῦ Σ. Ραψομανίκη καὶ Σέκουλα διὰ μίαν οἰκίαν. Βλ. Α. ΖΩΗ, ὁ Ἅγιος Διονύσιος σ. 78. Καὶ μετὰ ταῦτα (1745) ἀπαντᾷ ὄνομα Ραψομανίκης Σπυρίδων, τῷ δὲ 1756 ἱερεὺς Σπῦρος Ρ., Κατερίνα καὶ Ἄννα Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίνης σ. 153, 155, 158. Τὸ ἐπὼν. καὶ σήμερον ἐν Ζακύνθῳ.

ρὸν τοῦ τὰ ἔδωκε εἰσὲ τόσα μετρητὰ χειροδοτῶς καὶ κράζεται πλερωμένος καὶ εὐχαριστημένος. Καὶ ἵν κᾶζο καὶ ἤθελε μανκάρει νὰ ἔβγη καὶ μισσέψη, νὰ χάνη τὸν ὅσον καιρὸν ποὺ ἔχει δουλεμένον καὶ νὰ εἶναι σοττοπόστος καὶ στενεμένος νὰ πιστρέφη τοῦ ἄνωθεν Ραψομ(ανίκη) τὰ αὐτὰ ριάλια δέκα, μὲ ἔξεκαθαρωσύνη περὶ, ὅτι ἂν ἴσως καὶ καμμία ἡμέρα ἤθελε ἔχει κρίσι ὁ ἄλλη δουλειὰ ἱμπορτάντε καὶ δὲν ἤθελε ἡμπορεῖ νὰ ὀτεντάρη στὸ μαγαζί, νὰ εἶναι μὲ τὴ ρώτησι καὶ βολοντὰ τοῦ ἄνωθεν Ραψ(ομανίκη), ἀλλέως νὰν τοῦ ἀποκρίνεται, ὁ αὐτὸς Νίκλος ὅ,τι ἔξοδα ἤθελε πλερώνει ἐτέρου του λαβουρέντε, καὶ οὕτως καὶ τὰ ἐξῆς καὶ βεβαιώνει.

† Προκόπισ νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

27.

Πώλησις λέμβου τῆς 27 Δεκεμβρίου 1680. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Βιβλ. 14. σ. 131).

† 1680 Δεκεμβρίου 27. Τὴν σήμερον ὁ σ(ινιὸ)ρ Τζουάννες Βούργαρις¹⁾ ἐσυμφώνησε μὲ τὸν παρόντα πατέρα Νίκλο καὶ τοῦ πονλεῖ ὁ ἄνωθεν Βούργαρις τὴ μισὴ ἀπὸ τὴ βάρκα τοῦ πατρός καὶ ἐμπάγκωνε μὲ τὰ μισὰ ρεμέτζα τῆς τὰ ὅποια εἶδε ὁ αὐτὸς Νίκλος τὴν αὐτὴν μισὴ βάρκα καὶ τὰ μισὰ ρεμέτζα τὰ ἐπρετζίαν ντακκόρδο διὰ ριάλια 15. τὰ ἄποια τὰ ἔδωκε στὸ παρὸν ὁ αὐτὸς Νίκλος τοῦ ἄνωθεν σ(ινιὸ)ρ Βούργ(αρι) εἰσὲ τόσα μετρητὰ καὶ κράζεται πλερωμένος καὶ εὐχαριστημένος. Τὴν ὁποίαν ἄνωθεν βάρκα ἐμπάγκωνε ντακκόρδο νὰ τὴν ἔχουν ἀντάμα καὶ νὰν τήνε καραβοκυρεύη ὁ ἄνωθεν Νίκλος καὶ ὅ,τι διάφορο ἤθελε πέμψει Κύριος ὁ Θεός, πορτζιὸν τῆς βαρκὸς νὰ μοιράζουν στὴ μέση, ὡς καθὼς εἶναι ὀρδινάριο καὶ ὅ,τι τῆς χρειαστῇ ἀπὸ ἐδῶ καὶ ὀμπρὸς νὰν τὸ φτειάνουν ἀνάμεσόν τους εἰς ὑποσχέσεις καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ οὕτως ἐσυμφώνησαν εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Βιτζέντζος Βεντουρῆς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Ἀναστάσης Αὐξέντης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

[Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου]

† 1681 Μαρτίου 13, ἐνεφανίστησαν οἱ ἄντικρυς σ(ινιὸ)ρ Βούργαρις καὶ Νίκλος ὁ ὁποῖος Βούργ(αρις) τζεδέρει καὶ ρενουντζιάρει τοῦ αὐτοῦ Νίκλου τὴν

¹⁾ Τζουάννες Βούλγαρις. Ἡ οἰκογ. Βούλγαρι μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τῆς 12 ἑκατ. Ἐξ αὐτῆς κατήγετο καὶ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις «τῶν Μουσῶν ὁ Παρνασσός, τῶν Χαρίτων ὁ Ἑλικών, τὸ τῆς Κερκυρῶ - Ζακύνθου ἀρίτιμον βλάστημα». Προχείρως βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 382 - 383. ΕΥΑΓ. ΚΟΛΟΚΟΤΣΑ, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. Ἀθηνᾶ 30 (1919) 177 - 208 καὶ οἰκεῖον ἄρθρον ἐν Θρησκευτικῇ καὶ Χριστιανικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ τόμ. 2 (1937) σ. 688 - 691, ἐνθα καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

ἄλλη μισὴ βάρκα καὶ ρεμέτζα τῆς διὰ ριάλια 19, τὰ ὅποια στὸ παρὸν τὰ ἔδωσε ὁ αὐτὸς Νίκλος τοῦ αὐτοῦ σ(ινιὸ)ρ Βούργαρι εἰς τόσα μετρητὰ καὶ κράζεται πληρωμένος καὶ εὐχαριστημένος, καὶ ἐπερίλαβε ὁ αὐτὸς Νίκλος καὶ τὰ ρεμέτζα τῆς αὐτῆς βαρκὸς, ρεστάροντας νοικοκύρις νὰ τὴν κάμῃ ὡς βούλεται εἰς μαρτυρίαν.

† Λάζαρος Κρίκος μαρτ. τὰ ἄνωθεν.

† Nicolò Venier ¹⁾ detto Chendroti fui presente.

28.

Παραίτησις ἀγωγῆς τῆς 19 Ἰουλίου 1681. Νοτάριος Ν. Νομικός (Βιβλ. 12 σ. 113).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμὴν. 1681 Ἰουλίου 19. Τὴν σήμερον ἐνεφανίσθη ἐνώπιον ἐμοῦ νοταρίου καὶ ὑποκάτου γεγραμμένων μαρτύρων ἡ παροῦσα κυρὰ Φραντζοῦ Πενταβοπούλλα Κρητικιά, ἡ ὁποία ἰνστάρισε νὰ γράψω ὡς κάτωθεν, ἡγουν ἔστοντας καὶ τὲς ἀπερασμένες ἡμέρες νὰ ἔκαμε καρέλα εἰς τὴν Καντζελλαρία κόντρα τοῦ Λεούτζη Μανιάτη Νίκλου ²⁾ ἡφαιμένας, διὰ δεσγοῦστα ρετζίπροκα ὁποῦ ἀπεράσανε ἀπὸ συνεργία διαβόλου ³⁾ τὴν ἀληθινὰς τὸν τρόπον ρεμοβέρεται ἀπὸ τὴν αὐτὴν καρέλα καὶ δὲν πρέτειται νὰ τοῦ κανένα πράγμα, μάλιστ' ἀποφασίζει καὶ τὴν δικαιοσύνην νὰ αἰ. προτεδέρῃ πιλιά κόντρα του. Καὶ οὕτως ὑπόσχεται νὰ μαντενίρῃ ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Δημήτρις Καλεστᾶνος μαρτυρῶ

† Σταμάτης Παΐδης ⁴⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

¹⁾ Nicolò Venier. Β. Ἰωάννης καὶ Ἀντώνιος ὑπῆρξαν προβλεπταὶ Ζακύνθου ἀπὸ 1581 - 1585, βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 67. Συμβολαιογράφοι δὲ ὁ Ἀναστάσιος (1750-1780) καὶ Ἰωάννης (1790 - 1797).

²⁾ Λεούτζη Μανιάτη Νίκλου. Τὸ ὄνομα Λεούτζης ὡς βαπτιστικὸν ἀπαντᾷ ἐν Μάνη. Οὕτω, εἰς τὸ ἱατρικὸν σημειωματάριον τοῦ ἱατροῦ Παπαδάκη (Νέος Ἑλληνομν. 14 σ. 60, 65, 66) ἀναφέρονται: Ἀντριόπουλος Λεούτζης, Κωνσταντινόπουλος Λεούτζης, Λεφαντάκης Λεούτζης, Μαρκάκος Λεούτζης. Ἐκ τούτου καὶ οἰκογ. ἐπών. ἐν Μάνη Λεουτσάκος, Λεουτσαράκος, Λεουτσέας.

³⁾ ἀπὸ συνεργία διαβόλου = διαβολικὴ ἐπέμβασις. Φράσις συνήθης καὶ σήμερον πολλὰ χοῦ τῆς Ἑλλάδος. Πρβ. διαβολικὴ συνεργία (Κρήτη), δαιμονικὸ συνέργιο (Κόρινθος), δαιμόνου συνεργία (Κεφαλλ.), συνεργία τοῦ διαβόλου (Ζαγορά), ἀντίθ. συνεργία τοῦ Θεοῦ. Πρβ. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΝ, Βιβλιοκρισία, Ἀθηνᾶ 23 (1911) 474.

⁴⁾ Σταμάτης Παΐδης. Οἰκογ. ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1550. Ἐκαλεῖτο καὶ Παγίδης. Ὡς ἐπών. ἀπαντᾷ ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ 1483. Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 959. Κατὰ προικοσύμφωνον τοῦ 1575 ὁ Κων/νος ἀδελφὸς τοῦ Ἀγίου Διονυσίου συνεξεύχθη τὴν Σταματούλλαν Θεοδώρου Παΐδη ἐκ Κορώνης. Ἐν ἔτει δὲ 1585 ἡ αὐτὴ Σταματούλλα κατέστησε πληρεξούσιον τὸν ἀδελφόν της Παῦλον Παΐδην. Βλ. Α. ΖΩΗ, Ὁ Ἅγιος Διονύσιος σ. 65.

29.

Συμβιβασμός. Κατάργησις δίκης τῆς 3 Ἀπριλίου 1682.

Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Βιβλ. 17 σ. 38).

1682 Ἀπριλίου 3. Ἐνεφανίστησαν ἐνώπιον ἐμοῦ νοταρίου παρόντες σωματικοὶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ μ(ισσέ)ρ κάπος ¹⁾ Πιέρρος Τετράδης ²⁾ ἀπὸ χωρίο Γαϊτάνι ³⁾ καὶ ἀπὸ τὸ ἕτερον ὁ κύρ Μιχάλης Μανιάτης Νίκλος τοῦ π(ο)τ(έ) Γιάννη, τὰ ὅποια μέρη ἐσυμφώνησαν ὡς κάτωθεν, ἡγουν ὁ ἄνωθεν Τετράδης ἤθελε κβερελάρει τὸν αὐτὸν κύρ Μιχάλη πῶς τοῦ ἔκοψε μὲ τὰ τρία τὸ πόδι ἐνοῦ του πουλαρίου καὶ μὲ ἀπόφασι ἀψέντε ⁴⁾ ἐστάθη σοιτοπόστος καὶ ὀμπλιγάδος ὁ αὐτὸς Μιχάλης νὰν τοῦ πλερώσῃ τὴν στίμα τοῦ αὐτοῦ πουλαρίου, πὺν εἶναι ριάλια δεκοχτώ, πομπλικάδα ἢ αὐτὴ ἀπόφασι στὰς 19 Ὀκτωβρ(ίου) 1678 καὶ ὡς εἰς αὐτήν, τὰ ὅποια ἤθελε ὁ αὐτὸς Μιχάλης νὰ ρεαλτίρῃ μὲ σουφφράγγιο καὶ ἀφεντὸς Γκενεράλε ⁵⁾ διὰ νὰ οὐζάρῃ προξεντζιαλμέντε τὰ δικαιώματά του, ὅμως στάντε καὶ νὰ ἐμπῆκαν καλοὶ ἄνθρωποι εἰς τὴ μέση δὲν νὰ ἀγγιγιστάρουν, διὰ τοῦτο ἀφίνοντας κάθε μέρος, κάθε προγρεδιμέντο πὺν ἄνωθεν ἀφορμές, εὐχαριστήθη ὁ ἄνωθεν Τετράδης νὰ λάβῃ διὰ τὴν ἄνωθεν στίμα αὐτοῦ ριάλια ἐννιά, N° 9, τὰ ὅποια ἀμπλιτάρει τὸν ἄνωθε Μιχάλη διὰ νὰν τοῦ εἰδοῖται εἰς τόσα μετροτά, ὡς κατὰ τὸν καὶ ὁ αὐτὸς ὀμπλιγάρῃται, εἰς τὸ τέρμινο μὴν ἓνα πρῶτον ἐγόμενον, ἀφίνοντας ὁ καιρὸς ἀπὸ τὴν σήμερον, ἀμπλιτάροντας τὰ καλά του καὶ σωματικῶς διὰ τὸ ποντουὰλ παγαμέντο τῶν αὐτῶν ἐννιά ριαλιῶν καὶ μὴν πλερώνοντας εἰς τὸ αὐτὸ τέρμινο νὰ εἶναι σιενεμένος διὰ τὰ αὐτὰ ρ(ιάλι)α ἐννιά καὶ στάντε τὴν παρὼν συμφωνία, ἢ ἄνωθεν ἀπόφασις νὰ ἀγροικᾶται κομμένη καὶ ἀννουλάδα μὴν πρετεντέροντας ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον κανένα ἄλλο πρᾶμα πάρεξ διὰ τὰ ἄνωθεν ρ(ιάλι)α ἐννιά καὶ οὕτως καὶ τὰ ἐξῆς εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν καὶ βεβαιώνει καὶ ὁ Τετράδης.

¹⁾ κάπος (ιταλ. capo). Ἀρχηγὸς κώμης ἐπιστατῶν μετὰ τῶν προεστώτων καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὀπλοφόρων εἰς τὰ τῆς ἡσυχίας καὶ ἀσφαλείας τῶν περιοίκων καὶ ἐκτελῶν ἐν τῇ κώμῃ του τὰ ἐντάλματα τῆς ἐξουσίας. Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. 5 σ. 16.

²⁾ Πιέρρος Τετράδης. Ἡ οἰκογ. Τ. ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὸ χωρίον Κερί τῷ 1530. Τ. Γεώργιος ἐχρημάτισε πρωτοπαππᾶς Ζακύνθου ἀπὸ 1663 - 1668. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης τινὲς ὑπηρετήσαν καὶ ὡς συμβολαιογράφοι Ζακύνθου μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1666 - 1743. Τὸ ὄνομα ἀπαντᾷ καὶ ἐν Μάνῃ ὑπὸ τοὺς τύπους Τετράδης καὶ Τετραδάκος.

³⁾ χωρίο Γαϊτάνι. Τὸ χωρίον ἐκλήθη ἐκ τῆς γεν. τοῦ ὀνόμ. Γαϊτάνης. Τοῦ Γαϊτάνη - 'ς τὸ (Χωρίο τοῦ) Γαϊτάνη - τὸ Γαϊτάνι. Ἀπαντᾷ ἤδη τῷ 1505. ὁ κάτοικος Γαϊτανιώτης - (ισσα). Γαϊτανιώτη εὔρηται ὡς παρωνύμιον οἰκογ. Δρακοπούλου. Καὶ τοπων. εἰς χ. Γεραζαρεῖον Κάτω τῷ 1805. Οἰκ. ἐπών. Γαϊτάνης - Γαϊτανάρος ἀπαντᾷ καὶ ἐν Μάνῃ.

⁴⁾ ἀπόφασι ἀψέντε. (ιταλ. absente). Ὅρος δικονομικὸς, εἶδος τι ἐρημοδικίας.

⁵⁾ Γκενεράλε (ιτ. Generale). Ἀρμοστής, προβλεπτής.

† Πιέρος Τενάζης βεβαιώνω τὰ ἄνωθε

† Ἀντώνις Κουρούμαλος¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

(Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου).

1682 Σεπτ(εμβρίου) 8. Ὁ ἄντικρυς Τετράδης λαβαίνει εἰς τὸ παρὸν ἀπὸ τὸν ἄντικρυς κ(ύ)ρ Μιχάλη ρεάλι ἓνα ἥμισυ, Ν° 1¹/₂, ἀκόντο διὰ τὰ ἄντικρυς ρ(ιάλι)α 9, μένει νὰ λάβῃ διὰ σάλδο τῆς ἄντικρυς γραφῆς ἕτερα ρ(ιάλι)α 7¹/₂, τὰ ὅποια τὰ τζεδέρει καὶ ρενουντζιάρει τοῦ παρόντος καὶ ἔτζι εὐχαριστημένου μ(ισ-σέ)ρ Γιώργου Κουρούμαλου τοῦ π(ο)τ(έ) Δρακούλη διὰ τὰ ρ(ιάλι)α 7¹/₂, πὺν εἶναι ἀποφασισμένος νὰν τοῦ δώσῃ καθὼς φαίνεται μὲ ἀπόφαισι τῶν κριτάδων ἄρμ-πιτρὶς γιναμένο στὰς 26 ὀχτ(ωβρίου) πρώτου ἀπερασμένου, προξεντάδα, τὴν αὐ-τὴν ἡμέρα εἰς τὰ ἄτη μου καὶ πουμπλικάδα τὴν σήμερον ἀπὸ τὴν ὁποίαν στάντε τὴν παρὸν ρενούντζια ὁ αὐτὸς Κουρούμαλος κράζεται πλερωμένος καὶ εὐχαριστη-μένος δίχως ἄλλο ὄπλιγο τοῦ ἄνωθεν Τετράδῃ καὶ βεβαιώνει καὶ διὰ τὸν ἄνω-θεν σ[ινιὸρ] Κουρούμαλο βεβαιώνει ὁ υἱὸς του.

Πιέρος Τετράδης βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

Α. Κουρούμαλος βεβαιώνω.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

30.

ΑΘΗΝΩΝ

Δάνειον τῆς 17 Δεκεμβρίου 1682. Νοτάριος Κωνστ. Νοβάκος²⁾ (Βιβλ. 17 σ. 59).

† Δεκεμβρίου 17. Τὴν σήμερον ὁ κ(ύ)ρ Γιάνης Νίκλος Μανιάτης δίδει τοῦ παρόντος κ(ύ)ρ Νικολοῦ Θιακοῦ τοῦ π(ο)τ(έ) Σταμάτη κάτοικος εἰς τὴν σκον-τραδά τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τώρα εἰς τὸ παρὸν μετρητὰ χειροδοτῶς ριάλια δύο, Ν° 2, καὶ κανένα σημάδι δὲν τοῦ κρατεῖ, τὰ ὅποια ὑπόσχεται νὰν τοῦ τὰ ἐπιστρέψῃ μὲ τὸ διάφορο, κατὰ τὴν τερμινατζιὸν Κορνάρα³⁾, εἰς κάθε του καλὴ ἀναζήτησιν, ὀμπλιγάροντας τὰ καλά του καὶ σωματικῶς.

¹⁾ Ἀντώνις Κουρούμαλος Οἰκογ. Κ. μαρτυρεῖται ἐκ Μάνης ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ (1488 - 1582). Τῷ 1553 ἀπαντᾷ Κ. ἡ Γαλλίας καραβοκύρις, ἕτερος δὲ Ἀνα-στάσιος ἐχρημάτισε συμβολαιογράφος Ζακύνθου ἀπὸ 4 Νοεμβρίου 1743 μέχρι 13 Φεβρ. 1757.

²⁾ Κωνστ. Νοβάκος. Συμβολαιογρ. ἀπὸ 27 Σεπτεμβρίου 1676 - 31 Μαΐου 1711. Ἡ οἰ-κογ. ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ 1550. Πιστεύω ὅτι ἡ οἰκογ. αὕτη κατάγεται ἐκ Μάνης. Εἰς τὸ χει-ρόγραφον τοῦ ἱατροῦ Παπαδάκη φύλλ. 14β (=Νέος Ἑλληνομν. τόμ. 14 σ. 60) ἀναγιγνώσκωμεν: Βασιλόνηφῃ Νοβακιάνισσα Καλαπόθου. Τῷ 1705 Μαρτίου 24 μαρτυρεῖται ὅτι ἡ Αἰκατερίνη τοῦ Μάρκου Νοβάκου ἐκ Villa Peroi ἐστεφανώθη τὸν Δημήτριον Βαλάσσι ὑπὸ τοῦ ἐφημερίου τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῶν Γραικῶν ἐν Πόλα, ἱερέως Ἰωάν. Ράδολε. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θω-μαῦς Φλαγγίνης σ. 140. Εἰς ὑποσχετικὸν ἐγγραφον τῶν Μανιατῶν πρὸς τὸν Σερεμέτμπεη τῷ 1806, μεταξὺ τῶν ἄλλων ὡς κάτοικοι τοῦ Οἰτύλου ὑπογράφουν καὶ οἱ Νοβακιᾶνοι. Βλ. [ΑΝΩ-ΝΥΜΟΥ] Ἱστορικαὶ ἀλήθειαι συμβάντων τῆς Μάνης. Ἀθῆναι 1858 σελ. 44.

³⁾ τερμινατζιὸν Κορνάρα. Ἀπόφαισις τοῦ Προβλεπτοῦ Κορνάρου καθορίζουσα τὰ τῶν συναλλαγῶν.

31.

Ἐξόφλησις χρέους τῆς 7 Ἰανουαρίου 1683. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Βιβλ. 15 σ. 216).

† 1683 Γενσρίου 7. Τὴν σήμερον ὁ σ(ινιὸ)ρ Ἀντώνιος Κουρούμαλος τοῦ σ(ινιὸ)ρ Γιώργου κάνοντας¹⁾ διὰ ὄνομα τοῦ πατέρα του ἔλαβε ἀπὸ τὸν παρόντα κ(ὺ)ρ Μιχάλη Νίκλο Μανιάτη ρεάλια ἑπτὰ ἥμισυ Ν° 7 1/2. Εἶναι ἐκεῖνα ποὺ τοῦ ἐτζεδέρισε ὁ μ(ισσέ)ρ Πιέρρος Τετράδης, ὡς φαίνεται μὲ γραφὴν στὰ ἄτη μου, γεναμένη στὰς 8 Νοεμβρίου τοῦ ἀπερασμένου, ἀλικόντρο τῆς γραφῆς Ἀπριλίου πρώτη ἀπερασμένου καὶ κράζεται πλερωμένος καὶ εὐχαριστημένος καὶ βεβαιώνει.

† Ἀντώνις Κουρούμαλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν.

32.

Παραίτησις ἀγωγῆς τῆς 23 Ἀπριλίου 1684. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Βιβλ. 17 σ. 38).

† 1684 Ἀπρ(ιλίου) 23. Τὴν σήμερον ἐνεφανίσθη κατέμπροσθεν ἐμοῦ νοταρίου καὶ μαρτύρων ὑπογεγραμμένος παρὼν δηλαδὴ ὁ μ(ισσέ)ρ Γιώργος Νίκος Μανιάτης, ὁ ὁποῖος ἰντσάρισε νὰ γράψω ὡς κάτωθεν, ἥγουν ἐπειδὴ καὶ νὰ ἐκαρτέλασσε εἰς τὸ ὄφφίτσιο τῆς Καντζελλαρίας πραιτόριας²⁾ τὸν μ(ισσέ)ρ Ἀντζόλο Καλλέργη³⁾ καὶ ἄλλους δύο διὰ τὸ διαγοῦσθαι τῆς περὶ μερίας, θεληματικῶς τρόπου ὁ αὐτὸς Γιώργος ρεμοδέρεται ὅσο πόνον διὰ τὸν αὐτὸν Καλλέργη καὶ δὲν προτεντέρει ποτὲ τῷ καιρῷ κανένα πράμα ἀπὸ δαύτονε, ὡσὰν νὰ μὴν ἤθελε κάμει κανένα πράμα ἐναντίον του, παρακαλῶντας καὶ τὴ δικαιοσύνη νὰ μὴ προτζεδέρη κόντρα του, εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Μάρκος ἱερεὺς ὁ Σκούρτας⁴⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

† Nicolo Venier detto Chendroti fui presente.

¹⁾ κάνοντας = ἐνεργῶν.

²⁾ ὄφφίτσιο τῆς Καντζελλαρίας πραιτόριας. Εἰς τὸ γραφεῖον τῆς γενικῆς Διοικήσεως. Ἐν Χάνδακι τῆς Κρήτης ὑπῆρξεν ἡ Cancellaria grande (Μεγάλη Δουκικὴ Γραμματεία).

³⁾ Ἀντζόλο Καλλέργη. Ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Κ. ἐν Ζακύνθῳ μαρτυροῦνται οἰκογ. ἐκ Κρήτης 1518, ἐκ Μονεμβασίας 1531 καὶ ἐκ Κυθήρων 1653. Παρωνύμια τούτων εἶναι τὰ Βαλλιάρου καὶ Φαλαλέλα. Μαρτυροῦνται δὲ καὶ ἀγιογράφοι ἐν Ζακ. οἱ Κ. Φραγκῆσκος 1671 καὶ Κ. Νικόλαος 1744. Τὸ ἐπώνυμον καὶ ἐν Μάνη. Ζαχαρίας Καλλέργης κατασκευαστὴς τυπογραφικῶν στοιχείων μαρτυρεῖται ἐν Βενετίᾳ. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίνης σ. 204.

⁴⁾ Μάρκος ἱερεὺς ὁ Σκούρτας. Οὗτος ἐκλέγεται διὰ μίαν 16ετίαν ἱερεὺς ἐφημέριος τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου Ζακύνθου. Βλ. Ν. ΒΕΗ, Κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς ἐν Ζακύνθῳ Φωσκολιανῆς Βιβλιοθήκης. ΔΙΕΕ 9 (1926) σ. 52. Βλ. καὶ ἔγγραφον 59 σημ. 3.

33.

Ἀνταλλαγή τῆς 8 Ἰουλίου 1685. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Β:βλ. 18 σ. 198).

† 1685 Ἰουλίου 8. Τὴν σήμερον ὁ παρὼν κὺρ Μιχάλης Νίκλος Μανιάτης δίδει εἰς καθάρια πουλησία τοῦ παρόντος κὺρ Σταματέλλου Τουρκάκη ¹⁾ τοῦ π(ο)τ(ἐ) Φιλίππου ἀπὸ χωρίο Μπανᾶτο ²⁾ ἓνα ἄλογο ποῦ ἔχει κόκκινο, τὸ ὁποῖο τὸ εἶδε ὁ αὐτὸς Τουρκάκης καὶ εἶναι τῆς σοτισφατζίονες του καὶ τὸ περιλαβαίνει μὲ κάθε του αἰτία καὶ ὥσπερ σακκὶ κόκκαλα καὶ ἐσταθήκανε ντακκόρδο νὰν τοῦ δώση τὴν πρώτην ἐρχόμενην ἐσοδείαν κρασί κόκκινο σταμνιά δεκαφτὰ ἥμισυ, κράζοντάς τον εἰς τὸ πάτημα καὶ νὰν τοῦ τὸ φέρῃ στὴν χώρα ³⁾ μὲ ἀγώγια του ὁ αὐτὸς Τουρκάκης ὁμπλιγάροντας τὰ καλά του καὶ σωματικῶς καὶ μὲ ἐξεκαθαρωσύνην ὅτι τ' ἀγώγια ν' ἀγροικῶνται ἐν τῷ μέσῳ τους εἰς μαρτυρίας

† Θεodorῆς πλατυγένης ⁴⁾ μαρτυρῶ ὡς ἄνωθε,

† Κυριάκης Τρούσας ⁵⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

34.

Μίσθωσις ἐργασίας τῆς 10 Νοεμβρίου 1685. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Β:βλ. 19 σ. 57).

† 1685 Νοεμβρίου 10. Τὴν σήμερον ὁ παρὼν κὺρ Γεωργίου Νίκλος τοῦ π(ο)τ(ἐ) Μιχάλη Μανιάτης ἐσυμφώνησε μὲ τὸν παρόντα μ(ισσέ)ρ Ἀντρία Ντεμπονέρα καὶ ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς Νίκλος νὰ σταθῇ μὲ τὸν αὐτὸν μ(ισσέ)ρ Ἀντρίαν νὰν τόνε δουλεύῃ στὸ σπίτι του καὶ μὲ τὴ βάρκα του, ὡς καθὼς τὸν ἤθελε διορθώσει ὁ αὐτὸς Ντεμπονέρας καὶ ὡς εἶναι ἡ τάξις καὶ ὁμπλιγα τῶν καλῶν καὶ ἐμπιστεμένων δουλευτᾶδων καὶ διὰ ῥόγα του καὶ πληρωμὴν του διὰ τὸν αὐτὸν χρό

¹⁾ Σταματέλλου Τουρκάκη. Ἡ οἰκ. Τ. ἐγκατεστάθη ἐν τῇ νήσῳ ἐκ Κερκύρας. Καὶ τοπων. τοῦ Τουρκάκη συκιά, εἰς περιοχὴν Γαλάρου μικροῦ (1679).

²⁾ Μπανᾶτο χωρίον Βανᾶτον πρωτεύουσα τοῦ τ. δήμου Ψωφίδος.

³⁾ νὰν τοῦ τὸ φέρῃ στὴν χώρα. Ἐκ τῆς ἐξοχῆς εἰς τὸ χωρίον. Ἡ ἔννοια τῆς λ. χώρα = τὸ χωρίον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐξοχὴν (τὰ κτήματα) εἶναι ἐν χρήσει καὶ σήμερον ἐν Μάνη κ. ἀ. Πρβ. καὶ Κ. ΑΜΑΝΤΟΝ, Ν. Ἑστία 55 (1954) 8 - 9.

⁴⁾ Θεodorῆς Πλατυγένης. Οἰκ. Π. μαρτυρεῖται τῷ 1507 καὶ ἐνεγράφη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1597. Π. Νικόλαος ὑπῆρξεν συμβολαιογράφος Ζακ. ἀπὸ 19 Μαρτίου 1596 - 13 Ἰανουαρίου 1620. Πρβ. Α. Ζώην, Ὁ Ἅγιος Διονύσιος . . . σ. 84. «γραφὴ γεναμένη σταις 2 του οχτοβρίου 1617 ἡστὰ ατῇ τοῦ ποτε μ. νηκολοῦ πλατηγαῖνη νοταρίου». Τοπων. Πλατυγένη, εἰς περιοχὴν χωρίου Γαϊτάνι ἀναφέρεται τῷ 1679. Γεώργιος Πλατυγένης ἐκ Κορώνης εἰσάγεται ὑπότροφος τοῦ Φλαγγινείου Φροντιστηρίου τῇ 5 Μαρτίου 1728. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίνης σ. 124.

⁵⁾ Κυριάκης Τρούσας. Ἡ οἰκογ. μαρτυρεῖται τῷ 1519. Ἱερεὺς Τ. Νικόλαος ἐχορημάτισε συμβολαιογράφος τῆς Ζακ. ἀπὸ 15 Αὐγ. 1550 - 21 Μαΐου 1599.

νον ἐσταθήκανε ντακόρδο νάν τοῦ δώση ὁ αὐτὸς Ντεμπονέρας ριάλια ἰν τοῦττο ἐπτά, Ν° 7, καὶ δουλεύοντας νάν τοῦ δίδη ἕως ἓνα ὃ δύο ριάλια ἀκόντο καὶ τὸ ρέστος νὰ τοῦ τὰ δίδη ἀφόντις ἔχει φινίρει τὸν καιρὸν του καὶ νάν τοῦ κάνη καὶ δύο ἀλλαξίες ροῦχα ὀρδινάρια δουλευτάρικα, ἓνα γαμπᾶ καὶ ὅσα τσαρούχια καὶ παπούτζια χαλάση καὶ μὲ πάττο ὅτι ἂν τοῦ δώση ὁ μ(ισσέ)ρ Ἀντρίας προᾶμα εἰσὲ κονσένια καὶ τὸ χάση νάν τὸ ἀποκρίνεται καὶ ἂ δὲν σταθῇ νὰ φινίρη τὸν καιρὸν του ἰντιέρο, νὰ χάνη τὸν κόπον του διὰ τὸν καιρὸν ποὺ ἤθελε ἔχει δου-
λεμένο καὶ νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ προτεντέρη τίποτις ἀπὸ τὸν ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Ἀν-
τρία, ὁμοίως καὶ ἂν αὐτὸς ἤθελε τότε διώξει πρὶν φινίρη ὁ καιρὸς του, νάν τοῦ
πλερώνη τὴν ρόγα του ἰντιέρα διὰ ὅλον τὸν χρόνον. Καὶ οὕτως ἐσυμφώνησαν
εἰς ὑποσχέσεις ρετζιπροκαμέντε διὰ τὸ μαντενιμέντο καὶ τὰ ἐξῆς εἰς μαρτυρίας

† Τζώρτζης Κοντονῆς ¹⁾ μαρτυρῶ

† Κωνσταντῖνος Ντελετεμένος ²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

35

Μίσθωσις πράγματος τῆς 8 Μαΐου 1686. Νεφέρας Χ. Βασμούλος (Βιβλ. 20 σ. 10).

† 1686 Μαΐου 8 ὀχτώ. Τὴν σήμερον ὁ μ(ισσέ)ρ Μιχάλης Νίκλος νοικιάζει
τοῦ παρόντος μ(ισσέ)ρ Μαυροειδῆ Ρουσία τὸ μισθὸ ἀπὸ τὸ σπίτι μὲ ὅλη τὴ σο-
φίτα ποὺ κρατεῖ σὲ νοίκι ἀπὸ τὸ σπιντοῖ. Δελετεμένο ³⁾ στὴν σκοντράδα τῆς θείας
Ἀναλήψεως, ἡγουν τὴ μερία ποὺ δὲν ἔχει τὸν φοῦρνο διὰ μῆνας ἑνδεκα ἡμισυ,
ποὺ ἔχει νὰ κάμη εἰς αὐτὸ καὶ διὰ νοίκι ἐσταθήκανε ντακκόρδο νάν τοῦ δώση ὁ
αὐτὸς Μαυροειδῆς ἀπὸ ριάλια πέντε τὸν χρόνον καὶ εἰς τὸ παρὸν τοῦ δίδει
ἀκόντο ριάλια δύο ἡμισυ καὶ τὸ ρέστος ὑπόσχεται νάν τοῦ τὸ δώση ἕως ὅλον
τὸν μῆνα τὸν Ἰούλιον τὸν πρῶτον ἐρχόμενον, ὑπόσχοντας καὶ ὁ αὐτὸς Μιχάλης
νὰ μαντενίρη τὸν αὐτὸν Μαυροειδῆ σὶ τὸ αὐτὸ σπίτι ὅλον τὸν ἄνωθεν καιρὸν καὶ
σολλεβάρη τον ἀπὸ κάθε πείραξι καὶ τὰ ἐξῆς εἰς μαρτυρίας

† σπύρος μασκαμπροῦνος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† Io nicolo molin ⁴⁾ fui presente.

¹⁾ Τζώρτζης Κοντονῆς. Ἡ οἰκογ. Κ. μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1534.

²⁾ Κωνσταντῖνος Ντελετεμένος. Μαρτυρεῖται ἐκ Κρήτης εἰς Ζάκυνθον τῷ 1675. Βλ.
Λ. Χ. ΖΩΗ, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ. *Ε.Ε.Κ.Σ.* 2 (1939) σ. 128.

³⁾ Δελετεμένο. Βλ. προηγούμενον ἔγγραφον ἐν λ. Ντελετεμένος.

⁴⁾ nicolo molin. Ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Μολίν μαρτυροῦνται Προβλεπταὶ Ζακύνθου οἱ Ἰά-
κωβος 1563, Μάρκος 1607, Ἀντώνιος 1641. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 66-68.

36.

Ἐταιρεία τῆς 12 Νοεμβρίου 1686. Νοτάριος Ν. Νομικός (Βιβλ. 18 σ. 40).

† 1686 Νοεμβρίου 12. Τὴν σήμερον ἐσυμφώνησε ἡ κυράτσα Ἑλενα χήρα τοῦ ποτὲ πατρὸν Μιχάλη Νίκλου μὲ τὸν παρόντα πατρὸν Τζουάννε Νίκλο τοῦ ποτὲ Μάρκου ἀπὸ τῆ Μάνη ὅτι τῇ βάρκα, ὅπου ἀγοράσανε τὴν σήμερον ἀπὸ τὸν μ(ισσέ)ρ Νικολὸ Μπαρτζό¹⁾ διὰ ριάλια ἑβδομήντα πέντε, νὰ τήνε καραβοκυρεῖ ὁ αὐτὸς καὶ νὰ μοιράζουν ὅ,τι ξεδούλειο κάμη τριτάρικο²⁾, δύο νὰ παίρνῃ ὁ ἄνωθες Νίκλος, ὡσὰν νοικοκύρις παρτζινέβολος εἰσὲ δύο μερτικὰ τῆς αὐτῆς βαρκὸς καὶ ἓνα ἡ ἄνωθεν χήρα, ὡσὰν νοικοκυρὰ παρτζινέβολη εἰς ἓνα τρίτο τῆς αὐτῆς βαρκὸς, καὶ ἔτσι, ὄντας χρειαστῇ καὶ εἰσὲ φτειάσι ὡσὰν καὶ εἰσὲ ρεμέτζα, νὰ ξοδιάζῃ δύο ὁ Νίκλος καὶ ἓνα ἡ χήρα, ἔτσι εἰσὲ διάφορο ὡσὰν καὶ εἰσὲ ζημία ὅπου ὁ Θεὸς πάντα νὰ τοὺς διαφορεῖ καὶ ἐτοῦτο ἕως νὰ εἶναι ντακκόρδο, ἄλλοιῶς νὰ ἡμποροῦν νὰ τήνε ξεκάνουν μὲ τὸ νὰ τὴν δώσουνε ἄλλουνοῦ, ὁββέρο νὰ τὴν πάρῃ ὁ εἰς ἀπὸ τὰ δύο μέρη πληρώνοντας τοῦ ἐτέρου τοῦ μερτικοῦ του, ὅσο ἤθελε στιμαριστῇ ἐκεῖνο τὸν καιρό. Καὶ οὕτως ἐποίησαν τὴν ὑπόθεσιν καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ μαρτυρίαν.

† Γιώργος νομικὸς μαρτυρῶ.

† τομάζος³⁾ ἄκχιλας μαρτυρῶ.

Διαθήκη τῆς 22 Ἰουλίου 1687. Νοτάριος Χ. Βασιρόλος (Βιβλ. 21 σ. 20).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. Ἐτὶ ἀπὸ τῆς Αὐτοῦ γεννήσεως 1687 Ἰουλίου 22 εἰς χώραν Ζακύνθου, εἰς τὸν οἶκον, ὅπου κατοικεῖ ὁ κύρ Λίας Νίκλος, λεγόμενος Κρίζος, Μανιάτης ἀπὸ τὸ Γερολιμνιώνα⁴⁾, στὴν σκοντράδα τῶν Ἀγίων Σαράντων, ἀνακραζόμενος ἐγὼ ὁ νοτάριος καὶ οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι μάρτυρες, παρακαλεστοὶ ἀπὸ τὸν αὐτὸν Λία, διὰ νὰ κάμῃ τὴν παροῦσαν του διαθή-

¹⁾ Νικολὸ Μπαρτζό. Ἐν συμβολαίῳ τοῦ ἔτους 1546 ἀναφέρεται *Τζάννες Μπαρτζός*. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, *Byz. Neugr. Jahr.* 13 (1936/37) σελ. κγ'. Ἐν ἔτει 1727 μαρτυρεῖται «Νικόλαος πρῶην πρωτοπαπᾶς ὁ Μπαρτζός ἐφημέριος ἀποστόλου Παύλου Ζακύνθου» Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 145 τῷ δὲ 1735, αὐτόθι σ. 124, μαρτυρεῖται κάτοικος Ζακύνθου «ὁ εὐλαβ. ἱερεὺς Ἰάκωβος Μπαρτζός ἀπὸ Μορέαν». Ὁ Νικόλαος ὑπῆρξεν πρωτοπαπᾶς τῷ 1715. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 81. Σ. ΔΕΒΙΑΖΗ, Διήγησις περὶ τῆς πανούκλας τῆς Ζακύνθου 1728, *Κυψέλη* 5(1886) φύλλ. 48 σ. 289: «Παπᾶ Μπαρτζός 1727».

²⁾ Ὁ ὄρος πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος εἶναι ἐν χρήσει καὶ σήμερον.

³⁾ τομάζος = Θωμάς· θηλ. *Τομάζαινα*. Ὡς οἰκογ. ἐπών. *Τομάζος* μαρτυρεῖται τῷ 1718.

⁴⁾ Γερολιμνιώνα. Ὁ λιμὴν οὗτος μαρτυρεῖται παλαιότερον. Βλ. Α. DELATTE, *Les portulans grecs*. (Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Univ. de Liège. Fasc. CVII), Paris 1947 σ. 214, 20 «ἀπὸ τὴν Κορώνη ὡς τὸν Γερολιμνιώνα, ὅπου ἔναι ὁ πρῶτος κόβος τῆς Μάνης... ἔναι μίλλια σεράντα», αὐτόθι 214, 4-6 «... καὶ ἔναι καὶ μία ἐκκλησία εἰς τὴν ἄκρη τῆς βάλης, ὁ Ἅγιος Νικόλαος...» Σήμερον καλεῖται Γερολιμνὴν ἢ Λιμένας

κην, εύρισκόμενος ἄρρωστος εἰς τὸ κρεββάτι μὰ ἔχοντας τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑγιεῖς, ἐρωτήθη διὰ σκλάβους καὶ ὁσπιτάλε καὶ εἶπε δὲν ἀφίνω, μόνον θέλω, ἂν μοῦ ἔλθῃ θάνατος, νὰ μὲ θάψουν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Σαράντων¹⁾ εἰς τὴν χώρα, στὸ ταφεῖο²⁾ μας. Ἔτι λέγει: τὸ χωράφι ποῦ ἔχω στοῦ Κατζίπουνεση³⁾, στὸν τόπο μου καὶ σπίτι στὸ Γίπορο⁴⁾ τὰ ἀφίνω τῆς θυγατέρας μου, τῆς Θεοδώρας, τῆς ἐξουσίας της, ἀφίνοντας διὰ κομμέσσο μου τὸν ἀνεψιό μου, τὸν Καπετὰν Δικαῖο, νὰ ἤθελε τῆς τὰ ρεκουπεράρει, τὴν ὁποίαν ἀφίνω καὶ διὰ κληρονόμα

συνοικισμός εἰς ὁμώνυμον ὄρεον. Πρῶτος οἰκιστὴς αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ Μ. Κατσιμαντῆς τῷ 1873. Ἐξ ἀνεκδότου ἐπιστολῆς τοῦ ἔτους τούτου (ἀντίγραφον τῆς ὁποίας κατέχω) μαρτυρεῖται: «... Εἰς τὸν Γερολιμένα οἰκοδόμησεν οἰκίαν ξυλίνην ὁ Κατσιμαντῆς καὶ ἔφερε καὶ πρᾶγμα καὶ τὸ ἔκαμε ἐμπορομπακάλικον. Ἠγόρασαν καὶ οἱ Θεοδωρακιᾶνοι τόπον ἀπὸ τὸν Γελάση καὶ ἐθεμελίωσαν σπίτι σύμφωνα καὶ μὲ τοὺς Λυμπεριάνους, ἐπίσης ἐθεμελίωσαν σπίτι καὶ οἱ συγγενεῖς σου, ἐπίσης καὶ οἱ Σμαηλιᾶνοι, διὰ τὸν Ἀσώματον ἐγένετο φιλονεικία τίνος εἶναι, μάλιστα οἱ Θεοδωρακιᾶνοι ἔφεραν καὶ τὸν εἰρηνοδίκην καὶ ἔλαβε τὰ προσωρινὰ μέτρα...». Ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπερθύρου τῆς Δ. θύρας τῆς οἰκίας τοῦ Θ. Κυρίμη ἔγγλυφος ἐπιγραφή ἔχει οὕτω: ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ Μ. Θ. ΚΑΤΣΙΜΑΝΤΗ 1877.

Ὀλίγον παλαιότερον, τῷ 1861, εἶχε εἰσαχθῆ εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον «περὶ κατασκευῆς προκυμαίας εἰς τὸν λεγόμενον Γερολιμένα, ἀπὸ τῶν θυρίδων (Gavo Grosso) κείμενον» (βλ. Πανδώρα 1881 σ. 155 σημειώσις). Εἰς τὸν αὐτὸν παλαιότατον οἰκημάτων τοῦ συνοικισμοῦ ἐπὶ μαρμαρίνης πλατῆς ὑπάρχει ἡ χρονολογία 1895 ΙΟΥΝΙ 45.

Διότι εἶναι μεταγενέστερος συνοικισμός δὲν μαρτυρεῖται οὔτε ὑπὸ Ν. ΝΗΦΑΚΟΥ, Ἱστορία τῆς Μάνης ὅλης ἡθῶν χωρίων καὶ ἱερῶν αὐτῆς διὰ στίχων πολιτικῶν. Ἐν L. MAURER, Das Griechische Volk, Heidelberg 1835 τόμ. 3, σ. 1 - 13, οὔτε ὑπὸ τοῦ I. E. ΝΟΥΧΑΚΙ, Νέος χωρογραφικὸς πῖναξ, Ἀθῆναι 1885, σ. 106 - 107, ἐνθα ἀναγράφονται 44 ὀνόματα χωρίων τοῦ τ. δ. Μέσσης. Ὁ συνοικισμός οὗτος ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ ζωὴν μόνον μετὰ τὸ 1900 ὡς ἐμπορικὸς λιμὴν. Πρβ. Π. ΚΑΛΟΝΑΡΟΝ, Ἠθογραφικὰ Μάνης, Ἀθῆναι 1934 σ. 18. Περὶ τοῦ τύπου λιμνιῶνας ὡς β' συνθετ. τῆς λ. βλ. Δ. ΓΕΩΡΓΑΚΑ, Ἑτυμολογικά καὶ σημασιολογικά, Λεξικογραφικὸν Δελτίον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 2 (1940) 133 - 135.

¹⁾ νὰ μὲ θάψουν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Σαράντων. Τὸ ἔθιμον τῆς ἐν ἐκκλησίαις ταφῆς ὀρθοδόξων ἦτο σύνηθες ἐπὶ Βενετοκρατίας καὶ παλαιότερον παρὰ τὰς ἀπαγορεύσεις. Ὡς ἐκ τῶν διαθηκῶν τοῦ 16 αἰῶνος μανθάνομεν, πολλοὶ τῶν ὀρθοδόξων ἐθάπτοντο ἢ ἐν ἐκκλησίαις ἢ ἐν μοναῖς καὶ δὴ καὶ γυναικείαις. Τὸ ἔθιμον, ὅπερ καὶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐπεκράτει, παρὰ τὰς ἀπαγορεύσεις, ἦτο ἐν ἰσχύϊ καὶ ἐν Κρήτῃ κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους τῆς Βενετοκρατίας. Βλ. Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Συμβολαὶ εἰς τὴν Κρητικὴν λαογραφίαν ἐπὶ Βενετοκρατίας, Ε.Ε.Κ.Σ. 3 (1940) σ. 31. Πρβ. Α. Χ. ΖΩΗΝ, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ, Ε.Ε.Κ.Σ. 2 (1939) σ. 127, ἐνθα εἰς ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1675 ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: νὰ ἡμποροῦσι νὰ κάρουν καὶ δύο ἄρκλες (κενοτάφια) ὃ τρεῖς μέσα εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν (Ἀγ. Νικολάου τῆς σχολᾶς - συντεχνίας - τῶν τσαγκαράδων) μὲ σπέζα καὶ ἐξόδιο τῆς αὐτῆς ἀδελφότητος διὰ νὰ θάψονται οἱ ἀδελφοὶ ἀπὸν θέλονσι περάσει ἀπὸ ἐτούτην τὴν ζωὴν, ὡσὰν καὶ αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ...».

²⁾ στὸ ταφεῖο μας. Εἰς τὸν οἰκογενειακὸν τάφον.

³⁾ στοῦ Κατζίπουνεση καὶ κατωτέρω: στὸ Κατζίπούρτσι. Πιθανῶς πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ σημερινοῦ τοπων. τοῦ χωρίου Ἀνω Μπουλαριῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Κατσιπός.

⁴⁾ στὸ Γίπορο. Σήμερον Δίπορον, χωρίον τοῦ τ. δ. Μέσσης παρὰ τοὺς ἄνω Μπουλαριούς.

μου καὶ σὲ ὅ,τι ἄλλο μοῦ ἡύβρισκεται καὶ μοῦ ἀπαρθενεύει. Ἔτι λέγει: μοῦ χρεωστεῖ ὁ Καπετὰν Νικολὸς Λάζαρος Κουρούκλης ¹⁾ ριάλια δεκατρία καὶ νὰ ἤθελε τὰ δώσει τῆς ἄνωθεν θυγατρὸς μου. Καὶ οὕτως ἔκαμε τέλος θέλοντας, ὅτι ἡ παροῦσα του διαθήκη νὰ εἶναι διὰ πρώτη καὶ ὑστερὴ του διόρθωσις καὶ νὰ ἔχη τὸ στέρεον βέβαιον καὶ ἀπαρασάλευτον εἰς τοὺς αἰῶνας ὑπὸ μαρτυρίας τοῦ εὐλαβεστάτου καὶ λογιωτάτου ἱερέως κυρίου Ἀνδρέου Μοροτζαννέτη ²⁾, πρωτοψάλτη καὶ μ(ισσέ)ρ Ἀναστάση Αὐξέντη ³⁾.

† ἀνδρέας ἱερεὺς μοροτζανέτης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν
– ἀναστάσις αὐξέντης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

Καὶ πρὶν νὰ μισσέσω ἐνεθυμήθη καὶ εἶπε: Ἐξεκαθαρίζω πὼς τὸ χωράφι ποὺ εἶπα στὸ Κατζιπούρεσι εἶναι κουβελίων ⁴⁾ τριῶν καὶ τὸ κρατεῖ ὁ Νικόλας Γουνελᾶς ⁵⁾, ἐγγόνι τοῦ Νικολῆ Γουνελᾶ, ποὺ τὸ ἐσυμμάζεψα σὲ δαῦτον διὰ ριάλια δώδεκα ἀνταμῶς καὶ μὲ τὰ κάτωθεν, ἡγουν: Ἐτερο χωράφι στοῦ Κοπάνου, κουβελίων τεσσάρων, διὰ ριάλια ἐννιά, στὴ Μεγάλῃ Μεσαρία ⁶⁾ δύο κομμάτια καρταρολίων ⁷⁾ τριῶν, σύμπεζα ⁸⁾ καρταρολίων πέντε, ἕτερο στὰ Φελουτά ⁹⁾, καὶ ἕτερα

¹⁾ Κουρούκλης. Ἡ οἰκ. ἐγκατεστάθη ἐν Ζακύνθῳ ἐκ Κεφαλληνίας.

²⁾ Ἀνδρέου Μοροτζαννέτη. Κατωτέρω ἀναγράφει ὡς Μοροτζάνες. Πρόκειται περὶ τῆς οἰκογ. Μοροτζάνε ἐγκατασταθείσης ἐν τῇ νήσῳ ἐκ Κρήτης (1674). Εἰς ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1675 (πιστοποιήσιν τοῦ Στρεφ. Παλλαδᾶ πρωτοψάλτη Κρήτης) μεταξὺ τῶν ἄλλων εἶναι καὶ ὁ «ἀνδρέας ἱερ. μοροτζάνες α. ψάλτης». Βλ. Δ. ΖΩΗ, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ. Ε.Ε.Κ.Σ. 2(1939) σ. 131.

³⁾ Ἀναστάσις Αὐξέντης. Ἐν ἔτει 1765 (Γενουαίου 30) μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ ἱερεὺς Γεώργιος Αὐξέντης. Ἐν ἔτει δὲ 1776 ὑπογράφεται εἰς πιστοποιητικὸν γάμου ὡς μάρτυς ὁ Χατζῆ Αὐξέντης Χριστόφορος. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 156, 159.

⁴⁾ κουβελίων τριῶν. Κουβέλι τό, μέτρον δημητριακῶν ποικίλου χωρητικότητος. Τὸ παρὰ βυζαντινοῖς κουβέλιον. Βλ. Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς 5 (1952) σ. 299. Πρβ. Δ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΝ, Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, Ἐπετηροῖς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου 7 (1952) [1953] σ. 75 Ἐν Μάνη τὸ κουβέλι, χωρητ. 24 ὀκ., ἀπετέλουν τὰ δύο σοινίκια. Πρβ. Δ. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΝ, ἐνθ' ἄν. σ. 63. Ἐκαστον σοινίκι ἦτο 12 περίπου ὀκάδων (χωρητικότητος ὅπως ὁ σημερινὸς ντενεκὲς πετρελαίου). Ὑπελόγιζον δὲ τὴν ἔκτασιν τῶν ἀγρῶν ἢ ἐκ τοῦ ποσοῦ τοῦ ἐν αὐτοῖς σπειρομένου σίτου («ἀφ' ἡμέροσα καὶ ἕνα χωράφιον δέκα κουβέλια. Ἐγγραφον τῆς μονῆς Ξενιάς τοῦ 1783. Βλ. Δ.Ι.Ε.Ε. 4 (1892) σ. 663), ἢ ἐκ τῶν ἡμερῶν τὰς ὁποίας ἐχρειάζοντο διὰ νὰ τοὺς καλλιεργήσουν ἢ διὰ ζεύγους βοῶν ἄροσις γῆς ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ἐκαλεῖτο ζεπχιά, ἢ (χωράφι τρεῖς ζεπχιές, ἐν Μάνη). Ἐν Κρήτῃ ἡ ἐργασία ζεύγους βοῶν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ λέγεται ζευγαρικόν, οἱ δὲ ἀγροί, οὓς ζεύγος βοῶν καλλιεργεῖ εἰς μίαν γεωργικὴν περίοδον, λέγονται ζευγαρά ἢ βουδέα. Βλ. Χριστιαν. Κρήτην σ. 327.

⁵⁾ Νικόλας Γουνελᾶς. Ἡ οἰκογ. σήμερον ἐν Μάνη εἰς τὰ χωρία Λάγεια καὶ Λιοντάκι

⁶⁾ Διὰ τὸν τύπον Μεσαρία – Μεσαριά βλ. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, Περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λέξεως Μεσαρέας, Ἀθηνᾶ 6 (1894) 3 – 64.

⁷⁾ καρταρολίον (ἐνετ. quartarolo). Καρταρόλι μέτρον χωρητ. στερεῶν, τὸ ἥμισυ τοῦ κοιλοῦ. Κοιλὸν ἐν Μάνη εἶναι τὸ αὐτὸ μὲ τὸ κουβέλι.

⁸⁾ σύμπεζα. Πιθανῶς σύμποδα τά. Ἐν Μάνη τὰ περίξ τῆς οἰκίας κτήματα, (τὰ σύγιουρα).

⁹⁾ Φελουτά. Τοπων. καὶ σήμερον εἰς τὸ χωρίον.

στὲς "Αρμακες¹⁾. Τὰ αὐτὰ πέντε κομμάτια ἀπὸ ρεάλι ἓνα τὸ κάθε κομμάτι στοῦ Χόντρου καὶ ἕτερον ἄλλον ἓνα στὸ Κολομάχαιο²⁾ διὰ ριάλια ἑννιά καὶ ἕτερο στὶς Πλαγιές³⁾ διὰ ριάλια τέσσερα καὶ τὸ ἄνωθεν σπίτι στὸ Γίπορο διὰ ριάλια ἑννιά, ποὺ κάνουν ἡ ὁλότης ριάλια σαράντα ὀχτώ· τὴν ὁποίαν σοῦμμα, τὰ ριάλια σαράντα ὀχτὼ δίδοντάς του τα ἡ ἄνωθεν θυγατέρα μου, κ(υρὰ) Θεοδώρα, νὰ ἤθελε τὰ ρεκουπεράρει καὶ κάνει ὡς θέλει καὶ βούλεται. Καὶ οὕτως ἔκαμε τέλος, ὡς ἄνωθεν εἰς μαρτυρίας τῶν ἄνωθεν τιμίων μαρτύρων.

† ἀνδρέας ἱερεὺς μοροτζάνες ἀψαλτ(ης) μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν·

– ἀναστάσις αὐξέντης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

[Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου].

1687 Αὐγούστου 18 ἀπέθανε ὁ ἀντικρὺς Λίας καὶ ἐπουπλικαρίστη ἡ ἀντικρὺς του διαθήκη εἰς τὸν ἀντικρὺς ναὸν τῶν Ἀγίων Σαράντων, ἀφόντις ἔψαλαν οἱ ἱερεῖς κατὰ τὸ ὁρδινάριο καὶ τὰ ἐξῆς.

Προικοτόμῳ τῆς 12 Φεβρουαρίου 1688, Πατριάρχης Χ. Βασιμάκης (Β:δλ. 21 σ. 148).

† Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς ὑπερευλογημένης δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων ἀμήν. 1688 Φεβρουάριον 12. Τὴν σήμερον, Θεοῦ ἐνεργοῦντος, γίνεται τὸ παρὸν συνοικέσιον καὶ παντοῦρου οἱ παρόντες μ(ισσέ)ρ Κυριάκης, Γεωργάκης καὶ Λεούτζης, ἀδελφία Κοντόσταβλοι, κάνοντας διὰ λόγου τους καὶ διὰ ὄνομα τοῦ μ(ισσέ)ρ Γιάννου, τ' ἀδελφοῦ τους, τοῦ ποτὲ Δημάκη, τὴν ἀδελφή τους, ὀνόματι κυράτσα Μαρούλλα, μὲ τὸν παρόντα (μισσέ)ρ Γιάννη Νίκλο τοῦ μ(ισσέ)ρ Γιωργάκη, προμετιέροντας τὰ ἄνω ἀδελφία, ὅτι ἡ ἄνωθεν κυράτσα Μαρούλλα, ἡ ἀδελφή τους, νὰ πάρῃ διὰ ἄνδρα τῆς νόμιμον καὶ εὐλογητικόν⁴⁾ τὸν

¹⁾ "Αρμακες. Τοπων. καὶ σήμερον· ἡ λ. εὐχρηστος ὡς τοπων· ἐν Μάνῃ δηλοῖ ἐπιμήκη τεμάχια (λωρίδας) κτημάτων. "Αρμακα ἢ, "Αρμάκι τό, "Αρμακούλλα τὰ "Αρμακούλλα, Ξεραρμακούλλα ἢ, Παράρμακα – Κατάμαρκα ἢ. Πρβ. λ. ἀρμακᾶς, ἀρμάκι, ἀρμακιά, ἀρμακιάζω, ἀρμακούλλα, ἀρμακῶνω ἐν Ἱστορικῷ Λεξικῷ τῆς Νέας Ἑλληνικῆς ἐν λέξεσι. Περί τῆς λ. ἀρμακᾶς βλ. Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, Λεξικογρ. Ἀρχ. 6 (1923) 104.

²⁾ Κολομάχαιο. Περί τοῦ ἐπιθήματος κολο – ὡς πρώτου συνθετικοῦ ὀνομάτων καὶ τοπων. βλ. Δ. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Τοπωνύμια εἰς – ἄδος. Ἀθηνᾶ 56 (1952) 13.

³⁾ Πλαγιές. Τὰ εἰς τὰς πλευράς τοῦ βουνοῦ κτήματα· καὶ σήμερον ἐν Μάνῃ λέγεται πλαγιά ἢ, πλαγιάδα ἢ, πλάγιο τό = Τὰ πλάγια τοῦ βουνοῦ. Εἰς τὸ χωρίον Δίπορον ὑπάρχει σήμερον τοπων· ἡ πραγμα, πραγίες οἱ. Πιθανῶς πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ τοπων.

⁴⁾ εὐλογητικόν. Ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῆς ἐκκλησίας, νόμιμον. Εἰς Μάνην βλοητικός ὁ, εἶναι

ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Γιάννη Νίκλο, ὡς καθὼς προστάσσουν οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ νόμοι τῆς Ἀγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ὁμοίως προμετιτάρει καὶ αὐτὸς Γιωργάκις Νίκλος νὰ λάβῃ καὶ ἀτζετάρη τὴν αὐτὴν κυρ(άτζα) Μαρούλλα διὰ γυναῖκα του νόμιμην καὶ εὐλογητικὴν, ὡς ἄνωθεν. Καὶ διὰ προῖκαν καὶ χάριν προικός, τάσσουν τὰ ἄνωθεν ἀδέλφια πρῶτον τὸ μέγαν καὶ πλούσιον ἔλεος τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ καὶ τὴν εὐκὴν τῶν γονέων της, ἔπειτα τὰ κάτωθεν, ἦγουν δύο κρεββάτια καινούρια καὶ μία μακρυνάρα γιομᾶτα μαλλί, τέσσερα προσκέφαλα, τρία ζευγάρια σεντόνια σκούλλινα καινούρια, τέσσερες ντεμέλλες καινούριες μὲ ξόμπλι καὶ τὸ ἄλλο σκέττο, μία κουρτῖνα καινούρια, ἓνα πάπλωμα σουριάνικο καινούριο, δώδεκα πουκάμισα καινούρια, δεκατέσσερες ποδιές, οἱ δέκα σκούλλινες καὶ οἱ τέσσερες καμπρένιες, τρεῖς μπόλιες ψιλές καὶ ἕτερες τρεῖς λουτρομπόλες μὲ ξόμπλι, τέσσερα βελέσσια¹⁾ καινούρια, τρία τζιππούνια πάννινα καινούρια, μία μοῦδα σταμέττα καινούρια, μία σοιτανέλλα οἰξάδα. ἕτερη σοιτανέλλα ταμπένια καινούρια, δύο μεσάλες καὶ δώδεκα τουβαλίφια, μία κασσέλλα κάρινη, καινούρια, ἓνα ζευγάρι σκολαρίκια καὶ σὲ μετρητὰ σταμάττα ἑξήντα τὴν ὁποίαν προῖκα προμετιτάρουν νὰ τὴν δώσουν καὶ κοσμενίσουν ἡμέρες τρεῖς πρὶν τῆς εὐλογήσεως καὶ νὰ ἀγροικᾶται ἀπὸ πατέρα, μητέρα καὶ τέλειον τῆς ἀδελφομοίρι. Καὶ οὕτως ἐσαφώνησαν καὶ ἔβινε τὸ παρὸν συνοικέσιον καὶ ἔδωκαν τὰς δεξιὰς χεῖρας καὶ τὸ φίλημα κατὰ τὸ συνήθειον, εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

- δημήτρεις ἀλικάρης μαρτυρας παρακαλέστας,
- γιάννης κοντόσταυλος μαρτυρῶ τὰ ἀνωθε.

ὁ σύζυγος. βλοητικᾶ ἦ, = ἡ σύζυγος. «Μὴν εὐδιάτε τὸν ἄντρα μου καὶ τὸ βλοητικό μου;» «ὁ ἄντρας πὸ βλοήθηκα». Ἐν Κρήτῃ «εὐλογητικὰ παιδιὰ» καλοῦνται τὰ ἐκ νομίμου γάμου γεννηθέντα. Βλ. *Χριστιανικὴν Κρήτην* 1(1912) σ. 326. Ἡ λ. ἤδη μεσαιωνική. Πβ. Χρον. Μορέως Η στ. 3272 κέξ. (ἔκδ. J. Schmitt.) «ὅστις εἶχεν τοῦ μισέρ Ντζιὰν ντε Πασσαβᾶ θυγάτηρ | γυναῖκαν του εὐλογητικὴν καὶ μετὰ ἐκεῖνον ἀπῆρην | εἰς ἄντρα εὐλογητικὸν τὸν μισίρ Ντζὰ ἐκεῖνον» Πρβ. *Ἱστορικὸν Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς* ἐν λ.

¹⁾ Βελέσσια. (Ben. vellessio). Βλ. G. MEYER, *Neugr. Stud.* 2, 2.17. Ἡ λ. εἶναι εὐχρηστος εἰς Πελ/νησον καὶ Ἑπτάνησον καὶ σημαίνει ἐσωφόριον γυναικῶν καὶ συνήθως βαμβακερὸν ἢ ἐξωτερικὸν ἔνδυμα γυναικῶν ἐορτάσιμον. Βλ. *Ἱστορικὸν Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς* ἐν λ. Ἐν Μάνῃ ἦτο χρώματος κυανοῦ (μπλάβου) καὶ ἀπετέλει τὸ ἐορτάσιμον φόρεμα τῶν γυναικῶν. Ἐξωτερικῶς καὶ κατὰ τὸ μέσον ἔφερε περίξ ἐρυθρὰν ταινίαν, τὸν σγάργκιον (ἵτ. garzo), ὅτε ἐκαλεῖτο σγαργκιωμένο, ἐσωτερικῶς δὲ καὶ κατὰ τὴν κάτω περιφέρειαν ἑτέραν ἐρυθρὰν ταινίαν (σωπάρνι), ὅτε ἐκαλεῖτο κοκκινοσωπάρνι. Τοῦτο ἐφόρουν αἱ γυναῖκες τῶν ὁλοίων ἔξει ὁ σύζυγος καὶ οἱ συγγενεῖς. Εἰς ἔνδειξιν δὲ πένθους ἀφήρουν τὸν σγάργκιον καὶ ἐφόρουν βελέσσι ξεσγάργκιωτο. Φαίνεται ὅτι κατ' ἀρχὰς θὰ ἦτο ἔνδυμα τῶν εὐπόρων γυναικῶν ἢ τῶν ἰσχυρᾶς οἰκογενείας διότι ἐπιζῇ ἀκόμη ἡ φρ. «ἄμα θὰ γενοῦ κ' ἐγὼ τραγὴ θὰ φορέσου βελέσσι», ἐπὶ τῶν ἰσχυριζομένων ὅτι, ὅταν ἀποκτήσουν τὰ μέσα, θὰ ἐπιτύχουν κατ. Πρβ. Π. ΚΑΛΟΝΑΡΟΝ, ἐνθ' ἂν. σ. 25. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ἡ φρ. «φορεῖ βελέσσι», λέγεται ἐπὶ τῶν

39.

Προικοσύμφωνον τῆς 23 Νοεμβρίου 1688. Νοτάριος ἱερεὺς Ἰωάννης Κόττης ¹⁾ (Β:βλ. 1 σ. 36).

† Ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν, ἀμήν. 1688 Νοεμβρίου 23. Ἐκ τῆς πόλεως Ζακύνθου εἰς τὸν Αἰγιαλὸν φανερόν κάμνουσι καὶ ὁμολογοῦσι τὰ κάτω γεγραμμένα μέρη, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἡ κεράτσα Ἀννεζίνα ²⁾ Παππαδόπουλλο ³⁾ ποτὲ μ(ισσέ)ρ Γιώργη ἀπὸ τῆ Κρήτη ⁴⁾ καὶ χήρα ἀπὸ τὸν ποτὲ Μανόλη Ξωμε-

ἀνδρῶν τῶν ἀγομένων καὶ φερομένων ὑπὸ τῶν ἰδίων συζύγων. Ὁμοίως «μακρὰ ἀπὸ βελέσσι» δηλοῖ μακρὰν ἀπὸ γυναῖκας. Διὰ πλείονα βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς ἐν λ.

¹⁾ ἱερεὺς Ἰωάννης Κόττης. Οὗτος ἐχρημάτισε συμβολαιογράφος Ζακ. ἀπὸ 4 Μαΐου 1686 ἕως 26 Αὐγ. 1692 κατήγετο δὲ ἐκ Κρήτης. Ἱερεὺς Ἰωάννης Κόττης ὑπογράφει τῷ 1672 Σεπτεμβρίου 15 πιστοποιητικὸν τοῦ πρωτοπαπᾶ Κρήτης Στεφάνου Παλλαδᾶ περὶ τοῦ Τζουάννε Κομηνοῦ καὶ τῶν περιπετειῶν του κατὰ τὸν πλοῦν ἀπὸ Κρήτης εἰς Ζάκυνθον. Ἐπίσης ὁ αὐτὸς ὑπογράφει ἐτέραν πιστοποίησιν, τῷ 1675, δι' ἧς γίνονται γνωστὰ τὰ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἄρχοντος Νικολάου Μοθωναίου, βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Κρητες ἐν Ζακύνθῳ. *Ε.Ε.Κ.Σ.* 2 (1939) σ. 120, 131, τῷ δὲ 1683 αἰτήσιν πρὸς τὴν Βενετικὴν Γερουσίαν διὰ νὰ ἰδρυθῇ ὁ ναὸς τῆς Ἐπισκοπιανῆς. Σήμερον εἰς χωρ. Κερί ἀπαντᾷ τοπῶν τοῦ Κόττη.

Τὸ ἐπώνυμον τοῦτο μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Μάνης. Ὁ Κόστακτινος ὡς ἀρχηγὸς οἰκογενείας ἡ ὁποία ἀπὸ τὸ Βοίτυλον ἔφθασεν εἰς Γέφυραν τῷ 1675. Οὗτος δὲ Κόττης ἐκ Μάνης ἀπαντᾷ καὶ σήμερον εἰς τὸ Καργέζε τῆς Κορσικῆς. Βλ. Π. ΚΑΛΟΝΤΑΚΗ, Μανίη Ἑλλάς. 132, 170, 175, 176, 177.

²⁾ Ἀννεζίνα. Ἄννα, Ἀννέζα. Τὸ ὄνομα ἦτο συνηθὲς εἰς τὴν Κρήτην.

³⁾ Παππαδόπουλλο. Οἶκογ. ἐκ Κρήτης μαρτυρεῖται ἤδη ἀπὸ τὸ 1526. Μετὰ ταῦτα Ἰωάννης Π. ἀναφέρεται τῷ 1683 Νοεμβρίου 30. ὑπογράφει εἰς ἔγγραφον ἰδρύσεως ἐν Ζακύνθῳ τοῦ ναοῦ τῆς Πισκοπιανῆς. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Ναοὶ Κρητῶν ἐν Ζακύνθῳ. *Ε.Ε.Κ.Σ.* 3 (1940) σ. 181. *Zuanne Papadiapullos* ὑπογράφει τὴν 15 Ἰουνίου 1675 ἔγγραφον τῆς συντεχνίας τζαγκαράδων. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Κρητες ἐν Ζακύνθῳ. *Ε.Ε.Κ.Σ.* 2 (1939) σ. 131.

⁴⁾ ἀπὸ τῆ Κρήτη. Ὁμαδικὴ ἐγκατάστασις Κρητῶν εἰς Ζάκυνθον γίνεται μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Χάνδακος (1669), ὅτε ἀνεχώρησαν μὲ τὴν φρουρὰν πολυάριθμοι οἰκογένειαι μετὰ τῶν ἱερῶν τῶν σκευῶν καὶ ἐπίπλων. «Ἐβλέποντο εὐγενεῖς οἰκογένειαι, ἱερεῖς σεβάσμιοι, ἔμποροι εὐκατάστατοι ἐν ἐσχάτῃ ἀθλιότητι καὶ θλίψει νὰ παραιτῶσι τὸ πατριον ἔδαφος καὶ τὰ κτήματα εἰς τὴν τυραννίαν τοῦ ἀπίστου καὶ νὰ μεταβιβάζωνται εἰς τὰ πλοῖα τῶν Βενετῶν προτιμῶντες νὰ ἀλλάξωσιν ἔδαφος καὶ κλίμα, ζῶντες ἀνέστιοι, ἄπατρες καὶ ρακενδύται ἢ νὰ ἀρνηθῶσι θρησκείαν καὶ κυριάρχην». Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. 3 σ. 230. Τούτους ἅπαντας παρεμύθησεν ὁ Μοροζίνης διανείμας ζωοτροφίας καὶ χρήματα. Ἀφικθεῖς ἐν Ζακύνθῳ ἀπεβίβασε τοὺς βουλομένους ἐν τῇ νήσῳ ἄλλους δὲ εἰς τὴν Κέρκυραν. Διὰ τοὺς εὐγενεῖς ἡ Γερουσία ἐψήφισε διατήρησιν τῶν πολιτικῶν αὐτῶν προνομίων, παραχώρησιν κτημάτων δημοσίων πρὸς τοὺς ὑπηρετήσαντας ἐν τῷ πολέμῳ καὶ ἄμεσον ἔγγραφὴν εἰς τὴν χρυσὴν βίβλον τῶν εὐγενῶν ἐκάστης κοινότητος. Πολλὰ δὲ σκεύη ἐκκλησιῶν καὶ λείψανα ἁγίων μετεχομίσθησαν εἰς τὰς νήσους καὶ κατετέθησαν εἰς τοὺς ναοὺς τῶν ὀρθοδόξων.

Περὶ τῶν εἰς Ζάκυνθον καταφυγόντων Κρητῶν βλ. δημοσιεύματα Α. Χ. ΖΩΗ, Κρητες κληρικοὶ ἐν Ζακύνθῳ. *Κρητικὴ Στοά* 2 (1909) σ. 94 - 96 μετὰ ἀρχειακῆς βιβλιογραφίας. - Κρητες καλλιτέχναι ἐν Ζακύνθῳ. *Αὐτόθι* (1911) σ. 70 - 71. Νικηφόρου Σωτάκη, μητροπολίτου Κρήτης διαθήκη. *Χριστιανικὴ Κρήτη* 1 (1942) σ. 507 - 518. - Κρητες ἐν Ζακύνθῳ. *Ε.Ε.Κ.Σ.* 1 (1938) σ. 293 - 301. 2 (1939) σ. 119 - 133... - Ναοὶ Κρητῶν ἐν Ζακύνθῳ. *Αὐτόθι* 3 (1940)

ρίτη'), καὶ ἀπὸ τοῦ ἄλλο μέρους ὁ μ(ισσέ)ρ Κωνσταν τῆς Νίκλος ποτὲ Ἰωάννη ἀπὸ τῆ Μάνιο, εὐρισκόμενοι ἀμφότεροι ἐδῶ εἰς τὴν Ζάκυνθο ἀπὸ χρόνους, τὸ ἓνα μέρος ὑπὸ τοῦ ἑτέρου καὶ τὸ ἕτερο τοῦ πρώτου, ὅτι τὴν σήμερον ἦλθασιν εἰς τὸ παρὸν συνοικέσιον καὶ πολυχρόνιον εἰς παντρυγίαν εἰσὲ ὥραν καλὴν καὶ εὐλογημένην. Καὶ πρῶτας κράζουσι τὸ ὄνομα τῆς Ἀγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος, Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἀγίου Πνεύματος καὶ τῆς ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ὅπου ἐξ αὐτῶν τῶν ἁγίων ὀνομάτων ἐκπορεύεται κάθε καλὸν καὶ ἀγαθὸν ἔργον, μὲ τοὺς κάτω γεγραμμένους μόδους, πάττους, τρόπους καὶ κοντετζιόνες, διότι εἰς τοῦτο προμετάρει καὶ ὀμπλιγάρει ἡ ἄνωθεν κεράτσα Ἀννεζίνα νὰ κάμη καὶ μὲ ἔργον νὰ τελειώσῃ ὥς ἡγαπημένη στὸ θέλεις θέλω²⁾, νὰ λάβῃ διὰ ἄνδρα τῆς νόμιμον καὶ εὐλογητικόν, καθὼς ὀρίζει ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, τὸν ἄνωθεν μεσσέρ Κωσταντῆ καὶ ὁ διὰ προικίον καὶ χάριν προίκας ἐδικὸν τῆς ἄνωθεν νύμφης τάσσει καὶ προμετάρει ὅλα τὰ κάτωθε πράματα νὰ τὰ δώσῃ καὶ νὰ τὰ κονσενιάρῃ τὴν σήμερο τοῦ ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Κωσταντῆ, τοῦ ἀνδρός τῆς, καὶ ἡ εὐλόγησις νὰ γίνεται τσοῖ 31 τοῦ παρόντος μηνός. Ἔτι δὲ δίδει καὶ κονσενιάρει τὰ κάτωθε διὰ πρέτζια ἀνάμεσά τοις:

— δύο κρεββάτια³⁾ γεμάτα μὲ μαλλί, τὸ ἓνα οὐζᾶδο καὶ μία μακρονάρα καὶ τέσσερα προσκέφαλα γεμάτα μὲ πουπουλίον, ... Δουκάτα 45. σαρ. πέντε.

— ἓνα ζευγάρι σεντόνια σκούλλινα μὲ πλέκια καὶ προύσσια. Δουκ. 40 σαράντα.

— δύο ἄλλα ζευγάρια σεντόνια ἴσα, τὸ ἓνα ζευγάρι οὐζᾶδο μὲ στρούφισμα σιμάδα. Δουκ. 30 τριάντα.

— ἓνα πάπλωμα ἄσπρο οὐζᾶδο καὶ μία φελτζάδα⁴⁾ μεσκούλια. Δουκ. 15 δέκα πέντε.

σ. 179 - 160. - Κρητικὰ σημειώματα, *Αὐτόθι* 4 (1941) σ. 107 - 113. Μ. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ, Ἡ κρητικὴ οἰκογένεια Σκούφου, *Αὐτόθι* 2 (1939) σ. 325 - 338. - Ἡ διαθήκη τοῦ Φιλοθέου Σκούφου, *Αὐτόθι* 3 (1940) σ. 277 - 307. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Δύο κατάλογοι τῶν ἐν Κερκύρᾳ καὶ Ζακύνθῳ Κρητῶν προσφύγων κατὰ τὰ ἔτη 1682 καὶ 1683, *Κρητικὰ Χρονικά*, Ἡράκλειον 5 (1951) σ. 7 - 31. Πρβ. καὶ τὰ γενικώτερον εἰς τὰς σχέσεις Κρήτης - Ἑπτανήσου ἀφορῶντα δημοσιεύματα, ὅσα ἐσημείωσεν ὁ Ν. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ, Οἰκογένεια Salamon - Σολωμοῦ ἐν Κρήτῃ. *Ε. Ε. Β. Σ.* 14 (1938) σ. 163 σημ. 5.

¹⁾ Ξωμερίτης. Τοπων. Ξωμερία εἰς τὸ νότιον μέρος τῆς πόλεως

²⁾ Θέλω θέλεις. Ἑρωταπόκρισις τῶν νεονύμφων ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν στέψιν.

³⁾ κρεββάτια = στρώματα κρεββατιῶν. Συνήθως ἐδίδοντο δύο· ἐξ ἑτέρων ἐγγράφων τοῦ 1582. (Λ. Χ. ΖΩΝ, *Byz. Neugr. Jahr.* 13 (1936) σ. γ. δ' μ'), μαρτυροῦνται: κρεββάτι μάλλινο, κρεββάτι πουπουλένιο, δύο πτέρια κρεββάτια.

⁴⁾ φελτζάδα (ἰταλ. feltzata). Ἐφάπλωμα μάλλινον, τὰ σκεπάσματα τῆς κλίνης (Κέρκυρα, Κεφαλληνία). Εἰς Λακωνίαν, Κύθηρα, (Πανδώρα ΙΘ, 382) καὶ εἰς Γέρμαν τῆς Μάνης εἶναι ἡ ἐλαφρὰ «πατανία». Βλ. ΚΟΡΑΗ, Ἀτακτα Β, 372. - G. MAYER, *Neugr. Stud.* 95. Τύποι τῆς λ. εἶναι Φελτισάδα ἢ Βελτισάδα.

- τέσσερες ντεμέλλες με ἐξόμπλια καὶ πλεκτά. Δουκ. 10 δέκα.
- δύο ζευγάρια κουρτίνες, τὸ ἓνα ζευγάρι παννίτικες με ἐξόμπλια καὶ τὸ ἄλλο μπολίστικες πλεκτά. Δουκ. 15 δέ(κα)π(έντε).
- δύο τορναλέττα μπολίστικα, τὸ ἓνα με πλεκτά καὶ κορωνέττα. Δουκ. 10 δέκα.
- δέκα πουκάμισα, τὰ τέσσερα μέρλα¹⁾ ὁμπρὸς καὶ τὰ δύο με ἐξόμπλια καὶ τὰ ἄλλα τέσσερα με σουφρωτὲς μανίκες. Δουκ. 70 ἐβδομήντα.
- τέσσερα βελέσσια, τὰ δύο με μέρλο κάτω. Δουκ. 45 σαρ. πέντε.
- ἓνα ροῦχο κόκκινο σταμέττο με μέρλο κάτω μαῦρο μεταξωτό. Δουκ. 20 εἴκοσι.
- μία σοιτανέλλα πλάβη ὀρμιζένια με γάλο κάτω. Δουκ. 16 δεκάξι.
- ἓνα ροῦχο σαγιά²⁾ κανελλᾶδο με τὴ καμιζόλα του σκλέτα. Δουκ. 20 εἴκοσι.
- τρία ζουπρόνια λινὰ γυναικεία με μέρλα. Δουκ. 10 δέκα.
- δύο λιτρόμπολες, ἡ μία με μέρλα καὶ ἡ ἄλλη με πλεκτά. Δουκ. 8 ὀκτώ.
- τέσσερες μπόλιες μονότρες καὶ ἑξι ποδιές, οἱ δύο καμπρένιες. Δουκ. 15 δέκα πέντε.
- μία φασκιά, ἡγου κάσσι³⁾, ράζο πολύλογο. Δουκ. 6 ἑξι.
- ἓνα ταβλομάντηλο με πλεκτά καὶ δώδεκα πετζέτες ντὲ Φερεντζιάδες⁴⁾ πάρτε με κροῦσσα καὶ κορωνέττες. Δουκ. 11 ἑξι.
- τρία ζευγάρια καρτζόνια, τὰ δύο μεταξωτά, ἓνα μεταξωτό. Δουκ. 4 τέσσαρα.
- ἓνα δακτυλίδι χρυσὸ με κόκκινη πέτρα καὶ ἓνα καμὸ μαργαριτὰς τριόκλωστο με χραναῖτες καὶ ἓνα ζευγάρι βερνέττες τῶν αὐτῶν με μαργαριτάρι, βαροῦσι με τὸ δακτυλίδι τριαήμισυ τζεκκινὰ δίχως τὸ μαργαριτάρι. Δουκ. 18 δεκοκτώ.
- δύο κασσέλλες, ἡ μία καρένια με ἱτάρα καὶ ταλπέδια. Δουκ. 9 ἐννιά.
- ἓνα ζευγάρι τρισπόδια με τζοὶ τάβλες τους. Δουκ. 3 τρία.
- τρία κονίσματα, τὸ ἓνα ἡ Παναγία, τὸ ἄλλο τρίμορφο, τὸ ἄλλο Ἅγιος Γεώργιος. Δουκ. 3 τρία.
- Τέσσερα μαντήλια, με μέρλα τὰ δύο, καὶ τὰ δύο σκέττα. Δουκ. 3 τρία.

¹⁾ μέρλα (ital. merletto). Τρίχαπτον, δαντέλλα. Ἐν Ζακύνθῳ ἐτεχνεύοντο μεταξοῦφάσματα καὶ ἐκ λινοῦ μέρλας τουβαλίθια καὶ σιελωτὰ λεπτά εἰς πέπλους καὶ μανδήλια διατεμπόμενα εἰς Τούνεξι καὶ γορδόνια ἀξιόλογα λεπτά, πωλούμενα εἰς Βενετίαν καὶ τὰ περίξ. Κατεσκευάζοντο καὶ ὅλα τὰ ἐνδύματα ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν χονδρὰ καὶ ἐν Κεφαλληνίᾳ βαμβακερὰ ὑφάσματα, ζωνάρια καὶ ἐπικαλύμματα, βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄνωτ. τόμ. 3 σ. 530 - 531.

²⁾ σαγιά (λατ. sagum). Εἶδος ὑφάσματος καὶ φορέματος μαλλίνου, ἐν Κύπρῳ σήμερον εἶδος χωρικοῦ φουστανίου· ἐν Μάνῃ καὶ ἀλλαχοῦ σά(γ)ισμα. Πρβ. σάγος· εἶδος χονδροῦ τριχίνου στρατιωτικοῦ ἐπανωφορίου. βλ. ΗΣΥΧΙΟΝ ἐν λ. σάγη, DU CANGE, Gloss. ἐν λ., Κοραῆν, Ἄτακτα 1, 238. G. MEYER, Neugr. Stud. III, 57. A. MAIDHOFF, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 62.

³⁾ κάσσι πιθανῶς πρόκειται περὶ ἱματίου. Σήμερον ἐν Μάνῃ, Κρήτῃ, Θήρᾳ καὶ Ἀμοργῷ λέγεται κάσσοις τὸ ἱμάτιον τῶν γυναικῶν, εἴτε ποδηρές εἴτε προστερνίδιον. βλ. Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, Ἀθηνᾶ 6(1894) 17.25 (1913) 289. Πρβ. ΗΣΥΧΙΟΝ: Κάσσοι ἱματίων τραχὺ καὶ παχὺ περιβόλαιον.

⁴⁾ ντὲ Φερεντζιάδες (de Firenze) = ἐκ Φλωρεντίας

- μία σκάτολα μεγάλη με κορδέλλες και μία άλλη τρακλωστή. Δουκ. 2 δύο.
— ένα σκαφίδι, καθέκλα και δύο ζευγάρια μανίκες καμπρένιες. Δουκ. 3 τρία.

Στιμάrouσι όλα τὰ ἄνω δουκάτα τοῦ τόπου ἐστουτουνοῦ ἀπὸ λίτρες ¹⁾ πέντε τὸ κάθε ἓνα τετρακόσια τριάντα τρία (433), τὰ ὅποια ὅλα τὰ ἄνωθεν ἐστιμαρίστηκας ἀπὸ τῇ κεράτζα Δεσποινέττα Ρουσιανοπούλλα ²⁾, κρασμένη ἀπὸ τὴν ἄνωθεν κεράτζα νύμφη καὶ ἀπὸ τῇ κεράτζα Κανέλλα Κουμανίτζα ³⁾, κρασμένη ἀπὸ τὸν ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Κωσταντῆ, τὸ γαμπρό, τὰ ὅποια ὅλα τὰ ἄνωθεν συμμάrouσι δουκάτα τετρακόσια τριάντα τρία, Νο 433, νὰ μένουνε πάντα διὰ προικίον τῆς ἄνωθεν κεράτζας Ἀννεζίνας, τῆς νύμφης, διὰ τὰ ὅποια ὁ ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Κωσταντῆς, ὁ γαμπρός, ὁμπλιγάρει καὶ ὑποθετικάρει ὅλα του τὰ καλὰ στάμπιλε καὶ μόμπελε ⁴⁾, παρόντα καὶ ἐρχόμενα ἰν κάζο γιαγερομοῦ προικίου, ὅπου ὁ Θεὸς νὰ μὴν τ' ὀρίσῃ. Καὶ ἔτσι τὰ ἄνωθεν μὲ τὰς ἐξῆς μαρτυρίας.

† Κόσμος μάνεις ⁵⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν καὶ ὑπογράφω διὰ ὄνομα τῆς στιμαδόρισας τῆς ἄνωθεν.

† Δημήτρις μεγκενάτης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν καὶ διὰ ὄνομα τῶν στιμαδοροσῶν ἀπογράφω.
† σπύρος κουρτέσης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν καὶ διὰ ὄνομα τὸν στιμαδόρισων ὑπογράφω.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ἐταιρεία τῆς 12 Φεβρουαρίου 1689. Νοτάριος Ν. Χορτζός (Β:6λ. 20 σ. 216).

† 1689 Φεβρ(ουαρίου) 12 εἰς χώρα Ζακύνθου. Τὴν σήμερον ὁ πατρὸν Γιάν-

¹⁾ λίτρες. Ἡ ἀξία τῆς λίτρας ὡς νομίσματος ἐπὶ Ἑνετοκρατίας ἐποίκιλλε κατὰ διαφοροὺς ἐποχάς. Τῷ 1653 τὸ ζακυνθικὸν δουκάτον ἰσοδυνάμει πρὸς 5 λίτρας.

²⁾ Δεσποινέττα Ρουσιανοπούλλα. Ἐκ τῆς οἰκογ. Ρουσιάνου, ἧτις κατήγετο ἐκ Ναυπλίου (1550). Δημήτριος Ρουσιάνος ἀναφέρεται συμβολαιογράφος Ζακύνθου ἀπὸ 15 Ἰουνίου 1645 μέχρι 10 Φεβρ. 1658. Ἡ κατάληξις -πούλλα εἶναι συνηθεστάτη πατρωνυμικὴ κατάληξις ἐπὶ γυναικῶν κατὰ τὴν Ἑνετοκρατίαν. Εἴτε ἄγαμος εἴτε ἐγγαμος διακρίνεται διὰ τῆς καταλήξεως ταύτης προστιθεμένης εἰς τὸ οἰκογ. ἐπίθετον. Βλ. Χριστιανικὴν Κρήτην. Α, 57. Τὸ ὄνομα Δεσποινέττα ὑπὸ τοὺς τύπους Δέσποινα, Δεσποινιώ, Δεσποινούλλα ἀπαντᾷ ἐν Μάνη καὶ ἀλλαχοῦ.

³⁾ Κανέλλα Κουμανίτζα. Ἐκ τῆς οἰκογ. Κούμανη, ἧτις ἀπαντᾷ ἐν Ζακ ἀπὸ τῆς 16 ἑκατ. Παράλληλος πρὸς τὴν πατρωνυμικὴν κατάλ. -πούλλα φαίνεται ὅτι ἦτο καὶ ἡ -ίτσα. Καὶ τὸ ὄνομα Κανέλλα εἶναι ἐν Μάνη σύνηθες. Τοπων. Κουμαναίικα εἰς χωρ. Λιθακιά, Κουμανίνας Λούμπα, εἰς χωρ. Ἀγχερικόν (Ἅγιον Κήρυκον). Ἐν Μάνη οἰκ. ἐπών. Κουμανάκος.

⁴⁾ στάμπιλε καὶ μόμπελε (ἰτ. stabile, mobile) = κινητὴ καὶ ἀκίνητος περιουσία. Λέγεται δὲ καὶ μετὰ χλεύης περὶ προικὸς μάλιστα, σπανιώτερον δὲ περὶ περιουσίας, οὐδενὸς λόγου ἀξίας, οἷον: ἔφας τὰ μόμπελε καὶ στάμπιλε = κατεσώτευσεν τὰ ὑπάρχοντα. Βλ. Π. ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΥ, Ἀνάμειξις, Ἀθηνᾶ 16 (1901) σ. 202 σημ. 1. Ἐν Μάνη τὰ μόμιλα = τὰ ἐπιπλα καὶ σκευὴ τῆς οἰκίας «τὰ μόμιλα τοῦ σπὶτ'οῦ».

⁵⁾ Κόσμος μάνεις. Μ. οἰκογ. ἐν Ζακ. ἐκ Πατρῶν, ἑτέρα ἐκ Ναυπλίου 1514, ἄλλη δὲ ἐκ Κυθήρων. Φέρεται ἐγγεγραμμένη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1572.

νης Νίκλος τοῦ π(ο)τ(ἐ) Μάρκου ἀπὸ τῇ Μάνη ἐσυμφώνησε μὲ τοὺς παρόντας τρεῖς συντρόφους του, τὸν μ(ισσὲρ) Ἀναστάσι Θεοδόσι¹⁾ τοῦ π(ο)τ(ἐ) Μπενάρδου ἀπὸ τὶς Βολύμαις, χωρίο Μεσινό²⁾, μ(ισσὲρ) Σάββα Κούμανη τοῦ π(ο)τ(ἐ) Πέτρου καὶ μ(ισσὲρ) Νικολὸ Σωμερίτη³⁾ τοῦ π(ο)τ(ἐ) Γιώργου ἀπὸ τὴν Μάνη, νὰ πάνε μὲ τὴ βάρκα του εἰς τὴν ἀρμάδα, ὅπου νὰ ηῤῥίσκεται, γιὰ πρᾶμάτεια καὶ εἰς τὸ παρὸν τοὺς ἔδωσε ὁ αὐτὸς Νίκλος, ὁ καραβοκύρις, πᾶσα ἐνοῦ, ἤγουν τοῦ Θεοδόσι τζεγκίνια χρυσᾶ ρούσπιδα τέσσερα, τοῦ Κούμανη τζεγκίνια χρυσᾶ τρία καὶ τοῦ ἄνωθι Σωμερίτη τζεγκίνια χρυσᾶ τέσσερα, χωρὶς κανένα διάφορο, τόσο εἰς στοῦ ἀντάρ ὡσάν καὶ εἰς τὸ καλὸ τους στρέψιμο ἔδω εἰς τὴν Ζάκυνθο καὶ νὰν τὰ ντύσουνε καὶ νὰ πραγματεύονται εἰς τὴν βάρκα του καὶ νὰ ἀγροικοῦνται γιὰ βλησίδι⁴⁾ καὶ νὰ εἶναι ἀρίζιγο περικούλο τῶν αὐτῶνε συντρόφωνε καὶ νᾶχουν ὄμπλιγο εἰς τὴν

¹⁾ Ἀναστάσι Θεοδόσι. Τὸ ἐπώνυμον ἐκ τοῦ Ἁγίου Θεοδοσίου τοῦ τιμωμένου καὶ ἐν τῷ χωρ. Βολύμα. Ὡς ἐπώνυμον μαρτυρεῖται παλαιότερον. Ἡ οἰκ. Θ. κατήγετο ἐξ Ἀθηνῶν, μετὰ δὲ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων περιέφυγεν εἰς Ἀρκαδίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ζάκυνθον. Παλαιότερα μνεία αὐτῆς τῷ 1505. Βλ. Κ. ΚΟΝΟΜΟΥ, Χρονικὸν τοῦ Γεωργιᾶ, Ἑπτανησιακὰ Φύλλα 7 (1917) 95: «Ἐγὼ ὁ πατὴρ Κωνσταντῆς ὁ Θεοδώσης βλέποντας τὸν Ἀγαρηνὸν πῶς ἐρχόμενος καὶ κουρσεύοντας... ἐρυσάμεν... καὶ ἤλθαμεν ἕως τὴν Ἀρκαδίαν... καὶ ἤλθαμεν εἰς τὸ παρὸν Νησί τῆς Ζακύνθου...». Ἐπαλαιμένως ἀναγράφει ὁ Δ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΥΛΟΥ, Μνημεῖα τῆς ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων 2 (1881) 151, ὡς χρονολογίαν τοῦ Χρονικοῦ τῷ 1405. Τοῦτο ἐδημοσίευσε καὶ ὁ ΔΕΒΙΛΛΗΣ. Βλ. ἀνωτ. σ. 22 σημ. 4. Ἀπαντᾷ ἐπίσης Παουλίνα Γεωργίου Θεοδόσι (1726), καὶ Ἀββᾶς Ἀνατῆς Θεοδόσι τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Γεωργίου (1783). Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 144, 162.

²⁾ Βολύμαις χωρίο Μεσινό. Ἡ ὀνομασία Β. γνωστὴ ἀπὸ τοῦ 15 αἰῶνος. Οὕτω καλοῦνται τρία χωρία τοῦ τ. δ. Ἑλατίων. Ἀνω, Μέσον καὶ Κάτω. Χωρίον τῶν Βολυμῶν, ἀπαντᾷ τῷ 1517 καὶ χωρίον τῆς Βολύμας, 1519. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Τοπωνυμῖαι Ζακύνθου *H.M.E.* (1928) σ. 148.

³⁾ Νικολὸ Σωμερίτη. Ἡ οἰκογ. ἀπαντᾷ ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1520, ἐνεγράφη δὲ ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1528. Ἡ ἐκ Μάνης καταγωγή της μαρτυρεῖται τῷ 1677. Μετὰ ταῦτα δὲ τῷ 1835 Νοεμβρίου 23 ὁ Α. Σωμερίτης ὑπογράφει ὡς μάρτυς ἐν Κερκύρα (συμβολ. Θ. Μάνεσης) τὴν ιδιόγραφον διαθήκην τοῦ Δ. Σολωμοῦ (Α. Ν. ΠΟΛΙΤΟΥ, Ἡ διαθήκη τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. *Γράμματα*, Ἀθῆναι 9 (1946) σ. 67). Ἡ οἰκογ. ὑπάρχει καὶ σήμερον.

⁴⁾ Βλησίδι. Περὶ τῆς λ. ἔγραψαν οἱ Β. ΦΑΒΗΣ (Ἀνάλεκτα Φιλολογικά, *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον* 5 (1918 20) σ. 179-171, ἐτυμολογῶν αὐτὴν ἐκ τοῦ βλῆσις-βάλλω καὶ Γ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ Μεθοδολογικά καὶ ἐτυμολογικά, Ἀθηνᾶ 38 (1926) 6 σημ. ἐκ τοῦ βλύσις. Ἡ λ. καὶ παρὰ Δουκαγγίῳ καὶ δηλοῖ πολλαχοῦ θησαυρόν, εἰσόδημα, ἀπὸ νομικῆς δὲ ἀπόψεως τὰς ἐκ μέρους τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα παρεχομένης γαμικᾶς παροχάς. Πλείονα περὶ τῆς σημασίας ταύτης βλ. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 47-49. Πλὴν τῶν σημασιῶν τούτων δηλοῖ καὶ τὸν ἀρραβῶνα (χρηματικὸν ποσόν), τὸν παρεχόμενον εἰς τοὺς ἰχθυοτρόφους ἀπὸ τοὺς προαγοράζοντας τὴν ἐλπιζομένην παραγωγὴν ἐμπόρους. Εἰς τὰ προκείμενα ἔγγραφα ἡ λ. σημαίνει χρηματικὸν κεφάλαιον: «εἶχα ἀσημωμένα βλησίδια τζεγκίνια ὀχτώ» (ἔγγραφον 1727 Μαρτίου 23), «τὸ βλησίδι, τὸ μισὸ μερτικὸ ὅπου ἔχω εἰς τὴν βάρκα νὰ γίνεταί τέσσερα μερτικά» (ἔγγραφον 1708, 21 Φεβρ.), «τὸ μερτικὸ τοῦ βλησιδίου τῶν δύο βιαγγίων» (ἔγγραφον 1709 Νοεμβ. 30). Πλείονα βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν Νέας Ἑλληνικῆς ἐν λ. βλυσίδι.

παρουῖσα χώρα νὰ τοῦ τὰ στρέφουνε χωρὶς κανένα διάφορο. "Ετζι ντακκόρδο καὶ οὕτως εἰς ὑπόσχεσιν καὶ τὰ ἐξῆς εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν :

† πέτρος γούναρης ¹⁾ μαρτυρῶ.

† τζανέτος λούτζης ²⁾ μαρτυρῶ.

41.

"Εταιρεία τῆς 18 Φεβρουαρίου 1689. Νοτάριος Ν. Νομικός (Β:βλ. 20 σ. 221).

† 1689 Φεβρουαρίου 18. Τὴν σήμερον ὁ πατρὸν Σάββας Κούμανης τοῦ π(ο)τ(ε) Πέτρου ἐσυμφώνησε μὲ τοὺς παρόντας, τὸν παρτζενέβολο Γιάννη Νίκλο, τῆς βάρκας του καραβοκύρις, ὁ ἄνωθες Κούμανης μὲ τοὺς ναῦτες του, τὸν Ἀναστάση Θεοδόσι ἀπὸ τὴν Βολύμα χωρίο Μεσινό, Δημήτρι Νομίτζη ³⁾, Νικολὸ Σωμερίτη, Μιχάλη Κοροβόνα ⁴⁾ καὶ Δημήτρι Καρδιανὸ ⁵⁾ νὰ εἶναι ὁμπλιγάδοι νὰ μισσέψουν ἀπὸ τὴν παρὼν Ζάκυνθο γιὰ τὴν ἀρμάδα, καλὸ τους κατανόδιο, νὰ φέρουν ὀπίσω, θεοῦ θέλοντος, τὴν αὐτὴν βάρκα καὶ ὅ,τι ξεδούλειο ἠθέλανε κάμει νὰ τὸ μοιράζουν ἴσια πρὸς ἴσια ὡς ἀνδράκια καὶ ξέχωρα τὰ δύο μερτικὰ τῆς αὐτῆς βάρκας, μὲ πάττο ἐσπρέσσα καὶ ἄλτρη καὶ ἀρρωστήσουνε, νὰ ἔχουν τὸ ὁμπλιγο νὰ τόνε ξεοφλοῦνε οἱ σύντροφοι καὶ νὰ τρέχη τὸ μερτικό του ὡς ἀνδρὸν ἄλλωνων ἕως νὰ στρέφουν εἰς τὴ Ζάκυνθο καὶ ὅποιος παρβέγει ἀπὸ τὴν συμφωνία καὶ χωρὶς ἀπὸ τὴν συντροφία ἡ βάρκα νὰ πιάγη ἄλλου, νὰ πληρώνη ριάλια εἴκοσι τῶν συντρόφωνέ του. "Ετζι ντακκόρδο, ὡς ἀν καὶ ἂν ἤθελε λαβωθῇ, τοῦ λάχη καμμία ἄλλη ντισγράτσια ἀπὸ Θεοῦ ἢ ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη, καὶ οὕτως ἀκόμη νὰ ἀγροικᾶται νὰ τρέχη τὸ διάφορο ἐκεῖνου, ὅπου ὁ Θεὸς νὰ μὴν τὸ δώση, καὶ ἤθελε ἀποθάνει διὰ νὰ τὸ κονσενιάρουνε τῆς φαμελιᾶς του, εἰς ὑποσχέσεις καὶ τὰ ἐξῆς ὑπὸ μαρτυρίας :

† Θεοδωρῆς λογοθέτης μαρτυρῶ.

† γιάνης Κοντονῆς μαρτυρῶ.

42.

"Απόδοσις ἐνεχώρου. Ἐγγράφει τῆς 26 Φεβρουαρίου 1690. Νοτάριος Ν. Νομικός (Β:βλ. 21 σ. 206).

† 1690 Φεβρ(ουαρίου) 26. Τὴν σήμερον ὁ μ(ισσέ)ρ Μιχάλης Νίκλος τοῦ

¹⁾ πέτρος γούναρης. Οἶκος Γ. ἐκ Βανάτου τῆς Ζακ. τῷ 1580, παρωνύμ. Μπαλαρῆ.

²⁾ Τζανέτος Λούτζης. Ἡ οἰκ. Λούντζη ἀπαντῶσα τῷ 1504 ἐνεγράφη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1755 καὶ διατηρεῖται μέχρι σήμερον.

³⁾ Δημήτρι Νομίτζη. Πιθανῶς κατάγεται ἐκ Μάνης, ἐνθα καὶ σήμερον χωρ. τοῦ Νομιτοῦ, ὁ Νομιτοῦς, τὸ Νομιτοῖ. Πρβ. Δ. Β. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΝ, ἐνθ' ἄνωτ. Ἀθηνᾶ, 53 (1949) σ. 192.

⁴⁾ Μιχάλη Κοροβόνα. Πιθανῶς Κοροβόνα. Ἐν Μάνη χωρίον Κορογονιάνικα, τὰ Βλ. Ν. ΝΗΦΑΚΟΝ Ἱστορία τῆς Μάνης... διὰ στίχων πολιτικῶν, ἐνθ' ἄνωτ. στίχ. 36.

⁵⁾ Δημήτρι Καρδιανὸ. Ἡ οἰκ. Κ. μαρτυρεῖται εἰς Μάνην παλαιότερον.

π(ο)τ(ε) Λουκᾶ δίνει τοῦ μ(ισσέ)ρ Ἀντώνι Ραφτόπουλλου ¹⁾, τοῦ π(ο)τ(ε) Ἀντρέα, ἓνα σεντόνι σκούλλινο, ὀββέρο τουρκοπάννι με τὰ μετὰξια σιές μόστρες, ἓνα βρακί σαγιά, δύο πουκάμισα ἀντρίκια, οὐζᾶδα ὅλα καὶ ἔνανε φουτᾶ μπαρμπαρέσκο καινούριο, τὰ ὅποια τὰ ἐκράτειε σημάδι τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ μ(ισσέ)ρ Ἀλέξανδρου, διὰ ριάλια τρία, τὰ ὅποια ριάλια 3 εἰς τὸ παρὸν τὰ ἔλαβε ὁ αὐτὸς Νίκλος, ὁποῦ ἔστειλε ὁ ἄνωθες μ(ισσέ)ρ Ἀλέξανδρος ἀπὸ τὸν Λεβάντε καὶ διὰ καουτζιὸ τοῦ αὐτοῦ Νίκλου ἐμπαίνει πιέτζος καὶ πριντζεπάλ μαντενιδῶρος πλερωτῆς ὁ παρὼν ὁ μ(ισσέ)ρ Γιάννης Παρίσης ²⁾. Κεφαλλονίτης, τοῦ π(ο)τ(ε) Βεντούρα, εἰς ὑπόσχεσεις καὶ τὰ ἐξῆς εἰς μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† Τζάνης πανδῆς μαρτυρῶ.

43.

Προικοπαράδοσις τῆς 28 Ἰουλίου 1690. Νοτάριος Κωνστ. Νοδάκος (Βιβλ. 32. σελ. 169).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμήν, 1690 Ἰουλίου 28. Τὴν σήμερον ἀνακραζόμενος ἐγὼ ὁ νοτάριος ἀπὸ τὸν σ(ινιὸ)ρ Νικολᾶ καὶ σ(ινιὸ)ρ Μανόλη, ἀδέλφια Σαντορίνη ³⁾, διὰ νὰ παραδώσουν τὸ προικὸν ὅποιον ἔταξαν τῆς κυράτζας Ἀννας, θυγάτηρ νατουράλε τοῦ π(ο)τ(ε) σ(ινιὸ)ρ Γεωργίου Σαντορίνη, τοῦ ἀδελφοῦ της, μπενεφιτζιάδα με τὴν . . . . ⁴⁾ τοῦ 1686 Ἀπριλίου 16 εἰς τὰ ἄτη τοῦ Τζουάννη Σκουλλογένη ⁵⁾, πανδοχμένη με τὸν παρὸντα σ(ινιὸ)ρ Προκόπι Νίκλο, καθὼς φαίνεται ἡ ἀρεσκειά, γεναμένη εἰς τὰ ἄτη τοῦ π(ο)τ(ε) σ(ινιὸ)ρ Χριστόφαλου Βασμούλου, νοταρίου, 1689 Ἰουνίου 30 καὶ διὰ νὰ γίνη ἡ στίμα εἰς τὸν κάτωθεν ρουχισμόν καὶ ἀσημοχρύσαφο, ἐλεγγέρανέ διὰ κριτᾶδες καὶ στιμαδῶρους τὸν σπεττάμπιλ σ(ινιὸ)ρ Ἀντώνιο Μπαρτζὸ καὶ εὐγ(ενῆ) σ(ινιὸ)ρ Τζώρτζη Σβερόνα καὶ ὅ,τι στιμάρουν καὶ κηρύξουν, τὰ αὐτὰ μέρη νὰν τὸ ἔχουν καὶ κρατοῦν στερεόν, βέβαιον καὶ ἀμετάτρεπτον. Καὶ πρῶτο:

—Δύο στρωμάτζα, μία μακρυνάρα καὶ 4 προσκέφαλα, βενέτικο παννί, καινούργια, γιομᾶτα μαλλί, στιμᾶδα δουκᾶτα 50.

—Ἐνα ζευγάρι σεντόνια, σκούλλινα με ξόμπλια καὶ γλωσσες σιές σπόντζες, καινούργια, δουκᾶτα 60.

¹⁾ Ἀντώνι Ραφτοπούλλου. Οἶκογ. ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ 1504. Ἐκ ταύτης ἔχομεν συμβολαιογράφους τὸν Ἀλέξανδρον (1504 - 1552), Μᾶρκον (1612 - 1618), Δόριαν (1623 - 1667), Νικόλαον (1635 - 1653), Διονύσιον (1803 - 1815). Παρωνύμιον Πετροκόπος (1706) καὶ Ράπανος (1831).

²⁾ Γιάννης Παρίσης. Οἶκογ. ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ 1570.

³⁾ Σαντορίνη. Παρωνύμιον τῆς οἴκογ. Μεταξᾶ.

⁴⁾ . . . γράμματα δυσανάγνωστα.

⁵⁾ Σκουλλογένη: Τὸ ὄνομα μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ 1483. Βλ. Π. ΧΙΩΤΗ, ἐνθ' ἄν. σ. 959. Ἐτέρα οἶκογ. ἐκ Μεθώνης (1545) ἐνεγράφη ἐν τῇ χουσοβίβλῳ τῷ 1572. Τινὲς ἐκ ταύτης ὑπηρέτησαν ὡς συμβολαιογράφοι.

- “Ετερο ζευγάρι σεντόνια, σκούλλινα, αντίγο λαβορᾶδα στὲς σπόντζες μὲ μετά-
ξια κόκκινα καινούρια, δουκᾶτα) 40.
- “Ετερο ζευγάρι σεντόνια, σκούλλινα μὲ ξόμπλια καὶ γλῶσσες στὲς σπόντζες,
δ(ουκᾶτ)α 55.
- “Ετερο ζευγ(άρι) σεντόνια σκούλλινα, λαβορᾶδα μὲ μετάξια κόκκινα στὲς σπόν-
τζες, δ(ουκᾶτ)α 40.
- “Ενα σενιόνι σκούλλινο, λαβορᾶδο μὲ μετάξια ἄσπρα στὲς σπόντζες, αντίγο, και-
νούριο, δ(ουκᾶτ)α 20.
- “Ενα παβιόνι σκούλλινο, κεντισμένο μὲ σειρὲς ὁλόγυρα καὶ μὲ γλῶσσες καὶ
ροκκόπλεκα εἰς ὅλα τὰ φύλλα, καινούριο, στιμᾶδο δ(ουκᾶτ)α 55.
- “Ενα τορναλέττο σκούλλινο, οὔζᾶδο μὲ σκιστόκοφτο, δ(ουκᾶτ)α 5.
- Τριάμισυ ζευγάρια ντεμέλλες σκούλλινες, κεντισμένες μὲ ξόμπλια καὶ ροκκό-
πλεκα, καινούριες, δ(ουκᾶτ)α 25.
- Δύο πουκάμισα σκούλλινα, καινούρια δίχως μπουστοπάννι καὶ τὰ μανίκια μὲ
ξόμπλια, δ(ουκᾶτ)α 10.
- “Ετερα 8 πουκάμισα σκούλλινα μὲ διαφορετικὰ μανίκια, τὸ ἓνα ἀπὸ ταῦτα
οὔζᾶδο, κεντισμένα μὲ ξόμπλια καὶ καρέττα, δ(ουκᾶτ)α 40.
- Δύο ποδιὲς καινὲς, καινούριες μὲ γλῶσσες, δ(ουκᾶτ)α 8.
- Τέσσερις ποδιὲς μεταξωτὲς, κίτρινες μὲ γλῶσσες, οἱ δύο μὲ λουρία, φαντες, και-
νούριες, δ(ουκᾶτ)α 12.
- Δύο λουτρόμπολες σκούλλινες, καινούριες μὲ ξόμπλια καὶ γλῶσσες, καινούριες,
δ(ουκᾶτ)α 8.
- Μία μεσάλα φακωτὴ μὲ ξόμπλια καὶ γλῶσσες καὶ ἔξι τουβαλίφια ψιλὰ, ἃ
σκέττι, μὲ ξόμπλια καὶ ροκκόπλεκα, καινούρια, δ(ουκᾶτ)α 26.
- “Ετερες δύο μεσάλες σκούλλινες, φακωτὲς μὲ ξόμπλια καὶ γλῶσσες τοῦ βελο-
νιοῦ, καὶ δέκα τουβαλίφια διαφορεντζιᾶδα, πάρτε κεντισμένο καὶ πάρτε
σκέττο, καινούρια, δ(ουκᾶτ)α 24.
- “Ετερη μεσάλα φακωτὴ μὲ γλῶσσες τοῦ βελονιοῦ στοὺς κεφαλάριδες καὶ μὲ
σειρία στὶς μπάντες καινούρια, δ(ουκᾶτ)α 14.
- “Ενα ἄμπιτο κανναβατζέττα ἡγουν ράζο, κάμπος κόκκινος μὲ φιόρα διβέρσα,
τὸ τζιππούνι σκέττο, οὔζᾶδο, δ(ουκᾶτ)α 30.
- Μία σοιτανέλλα τζαμπελοτένια, κόκκινη μὲ μέρλα δύο ἀπὸ κάτου ἄσημένα καὶ
χρυσᾶ καὶ μὲ τὸ τζιππούνι λαστρέττα μὲ χρυσάφι καὶ ρουμανέττες, ἡ σοι-
τανέλλα καινούρια καὶ τὸ τζιππούνι, οὔζᾶδα, δ(ουκᾶτ)α 20.
- Εἴκοσι δύο μπράτζα καὶ κάρτα δαμασκέττο κολὸρ δ’ ὄρο μὲ φιόκα ἄσπρα ἰν
πέτζα, δ(ουκᾶτ)α 40.

—Δύο φυλλοσέντονα κεντισμένα ατόρνο, δ(ουκάτ)α 18.

—*Αλλά 4 φυλλοσέντονα σκούλλινα με ξόμπλια και 24 μπράτσα γλῶσσες, δ(ουκάτ)α 46.

Διὰ νὰ εἶναι τάροντι κάνομε πόντο καὶ ρισερβάρουνται αὖριο νὰ κάμουν τὴν κοντενουατζιὸν εἰς ὅλο τὸ ἄνωθεν πρᾶμα στιμᾶδο καὶ ἔβαλα μέσα εἰς μίαν κασσέλλα καὶ τὸ κλειδὶ τὸ ἔλαβε ὁ γαμπρός.

† Ἀντώνης Μπαρτζός κριτής,

† Τζώρτζης Σβερόνας κριτής.

† 1690 Ἰουλ(ίου) 29. Τὴν σήμερον τὰ ἄνωθεν ἀδέλφια, οἱ Σαντοριναῖοι, κονσενιάρουν τῆς ἄνωθεν κυράτσα *Αννας καὶ σ(ινιὸ)ρ Προκόπι Νίκλου τὸν κάτωθεν ρουχισμόν, τὸ ρέστο ὁμοῦ καὶ τὸ ἀσημοχρύσαφο, τὸ ὁποῖο στιμάρουν οἱ ἄνωθεν κριτᾶδες, ὅπου με τὴν ψεσινὴ κονσένια ἐστίμαραν τὸ ἐπίλοιπο καὶ ὅ,τι στιμάρουν νὰ εἶναι καλὰ γεναμένο.

—*Ενα ζευγάρι σεντόνια σκούλλινα, ψιλὰ, κεντισμένα ὀλοτρόγυρα καὶ με γλῶσσες τοῦ βελονιοῦ, καινούρια, στιμᾶδα δ(ουκάτ)α 80.

—Δύο τορναλέττα σκούλλινα με γλῶσσες καὶ πειρία καὶ με ροκκόπλεκα, τὸ ἓνα στὰ φύλλα, καινούρια δ(ουκάτ)α 12.

—*Ενα σεντόνι σκούλλινο, καινούριο με ξόμπλια πλατεῖα καὶ γλῶσσες, ὅλο τοῦ βελονιοῦ, δ(ουκάτ)α 54.

—*Ενα παβιόνι πολίστικο, λουρωτό, οὐζᾶδο με κλόσσια, στιμᾶδο δ(ουκάτ)α 15.

—Μία μεσάλα τῆς Φιάντρας, δαμασκίνα, μονόφυλλη, καινούρια, δ(ουκάτ)α 35.

—*Ενα ζευγάρι τουβαλίφια φακωτά, μπράτσα 24 1/2, δουκάτα 20.

— Δύο φύλλα κουρτινέλλια με τὸ ρατζάγι καὶ τὸ ἓνα λαβορᾶδο με τὸ βελόνι, δ(ουκάτ)α 20.

—Μία ντεμέλλα ἄρρεδε, λαβοράδα με μετάξι καὶ με χρυσάφι καὶ με δύο κάμπους μεταξωτούς, φοδράδα με τζιουτάλ, δ(ουκάτ)α 8.

—*Αλλες δύο μεσάλες, ἡ μία ἄρρεδε, λαβοράδα με μετάξι καὶ ἡ ἄλλη βλαντι πράσινο με μετάξια λαβοράδα, δ(ουκάτ)α 8.

—Μία προσκεφαλάδα ἄρρεδε, λαβοράδα με μετάξια φοδράδα ἀπὸ μπουκασὶ κόκκινο, καινούρια, δουκάτα 12.

—Δύο κασσέλλες κάρινες με τὲς κλειδωνιὲς καὶ τὰ κλειδιά τους, δ(ουκάτ)α 40.

—Μία σοιτανέλλα κανναβατζέττα, κάμπος κίτρινος με ἓνα τζιππούνι διαρέτα με χρυσάφι καὶ με ρουμπινέττες, οὐζᾶδα, δ(ουκάτ)α 14.

—Μία λουτρόμπολα σκούλλινη με ξόμπλια καὶ γλῶσσες, καινούρια, δ(ουκάτ)α 7.

—*Ενα κοβερτόριο δεσέδα λαβορᾶδο με μετάξια κολορᾶδα καὶ με τὲς φραντζέττες.

—*Ενα τζιππούνι ράζινο με μόστρες λαστρίνη μπρόκα δ' ὄρο, δ(ουκάτ)α 33.

—Δύο πουκάμισα σκούλλινα με μανίκια μουσουλένια με μέρλα καὶ καβέτζα καὶ

δύο λουτρόμπολες με ξόμπλια, στιμᾶδα δ(ουκάτ)α 98.

Σουμάρει ὅλος ὁ ἄνωθεν ρουχισμὸς ἰνκλουῦζος καὶ τῆς κονσένιας τῆς ψει-
νῆς δ(ουκάτ)α 1102.

Ἔτι τοὺς κονσενιάρουν καὶ τὸ κάτωθεν ἀσημοχρύσαφο :

— Δύο ζευγ(άρια) σκολαρίκια μεγάλα.

— Ἔτερο ζευγ(άρι) μικρά.

— Ἄλλο ἓνα ζευγάρι με μορατζίδες μαργαριταρένιες.

— Ἐνα μανίκι.

— Ἐνα λαιμὸ μπρακάνια με ὄμπρα.

— 4 δαχτυλίδια με πέτρες διαφορετικές.

— Ἐνα τζογέλο με σμάλδα καὶ δύο δαχτυλίδια, τὸ ἓνα με κόκκινη πέτρα καὶ τὸ
ἄλλο με ἄσπρη, ὅλα χρυσᾶ, πεζάρουν ἰν τοῦτο τζεκκίνια 80, στιμᾶδα με τὴ
φαιτούρα του, ἰν τοῦτο δ(ουκάτ)α 444.

— Μία σαλιέρα οὐζάδα, ἄλλη μία κουάρδα, ἓνα κανάτι τούρκικο μπροκκὶ ἀσημέ-
νιο, πεζάρουν ὀγγίες 21, στιμᾶδα με τὴ φαιτούρα δ(ουκάτ)α 58.

Σουμάρει τὸ ἄνωθεν ἀσημοχρύσαφο δ(ουκάτ)α 502. Ἀκόμη τοὺς δίδουν
καὶ κοντάρουν τζεκκίνια χρυσᾶ ρούσπια 80. Κάνουν δ(ουκάτ)α 400. Ὅλον τὸν
ἄνω ρουχισμόν κονσιστέντε εἰς δ(ουκάτ)α 1102, ἀσημοχρύσαφο εἰς δ(ουκάτ)α 502
καὶ μετρητὰ εἰς δ(ουκάτ)α 400, τὰ ἔλαβαν καὶ ἐπερίλαβαν ὁ ἄνωθεν Νίκλος καὶ
ἡ κυράτσα Ἄννα, ἡ συνβία του καὶ κράζοντα πλερωμένοι καὶ εὐχαριστημένοι
εἰς τὸν αὐτὸν ρουχισμόν, ἀσημοχρύσαφο καὶ μετρητὰ κατὰ τὴν ἀρέσκειάν τους
καὶ δὲν τοὺς ρεστάρουν ἄλλο ὅλα τὰ ὑποστατικά.

† Ἀντώνης Μπαρτζὸς κριτῆς

† Τζώρτζης Σβερώνης¹ κριτῆς)

† Τζώρτζης Παντώνης²) μαρτυρῶ

† Κωσταντῆς Νεράτζης³) μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

† Προκόπης Νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθε.

¹) Σβερώνης : Ἐπὼν ἴσως ἐκ παρων. καὶ δηλοῖ τὸν μπαλωματῆν (σβερώνω=μπαλώνω).

²) Τζώρτζης Παντώνης. Οἰκογ. ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ. Ἐκ τῆς οἰκογ.
ὕπηρέτησαν ὡς συμβολαιογράφοι Ζακύνθου οἱ Ἀλέξανδρος (1544-1559), Ἰωάννης (1689 - 1690),
Γεώργιος (1709 - 1729), καὶ Ἰωάννης (1759 - 1775).

³) Κωσταντῆς Νεράτζης. Οἰκογ. ἐκ Χανίων τῆς Κρήτης ἀγωνισθεῖσα ἀνδρείως κατὰ
τῶν Τούρκων ἀπὸ τοῦ 1645. Ἡ Βενετικὴ Πολιτεία ἀμείβουσα τὰς ὑπηρεσίας των παρεχώρη-
σεν εἰς αὐτοὺς τὰ κτήματα τῆς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Προδρόμου εἰς Λαγκάδα Ζακύν-
θου τῷ 1753. Ν. Παῦλος γενόμενος κληρικὸς καὶ ὀνομασθεὶς Παρθένιος ἐχρημάτισε πρωτο-
παππᾶς Ζακύνθου ἀπὸ 1804 - 1809. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἀν. σ. 82. Ἐσπούδασεν ἐν τῷ
Φλαγγινεῖῳ Φροντιστηρίῳ, διαπρέψας ἐπὶ παιδείᾳ καὶ μουσικῇ καλλιφωνίᾳ. Πλείονα περὶ τῆς
οἰκογ. Βλ. Α. ΖΩΗ, Λεξικὸν ἐν λ.

44.

Διαθήκη τῆς 16 Σεπτεμβρίου 1690. Νοτάριος Νικολ. Λιβάνης¹⁾ (Βιβλ. 16. σ. 74).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμήν. 1690 Σεπτεμβρίου 16 ἕως ὥρας ἕκτη ἡν-
τίζοντα τῆς ἡμέρας, ἔγινε ἀνάκραξι εἰς ἐμὲ τὸ νοτάριο καὶ εἰς τοὺς παρόντες ὑπο-
γεγραμμένους τιμίους μάρτυρες ἀπὸ τὴν κυράντζα Ἀννα, θυγατέρα τοῦ π(ο)τ(ἐ)
σ(ινιὸρ) Γιάκουμου Σαντορίνη καὶ συμβία τοῦ σ(ινιὸρ) Προκόπιου Νίκλου, διὰ
νὰ ποιήσῃ τὴ παροῦσα τῆς διαθήκη καὶ ὑστερὴ τῆς διόρθωσι, ἡ ὁποία εὗρισκό-
μενη ἄρρωστη καὶ στὸν οἶκο, ὅπερ κατοικεῖ, στὴ σκοντράδα τῆς θείας Ἀναλή-
ψεως μὰ μὲ τὰ ρισγάρδα τοῦ σώματος, τὴν ἐρώτησα ἐγὼ ὁ νοτάριος καὶ ἔχει τὸ
νοῦ καὶ τὰς φρένας ὑγείας καὶ τῆς εἶπα ἂν ἀφίνη εἰσὲ σκλάβους ἢ ὁσπετάλε κα-
νένα πρᾶμα καὶ εἶπε οὐχί. Εἶτα λέγει: ἂν ὁ Κύριος καλέσῃ τὴ ταπεινὴ μου ψυχὴ,
νὰ θάπτου τὸ ἐμὸ σῶμα εἰς τὸ ναὸ τῆς Θείας Ἀναλήψεως, εἰς τὸ κενοτάφιο τοῦ
συζύγου μου. Ἐτι λέγει: ἀφίνω νὰ ἤθελε δώσῃ ἔπειτα τῆς θανῆς μου διὰ
μία βολὰ τόσο εἰς τὸν ἄνωθε ναὸ τῆς Ἀναλήψεως ἓνα σαρανταλείτουργο νὰ μοῦ
τὸ ψάλουν διὰ τὴ ψυχὴ μου. Ἐτι λέγει: ἀφίνω ὅλο μου τὸ ἐδικό, τόσο μό-
μπιλε ὅσο καὶ στάμπιλε, ὅ,τι ἄρατος καὶ ἂν ἔχω νὰ μοῦ ἀπαρθενεύῃ τοῦ ἄνωθε
συμβίου μου, τοῦ σ(ινιὸρ) Προκόπιου Νίκλου, νὰ τὸ ἔχῃ καὶ κάμῃ το, ὡς θέλει καὶ
βούλῃται, τὸν ὅποιον ἰσχυτοῦρῃ καὶ διὰ κληρονόμο μου. Καὶ οὕτως ἔκαμε τέ-
λος μὲ ὁμπλιγο ὅτι νὰ κάμῃ ὁ ἄνωθός μου συμβίος τὰ καλὰ τῆς ψυχῆς μου καὶ
τὴν ἔξοδο τῆς θανῆς μου κατὰ τὴν τάξιν τῶν Χριστιανῶν, ἡ ὁποία μου διαθήκη
νὰ ἔχῃ τὸ στέριο, βέβαιον καὶ ἀπαρασάλευτον εἰς τοὺς αἰῶνας. Εἰς μαρτυρίας τοῦ
εὐλαβεστάτου παπᾶ Δημητρίου Ἀνδρονίκου καὶ σ(ινιὸρ) Νικολοῦ Κοπέου.

† δημήτριος ἱερεὺς ὁ Ἀνδρόνικος²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

† νικολὸς κοπέος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε

45.

Ἀνώωρον συνάλλαγμα τῆς 2 Ὀκτωβρίου 1690. Νοτάριος Ν. Νομικός (Βιβλ. 4 σ. 25).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμήν. 1690 Ὀκτωβρίου 2. Τὴν σήμερον ὁ κύρ Δη-
μος Νίκλος ἀπὸ τὴ Μάνη ἐσυμφώνησε μὲ τὸν παρόντα μ(ισσέ)ρ Δημήτριον Σα-
μόλης³⁾ μαραγκὸς καὶ τοῦ δίδει τὸ παιδί του, ὀνόματι Λεούτζης, διὰ νὰ σταθῇ

¹⁾ Νικολ. Λιβάνης. Συμβολαιογράφος ἀπὸ 8 Μαΐου 1664 - 19 Μαρτίου 1710. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης ἀπὸ τοῦ 1586 ἔχομεν συμβολ. τοὺς Νικόλαον ἱερέα καὶ Ἀνστώσιον. Καὶ το-
πων. τοῦ Λιβάνη εἰς περιοχὴν χωρίου Ἀγίου Δημητρίου.

²⁾ Ἀνδρόνικος. Οἰκογ. τότε ἐν τῇ νήσῳ ἔχουσα μετὰ ταῦτα τὸ παρων. Λάουρα.

³⁾ Δημήτριος Σαμόλης. Ἡ οἰκογ. Σ. μαρτυρεῖται ἐν τῇ νήσῳ ἀπὸ τοῦ 1683· ἑτέρα τοι-
αύτη ἐκ Φιλιατρῶν τῷ 1783. Παρωνύμ. οἰκογ. Μάνεση.

χρόνους ὁχτώ μὲ τὸν αὐτὸν Σαμόλη διὰ νὰ τόνε μάθη τὴν τέχνη τῆς μαραγκο-
σύνης καὶ νὰ τοῦ κάνη τὲς ἔξοδες καὶ ροῦχα καὶ πιδεμὴ καὶ πᾶσα ἄλλο χρεια-
ζόμενο, καὶ ὁ αὐτὸς Νίκλος ὁμπλιγάρεται νὰ τόνε δουλεύση εἰς τὴν αὐτὴν τέχνη
καὶ πᾶσα ἄλλη δουλειά, ὅπου νὰ ἤθελε τόνε προστάξει μπιστεμένα· καὶ ὁ ἄνωθεν
μάστορας ὑπόσχεται νὰ τόνε ἐβγάλη μάστορα στὸ ἄνωθε τέρμινο καὶ νὰ τοῦ δίδῃ
καὶ τὰ σύνεργα τῆς τέχνης, κατὰ τὸ ξεταχτὸ τῶν μαθητάδων. Καὶ οὕτως ὑπόσχον-
ται ρετζιπροκαμέντε νὰ μαντενίζουνε ὑπὸ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν.

† σταματέλος λούτζης μαρτυρο τα ανοθε

† στέφανος κάκλης ¹⁾ μαρτυρο τα ανοθε.

46.

Διαθήκη τῆς 9 Μαρτίου 1696. Νοτάριος Ἰω. Μάτσης ²⁾ (Βιβλ. 9 σ. 36).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. Ἔτη ἀπὸ τῆς Αὐτοῦ γεννήσεως 1696 Μαρ-
τίου 9 εἰς τὴν κοντράδα τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Γριπάρι ³⁾, εἰς τὸν οἶκον

¹⁾ στέφανος κάκλης. Κάκλης Μιχαὴλ συμβολαιογράφος Ζακύνθου ἀπὸ 19 Φεβρουαρίου
1639 ἕως 25 Ἀπριλίου 1660. Βλ. καὶ ἄνω σ. 42 σημ. 1.

²⁾ Ἰω. Μάτσης. Οἰκογ. ἐκ Μορέως ἐν Ζακ. πρὸς τὸ 1520, ἐγγεγραμμένη ἐν τῇ χρυσο-
βίβλῳ τῷ 1572 Ἰωάννης Μ. ὑπῆρξε συμβολαιογράφος ἀπὸ 4 Σεβρίου ἕως 10 Φθιρίου 1716.
Πέτρος Μ. ἀπὸ 9 Ὀκτωβρίου 1742 ἕως 12 Μαΐου 1743. Ἀντόνιος Μ. ἐγεννήθη τῷ 1794 καὶ
ὑπῆρξε συμμαθητὴς τοῦ Σολωμοῦ. Συνέγραψεν ἀρχικά ἐν οἷς καὶ κωμωδίαν Ὁ Βασιλικός,
ὅπου διακωμωδοῦνται τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς Ζακ. ἐπὶ Ἑνετοκρατίας. Ἡ οἰκογ. ἀπαντᾷ μέ-
χρι σήμερον ἐν Ζακύνθῳ.

³⁾ Τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Γριπάρι. Ναὸς εἰς τὴν πόλιν παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγου-
σαν εἰς Ψήλωμα καὶ ἄνω τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἰγνατίου. Ἡ Αἰκατερίνη Γ. πιθανῶς ἐγεννήθη
ἐν Χανίοις καὶ ἔπειτα ἦλθεν εἰς Ζακ. Αὕτη φέρεται ὡς σύζυγος τοῦ Κων|νου Σκούφου. Ἡ
ὑπαρξίς ἐν Χανίοις οἰκογ. Γριπάρι (Gripargi) κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἑνετοκρατίας εἶναι ἱστο-
ρικῶς μεμαρτυρημένη, ἀλλὰ καὶ ἐν Ζακύνθῳ ὑπῆρχον οἱκ. Γ. ἐκ διαφόρων τόπων ἐλθοῦσαι.
Βλ. Μ. ΜΑΝΟΥΣΑΚΑ, Ἡ κρητικὴ οἰκογένεια Σκούφων Ε.Ε.Κ.Ε. 2 (1939) σ. 331-332. Τὸ
ἐπὶ τῶν Γριπάρι προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ γριπάριος (ὁ ἐργαζόμενος εἰς τὸν γριπον, ὁ
κατασκευάζων γρίπους, ὁ ψαρᾶς· γριπος δὲ εἶναι εἶδος δικτύου πρὸς ἀλιείαν εἰς βαθέα ὕδατα).
Φ. ΚΟΥΚΟΥΛΕ, Ἐκ τοῦ ἀλιευτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. Ε.Ε.Β.Σ. 18 (1948) σ. 29. Ὡς ἐπαγ-
γγελματικὸν μαρτυρεῖται τῷ 1698 ἐν Ζακύνθῳ εἰς κώδικα περιέχοντα λόγους καὶ βίους ἀγίων:
Ἐτούτη ἡ βίβλος ἦτο ἐμοῦ Καλογήρου τὸ ἐπὶ κλη Γριπάρι καὶ τὸ ἄφησα εἰς τὸ μοναστήρι [τῶν
Στροφάδων]. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄν. σ. 157. Ἐν ἔτει 1738 μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ Αἰ-
κατερίνη Ἀναστασίου Γριπάρι, τῷ δὲ 1774 συναντῶμεν ἐφημέριον καὶ νοικοκύριν τοῦ ναοῦ τῆς
Ἀγίας Αἰκατερίνης Ζακ. τὸν ἱερέα Πέτρον Γριπάριν. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄν. σ. 151, 159.
Ὁ Α. ΖΩΗΣ, Λεξικόν, ἐν λ. ἀναφέρει καὶ ἀγιογράφον Ἀλέξανδρον Γ. Ἐν Ζακ. εὔρηται καὶ τοπων.
Γριπαρωτὰ τά, ὀπισθεν τοῦ Σκοποῦ καὶ πλησίον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου. Ἐκ τοῦ ναοῦ
τούτου μαρτυρεῖται καὶ τότε τὸ ἐπίγραμμα: Αἰκατερίνης μάρτυρος τῆς πανσόφου / κλέος μέγα
πέφυκε καὶ Ζακυνθίοις Βλ. ΑΝΑΣ. ΓΟΡΔΙΟΥ Ἀπαρίθμησις τῶν ἐν τῇ πόλει Ζακύνθου ἐκκλη-
σιῶν μετ' ἐπιγραμμάτων διστίχων λαμβικῶν ἐν ἔτει 1689. Ἀνακοίνωσις Κ. ΔΥΟΒΟΥΝΙΩΤΗ,
Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν 8 (1933) σ. 52. Ὡς ἐπὶ τῶν νησιωτικῶν οἰκογ. τὸ ὄνομα Γριπά-

ὄνπερ κατοικεῖ τὴν σήμερον ὁ μ(ισσέ)ρ Γιάννης Νίκλος ἀπὸ τῆ Μάνη τοῦ ποτὲ
Θοδωρῆ, ἀνακραζόμενος ἐγὼ ὁ νοτάριος καὶ οἱ κάτωθεν τίμιοι παρακαλεστοὶ
μάρτυρες ἀπὸ τὸν ἄνωθεν μ(ισσέ)ρ Γιάννη διὰ νὰ ποιήσῃ τὴν παροῦσα του δια-
θήκη καὶ ὕστερῃ του διόρθωσι, κατακείμενος εἰς τὸ κρεβάτι ἀπὸ ἀρρώστεια, μὰ
ἔχοντας, χάριτι Χριστοῦ, τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑγιεῖς, ἐρωτήθη ἀπὸ ἐμὲ τὸν
νοτάριον ἂν ἀφίνῃ εἰς ἐκ σκλάβους, ὁσπιτάλε καὶ ὀρφανὰ¹⁾ καὶ εἶπε δὲν ἀφίνω.
Ἔτι λέγει: θέλω καὶ ὀρίζω ὅτι, ἂν μοῦ ἔλθῃ θάνατος, νὰ κηδεύσουν τὸ πῆλινόν
μου σῶμα εἰς τὸν ναὸν τῆς ἄνωθεν θείας Αἰκατερίνης, εἰς τὸ κοινοτάφιόν μου.
Ἔτι λέγει: θέλω καὶ ὀρίζω καὶ ἀφίνω διὰ κληρονόμα μου εἰς ἐκεῖ ὅτι μοῦ ἡϋρί-
σκεται νὰ ἔχω, τόσο μόμπιλε ὥσάν καὶ στάμπιλε, τὴν συμβία μου, ὀνόματι Ρόδω²⁾,
τυχαίνοντας νὰ κάνῃ καὶ τὰ καλὰ τῆς ψυχῆς μου· καὶ τὸ ἀμπέλι, ὄνπερ ἔχω εἰς
τόπο λεγόμενο Ἀγία Λεοῦσα³⁾ στοὺς Ἀμμούς⁴⁾, σύμπλιον τοῦ σ(ινιὸ)ρ Ἀντω-
νίου Μαυροκέφαλου⁵⁾, νὰν τὸ ἔχῃ καὶ γοδέρῃ ἡ ἄνωθέν μου συμβία ἕως ζωῆς
της καὶ μετὰ τὸν θανατόν της νὰ μείνῃ εἰς τὸν ἄνωθεν ναὸν τῆς Ἀγίας Αἰ-

ρις ἀπαντᾷ ἐν Σίφνῳ, Πάρῳ, Τήλῳ καὶ Μυκόνῳ, ὅπου ἡ λ. δηλοῖ καὶ τὸ πλοῖον. Βλ. Τ. ΕΥ-
ΑΓΓΕΛΙΔΗ, Μύκονος, Ἀθήναι 1912 σ. 246. Οὗτος ἀναφέρει ὅτι, κατὰ τὸν Pellegrini, οἱ Γρι-
παῖραι ἦσαν Σικελωτικῆς καταγωγῆς καὶ ἀπεστάλθησαν τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1182. Ἐξ Ἰταλίας με-
τέβησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον (Κορώνην) ὅπου καὶ ἐπέδοθησαν εἰς ἐμπόριαν. Τὸ 1498, τὸν Τουρ-
κῶν καταλαβόντων τὴν πόλιν, ἀπῆλθον εἰς Κρήτην (Χανιά), ὅπου διέπρηναν εἰς διαφόρους
κλάδους τῆς δημοσίου Βενετικῆς ὑπηρεσίας μέχρι τοῦ, τῷ 1665, ὁ Δομένικος Γρ. μετηνάστευ-
σεν εἰς Μύκονον, ἔνθα, τῷ 1769, προεξάρχει ἐκ τοῦ γένους ὁ Ἰωάννης Γ. Βλ. Σ. ΜΑΝΕΣΗ,
Ἡ ἐν Μυκόνῳ μονὴ τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος, Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου 4 (1953)
σ. 95 - 96 σημ. 2. Ἐν Κύπρῳ εὑρεθαι καὶ ὁ τύπος γριπαρία (εἶδος πλοίου) Βλ. Α. ΜΑΧΑΙΡΑ,
Χρονικὸν (ἔκδ. R. Dawkins), Oxford 1934 § 133: παραῦτα ἀρμάτωσεν μίαν γριπαρίαν.

¹⁾ Ὀρφανὰ. Ἡ περίθαλψις τῶν ὀρφανῶν ἐγένετο εἰς τὸ Ὀρφανοτροφεῖον ἢ Νοθοτρο-
φεῖον ἢ Ἐκθετοτροφεῖον ἢ Σπιτάλο ἢ Μεγάλο Σπίτι. Εἰς τὴν Ζάκυνθον πρῶτος ὁ Γενικὸς
Προνοητὴς Ζένο ἐφρόντισε νὰ ὑποδείξῃ τὴν ἀνάγκην συστάσεως Ἐκθετοτροφείου. «Ἐπειδὴ
— ἔγραφεν εἰς τὴν ἐκθεσίν του — τὰ νόθα τέκνα ρίπτονται εἰς τοὺς δρόμους κατασπαρασσό-
μενα ἀπὸ τοὺς σκύλλους καὶ διεμαρτύρετο ὁ Λαός, διὰ τοῦτο συνιστᾶται ἡ ἰδρυσις ἐπὶ τούτῳ
Ὀρφανοτροφείου». Τῷ 1649 ἐξεδόθη διαταγὴ περισυλλογῆς τῶν ἐκθέτων, τῷ δὲ 1667 ὁ Γενι-
κὸς προνοητὴς Ἀνδρέας Κορνέρ ἐκανόνισε τὰ εἰσοδήματα τοῦ Ἐκθετοτροφείου. Πλείονα βλ.
Α. Χ. ΖΩΗ, Τὸ Ἐκθετοτροφεῖον. Ἐφημ. Ζακύνθου Ἐποχὴ, 1892 ἀριθ. 13 - 19. Κ. ΚΑΙΡΟ-
ΦΥΛΛ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 333 - 335.

²⁾ Ρόδω. Ὀνόματα γυναικῶν ἐξ ἀνθέων ἢ φυτῶν ἔχομεν ἐπίσης τὰ Γαρουφαλεά, Ἀνθή.
Μηλεά, Τριανταφυλλεά, Δάφνη κ. ἄ. Πρβ. Μ. ΔΕΝΔΙΑΝ, Ἰωσασκὴν ἐπίσκοπος Ἀμυκλῶν. Η.Μ.Ε.
1928, σ. 115. Α. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑΝ, Τὰ νεοελληνικὰ κύρια ὀνόματα, ἐν Ἀθήναις 1912 σ. 135 - 143.
Κ. ΑΜΑΝΤΟΝ, Βυζαντινὰ καὶ Νεοελληνικὰ ὀνόματα γυναικῶν. Η.Μ.Ε., 1929 σ. 117 - 119.

³⁾ Ἀγία Λεοῦσα, ναὸς ἐν τῇ περιφερείᾳ Τσιλιβῆ.

⁴⁾ στοὺς Ἀμμούς, συνοικία παραθαλασσία πρὸς Ν. τῆς πόλεως.

⁵⁾ Ἀντωνίου Μαυροκέφαλου. Ὡς ἐπώνυμον μετὰ ταῦτα μαρτυρεῖται τῷ 1772. Βλ. Κ.
ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἔνθ' ἄν. σ. 158.

κατερίνης, ὄνπερ μέλλει νὰ θαφτῶ διὰ μνημόσυνο ἐδικό μου, τῶν γονέων μου καὶ τῆς γυναικός μου καὶ νὰ μοῦ ψάλλουνε αἰωνίως ἓνα τρισάγιο εἰς τὸ μνήμα μου κάθε Κυριακή. Εἰς τὸν ὅποιον ναὸν ἀφίνω ἓνα σαρανταλείτουργο ¹⁾ νὰ δίνη ἡ γυναῖκα μου τοῦ ἄνωθε ἐφημερίου ὅλον τὸν Νοέμβριον, τὸν παρόντα ἐρχόμενον ριάλια τέσσερα. Καὶ οὕτως ἔκαμα τέλος τῆς παρούσης διαθήκης θέλοντας νὰ ἔχη τὸ στερεὸν καὶ ἀμετάτρεπτο εἰς τοὺς αἰῶνας. Ὑπὸ μαρτυρίας τοῦ εὐλαβεστάτου κυρίου Ἰωάννου Μαλάκη ²⁾ καὶ σπεττάμπιλ σ(ινιὸ)ρ Σταματέλλου Ρούσου ³⁾ καὶ εὐγενῇ σ(ινιὸ)ρ δὸν Ἀντωνίου Μαυροκέφαλου.

† Ἰωάννης ἱερεὺς ὁ μαλάκис μαρτυρῶ ἄνωθε

¹⁾ *σαρανταλείτουργο*. Αἱ κατὰ συνέχειαν σαράντα λειτουργίαι καθ' ὅλον τὸ τεσσαρακονθήμερον πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν τῶν τεθνεώτων συγγενῶν. Ἐν Μάνη παλαιότερον ἐδίδον πρὸς τοῦτο εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ κτήματα τὰ λεγόμενα *σαρανταίρια*, τὰ. Βλ. Γ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ, Ὁ ἀριθμὸς τεσσαράκοντα παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς καὶ νεωτέροις Ἑλλησιν. Ἐν Ἀθήναις 1939, σ. 32, 34.

²⁾ *κυρίου Ἰωάννου Μαλάκη*. Οἶκογ. ἐν Ζακύνθῳ. Μ. Γαλεάτσος, εὐγενὴς καὶ λογιώτατος ἀπαντᾷ ἐν τῇ νήσῳ τῷ 1653. Τὸ ὄνομα ἀναφέρεται καὶ παρὰ ΜΙΚΛΟΣΙΧ - ΜΥΛΛΕΡ, *Acta* 3, 247, 248, «ὁ τῆς πόλεως τῶν Κορυθίων καὶ τῆς οὐκ νήσου νομικὸς σεβαστὸς Δημήτριος ὁ Μαλάκης». Γιακουμῆς Μαλάκης ὁ Κρητὴς μεταφράσας ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ Παίγνια Φαντασίας, ἐκδοθέντα ἐν Βενετίᾳ 1711 καὶ 1789. Βλ. Γ. ΓΑΛΕΑΤΣΟΣ, *Bibliographie Ionienne* A. Paris 1930 σελ. 80. Κ. ΣΑΘΑ, *Νεωτ. Φιλολ.* σελ. 595. Μαλάκης Δουκάς. *Παλαιολόγος*, ἱατρός, μνημονεύεται ἐν Ν. Ἑλληνομν. 4 (1907) σ. 181 κ. ἐξ., 11 (1914) σ. 274. Πρβ. Α. ΚΑΤΣΩΡΗΝ, Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἐπιφάνιος Δημητράς Μακάριος Μελισσηνός. *Κροκεαὶ* (Μηνιαία Κροκεατικὴ Ἐπιθεώρησις) 1929 Φύλ. 2 σ. 5. Μαλάκис Δούκας ἀναφέρεται τῷ 1569 εἰς βεβαιωτικὸν μητροπολιτικὸν γράμμα τοῦ Θεσσαλονίκης Ἰωάσαφ. Βλ. Β. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ, Διάφορα ἐκ Θεσσαλονίκης σημειώματα. *Περιοδ. Φιλολ. Σουλλ.* Κωνσταντινουπόλεως 27 (1895 - 1899) σ. 377. Εἰς σιγίλλιον Νεοφύτου τοῦ Ζ' (1791) ἀναφέρεται ὁ Θεοφάνης Μ. μητροπολίτης Βεροίας ὅστις ἰδίῳις χρήμασιν ἠγόρασε τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ ἀφιέρωσαν αὐτὸν εἰς τὴν μονὴν τῶν Βλατταίων βλ. Δ. Ζακυνθινῶν, Ἀνέκδοτα πατριαρχικὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, *Ἑλληνικά* 5 (1932) σ. 192. Πρβ. Α. Παπαδόπουλον - Κεραμέα, Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη ἐν Πετροπόλει 1 (1891) σ. 338. Ἄλλος Κωνσταντῖνος Μ. ὑπογράφεται εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 30 (260) κώδικα (18 αἰ.) τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἐν Τεργέστη ἑλληνικῆς κοινότητος, βλ. Σ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Οἱ κώδικες τῆς βιβλιοθήκης τῆς ἐν Τεργέστη ἑλληνικῆς κοινότητος, Ν. Ἑλληνομν. 6 (1909) σ. 75. Ἐν Κρήτῃ εὑρεται καὶ χωρίον Μαλάκι τό, Α. ΒΟΥΡΔΟΥΜΠΑΚΙ Κρητικὰ ἔγγραφα ἐκ τῆς ἐνετοκρατίας καὶ τουρκοκρατίας. *Χριστιανικὴ Κρήτη* 2 (1913) σ. 394. Ἄλλος χ. εἰς ἐπαρχίαν Βόλου. *Εὐθύμιος Μαλάκης* ὁ μητροπολίτης, Νέων Πατρῶν, ἐκφωνεῖ πανηγυρικὸν ὑποδεχόμενος τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Κομνηνὸν (1143 - 1180). Βλ. Δ. ΜΠΑΛΑΝΟΥ, Ἐκκλησία καὶ Ἔθνος. *Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 13 (1938) σ. 213, Κ. ΜΠΟΝΗ, Εὐθύμιος τοῦ Μαλάκη μητροπολίτου νέων Πατρῶν (Ὑπάτης) τὰ σφζόμενα. Ἐν Ἀθήναις 1937, ἔνθα καὶ βιβλιογραφία.

³⁾ *Σταματέλλου Ρούσου*. Ρ. οἶκογ. ἐκ τῶν ἐγγραφεισῶν ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ Ζακύνθου τῷ 1572. Ἐκ ταύτης μαρτυροῦνται τρεῖς συμβολαιογράφοι ἐξ ὧν ὁ Σταματέλλος ἀπὸ 2 Ἀπριλίου 1674 - 2 Μαΐου 1724. Πρβ. Π. ΧΙΩΤΗΝ, ἔνθ' ἄνωτ. τόμ. 3 σ. 959. Ρούσου. Τοπων. εἰς περιοχὴν χ. Τραγάκι. Ρούσου. Πατρῶν. τῆς οἶκογ. Βούλγαρι.

† σταματέλος Ρούσσοσ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν
† Δὸν αντώνιος μαυροκέφαλος μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

[Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου]
1696 Ματίου 13.

Ἀπέθανε ὁ ἀντικρυς Γιάννης Νίκλος Μανιάτης καὶ ἐπουμπλικαρίστη ἡ ἀντικρύς του διαθήκη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης τοῦ Γριπάρι ἀπάνω ἀπὸ τὸ λείψανό του, ἐκεῖ παρὼν πολλοὶ καὶ ἀγροικῶντάς την.

47.

Παραίτησις ἀγωγῆς τῆς 2 Ἰανουαρίου 1697. Νοτάριος Γ. Πυρρῆς ¹⁾ (σ. 176).

† 1697 adi 2 Gennaro il giorno d'hoggi comparse alla presenza di me nodoro et sottoscritti testimoni il presente m. Dimitri Niclo q^m Janni il quale m'insto inscrivere qualmente si remove da ogni scrittura d'indoluzionne presentata da suo contro Soffianò Margari ²⁾ q^m Theodoro suo genero in questa Cancellaria non pretendendo altro d'altr^o, anzi supplica la giustizia di non proseguir più altre, ma il tutto poner in obliuione ecc^o.

† Zorzi Martelao ³⁾ testifico

* Γεώργιος Ρούσμελης ⁴⁾ μαρτυρῶ.

[Κατὰ μετάφρασιν κ. Λ. Χ. Ζῶη ἔχει οὕτως:]

† 1697 τῇ 2 Ἰανουαρίου. Τὴν σήμερον παρουσιάσθη ἐνώπιον ἐμοῦ νοταρίου καὶ ὑπογεγραμμένων μαρτύρων ὁ παρὼν κ. Δημήτρις Νίκλος π(ο)τ(ε) Γιάννη

¹⁾ Γ. Πυρρῆς. Οἰκογέν. Πυρρῆ ἐν Ζακ μαρτυρεῖται ἐξ Ἀθηνῶν, Θηβῶν καὶ Μάνης (1653). Ἐκ ταύτης ἔχομεν συμβολαιογράφους ἐν οἷς καὶ τὸν Γεώργιον ἀπὸ 27 Ἀπριλίου 1692 ἕως 13 Ἰανουαρίου 1737. Π. Δημήτριος, ἐκ τῶν λογίων τῆς Ζακύνθου, ἤκμασε περὶ τὸ 1750 καὶ συνέγραψε κανόνας, τροπάρια καὶ ἀπολυτίκια ἁγίων. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 189, 371. Π. Ἑμμανουήλ, λογιώτατος ἐν ἱερεῦσιν, ἀπέθανε τῇ 8 Μαΐου 1764.

²⁾ Soffiano Margari Ἡ οἰκογ. Μάργαρη ἀπαντᾷ ἐν Ζακ. τῷ 1535, ἔκτοτε δὲ μέχρι σήμερον. Περὶ Μ. Κωνσταντίνου βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 450 - 452.

³⁾ Giorzi Martelao. Ἡ οἰκογέν. Μαρτελάων ἐνεγράφη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1485. Μ. Πέτρος πρωτοϊατρός ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1529. Τινὲς ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης ὑπηρέτησαν ὡς συμβολαιογράφοι, ὁ δὲ Ἀντώνιος, ἐνδυθεὶς τὸ ράσον παιδιόθεν, συνέστησεν σχολεῖον εἰς τὸ ὁποῖον ἐμαθήτευσαν οἱ Φώσκολος, Σολωμός, οἱ υἱοὶ τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλων προσφύγων. Ὁ Μαρτελάος ὑπῆρξεν ὁ δημοτικώτερος ποιητὴς τῆς ἐποχῆς του, ὅστις ἐξεθείασε τὴν «ἀπὸ τὰ παλαιά, ἀνδρειωμένα καὶ ἐσκορπισμένα κόκκαλα ἐξελθούσαν τοῦ γένους τιμὴν» ὁ δὲ Σολωμός ὕμνησε τὴν «ἀφ' τὰ ἱερὰ τῶν Ἑλλήνων κόκκαλα εὐγαλμένην ἐλευθερίαν». Πλείονα περὶ τούτου βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 411 - 418. Λ. Χ. ΖΩΗ, Λεξικόν, ἐνθα καὶ βιβλιογραφία.

⁴⁾ Γεώργιος Ρούσμελης. Ἡ οἰκογ. μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ 1516. Περὶ τῶν ἐκ ταύτης λογίων Μιχαήλ καὶ Θεοδώρου βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. 321 - 324. Ρ. Σαβόγιας τοῦ Ἀντωνίου, στιχουργός, περὶ τὰ τέλη τῆς 18 ἑκατ. ἔγραψε σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ ἐπικὸν ποίημα Φιορέντσα κατὰ μίμησιν τοῦ Ἑρωτοκρίτου. Πρβ. Π. ΧΙΩΤΗΝ, ἐν Μούσαις, ἀριθ. 1.

ὁ ὁποῖος μοῦ ὑπηγόρευσε νὰ γράψω ὅτι ἀποσύρεται πάσης γραφῆς δολιότητος κατὰ τοῦ Σοφianoῦ Μάργαρη π(ο)τ(ἐ) Θεοδώρου, γαμβροῦ του, εἰς τὸ δικαστήριον, οὐδὲν ἀξιῶν παρ' αὐτοῦ, μάλιστα δὲ παρακαλεῖ τὴν δικαιοσύνην νὰ μὴ προβῇ περαιτέρω, ἀλλὰ τὰ πάντα νὰ λησμονηθοῦν κ.τ.λ.

† Τζώριτζης Μαρτελάος μαρτυρῶ.

† Γεώργιος Ρούσμελης μαρτυρῶ.].

48.

Δάνειον τῆς 29 Ἰανουαρίου 1699. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Βιβλ. 1ον).

† 1699 Γεναρίου 29. Τὴν σήμερον ὁ σ(ινιὸ)ρ Προκόπης Νίκλος δίδει τοῦ παρόντος μ(ισσέ)ρ Δημήτρι Γονέμη¹⁾ τοῦ π(ο)τ(ἐ) Ἀνδρέα, κάτοικος εἰς τὸ Χαλικερὸ²⁾, εἰς τὸ σπίτι τοῦ σ(ινιὸ)ρ Νικολέττου Σαντορίνη³⁾, εἰς τόσα μετρητὰ τὴν σοῦμμα ριάλια εἴκοσι, Ν^ο 20, τὰ ὅποια ὑπόσχεται ὁ ἄνωθεν Γονέμης νὰ τὰ ἐπιστρέψῃ τοῦ αὐτοῦ σ(ινιὸ)ρ Νίκλου εἰς κάθε του καλὴν ἀναζήτησιν, κατὰ τὴν ντερμιναζιὸν Κορνάρα, ὑπόσχοντας τὰ κατὰ τὸν καὶ σωματικῶς εἰς μαρτυρίας.

† δημήτρις κουρούμαλος μαρτυρῶ τὸ ἄνωθεν.

† γιάννης φλαμπουριάρης⁴⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν.

[Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου]

1700 Νοεμβρίου 30. Ὁ ἄντικρυς σ(ινιὸ)ρ Προκόπης Νίκλος ἔλαβε ἀπὸ τὸν ἄντικρυς Γονέμη ἀκόντο τοῦ ἄντικρυς κρείττου τοῦ ριάλια δεκαφτά, Ν^ο 17, κατὰ τὴν ἄντικρυς γραφὴ καὶ τὰ ρέστα ὡς ἄντικρυς καὶ βεβαιώνω.

† προκόπης νίκλος βεβαιώνω.

¹⁾ Δημήτρι Γονέμη. Οἰκογ. τοῦ ἐπων. τούτου μαρτυρεῖται ἐν Βενετίᾳ ἐκ Κύπρου. Τοῦ Βερνάρδου Γονέμη τὴν κόρην Μαρίαν, ἔλαβεν εἰς δεύτερον γάμον ὁ Θ. Φλαγγίνης. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ. σ. 7. Ἐτέρα ἐκ Κερκύρας, ἐξ ἧς ὁ Κάρολος τοῦ Στεφάνου εἰσηλθεν ὡς ὑπότροφος τοῦ Φλαγγινείου Φροντιστηρίου τῇ 2 Ἰουλίου 1680. Αὐτόθι σ. 121. Αἰκατερίνη Γονέμη, πενθερά τοῦ Φλαγγίνη καὶ Νικόλαος γυναικάδελφός του ἀναφέρονται ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ Φ., αὐτόθι σ. 32.

²⁾ Χαλικερὸ. Τοπων. Ζακ. 1478· ἄλλοτε Λεύκη καλούμενον. Νῦν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

³⁾ Νικολέττου Σαντορίνη. Σαντορίνη· παρωνύμιον οἴκογ. Μεταξᾶ.

⁴⁾ γιάννης Φλαμπουριάρης. Φλαμπουριάρις εἶναι ὁ κρατῶν τὸ Φλάμπουρο (flammiulum), σημαίαν, ὁ σημαιοφόρος. Ἡ λ. παρὰ Δουκαγγίω (φλαμουράριος, φλαμπουριάρις). Μαρτυρεῖται ἐπίσης καὶ εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως (ἔκδ. J. Schmitt, H. 135, 923, 1175). Ὁ σημαιοφόρος οὗτος παρίστατο καὶ εἰς τοὺς γάμους προπορευόμενος τῆς πομπῆς, ὡς ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι, Πόντῳ κ. ἄ.: Κυρὰ - Βδοκιά 'ς τὸ γάμο σου πολλὰς θὲ νὰ καλέσω / Τὸ βασιλιὰ παράγαμπρος τὸ γιό του φλαμπουριάρις. Ἀρχεῖον Πόντου 12 (1946) σ. 166. Ὡς ἐπων. ἐν Ζακύν. ἀπαντᾷ τῷ 1533 καὶ ὡς παρων. τῆς οἴκογ. Πολίτη. Ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ, ἐν Κρήτῃ (Λαογραφία 7 (1923) 383), Κεφαλληνίᾳ (Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗ, Γεωγραφία πολιτικὴ νέα καὶ ἀρχαία τοῦ Νομοῦ Κεφαλληνίας, Ἐν Ἀθήναις 1890 σ. 125). Ἐν Μάνῃ ἀπαντᾷ καὶ τοπων. Φλαμπουριάρις, ὁ (Χ.Ι.Α. 485α, 51).

49.

Διαθήκη τῆς 26 Μαΐου 1699. Νοτάριος Ν. Λιδάνης (σ. 54).

Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι ἀμήν. 1699 Μαγίου 26 ἀνακραζόμενος ἐγὼ ὁ νοτάριος καὶ οἱ κάτωθε ὑπογεγραμμένοι καὶ παρακαλεσμένοι τίμιοι μάρτυρες ἀπὸ τὴν κυράτσα Βιτώρια, θυγατέρα τοῦ π(ο)τ(ἐ) μισσέ)ρ Συναδινοῦ Μπούλτζου καὶ χήρα γυνὴ τοῦ π(ο)τ(ἐ) σ(ινιό)ρ Μιχάλη Νίκλου, διὰ νὰ ποιήσῃ τὴν παροῦσα τῆς διαθήκη καὶ ὕστερὴ τῆς διόρθωσι, ἡ ὁποία εὗρισκομένη ἄρρωστη στὸν οἶκον ὅπερ κατοικεῖ εἰς τὴ σκοντράδα τῆς Ἀναλήψεως, μὰ χάριτι Χριστοῦ, ἔχει τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑγιεῖς καὶ τὴν ἐρώτησα ἐγὼ ὁ νοτάριος ἂν ἀφίνῃ εἰς ἐσὲ σκλάβους, ὃ σὲ ὀσπιτάλε κανένα πρᾶμα καὶ εἶπε: ἀφίνω διὰ μία βολὰ τόσο διὰ τὴ ψυχὴ μου δουκᾶτα τρία, ἀσημένια, βενέτικα, στὴ φυλακὴ καὶ ἄλλα τρία στὸ ὀσπιτάλε. Ἐτι λέγει: ἂν μοῦ ἔλθῃ θάνατος, νὰ θάψουν τὸ ἐμὸ σῶμα εἰς τὸν ναὸν τῆς θείας Ἀναλήψεως, εἰς τὸ κοινοτάφιό μας καὶ ἀφίνω εἰς τὸν ἄνωθε ναόν, ὅπου μέλλει νὰ θαπτῶ ἓνα σαρανταλείτουργο γιὰ μίαν βολὰ τόσο νὰ μοῦ τὸ ψάλουν γιὰ τὴ ψυχὴ μου καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ τῶν γονέων μου, τὰ ὁποία νὰν τὰ δώσουνε τὰ παιδιά μου καὶ νὰ δώσουνε καὶ ἕτερο μισὸ σαρανταλείτουργο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ σ(ινιό)ρ Λογοθέτη, νὰ μοῦ τὸ ψάλῃ γιὰ τὴ ψυχὴ μου καὶ γιὰ τὴν ψυχὴ τῶν γονέων μου, τὰ ὁποία νὰν τὰ δώσουνε μετὰ κόμοδόν τους. Ἀκόμα ἀφίνω καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀναστασίου¹⁾ διὰ μίαν βολὰ μισὸ σαρανταλείτουργο νὰ μοῦ τὸ ψάλουν καὶ αὐτὸ διὰ τὴν ψυχὴ μου. Ἐτι λέγει: ἀφίνω τῆς θυγατέρας μου, τῆς Καλίτζας, τὸ ἀμπέλι μου ὅπου ἔχω στοῦ Σκανταλιοῦ²⁾ μὲ τὲς ἐλιές του, νὰν τὸ ἔχῃ καὶ ποσσεδέρῃ ἕως ζωῆς τῆς καὶ μετὰ τὸ θάνατόν της νὰ πηγαίνῃ τότες στὰ παιδιά μου, τὰ ἀρσενικὰ καὶ εἰς τὴ κληρονομία τους. Ἀκόμα τῆς ἀφίνω καὶ ἕξι βατσέλια χωράφια, ὅπου ἔχω εἰς τὸ Λεῦκο³⁾, ὅσα εἶναι καὶ ηὔρισκονται. Ἀκόμα τῆς ἀφίνω καὶ ἓνα κομμάτι σταφίδα ἀξιναρίων τεσσάρων μὲ δύο ποδάρια ἐλιές, κείμενη στοῦ Λυκούδη νὰν τὰ ἔχῃ ἢ ἄνωθεν ἕως ζωῆς της καὶ μετὰ τὸν θάνατό της νὰ πηγαίνουν στὰ ἄνωθέ μου παιδιά καὶ στὴ κληρονομία τους. Ἐτι λέγει: ἀφίνω τοῦ υἱοῦ μου, τοῦ Θεωδωρῆ, τὸ ἀμπέλι μου, τὸ ἀπάνου εἰς τὸ Καλαμάκι⁴⁾ μὲ ὅλες τὲς ἐλιές ὅπου ἔχει μέσα. Ἐτι λέγει:

¹⁾ Ἁγίος Ἀναστάσιος. Γνωστὸς ὡς Ἀγ. Α. τοῦ Παλαδᾶ, ναὸς ἐν τῇ πόλει, μεταξὺ τῶν ναῶν Ἀναλήψεως καὶ Ἀγ. Παντελεήμονος, κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ πρωτοπαπᾶ Κρήτης Στεφάνου Παλαδᾶ λήγοντος τοῦ 17 αἰῶνος.

²⁾ Σκανταλιοῦ. Τοπων. εἰς περιφ. χωρίων Γαϊτάνι καὶ Λιθακιᾶς γνωστὸν τῷ 1478.

³⁾ Λεῦκο. Τοπων. ἐν τῇ Λίμνῃ Μακρῇ (1678).

⁴⁾ Καλαμάκι. Ὡς τοπων. γνωστὸν ἀπὸ τοῦ 1513. Μικρὰ κόμη τοῦ τ. δ. Λιθακιωτῶν. Τὸ τοπων. γνωστὸν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

ἀφίνω καὶ τοῦ υἱοῦ μου, τοῦ σ(ινιὸρ) Προκόπι, τὸ ἀμπέλι μου τὸ κάτου καὶ δύο στάσες ὅπου εἶναι φυτεμένο, κείμενο στὸ Καλαμάκι καὶ αὐτό. Ἔτι λέγει: ἀφίνω ὅ,τι μεσσαρία καὶ μόμπιλε μοῦ εὐρεθῇ στὸ σπίτι μου, νὰν τὰ μοιράζουν τὰ τρία μου παιδιά, Προκόπισ, Θοδωρῆς καὶ Καλίτζα· διὰ προτιμή της τὸ κρεββάτι μου, φουρνίδο μὲ τὸ σεντόνι, πάπλωμα καὶ ὅ,τι ἄλλο τοῦ τοκκάρει καὶ μὲ ὄμπλιγο τὰ ἄνωθέ μου παιδιά, τὰ σερνικά, νὰ ἀγαποῦνε τὴν ἄνωθε ἀδελφή τους καὶ νὰ ἔχουνε καὶ τὴν ἔγνοιά της ὥσὰν καλοὶ ἀδελφοί· καὶ ἰν κάζο, ὅπου πεθάνει τὰ ἄνωθέν μου παιδιά δίχως κληρονομία, τότε τὸ ἄνωθε ἐδικό μου νὰ πηγαίνει στὰ ἀνιψίδια μου καὶ στὴ κληρονομία τους, ἡγουν στὸ Θοδωρῆ καὶ σιμοτινοὺς ἀδελφούς Μπαρζαίους, κάνοντάς μου τὰ καλὰ τῆς ψυχῆς μου καὶ τὴν ἔξοδο τῆς θανῆς μου τὰ ἄνωθέ μου τρία παιδιά, τοὺς ὁποίους καὶ ἰστιτουίρω διὰ κληρονόμους μου μὲ τὲς ἄνωθεν φόρμες καὶ κοντιτζιόνες. Καὶ ἔτσι ἔκαμε τέλος θέλοντας ὅτι ἡ παροῦσα της διαθήκη νὰ ἔχη τὸ στέρεο, βέβαιον εἰς τοὺς αἰῶνας καὶ ὅσες διαθήκες ἢ κοντίκελλα ἔκαμα πρωτύτερα θέλω νὰ μὴν ἀξίζουμε, ἡ παροῦσα μου νὰ ἔχη τὸ στέρεο ὡς ἄνωθε εἰς μαρτυρίαν τοῦ αἰνιόρ) Ἀλέξαντρο Ζαβραδινοῦ¹⁾ καὶ σ(ινιὸρ) Σταμάτη Σκορδίλη.

Ἀλεξανδρος ζαβραδινὸς μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε
σταμάτης σκορδίλης μαρτυρῶ τὰ ἄνωθε.

[Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου]

1699 Ἰουλίου 26. ἀπέθανε ἡ ἀντίκρη Βιτώρια καὶ ἐπουμπλικαρίστη ἡ ἀντικρὺς διαθήκη της στὸν ναὸν τῆς θείας Ἀγαθής ἀποψάλλοντάς την οἱ ἱερεῖς.

50.

Κωδικέλλος τῆς 26 Μαΐου 1699. Νοτάριος Ν. Λιδάνης (σ. 55).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμήν. 1699 Μαγίου 26, ἀνακραζόμενος ντὰ νόβο ἐγὼ νοτάριος καὶ οἱ κάτωθε τίμιοι μάρτυρες ἀπὸ τὴν κυράτζα Βιτώρια, χήρα τοῦ π(ο)τ(ἐ) σ(ινιὸρ) Μιχάλη Νίκλου, διὰ νὰ ποιήσῃ τὸ παρόν της κωντίκελλο, ἡ ὁποία θέλει νὰ εἶναι σιμὰ εἰς τὴ διαθήκη της, ὅπου ἔκαμε τὴν αὐτὴ εἰς τὰ ἄτη μου καὶ νὰ ἀγροικᾶται τῆς αὐτῆς. Ἐξεκαθαρίζει καὶ λέγει ὅτι, τὸ προᾶμα ὅπου ἄφησε τῶν παιδιῶν της Προκόπι καὶ Θοδωρῆ, τοὺς τὸ ἀφίνει εἰς τὴν ἐξουσία τους νὰν τὸ κάνουνε ὡς θέλουν καὶ βούλονται, δίχως καμμίας λογιῆς κοντιζιὸν καὶ τὸ μερικὸ ὅπου ἄφησε τῆς Καλίτζας, τῆς θυγατέρας της, νὰν τὸ ἔχη ἕως ζωῆς της καὶ μετὰ τὸ θάνατό της νὰ εἶναι καὶ αὐτὸ τοῦ ἄνωθε Προκόπι καὶ Θοδωρῆ νὰν τὰ κάνουν καὶ αὐτὸ ὡς θέλουν καὶ βούλονται. Καὶ ἔτσι ἔκαμε τέλος θέλοντας νὰ ἔχη

¹⁾ Ζαβραδινοῦ. Οἶκογ. Ζ. μαρτυρεῖται ἀπὸ τοῦ 1553.

τὸ παρὸν τῆς κωντίκελλο νὰ ἔχῃ τὸ στέρεο, βέβαιον εἰς τοὺς αἰῶνας εἰς μαρτυρίας τοῦ σ(ινιὸρ) Δημήτρι Ρουμανοῦ καὶ σ(ινιὸρ) Θεοδώρου Μεταξᾶ.

† δημήτρις ρουμανὸς ¹⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν

† Θεόδωρος ὁ μεταξᾶς ²⁾ μαρτυρῶ τὰ ἄνωθεν μὲ μία ἀποστήλα.

[Ἐπὶ τοῦ περιθωρίου]

1699 Ἰουλίου 26, ἐπουμπλικαρίστη τὸ ἄντικρυς κωντίκελλο τῆς ἄντικρυς χήρας Νίκλου καὶ τὰ ἐξῆς.

51.

Ἔργολαβία τῆς 12 Ὀκτωβρίου 1699. Νοτάριος Χ. Βασμοῦλος (Β:βλ. Α').

† 1699 Ὀκτωβρίου 12. Τὴν σήμερον ὁ μάστορ-Γιῶργος Δημάρης, καλαφάτης καὶ μ(ισσέ)ρ Γιάννης Νίκλος ἐσυμφώνησαν ὡς κάτωθεν, ἡγουν ὁ αὐτὸς μ(ισσέ)ρ Γιῶργος ὑπόσχεται νὰ φτειάσῃ τοῦ αὐτοῦ Νίκλου μία βάρκα ἕως ποδάρια εἴκοσι ἐννιά μὲ ἄγρια ξύλα, ἐδικὰ του τὰ παῖδια καὶ σκαπίνια καὶ παρίνεα, καὶ διὰ τοὺς κόπους τοῦ αὐτοῦ μάστορ-Γιῶργος ὑπόσχεται νὰ τοῦ δώσῃ ριάλια δεκαξήμισυ, N° 16 $\frac{1}{2}$, καὶ μισὸ βατσέλι ³⁾ φασὶν, κάνοντας τὴ σπέζα ὅλη ὁ Νίκλος, ὅπου χρειάζεται διὰ τὴν αὐτὴν βάρκα, ἐξὸς ἀπὸ τὴν ἄνωθεν ξυλὴ, φθειάνοντας αὐτὴ τὴ βάρκα ὁ μάστορας μὲ τὰ κομμάτια τῆς καὶ κατάρτια ὅπου χρειάζονται καὶ ὅπου ἔξω θέλει εἰσελθεῖ σάπιο καὶ κομμένο νὰ μὴν μπερῇ ὁ μάστορας νὰ τὸ βάνῃ καὶ νὰ βάνῃ χερικὸ τὴν αὐτὴν βάρκα ὁ αὐτὸς μ(αστρο)Γιῶργος, νὰ τὴν στέλνῃ τὸ παρὸν ἀπότις ὁ ἄνωθεν Νίκλος γνοίσῃ ἀπὸ τὸ βιάτζο, ὅπου εἰς τὸ παρὸν μέλλει νὰ κάμῃ καὶ εἰς τὸ παρὸν ὁ αὐτὸς μ(ισσέ)ρ Γιάννης δίδει διὰ καπάρρο τοῦ αὐτοῦ μαστόρου δουκάτα ἀσημένια τέσσερα καὶ τὰ ἐπίλοιπα, ἕως τὰ ριάλια N° 16, ὅπου ἐσυβάστησαν ⁴⁾ νὰ τοῦ τὰ δίδῃ εἰς τὸν καιρὸν ὅπου δουλεύει. Καὶ οὕτως ἐσυμφώνησαν εἰς ὑποσχέσεις καὶ τὰ ἐξῆς διὰ τὸ ἀδεπιμέντο τῆς παρούσης εἰς μαρτυρίας.

† Θεοδωρῆς λιδιακὸς ⁵⁾ μαρτυρῶ

¹⁾ Ρουμανὸς καὶ Ρωμανός. Οἶκογ. ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1577. Ρωμανοῦ οἶκογ. μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Μάνης εἰς Ζάκυνθον τῷ 1694. Ἐκ ταύτης ἀναφέρονται τινὲς ὡς συμβολαιογράφοι, εἰς δὲ ὀνόματι Λουκάς ὡς διδάσκαλος τῆς ζωγραφικῆς (1605).

²⁾ μεταξᾶς. Οἶκογ. ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1572. Ἡ ἐκ Κεφαλληνίας καταγωγὴ τῆς μαρτυρεῖται τῷ 1596. Ἐκ Τρίκκης ἀναφέρεται ἄλλη τῷ 1672. Πρβ. Α. Χ. ΖΩΗΝ, Σημειώματα περὶ τῆς οἶκογ. Μεταξᾶ. *Παγκεφαλληνιακὸν Ἡμερολόγιον* 4 (1947) σ. 82 - 87. Νικόδημος Μεταξᾶς ἐπίσκοπος Κεφαλληνίας - Ζακύνθου ἀναφέρεται τῷ 1591, ἕτερος δὲ Ν.Μ. τῷ 1628. Πλείονα βλ. Ε. ΚΡΙΑΡΑ, Ἀνέκδοτος κατάλογος ἱεραρχῶν Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Ἰθάκης. *Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* 2 (1950) σ. 5, 11 - 13.

³⁾ Βατσέλι μέτρον χωρητικότητος ἰσοδυναμοῦν πρὸς 70 λίτρας περίπου, εἶναι δὲ καὶ μέτρον ἐκτάσεως ἴσον πρὸς δύο ἀξινάρια.

⁴⁾ ἐσυβάστηκαν συνεφώνησαν.

⁵⁾ Θεοδωρῆς λιδιακός. Ἐκ τῆς οἶκογ. ταύτης ἔχομεν συμβολαιογράφους Ζακύνθου τοὺς

† φραντζέσκος τζαγκαρόπουλος ¹⁾ μαρτυρῶ.

52.

Ἀνταλλαγή ἀκινήτων τῆς 18 Σεπτεμβρίου 1705. Νοτάριος Ἰω. Δενόρες ²⁾ (Βιβλ. 5 σ. 44).

† Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, ἀμὴν. 1705 Σεπτεμβρίου 18. Τὴν σήμερον ἐνεφανίστησαν παρόντες σωματικῶς ὁ σ(ινιὸ)ρ Προκόπισ, ὁ μ(ισσὲ)ρ Θοδωρῆς καὶ κυράτσα Καλίτζα, ἀδέλφια Νικλαῖοι τοῦ π(ο)τ(ὲ) μ(ισσὲ)ρ Μιχάλη, τὰ ὅποια μέρη, θεληματικῶς τρόπου ἐσυμφώνησαν καὶ κάνουν τὴν παρὼν ἀλλαξίαν, ἥγουν ποσσεδέρουν τὰ ἄνωθεν τρία ἀδέλφια ἓνα κομμάτι κοζανίτη ³⁾ κείμενον στὸν Ἅγιον

Ἰωάννην (1656 – 1690) καὶ τὸν Λέοντα (1713 – 1725).

¹⁾ φραντζέσκος τζαγκαρόπουλος. Ἡ οἰκογ. ἐγκατεστάθη ἐν τῇ νήσῳ ἐκ Πελ/νήσου. Νικόλαος Γ. εὐρίσκεται τῷ 1510 εἰς τὸ χωρίον Κερί, τῷ δὲ 1521 εἰς χ. Πισινῶντα. Ἔτεροι οἰκογέν. μαρτυροῦνται ἐκ Καλαμῶν 1584 καὶ ἐκ Κρήτης 1587. Ἐν ἔτει 1572 ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου τοῦ Βροντησίου εἰς τὴν Κρήτην μαρτυρεῖται ὁ Γεράσιμος Τζαγκαρόπουλλος. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίης σ. 32, σημ. 1. Τ. Ἀθανάσιος ἤκμασε περὶ τὸ 1698, ἐγένετο ἱερομόναχος καὶ ἐσπούδασεν ἐν Ἱταλίᾳ ἐπιμεληθεὶς καὶ τῶν παρὰ Νικολάφ Γλυκεῖ καὶ Μιχαήλ τῷ Βαρβωνίφ τυπωθέντων ἀγγλίσματων τοῦ Βαρούχα. Βλ. Ν. Κατραμῆ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 350 – 351. Τ. Ἰωάννης Λέωντα ἐγένετο δις πρωτοπαπᾶς Ζακύνθου, τῷ 1720 – 1725 καὶ 1734 – 1745. Διὰ πλείονα βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 350 – 358. Ἐκ τῆς οἰκογ. ταύτης συμβολαιογράφοι Ζακ. Τιμόθεος 1751 – 1808 καὶ Δημήτριος 1757 – 1768.

²⁾ Συμβολαιογράφος ἀπὸ 30 Δεκεμβρίου 1699 μέχρι 13 Νοεμβρίου 1734.

³⁾ κοζανίτη. Εἶδος λευκῆς σταφυλῆς Κοζανίου οἴκου καὶ Κοζανίτη τοπων. ἐν τῇ περιφερείᾳ χωρίου Λαγοπόδου.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐν Ζακύνθῳ τὸ πλῆθος τῶν ὀνομάτων τῶν σταφυλῶν. Ἐν τέλει κώδικος τῆς μονῆς Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (Καταστάρι) φέρεται γεγραμμένον τὸ ἑξῆς ποίημα:

«Σταφύλια μὲς' στὴ Ζάκυνθο εἶναι ὁ Κοζανίτης,
Μυγδάλι, Φλέρι, Ραζακιά, Χλώρα καὶ Μορωνίτης.
Λαρδέρα καὶ Σκυλλόκλημα, Βοήθαμος, Φτερουγάτης,
Τραγάνα, Πετροκόριθο, Παῦλος καὶ Χονχουλιάτης.
Ἄλλ' εἰν' τὰ ὁμορφότερα Ρομπόλα κι' Ἀητονύχι,
Μοσκᾶτο, Ἀμπελοκόριθο, Φτάκοιλος καὶ Ξυρίχι,
Κατσακούλιας, Κοντοκλάδι, Κακοτρύγι, Βοῖδομμάτης,
Γλυκερήθρα, Λιανοροῖδι, Γουστουλίδι κι' Ἀγουσιιάτης,
Γλυκολάτι . . . Βόσος καὶ τὸ Κουτζομπέλι,
Καὶ τὸ Νύχι τοῦ κοκόρου ποὺ στολίζει τὸ ἀμπέλι.
Ὅστερα ἀπ' ὅλα τοῦτα ἔρχεται ὁ Σκυλλοπνίχτης.
Μὰ 'κειὸς ποῦλα τὰ φουμίζει εἰν' ὁ κόκκινος Ροῖδίτης
1601 Ὀκτωβρίου 5 ἔγραψα τὸ παρόν».

Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 168. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μαρτυροῦνται καὶ ἄλλα εἶδη τὰ ἑξῆς: Ἀλουποῦ, Ἀσπροκόριθο, Ἀσπροῦδι, Βιολεντό, Γυφτοκόριθο, Γυφτοπούλλα, Ζομπέλλα, Κομινό, Κοπελλοῦλλες, Κορφιιάτης, Κορίθι, Λιανοβέργι, Μαλοῦχο, Μαυροστάφυλο, Μερτίνικο, Μοκατέλο, Μοσχατόφλερο, Μοραΐτικο, Μοσχόφλερο, Ξεροποδιές, Παππαδίτσα, Πετρίτης, Πιπινιόλα,

Ταξιάρχη, εἰς τοὺς Ἀσωμάτους¹⁾, τόπος βάκουος²⁾, ἀξιναρίων δεκαπέντε, ὅσος καὶ ἂν εὐρίσκεται, πλειότερο ἢ λιγώτερο, ὅπου τοὺς ἐμπενεφίτζιαρισε ἡ ποτὲ κυράτσα Ἀναστασοῦλλα, ἡ ἀδελφή τους, μὲ τὴν διαθήκη της, τὸ ὁποῖο ἀμπέλι, κοζανίτη ὡς ἄνωθεν, τὸ δίνουν εἰς ἀλλαξίαν πρὸς τὸν ἕναν ἀδελφόν των σ(ινιὸ)ρ Θοδωράκη καὶ ὁ σ(ινιὸ)ρ Θοδωράκις τοὺς δίνει ἕνα κομμάτι ἀμπέλι ὅπου εὐρίσκεται νὰ ἔχη ἐδικό του ὅπου τοῦ ἐπαράτησε ἡ μάνα τους, ἡ π(ο)τ(ε) κυράτσα Βιτώρια, μὲ τὴν διαθήκη της ἀξιναρίων δέκα, ὅσον εἶναι καὶ εὐρίσκεται μὲ ἐλιές ποδάρια ἐννιά, κορωνέϊκες καὶ ἐντόπιες, εἰς τόπον εἰς τὸ Καλαμάκι, τόπος βάκουος καὶ διὰ νὰ ἐξεκβίρουν τὰς αὐθεντικὰς τερμινατσιόνες, ἡξίωσαν κριτᾶδες καὶ στιμαδῶρους τοὺς Νικολὸν Φαρακλόν³⁾ καὶ σ(ινιὸ)ρ Νικολὸν Καπέον, οἱ ὁποῖοι, κατὰ τὴν ἐξουσίαν ὅπου ἔλαβαν στοματικῶς, ἐπῆγαν ἐπάνω εἰς τὸν τόπον τῶν ἄνωθεν ὑποστατικῶν καὶ τὰ ἐμέτρησαν καὶ ἠῦραν ὡς ἄνωθεν καὶ καλῶς σιοχαζόμενοι στιμάρουν νὰ ἀξιῶν τὸ ἄνωθεν ἀμπέλι κοζανίτη, ὡς εὐρίσκεται, ριάλια ἑκατὸν πενήντα, Ν° ρ(ιάλι)α 150· ὁμοίως καὶ τὸ ἀμπέλι ὅπου ὁ σ(ινιὸ)ρ Θοδωράκις τοὺς δίνει εἰς ἀνταλλαγὴν, ὡς ἄνωθεν μὲ τὰς ἐλιές τῶν Καλαμάκι, τὸ στιμάρουν νὰ ἠῦρῃται μὲ τὰς ἐλιές διὰ ἕτερα ριάλια ἑκατὸν πενήντα, Ν° ρ(ιάλι)α 150· καὶ οὕτως ἐρρεφερίραν εἰς τὴν συνείδησίν τους, τὴν ὁποίαν στίμα τὰ μέρη βλέποντάς την ἐῖσα πρὸς ἕνα νὰ εἶναι, θέλουν καὶ τὴν ἀνταλλαγὴν, λαουδάρον ἀπ'προφάρουν καὶ ρατιφικάρουν ὥστε νὰ ἔχη γίνῃ δευτέρη καὶ τρίτη, ρεφουδάροντας τὸ μπενεφίτζιο τῶν αὐτῶν καὶ κάθε πάριτε καὶ νόμον ἰσχυροτάτον τῆς παρούσης καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον τὰ ἄνωθι ἀδέλφια ἐγδύνονται ἀπὸ τὸ ἀππουάλ κορποράλ ποσσέσσο τοῦ ἄνωθεν ἀμπελιοῦ κοζανίτη καὶ δίνει τοῦ ἄνωθεν Θοδωρῆ, κληρονόμων καὶ διαδόχων του νὰ κἀνῃ ὡς θέλει καὶ βούλεται· ὁμοίως καὶ ὁ αὐτὸς Θοδωρῆς ἐγδύεται ἀπὸ τὸ ἄνωθεν ἀμπέλι μαῦρο καὶ ἐλιές του ὡς ἄνωθεν καὶ δίνει το τῶν ἄνωθι ἀδελφῶν του Προκοπίου καὶ κυράτσης Καλίτζας νὰ τὸ ἔχουν καὶ κἀνουν, ὡς θέλουν καὶ βούλονται, μὲ τοὺς κληρονόμους διαδόχους τους τὸ μερτικό του ὁ καθέ-

Πετριῶνος, Προβατῖνα, Ριγγῖνα, Σαλαμάτα, Σαούτζη, Σκιαδόπουλλο, Σουρταῖνα, Σταφιδάμπελο, Τιντόριες, Τουρκοπούλλα, Τσαούση. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Λεξικὸν σ. 1055. Πρβ. SALVATORE, Zante 1906 σ. 509, 610. Σ. ΔΕΒΙΑΖΗΝ, ἐνθ' ἄνωτ. Παρυσσός 15 (1892) σ. 935. Β. ΚΡΙΜΠΑΝ, Ἑλληνικὴ Ἀμπελογραφία, Ἀθῆναι τόμ. Α (1943), τόμ. Β (1944), ἐνθα περιγράφονται ἐπιστημονικῶς πολλὰ τῶν εἰδῶν τῆς ἐν Ζακύνθῳ καλλιεργουμένης ἀμπέλου.

¹⁾ Ἀσωμάτους. Τοπων. ἐν τῇ περιφερείᾳ γ. Καλυτέρου, κληθέν οὕτω ἐκ τῆς μονῆς τῶν Ἀρχαγγέλων. Ἀπαντᾷ ἤδη τῷ 1605.

²⁾ τόπος βάκουος (ἰταλ. vacuo): Τόπος ἄνευ ἰδιοκτητοῦ. Κατὰ τὴν ἐνετοκρατίαν ὑπῆρχον ἐν Ζακύνθῳ τοποθεσίαι ἀδέσποτοι (Luoghi vacui) οὐδὲ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν κώμης ἀνήκουσαι. Ἐνεκα τούτου πολλάκις ἤρχοντο εἰς ἔριδας οἱ κάτοικοι τῶν πλησίων κωμῶν.

³⁾ Νικολὸν Φαρακλόν. Οἶκογ. ἐκ Κεφαλληνίας ἀναφερομένη τῷ 1599. Φ. Ἀνδρέας, συμβολαιογράφος ἀπὸ 1616 - 1618.

νας ρεστάροντας τὸ ἕτερο μερτικὸ τοῦ αὐτοῦ σ(ινιὸ)ρ Θοδωρῇ νὰ τὸ κάνη καὶ αὐτὸς ὥς θέλει καὶ βούλεται μὲ τοὺς ἐρχομένους καὶ ὑπόσχονται ρετζιπροκαμέντε τὰ μέρη νὰ μαντενίζονται καὶ συλλεβάρουνται εἰς τὸ παντοτινὸ ποσσέσο τῆς παρὸν ἀλλαξίας ὥς ἄνωθεν καὶ ἀπὸ κάθε ἐναντιότητα, ἐξόδια, ἰντερέσσα καὶ μεγαιοραμένα μὲ τὰ καλὰ τους τὰ ἕτερα κινητὰ καὶ ἀκίνητα καὶ τὰ ἐξῆς ὁμοῦ καὶ ἰνσόλιδουμ. Πλησιάζει ὁ κοζανίτης ἀπὸ τὸ Λ. ἀμπέλι τοῦ Δημήτρι Μουνέλου ¹⁾, Π. χωράφι τῆς κληρονομίας τοῦ π(ο)τ(ἐ) Τζώρτζη Ἀρακλεώτη ²⁾, Ο. ³⁾ τῆς αὐτῆς κληρονομίας καὶ ἀπὸ τῆς Τ. ἀμπέλι τοῦ παπᾶ Μπεφάνη, γυναικείῳ ὀνόματι, φυλαζόμενοι καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ τὸ ἀμπέλι μαῦρο πλησιάζει ἀπὸ τὸν Λ. ἀμπέλι τοῦ κὺρ Σταμάτη Ρούσου, Π. τῆς κληρονομίας τοῦ π(ο)τ(ἐ) Γιαννούλη Ντεπάστη ⁴⁾ καὶ ἀπὸ τὴν Τ. ἀμπέλι τοῦ εὐλαβεστάτου παπᾶ Κουκουλομμάτη ⁵⁾ φυλαζόμενοι οἱ πλέον βέβαιοι καὶ ἀληθινοὶ πλησιασμοὶ τῶν ἄνωθεν ὑποστατικῶν. Καὶ οὕτως ἔμειναν εὐχαριστημένα τὰ μέρη καὶ βεβαιώνουν εἰς μαρτυρίας ἐξεκαθαρίζοντας ὅτι πὲρ Ο. πλησιάζει ἀμπέλι τῆς ἄνωθεν κυράτζας Καλίτζας Νίκλο, ἀδελφῆς τῶν ἄνωθεν εἰς μαρτυρίας.

† νικολὸς φαρακλὸς κριτής,

† νικολὸς καπέος κριτής,

† προκόπης νίκλος βεβαιώνων τὰ ἄνωθεν,

† ἀναστάσιος μαρόπουλος ἀπογράφων κατὰ τὴν κυράτζα Καλίτζα παρακαλῶ-
στός μὲ τὸ διὰ νὰ μὴν ἔσῃ νὰ γράφῃ καὶ μαρτυρῶ.

† Nicolo Venier ⁶⁾ fui presente

53.

Πώλησις ἀκινήτου τῆς 18 Σεπτεμβρίου 1705. Νοτάριος Ἰω. Δενόρες (Βιβλ. 5 σ. 85).

† Ἐν (Χρ(ιστοῦ) ὀνόματι ἀμήν 1705 Σεπτεμβρίου 18. Τὴν σήμερον ἐνε-

¹⁾ Δημήτρι Μουνέλου. Τὸ ἐπώνυμον ἐκ παρωνυμίου. Μουνέλος, ὁ ἀρεσκόμενος νὰ συναναστρέφηται μετὰ γυναικῶν καὶ φέρεται ὡς αὐταί.

²⁾ Τζώρτζη Ἀρακλεώτη. Μία τῶν ἀρχαιοτέρων οἰκογ. τῆς Ζακύνθου ἐγγραφεῖσα κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐνετοκρατίας ἐν τῇ χουσοβίβλῳ.

³⁾ Ο = Ostria = νότος

⁴⁾ Γιαννούλη Ντεπάστη. Οἰκογ. μαρτυρουμένη τῷ 1657.

⁵⁾ Κουκουλομμάτη. Οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ ἐκ Κρήτης τῷ 1674. Βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Κρήτες ἐν Ζακύνθῳ, Ε.Ε.Κ Σ. 2 (1939) σ. 125 καὶ τοπων. χωρ. Μπελούσι. Οὕτω καλεῖται ὁ ἔχων τὰ βλέφαρα μεγαλύτερα τοῦ συνήθους καὶ ὡς ἐκ τούτου καλύπτοντα παρὰ πολὺ τοὺς ὀφθαλμούς. Τὸ ὄνομα ὡς ἐπών. ἐν Μάνη: Κουκουλομμάτης Κορτομιχαλάκης, εἰς τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ ἱατροῦ Παππαδάκι. Ν. Ἑλληνομν. 14 (1917/20) σ. 4. Ὡς παρωνύμ. καὶ ἐν Ἀθήναις Χ.Ι.Α. 573, 53.

⁶⁾ Nicolo Venier. Οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ ἐξ ἧς ὁ Ἰωάννης - Ἀντώνιος ὑπῆρξε προβλεπτής τῷ 1581 - 1585 οἱ δὲ Ἀναστάσιος καὶ Ἰωάννης συμβολ. (1750 - 1780, 1790 - 1797). Οἱ Λορένζος, (8 Ὀκτωβρ. 1709) καὶ Ἀλέξανδρος (26 Φεβρ. 1738) μαρτυροῦνται ὡς ὑπότροφοι τοῦ Φλαγγινείου Φροντιστηρίου. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 123, 126.

φανίστησαν παρόντες σωματικῶς ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ σ(ινιὸ)ρ Τζουάννες Ντζές¹⁾ τοῦ (π(ο)τ(ἐ) Κωσταντίν(ου) καὶ ἀπὸ τὸ ἕτερο ὁ σ(ινιὸ)ρ Θοδωρῆς Νίκλος τοῦ π(ο)τ(ἐ) Μιχάλη, τὰ ὁποῖα μέρη ἐσυμφώνησαν ὥς κάτωθεν: ἤγουν πηγαίνει κρεδιτῶρος ὁ ἄνωθεν Τζουάννες Ντζές ἀπὸ τὸν αὐτὸν σ(ινιὸ)ρ Θοδωρῆ, τὸν κουνιάδον του, τὴν σοῦμμα ριάλια ἑκατὸ τριάντα, Νο ρ(ιάλι)α 130, ὥς φαίνεται με γραφὴ γεναμένη εἰς τὰ ἄτη τοῦ σ(ινιὸ)ρ Ἀτζολου Συρίγου νοταρίου, 1696 Ἀγούστου 19, διὰ ριάλια ὀγδοήντα, Νο 80, καὶ ἕτερα ριάλια σαράντα, ὥς φαίνεται εἰς τὰ ἄνωθεν ἄτη Μαρτίου 13/1698 καὶ ἄλλα δέκα στὰς 20 Μαρτίου 1699, κατὰ τὴν τερμινασιὸν Κορνάρα, καὶ βεβαιωμένες διὰ χειρὸς τοῦ αὐτοῦ σ(ινιὸ)ρ Θοδωρῆ καὶ ὥς εἰς αὐτές, ὁποῦ κάνουν ὅλην τὴν σοῦμμα τὰ ριάλια ἑκατὸ τριάντα ὥς ἄνωθεν, ρεγκιστρᾶδο τὸ αὐτὸ κρέντιτο στὰ ἄτη τῆς Καντζελλαρίας 1700 στὲς 18 Δεκεμβρ(ίου), ὁποῦ με ἕτερα ριάλια εἴκοσι ρέστος ἀπὸ τὸ διάφορον τῶν ἄνωθεν ἄσπρων²⁾ κάνουν ὅλο ριάλια ἑκατὸ πενήντα, ρ(ιάλι)α 150, τὰ ὁποῖα μὴν ἔχοντας τὸ μὸδο νὰ εὐχαριστήσῃ ὁ αὐτὸς σ(ινιὸ)ρ Θοδωρῆς τὸν ἄνωθεν Ντζέν, τὸν κρεδιτῶρον, εἰς ἄλλες τόσες ἐφφετιῖδες γαζέτες³⁾, καθὼς τὲς ἔλαβε θεληματικῶς τρόπου τὴν σήμερον, κάνοντας διὰ λόγον τῶν καὶ ἐρχομένων, δίνει εἰς καθάρια πούλησίᾳ πρὸς τὸν αὐτὸν σ(ινιὸ)ρ Τζουάννη Τζέν ἓνα κομμάτι ἀμπέλι κοζανίτη, ἀξιναρῶν δεκαπέντε, Νο 16, ὅσον εἶναι καὶ ὑφίσκεται πλεονέκτερον ἢ ὀλιγότερον, κείμενο εἰς τὸν Ταξίαρχον εἰς τοὺς Ἀσπμάτους εἶναι ἐκεῖνο ὁποῦ ἔλαβε ἀπὸ ἀλλαξίαν ἀπὸ τὰ ἀδέλφια του Προκόπι καὶ Κωνσταντῆ Καλίτζα, ὥς φαίνεται τὴν σήμερον στὰ ἄτη μου καὶ στὴν συμφωνίᾳ, ὁποῦ περιέχει ἡ αὐτὴ ἀλλαξία, στιμᾶδο ἀπὸ τοὺς κριτᾶδες, ὁποῦ ἔβαλαν τὰ μέρη, διὰ ριάλια ἑκατὸν πενήντα ρ(ιάλι)α 150, με τὴν ὁποίαν στίμα εὐχαριστοῦνται τὰ αὐτὰ μέρη ρεφουδάροντας κάθε πάρτε

¹⁾ Τζουάννες Ντζές, Οἰκ. ἐκ Κρήτης. Ἰάκωβος Τζές, ζωγράφος, υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Τζέ, ζωγράφου ἐπίσης ἀπὸ Κάστρον τῆς Κρήτης, μαρτυρεῖται ἐν Βενετίᾳ τῷ 1678 Νοεμβρίου 3. Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 244.

Τὸ ἐπώνυμον τοῦτο εἶναι τὸ Ἑνετικὸν Zen, ὄνομα εὐγενοῦς Ἑνετικῆς οἰκογενείας, πολλάκις ἀναφερόμενον καὶ εἰς τὰ Κρητικὰ συμβόλαια. Ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον τοῦτο ἀπαντοῦν καὶ Ἕλληνες ὀρθόδοξοι. Ὁ πρῶτος ἡγούμενος τοῦ Ἀρετίου εἶναι ὁ Ἰωσήφ Τζές. Ὡς οἰκογενειακὸν διετετήθη μέχρι σήμερον ἐν Μυλοποτάμῳ καὶ Ρεθύμνῳ καὶ ὡς τοπων. Τζέ παρὰ τὴν Φουρνὴν καὶ Κάτω Ἀρχάνες. Βλ. Σ. ΞΑΝΘΟΥΔΙΔΟΥ, Χριστιαν. Κρήτη 1. σ. 29 Ὁ τύπος Ντζές καὶ ἐν Κρήτῃ. Αὐτόθι σ. 92 (τοῦ 1622).

²⁾ ἄσπρων. τὸ ἄσπρον εἶχεν ἀξίαν ἴσην πρὸς $\frac{1}{20}$ τοῦ τουρκικοῦ γροσίου. Ὁ Ἰωαννίκιος Καρτᾶνος εἰς τὸν περὶ φιλαργυρίας λόγον του ἀναφέρει ὅτι 200 ἄσπρα ἰσοδυνάμουν πρὸς τέσσαρα δουκάτα ἢ χρυσᾶ ἑνετικά νομίσματα. Κατὰ τὴν 16 ἑκατ. 4 ἄσπρα ἰσοδυνάμουν πρὸς 1 δραχμὴν, 51 δὲ πρὸς ἓν χρυσοῦν σουλτάνιον ἴσον πρὸς τὸ βενετικὸν χρυσοῦν νόμισμα.

³⁾ γαζέτες. ἑνετ. Gazeta. Νόμισμα χαλκοῦν ἑνετικὸν ἐνὸς περιῖπου ἐβδόμου τοῦ γροσίου. Ἐξ αὐτῆς ἐκλήθη καὶ ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17 αἰῶνος ἐμφανισθεῖσα ἐν Ἑνετίᾳ τὸ πρῶτον ἐφημερίς, ἐκ τοῦ νομίσματος ἀντὶ τοῦ ὁποίου ἐπώλειτο. Πρβ. Κ. ΚΑΙΡΟΦΥΛΑΝ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 341.

καὶ νόμον κοντράριον τῆς παρούσης καὶ ἀπὸ τὴν σήμερον εἰς ἀσφάλεια τοῦ αὐτοῦ χρέους του ὁ αὐτὸς σ(ινιὸ)ρ Θοδωρῆς δίνει τὸ αὐτὸ ἀμπέλι, ὡς ἄνωθεν, τοῦ αὐτοῦ σ(ινιὸ)ρ Ντζέν καὶ κράζεται πλερωμένος καὶ εὐχαριστημένος διὰ τὸ ἄνωθέν του κρέδιτο· καὶ οὕτως ἐγδύεται ὁ ἄνωθεν Θοδωρῆς ἀπὸ τὸ ἀττουάλ καὶ κορποράλ ποσσέσσο τοῦ ἄνωθεν ἀμπελιουῦ κοζανίτη, ἀξιναρίων δεκαπέντε, Νο 15, ὡς ἄνωθεν, καὶ δίδει το καὶ παραδίδει το τοῦ ἄνωθεν Τζουάννε, τοῦ κουνιάδου του, κληρονόμων καὶ διαδόχων του, νὰ κάνη ὡς θέλει καὶ βούλεται· καὶ τὴν ἅπασαν φοράν ὅπου ἤθελε λάβει καμμίαν πείραξι ὁ ἄνωθεν Ντζές καὶ κληρονόμοι διάδοχοί του, ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς (σινιὸ)ρ Θοδωρῆς μὲ τὰ ἑτερά του καλὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα, παρόντα καὶ μέλλοντα καὶ σωματικῶς νὰ τόνε μαντενίρη εἰς τὸ παντοτινὸ ποσσέσσο καὶ σολλεβάρη ἀπὸ κάθε ἐναντιότητα, ἔξοδα, δάννα, ἐντερέσσα καὶ μεγαιοραμένα καὶ μάλιστα διὰ τὰ ἄνωθεν ρ(ιάλι)α 150, ὅπου ἐσφαλκάρησε. Καὶ οὕτως ἔμειναν εὐχαριστημένα τὰ μέρη καὶ βεβαιώνουν.

† ὁ σ(ινιὸ)ρ Θοδωρῆς εἰς μαρτυρίας

† Μιχαήλ ἱερ. ὁ Βαρζὸς¹⁾ μαρτυροῦ

† ἀναστάσης Πολίτης²⁾ μαρτυροῦ

† Θοδωρῆς νίκλος βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ἀγοραπωλησία τῆς 17 Ὀκτωβρίου 1706. Νοεμβρίου 4^{ου}. Δενόρες (Βιβλ. 6 σ. 6).

† 1706 Ὀκτωβρίου 17. Τὴν σήμερον ὁ σ(ινιὸ)ρ Ματιὸς Μπρόν³⁾ πρωτομάστορας τῆς τέχνης τῶν τζαγκαράδων καὶ ὁ πατὴρ Γιάννης ὑπόσχεται νὰ φέρη ἀπὸ τὴν Μάνη τόσον βελανίδι⁴⁾ ὅσον ἡμπορεῖ νὰ χωρέσῃ ἡ βάρκα του, νὰ εἶναι παστρικό, ὁμορφο χαμᾶδο καὶ στεγνόν, τὸ ὁποῖο ὅλο νὰ γροικᾶται διὰ τὸν ἄνωθι πρωτομάστοραν καὶ αὐτὸς νὰ ἔχη ὁμπλιγο νὰ τοῦ τὸ πληρώνη πρὸς τὴ χιλιάδα δουκάτα δώδεκα ἡγουν κορρέντε⁵⁾ τὴ χιλιάδα· ἔτζι συμφωνησμένοι καὶ τοῦτο ὡς τέρμινο, ἡγουν νὰ μὴν κάμη ἄλλο βιάτζο πάρεξ ὁ αὐτὸς καραβοκύρις νὰ διατηρήσῃ τὸ βιάτζο ἀντριτούρα διὰ τὸ αὐτὸ φόρτωμα βγάνοντας ἀπὸ Θεοῦ καὶ αὐθεντία⁶⁾ καὶ φέροντάς το ὑπόσχεται ὁ ἄνωθεν Ματιὸς νὰ τοῦ κορρισποντέρη

¹⁾ Βαρζός. Βλ. ἄνωτ. Μπαρτζός (ἔγγραφα 1686, 1690).

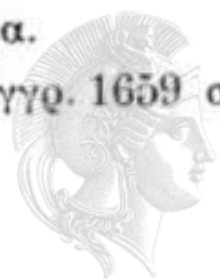
²⁾ Ἀναστάσης Πολίτης. Οἰκογ. ἐν Ζακύνθῳ ἀπὸ τοῦ 1675. Τὸ ἐπών. Πολίτης καὶ ἐν Μάνη καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.

³⁾ Ματιὸς Μπρόν. Οἰκογ. Μπρόν ἐκ Ρόττερδαμ ἐν Ζακ. τῷ 1687. Τὸ ὄν. Ματιὸς ὡς ὑποκορ. τύπος τοῦ Στάματιος, Σταματιός, Ματιός ἢ Μαθιός. Βλ. Α. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑ, ἐνθ' ἄν. σ. 169.

⁴⁾ Διὰ τὸ ἐμπόριον βελανιδίου ἐκ Μάνης βλ. ἄν. σ. 6.

⁵⁾ δουκάτα κορρέντε=δ. κυκλοφοροῦντα. Ὑπῆρχον δύο εἶδη, τὸ κυρίως δουκάτον, ἴσον πρὸς 8 λίρας καὶ τὸ ducato corrente ἀντιστοιχοῦν πρὸς 6 λίρας καὶ 4 σολδία.

⁶⁾ Βγάνοντας ἀπὸ Θεοῦ καὶ αὐθεντία=ἐκτὸς ἀνωτέρας βίας. Βλ. ἄνωτ. ἔγγρ. 1659 σημ. 7.

ὅλες τὲς γαζέτες ὅπου θέλει ἱμπορτάρει τὸ φόρτωμα πρὸς δώδεκα δουκάτα τῇ χιλιάδα ὥς ἄνωθεν, χωρὶς ἄλλες ἐξοδίες· εἰσὲ ντατζία ὑπόσχεται τὰ καλὰ του καὶ τὰ ἐξῆς καὶ ρετζιπροκαμέντε ὁ ἄνωθεν πατρὸν Γιάννης διὰ τὸ ἀδεμπιμέντο ὥς ἄνωθεν εἰς μαρτυρίας.

† θοδωρῆς μουζάκης¹⁾ μαρτυρῶ

† ἀναστάσις ρουσίας μαρτυρῶ.

55.

Ἐξόφλησις τῆς 26 Φεβρουαρίου 1707. Νοτάριος Ἰω. Δενόρες (Βιβλ. 6. σ. 66).

† 1707 adi 26 Febbrajo S. V. Zante il giorno d'oggi confessa s(igno)r Pietro Niclo, marito della signora Antonia Bozza²⁾, d'haver ricevuto da signor Georgio Piropulo³⁾ sive di piccoli cinque cento e novanta nove o 533 del signor Anastasio Piropulo figlio di detto s(igno)r Georgio per altrettante tenute dal signor Anastasio Tagliapiera⁴⁾ in Venetia e come la lettera di Cambio presentata il giorno d'hoggi negli atti miei di primo Febbrajo 1706 le dette lire furono scosse dal detto s(igno)r Tagliapiera dal 1 Maggio per li hospitali in pagamento della gracia totala della consorta di s(igno)r Niclo nominata sig(nor)a Antonia Bozza per maritarsi havendo inoltre scosso per intero di detta gratia oltre le suddette lire N° 500, lire venti una che furono applicate in spese per l'esatione di detta gratia, onde esso Niclo gli le bonifica a detto s(igno)r Tagliapiera e si chiama pagato e soddisfatto intieramente per essa grazia e di detta lettera di Cambio tanto per il pagamento stesso ecc.

† Zorzi Logotetti testifico

¹⁾ θοδωρῆς μουζάκης. Οἶκογ. Μουζάκη ἀναφέρεται τῷ 1511. Μουζάκης Γεώργιος στρατιώτης ἐκ Ναυπάκτου ἀφίκετο μετ' ἄλλων στρατιωτῶν εἰς Ζάκυνθον τῷ 1498 ταχθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Βενετίας. Βλ. Κ. ΣΑΘΑ, Monumenta V, 17. Τούτῳ παρεχωρήθη ἐξοχικὴ τις τοποθεσία ὅπου μετὰ ταῦτα ἐκτίσθη τὸ χωρ. Μουζάκι. Πλείονα βλ. Α. Χ. ΖΩΗ, Λεξικὸν ἐν λ.

²⁾ Antonia Bozza Ἡ οἶκογ. προερχομένη ἐκ Κρήτης μαρτυρεῖται ἐν Ζακ. τῷ 1674. Ἐν ἔτει 1685 «ὁ Μάριος ὁ εὐγενὴς υἱὸς τοῦ ἐντημοτάτου αὐθέντη Μποτίζα καὶ τῆς εὐγενεστατῆς Κυρίας Πετῆρας Προτονοταροπούλας ἀπὸ τὸ Κάστρο τῆς Κρήτης ελαβε διὰ γυνέκα τὴν κυρίαν Αντώνια θυγατέρα του ποτε διδασκάλου Ζωγράφου Κωνσταντίνου Τζανε λεγομένου μπουναλῆ ἀπὸ τὸ ῥέθεμνος...» Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, Θωμᾶς Φλαγγίνης σ. 240.

³⁾ Georgio Piropulo. Ἡ οἶκογ. μαρτυρεῖται ἐν Ζακ., τῷ 1681, ἐκ Μεθώνης δὲ τῷ 1789.

⁴⁾ Anastasio Tagliapiera. Ἡ οἶκογ. ἀπαντᾷ τῷ 1506. Τ. Διονύσιος ἐγεννήθη τῷ 1777 καὶ ἐδιδάχθη Ἑλληνικά ἀπὸ τὸν Μαρτελάον. Μετέβη εἰς τὴν Γαλλίαν ἐσπούδασε ζωγραφικὴν καὶ ἱατρικὴν εἰτα ἐπανῆλθεν εἰς Ζάκυνθον τῷ 1814 καὶ μετὰ ταῦτα ἐγένετο ἱατρὸς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐπανελθὼν εἰς Ζάκυνθον ἀπέθανε τῷ 1842. Ὁ Βιλαράς ἔγραψε τὰς «Τηγανίτας» τοῦ Ταγιαπιέρα, ὁ δὲ Σολωμὸς τὸν σατιροῖ εἰς «Ἱατροσυμβούλιον» ὥς ὁμιλοῦντα γαλλιστὶ «ὁ γιὰ τρὸς ὁ Ταγιαπιέρας | μὰ τὸ ναῖς, ὅπου ἔναι τέρας». Ἐκαλεῖτο δὲ κοινῶς «στραβὸς» ὥς πάσχων τὸν ἕνα ὀφθαλμόν.

† Demetrio Pirri ¹⁾ testifico.

[Μετάφρασις ὑπὸ Λ. Χ. Ζώη]

† 1707 τῇ 26 Φεβρουαρίου ἔτος παλαιὸν Ζάκυνθος . . σήμερον ὁμολογεῖ ὁ κ. Πέτρος Νίκλος, σύζυγος τῆς κυρ Ἀντωνίας Μπότζα, ὅτι ἔλαβε παρὰ τοῦ κ. Γεωργίου Πυροπούλλου λίρας ἀπὸ τὰς μικρὰς (;) 599 καὶ 533 παρὰ τοῦ κ. Ἀναστασίου Πυροπούλλου, υἱοῦ τοῦ εἰρημένου κ. Γεωργίου, διὰ τὸ αὐτὸ ποσὸν ληφθὲν παρὰ τοῦ κ. Ἀναστασίου Ταγιαπιέρα ἐν Βενετία καὶ ὥς ἡ συναλλαγματική, παρουσιασθεῖσα (καταχωρισθεῖσα) σήμερον εἰς τὰ πρακτικά μου τῆς 1 Φεβρ. 1706. Αἱ ἐν λόγῳ λίραι εἰσεπράχθησαν παρὰ τοῦ εἰρημένου κ. Ταγιαπιέρα ἀπὸ τῆς 1 Μαΐου διὰ τὰ νοσοκομεῖα εἰς πληρωμὴν δωρεᾶς, ἀνηκούσης εἰς τὴν σύζυγον τοῦ κ. Νίκλου, ὀνόματι κυρ. Ἀντωνίαν Μπότζα, διὰ νὰ ὑπανδρευθῇ, εἰσπραχθεῖσων πρὸς τούτοις δι' ὁλοκλήρωσιν τῆς αὐτῆς δωρεᾶς, πλὴν τῶν εἰρημένων 599 λιρῶν καὶ λιρῶν 21, κατατεθεισῶν διὰ τὰ ἔξοδα τῆς εἰσπράξεως τῆς ἐν λόγῳ δωρεᾶς. Ὅθεν ὁ αὐτὸς Νίκλος τὰς ἐξοφλεῖ πρὸς τὸν εἰρημένον κ. Ταγιαπιέραν καὶ κράζεται πληρωμένος καὶ εὐχαριστημένος καθ' ὁλοκληρίαν διὰ τὴν αὐτὴν δωρεάν καὶ τὴν εἰρημένην συναλλαγματικήν, ὥς πρὸς τὴν πληρωσὴν αὐτῆς.

Ἐγὼ ὁ γεώργιος Λογοθέτης μαρτυρῶ.

Δημήτριος Πυροῦς μαρτυρῶ.

56.

Ἀγροληψία τῆς 16 Ἰουλίου 1707. Νεάπολις. 16. Δεγόρες (Βιβλ. 6. σ. 105).

† 1707 Ἰουλίου 16. Τὴν σήμερον ὁ σ(ινιὸ)ρ Προκόπις Νίκλος δίδει τοῦ παρόντος κ(υρίου) Δήμου Ρουμελιώτη τοῦ Θεοφίλου, κάτοικος εἰς τὴν κοντράδα τῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης τοῦ παπᾶ Γριπάρι, εἰς ἀποκοπὴ ἓνα κομμάτι χωράφι [τὸ ὁποῖον] ἔτυχε νὰ ἔχη στοῦ Μανοῦ, τόπος βάκουος, βατζελίων τριῶν διὰ χρόνους δύο, πρώτους ἐρχομένους καὶ διὰ ἀποκοπὴ ἔμειναν ντακόρδο νὰ δίνη ὁ ἄνωθε Ρουμελιώτης πρὸς τὸν ἄνωθεν σ(ινιὸ)ρ Προκόπιν στᾶρι παστρικὸ τὸν χρόνον βατζέλια τρία κάθε τὸν μῆνα τὸν ἄλωνάριν καὶ ἰν κάζο καὶ δὲν δώση ποντουαλμέντε τὴν ἀποκοπὴ, νὰ τὸ πλερώνη στὰ καλύτερα πρέτζια, ὅπου θέλει τρέχει τότες. Ὑπόσχεται τὰ καλὰ του καὶ σωματικῶς διὰ τὴν κορρινσπονσιὸν τῆς ἀποκοπῆς καὶ ρετζιπροκαμέντε διὰ τὸ μαντενιμέντο τῆς παρούσης εἰς μαρτυρίας

† Μαρίνος ἱερ. ὁ λαμπυρόπουλος μαρτυρῶ.

¹⁾ *Demetrio Pirri*. Ἡ οἰκογένεια μαρτυρεῖται ἐν Ζακύνθῳ ἐξ Ἀθηνῶν, Θηβῶν καὶ Μάνης 1653. Ἐκ ταύτης ἔχομεν συμβολαιογράφους τοὺς *Γεώργιον* 1692 - 1737, *Στέφανον* 1739 - 1744, *Γεώργιον* 1751 - 1791. *II. Δημήτριος* ὑπῆρξεν ἐκ τῶν λογίων Ζακυνθίων ἀκμάσας περὶ τὸ 1750, συγγράψας κανόνας, τροπάρια, ἀπολυτίκια ἁγίων καὶ ἐγκώμια ψαλλόμενα κατὰ τὴν μνήμην τοῦ Ἀγίου Διονυσίου τοῦ Νέου, Ἀρχιεπισκόπου Αἰγίνης. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἀν. σ. 371. Λόγιος ὑπῆρξεν ἐπίσης καὶ ὁ *II. Ἐμμανουήλ* ἀποθανὼν τῷ 1764.

† Τζουάνες μαρούδας¹⁾ μαρτυρῶ.

[Ἐκ τοῦ περιθωρίου]

1709 Ἰουλίου 19 ὁ ἄντικρυς Προκόπης ἔλαβε τὴν ἄντικρυ ἀποκοπὴν καὶ κράζεται πληρωμένος ὥς ἄντικρυ διαλαμβάνει, μνέσκοντας πλέον ἀννουλάδα νὰ ἡμπορῇ νὰ δεσπονέρῃ, ὥς θέλει καὶ βεβαιώνει.

† Προκόπης ὁ νῆκλος.

57.

Δάνειον τῆς 3 Ὀκτωβρίου 1707. Νοτάριος Α. Μαυροκέφαλος (Βιβλ. 3. σ. 179).

† 1707 Ὀκτωβρίου 3. Τὴν σήμερον ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν μου καὶ μαρτύρων ὁ μ(ισσέ)ρ Γεωργάκις Νίκλος, φούρναρις, ὁ ὁποῖος ὁμολογεῖ, πῶς ἔλαβε ἀπὸ τὸν παρόντα σ(ινιὸρ) Κωσταντῇ Μπαρμπία²⁾ ριάλια δεκαοκτώ, Ν° 18, δανεικά, χωρὶς σημάδι, τὰ ὁποῖα ὑπόσχεται μὲ τὰ καλά του νὰν τὰ ἐπιστρέψῃ εἰς κάθε καλὴ ἀναζήτησι τοῦ αὐτοῦ σ(ινιὸρ) Μπαρμπία μὲ τὸ διάφορόν τους, κατὰ τὴν τερμινατζίον Κορνάρα. Ἐτζί ὁμπλιγάρεται μὲ τὰ καλά του καὶ σωματικῶς εἰς μαρτυρίας

† Φίλιπος Τζιμπλέτης³⁾ Ἄρ. μαρτυροῦ τὰ ἄνωθεν.

† Stefano Balsamo⁴⁾ fui presente.

¹⁾ Τζουάνες μαρούδας. Οἰκογ. μαρτυρομένη ἐν Ζακύνθῳ ἐν χωρίῳ Κοιλιωμένῳ τῷ 1550. Μ. Πορφύριος γεννηθεὶς αὐτόθι τῷ 1831 ἐπηρξεν ἀρχιεπισκοπὸς τοῦ Σινά.

²⁾ Κωσταντῇ Μπαρμπία. Οἰκογ. ἐν Ζακ. ἀπὸ τοῦ 1533 καὶ τοπων. εἰς Καταστάρι.

³⁾ Φίλιπος Τζιμπλέτης. Οἰκογ. ἐκ τῶν ἐγγεγραμμένων ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ τῷ 1583. Ἐτερος Φίλιπος διετέλεσεν ἐπίτροπος καὶ ἐπιμεσιότης κατὰ τὸ 1636 τοῦ ἐν Βενετίᾳ ναοῦ καὶ πρόεδρος τῆς κοινότητος, βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄν. 35. Ἰούλιος Τ. τῷ 1669 εἶναι ὑποψήφιος διὰ τὴν ἐλληνικὴν σχολὴν τῆς Βενετίας, βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄν. σ. 179. Ὁ Θωμᾶς Φλαγγίνης εἰς τὴν διαθήκην του μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναγράφει: «ἔχω μεγάλας πιστώσεις μὲ τὸν οἶκον Γονέμη ἀπὸ δάνεια κοινοποιημένα τὰ ὁποῖα τοῖς ἐδόθησαν εἰς καιρὸν ποὺ εἶχον ἀνάγκη ἰδίᾳ ἵνα ὑπανδρεύσουν τὴν κ. Ἑλένην Τζιμπλέτη, βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄν. σ. 35. Ἐκ τῆς οἰκογ. Τζ. ἔχομεν συμβολαιογράφους τὸν Εὐθύμιον (1570 - 1612), Βενέδικτον (1609 - 1623) καὶ Ἰούλιον (1674 - 1692). Πλείονα περὶ τοῦ Εὐθυμίου, γενομένου μοναχοῦ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ζακύνθου τῷ 1620, διαλαμβάνει ὁ Ν. ΚΑΤΡΑΜΗΣ, ἐνθ' ἄν. σ. 308 - 310.

⁴⁾ Stefano Balsamo. Β. Μία τῶν ἀρχαιοτέρων οἰκογενειῶν τῆς Ζακύνθου ἐγγεγραμμένη ἐν τῇ χρυσοβίβλῳ. Ἐκ ταύτης ὁ Ἀντώνιος, διακριθεὶς εἰς τοὺς Βενετικὸς πολέμους, ἔλαβε τιμᾶριον ἐν Ζακύνθῳ τῷ 1530. Β. Γεώργιος, λόγιος, ἦτο εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 298-300. Β. Δημήτριος, λόγιος ἱερεὺς, ἐξάδελφος τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως, ἐστεφάνωσε τῷ 1736 Σβρίου 20, ἐν Ζακύνθῳ τὴν Ἀναστασίαν, θυγατέρα τοῦ Μαρίνου Βαλσάμου, μὲ τὸν Ἀντώνιον Βάλσαμον τῆς Κοινότητος Βαλσαμάτα (Κεφαλληνίας), τῷ δὲ 1751 προσελήφθη ὥς ἐφημέριος τοῦ ἐν Βενετίᾳ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Γραικῶν. Βλ. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄν. σ. 379. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄν. σ. 150. Β. Κωνσταντῖνος ἦτο πρωτοπαπᾶς Ζακύνθου τῷ 1668 - 1673. Ν. ΚΑΤΡΑΜΗ, ἐνθ' ἄν. σ. 81. Ὡς ὑπότροφοι δὲ τοῦ Φλαγγινείου Φροντιστηρίου μαρτυροῦνται οἱ Πέτρος τοῦ ποτὲ Βαλσαμάκη ἐκ Κεφαλληνίας 1742 καὶ Ἀνδρέας Βάλσαμος (1743). Ἐμπορος δὲ ἐν Τεργέστη ὁ Ἀνδροῦτσος Β. (1747). Βλ. Κ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, ἐνθ' ἄν. σ. 126, 127.

ΝΟΜΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ*

Ὡς γνωστόν, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι (ἐν Μολδαβία διεκρίθη ὁ Ἀνανίας Κουζάνος) οὐδεὶς ἐπιστήμων νομικὸς ἐμφανίζεται, οὔτε ἐπομένως ὑφίσταται καὶ θεωρητικὴ ἐπὶ τοῦ δικαίου κίνησις. Τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸν Ἀγῶνα διὰ τῶν κατελθόντων εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Ἑλλάδα ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῶν Ἰονίων Νήσων Ἑλλήνων νομικῶν, ὡς τοῦ Νέγρη, τοῦ Κλονάρη, τοῦ Θεοτόκη καὶ ἄλλων, ἔτι δὲ καὶ τινων ξένων, καθὼς τοῦ Ἀ. Πάλμα, ἀρχίζει τὸ πρῶτον νομικὴ ἐπιστημονικὴ δραστηριότης, ἡ ὁποία καθίσταται περισσότερο ἐκδηλὸς, ἐπὶ τῆς Καποδιστριακῆς ἐποχῆς. Ἐκ τῶν ἀντιπροσωπευτικῶν ἐγγράφων τῆς θεωρητικῆς ταύτης προσπαθείας, πλὴν τῶν δημοσιευθέντων ἤδη εὐαρίθμων τοιούτων¹⁾ ἐκρίθη σκόπιμος ἡ δημοσίευσις καὶ ἄλλων, τῶν σπουδαιότερων, ἐξ ὧν θέλει καταδειχθῇ τὸ ἀξιόλογον τῆς δογματικῆς περὶ δικαίου κινήσεως τῆς ἐποχῆς ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν πρωτοστατοῦν ὁ Ἰωάννης Γενατᾶς, ὁ Πάλμας καὶ ἐν μέρει ὁ Βιάρος Καποδιστριάτης.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ὡς πρῶτον δείγμα δημοσιεύεται ἀξιόλογος γνωμοδότησις, ἔτους 1831, τοῦ Ἰωάννου Γενατᾶ ὡς Γραμματέως ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης πρὸς τὸν Κυβερνήτην περὶ τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ἀσκεῖ ἡ αὐξομοίωσις τῆς ἀξίας τοῦ νομίμου νομίσματος ἐπὶ τὰς ἐκκρεμεῖς συμβάσεις.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν γνωμοδότησιν ταύτην ἔδωσαν διακοινώσεις τῶν Ἀντιπρέσβων τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, δι' ὧν ἀπῆλθον οὗτοι τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ὑπ' ἀρ. 188 τῆς 5 Ὀκτωβρίου 1830²⁾ Ψηφίσματος τοῦ Κυβερνήτου περὶ τρόπου ἐξοφλήσεως τῶν πρὸ τῆς διατιμήσεως τοῦ 1828 δανείων τῶν γενομένων εἰς τουρκικὰ νομίσματα, δι' οὗ ψηφίσματος εἶχεν ὁρισθῇ ὅτι οἱ ὀφειλέται ὑποχρεοῦνται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς δανεισθείσης ἀριθμητικῆς

* Ἐκδίδονται ὑποδείξει τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀρχείου.

¹⁾ Βλέπε γνωμοδοτήσεις τοῦ Γραμματέως τοῦ Δικαίου Ι. Γενατᾶ εἰς Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Τινὰ περὶ τῶν νομικῶν ἐθίμων ἀπὸ τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι καὶ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 23 Φεβρουαρίου 1835 (περιοδ. Ἀθηνᾶ, τόμ. ΝΓ' (1949), 250 – 252), εἰς τοῦ ΑΥΤΟΥ, Αἱ βολαὶ τῆς νήσου Κέας (Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, τ. ΙΘ' (1949), 70 – 73) καὶ εἰς Τ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Περὶ ὄρκου (Ἀρχεῖον Ἐκκλησιαστικοῦ καὶ Κανονικοῦ δικαίου, τ. Ζ', τευχ. 2 (1952) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 17 ἐπ.

²⁾ Βλέπε τοῦτο εἰς Γενικὴν Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος, Ἔτος Ε', Ἀρ. 82 τῆς 18 Ὀκτωβρίου 1830.

ποσότητος (μὴ λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀξιομειώσεως τῶν νομισμάτων τούτων) ¹⁾.

Ἡ γνωμοδότησις αὕτη ἔχει οὕτως:

Ἐξοχώτατε!

Ἐπειδὴ ἡ Ὑ. Ε. μὲ διέταξε νὰ ὑποβάλλω τὴν γνώμην μου ἐπὶ τῶν ἐνδιαλαμβανομένων εἰς τὰ τρία ἔγγραφα τῶν Ἀντιπρέσβων Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσσίας, δι' ὧν ἀπαιτοῦσι τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ ὑπ' ἀρ. 188 ψηφίσματος περὶ τῆς ἀξιομειώσεως τῶν Τουρκικῶν Νομισμάτων πρὸς ὠφέλειαν τῶν δανειστῶν ὑπηκόων τῶν εἰρημένων Δυνάμεων.

Σπεύδω νὰ καθυποβάλω παρατηρήσεις τινὰς ἐπὶ τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν.

Στηρίζουσι τὸ ἀντικείμενόν των ἐπὶ τοῦ ὅτι τὸ ψήφισμα καταπολεμεῖται,

1ον ἀπὸ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον

2ον ἀπὸ τὴν Νομοθεσίαν τῶν Βασιλικῶν

3ον ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν Νομοθεσίαν

4ον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν ὁποιασδήποτε νομοῦ βάσεως

προσθέτουν

5ον ὅτι ὁ νόμος αὐτὸς θεωρούμενος ὡς νέος Νόμος, δὲν δύναται νὰ ἔχη

ἀπισθινεργὸν δύναμιν καὶ

6ον ὅτι ἀντιβαίνει εἰς τὴν ἀμοιβαιότητα καθ' ἣν εἰς ἕκαστον τῶν εἰρημένων τριῶν ἐθνῶν οἱ Ἕλληνες ἤθελαν χάσθαι τὸ κέρδος τοῦ ἐναντίου συστήματος, ἐνῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ ὑπήκοοι αὐτῶν ἤθελαν στερηθῇ τὰ παρόμοια.

Συμπέρασμα.

ἀπαιτοῦσι τὴν μεταρρύθμισιν.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ 1ου ἐπιχειρήματος.

Τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον συμφωνεῖ μὲ τὸ ψήφισμα.

Εἶναι τῆς ἀνάγκης νὰ προεκθέσω γνώσεις τινὰς, ἵνα δι' αὐτῶν εὐκολυνθῇ ἡ ἔννοια τῶν Νόμων.

Εἰς τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν τοῦ Κράτους ἀνήκει νὰ προσδιορίσῃ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν καλλονὴν τοῦ νομίσματος, ὡς σημεῖον τῆς τιμῆς τῶν πραγμάτων.

Δύο ἀξίαι ὑπάρχουν εἰς τὰ νομίσματα.

Ἀξία ἐσωτερική, οἷον ἡ τῆς ὕλης.

Ἀξία ἐξωτερική, οἷον ἡ παρὰ ὀρητοῦ νόμου προσδιορισθεῖσα τιμὴ εἰς τὸ εἶδος τοῦ νομίσματος ²⁾.

¹⁾ Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου καὶ περὶ τῆς γνωμοδοτήσεως ἴδε Κ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΝ, *Πρακτικὰ Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 1948, 482.

²⁾ Il y a deux valeurs dans les monnaies, la valeur intrinsèque, ou celle de la

Ὁφείλει ὁ Ἡγεμών, διὰ τὸ καλὸν τοῦ ἐμπορίου του, νὰ δώσῃ εἰς τὰ νομίματα του, χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ, τὴν ὀφειλομένην ποιότητα καὶ ζύγιον ὅπου ἀπαιτεῖ ὁ κοινὸς τῶν ἀνθρώπων· ἀλλ' ἐὰν ἄλλως πράττῃ ζητῶν νὰ ὠφεληθῇ, οἱ ξένοι, εἰς τὰ συναλλάγματά των, ἐμποροῦν νὰ μὴ δεχθῶσι τὰ νομίματα του, καὶ νὰ ζητήσωσι ξένα· οἱ δὲ ὑπήκοοι χρεωστοῦν νὰ τὰ δέχωνται, καὶ οἱ ξένοι παραιοίως ὅταν μὲ τὰ αὐτὰ νομίματα ἐμπορεύωνται εἰς τὸ αὐτὸ Κράτος.

Ἄλλο εἶναι τὸ ἀντικείμενον περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐξαργυρώσεως χρέους τινὸς εἰς προσδιορισμένον εἶδος νομίσματος, καὶ αὐτὸ καταργεῖται πρὶν τῆς συμφωνηθείσης καταβολῆς, ἢ παρελθούσης αὐτῆς.

Ἄλλο εἶναι τὸ ἀντικείμενον, ἐὰν προσδιορισθέντος τοῦ εἶδους δύναται ὁ ὀφειλέτης νὰ καταβάλῃ ἄλλο εἶδος νομισμάτων εἰς τὰς διορισθείσας τιμὰς παρὰ τοῦ ἡγεμόνος.

Ἄλλο εἶναι ἐὰν τὸ εἶδος ὑπάρχῃ, πλὴν ἔλαβεν ἐν τῷ μεταξὺ καιρῷ μεταβολὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἢ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τιμὴν κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς φιλονεικίας καὶ Περιπλέον.

Ζητοῦν οἱ δανεισταὶ νὰ γενῇ ὁ ὑπολογισμὸς τῆς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς προ-
βλεπόμενης κατὰ τὴν μετὰ τὴν τορινήν, ποῖος θέλει μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ Δυστύλου,
ποῖος μὲ τὴν ἀξίαν τῆς Ἀγγλικῆς λίρας, καὶ ποῖος μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ Λουϊγκίου·
ἐν ἐνὶ λόγῳ, νὰ γενῇ μὲ τὴν συμπαράβολήν ἐνῶν νομισμάτων.

Δύο ἄρα εἶναι αἱ φιλονεικίαι· ἀρκεῖ νὰ κινήσωμεν τὴν πρώτην.

Τί λέγει τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον;

Ἄς τὸ ἐξετάσωμεν.

Εἰς τὸ περὶ δανείου συνάλλαγμα, ὅταν πρόκειται περὶ ἀναλωσίμων πραγμάτων, διακρίνονται :

1ον Τὰ πράγματα τὰ ὅποια φυσικῶς ἀναλίσκονται, ὥς ὁ οἶνος, τὸ ἔλαιον, οἱ δημητριακοὶ καρποὶ κ. λ.

2ον Τὰ πράγματα τὰ ὅποια πολιτικῶς ἀναλίσκονται, ὥς τὰ νομίματα, τὰ ὅποια ὁ κατέχων ἀναλίσκει εἰς τ' ἀνταλλάγματά του. Ὁ Γενικὸς κανὼν τοῦ Νόμου 3 ff. De Rebus Creditis.

«Cum quid mutuum dederimus, et si non cavimus, ut aequè bonum nobis reddere-
tur; non licet debitori deteriore rem, quae ex eodem genere sit, reddere, veluti vi-
num novum pro vetere: Nam in contrahendo quod agitur, pro cauto habendum est, id au-
tem agi intellegitur, ut ejusdem generis, et eadem bonitate solvatur, qua datum sit».

matière; la valeur extrinsèque ou cette qui est attachée par la Loi à chaque espèce de monnaie (Traité des Contrats par Duranton).

ἐφαρμόζεται εἰς τὰ εἶδη τῆς Α' Κλάσεως, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ πρὸς ὠφέλειαν τοῦ ὀφειλέτου ὑπάρχει νόμος οὕτως διατάττων 22 ff. De Rebus Creditis.

«Vinum, quod mutuum datum erat, per judicem petatum est: Quaesitum est, cu-
 » jus temporis aestimatio fieret utrum cum datum esset, an cum litem contestatus fuis-
 » set, an cum res judicaretur. Sabinus respondit, si dictum esset, quo tempore redderet-
 » tur, quanti tunc fuisset: si dictum non esset, quanti tunc fuisset, cum petatum esset.
 » Interrogavi, cujus loci precium sequi oporteat, respondit, si convenisset, ut certo loco-
 » redderetur, quanti eo loco esset, si dictum non esset, quanti ubi esset petatum».

Ἄλλὰ διὰ τὰ νομίσματα ὑπάρχει ἰδιαίτερος κανὼν, διατάττων ὅτι θεωρεῖ-
 ται ὁ ἀριθμὸς καὶ οὐχὶ ἡ ἐσωτερικὴ τιμή. Ἴδου ὁ κανὼν εἰς τὸν Νόμον 1 L. De
 contrahenda emptione.

«Origo emendi vendendique a permutationibus coepit. Olim enim non ita erat
 » nummus: neque aliud merx, aliud pretium vocabatur: sed unusquisque secundum ne-
 » cessitatem temporum, ac rerum utilibus inutilia permutabat, quando plerumque evenit,
 » ut quod alteri superest, alteri desit, sed quia non semper nec facile concurrebat, ut,
 » cum tu haberes quod ego desiderarem, invicem haberem quod tu accipere velles, electa
 » materia est, cujus publica ac perpetua aestimatio difficultatibus permutationum, aequa-
 » litate quantitatis subveniret: eaque materia forma publica percussa, usum dominium-
 » que non tam ex substantia praebeat, quam ex quantitate nec ultra merx utrumque, sed
 » alterum pretium vocatur».

Ἄρα, οὐχ ἡ ἐσωτερικὴ εἴτε ἐξωτερικὴ διαταχθεῖσα καὶ προϋπάρχουσα καλ-
 λονὴ θεωρεῖται εἰς τὰ νομίσματα, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς, ὅποιαδήποτε καὶ ᾗ εἶναι ἡ
 μεταβολή. Ἐπειδὴ ἡ ὕλη, forma publica percussa, δίδει τὴν ἀξίαν εἰς τὰ πρά-
 γματα κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν.

Δὲν εἶναι ὁ Εἰσηγητὴς Ἐϊνέκιος ὅστις φιλονικεῖ ἐρμηνεύων τὸν νόμον κατὰ
 τὴν ἀρέσκειάν του. Εἶναι πολλοὶ ἄλλοι Νομοδιδάσκαλοι. Πλὴν ὑπάρχουν μύριοι
 ἄλλοι ἀνταγωνισταὶ ἐμβριθεῖς.

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Βοέν, Tit. De Rebus Creditis § 22.

«Quibus praemissis, ajo, bonitatem internam et externam nummorum mutata,
 » ipsamque etiam mutationem valoris metalli seu materiae, quae mutationibus superio-
 » ribus occasionem praebere solet, cedere lucro et damno debitoris, praecipue mutuatarii,
 » ad reddendam pecuniam devincti; sit ut ille, aucto publico nummorum valore, liberari
 » possit, pauciores reddendo; quam mutuos acceperat; eo vero diminuto plures pro rata
 » restituere teneatur: et si forte ex metallo puriore constantes acceperit, reddere deinde
 » possit alios ex materia viliori, per quandam tolerantiam aut conniventiam aut abusum
 » factos, quamdiu nummis istis intrinsecae bonitatis intuitu vilioribus sua potestas auc-
 » toritate publica adempta non est, ipsisque vel in totum reprobati vel externo diminuti
 » valore. confer. christinaeum vol. 3 decis. 1. num. 1, Molinaeum de usuris quaest. 96.
 » num. 729. et seqq. Neostadium curiae holl. dec. 37. Grotium manud. ad jurispr. holl.
 » lib. 3 cap. 10. nu. 18.19 et cap. 14 num. 39.40.41. Wassenaar praet. judiciale. cap. 11:

» n. 102.103.104. Responsa jurisc. holland. part. 2. consil. 125 et 290.291.292. Quarum om-
 » nium assertionum fundamentum in praecognitis supra enarratis invenitur; puta, quia
 » pecunia, qua talis usum dominiumque non tam ex substantia, quam quantitate praeber,
 » quae quantitas ita auctoritate publica definitur ut illa solla, et nulla alia, in expen-
 » dendo, inque commercio inter homines, spectanda sit, d. l. 1. tit. de contrah. emt. Quod
 » et multis ordinum generalium circa monetam edictis firmatur».

Θέλομεν ὁσονούπω ἀκούσει πόσοι ἄλλοι ἐντόνως ὑπεστήριξαν τὴν ἀρχὴν τοῦ
 Ρωμαϊκοῦ Δικαίου, καὶ ἐπομένως ὅτι εἰς τὸ Ρωμαϊκὸν Δίκαιον ὑπάρχει ἡ ἀρχὴ
 αὕτῃ τοῦ ψηφίσματος.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ 2ου ἐπιχειρήματος.

Ἐσημείωσαν τὴν 52 Νεαράν τοῦ Λέοντος ὡς ἀντιβαίνουσαν εἰς τὴν ἀρχὴν
 τοῦ ψηφίσματος.

Ἄς τὴν ἀκούσωμεν.

«Si pecuniarum numerus sufficiens et copiosa illarum materia est, remque pub-
 » licam pecuniarum vis stabilit, recte profecto veteres defectum, velut morbum quendam
 » ac tamen, inde profugarunt, dum omne genus numismatis, et si ad veteres et priscos
 » principes referretur, similiter valere voluerunt. Verum egregium hoc institutum haud
 » scio qua de causa posteriores principes in eadem forma consistere non permiserint, ac
 » tanquam subditorum opulentiae inviderent, quae numismata superiorum principum ef-
 » figiem ferrent iis publico usu interdixerunt. sua vero sola in communi commercio esse
 » voluerint: Nae illi, quantum hinc in communibus negotiis novitatis, quantum item de-
 » trimenti, quod cum ad omnes, tam praecipue ad pauperiores potiusque auxilio et de-
 » fensione indigentes pertinent, existeret, intelligere noluerunt. Certe mercatorum vulgus,
 » quique alioqui manibus victum quaeritant, et demum universa rusticorum natio, dum,
 » antiqua ea qua hactenus usi sunt pecunia, alio modo res necessarias sibi parare non
 » possunt, in perquam angustas adiguntur angustias. Ea propter nos nove recentiorum
 » placito non aequiescentes, veterum autem providentiam sequentes, sancimus, ut se-
 » cundum benignum reique publicae commodissimum iudicium, numismatis omne genus
 » (quod quidem formam materiamque non adulteratam et plenum pondus habeat), sive
 » vetustioris cujuscumque principis sive recentioris sit, aequaliter et aestimetur, et in re-
 » publica tractetur. Poena vero eorum qui rebeli animo decretum hoc contemnent,
 » fuerit, ut flagris caedantur, et cute tenus tondeantur, insuperque libras auri tres de-
 » pendant¹⁾).

¹⁾ Μετάφρασις εἰς τὸ Γαλλικὸν παρὰ τοῦ Βερεγγέρου υἱοῦ 1810.

« Si les monnaies existantes sont de bonne matière, et en renferment assez, et si
 » une grande quantité d'argent monnoyé donne une forte consistance à l'état, les an-
 » ciens ont eu grandement raison d'enprevenir la disette comme une maladie dangereuse
 » qui anéantit toutes ses forces, en décidant que toute espèce de monnaie, même celle à
 » l'effigie des anciens princes serait également reçue dans le commerce mais je ne sais
 » par quel motif leurs successeurs n'ont pas voulu laisser subsister aussi ce sage regle-
 » ment, et, comme s'ils avaient porté envie à l'opulense de leurs sujets, ont démonétisé

Δυνάμει τοῦ αὐτοῦ Νόμου, ὁ Νομοθέτης συγχωρεῖ τὴν κυκλοφορίαν τῶν νομισμάτων τῶν προκατόχων ἡγεμόνων καὶ παύει τὴν κατάργησιν τῶν νομισμάτων αὐτῶν.

Διατάττει ὅτι εἶναι δεκτὰ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα φυλάττουν τὰς αἰρέσεις τοῦ τύπου, τῆς ποιότητος, τοῦ ζυγίου, καὶ τὴν εἰκόνα ¹⁾).

Αὐτὸς εἶναι ὁ νόμος ὅστις διατάττει ὅτι ὁ ὀφειλέτης χρεωστεῖ τὴν ἐξαργύρωσιν τῆς ὁμολογίας του μὲ νομίσματα κατὰ τὴν ἀξίαν των εἰς τὸν χρόνον τοῦ δανείου, καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν ἀξίαν των εἰς τὸν χρόνον τῆς καταβολῆς;

Ἀπορῶ πῶς ἐσημειώθη ὁ αὐτὸς Νόμος ὡς τείνων εἰς τὸ φιλονεικούμενον ἀντικείμενον.

Ἄς ἐξετάσωμεν περαιτέρω καὶ βασιμότερος τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ὑπόθεσιν κατὰ τὰ Βασιλικά.

Δὲν θέλω ἐπικαλεσθῇ τοὺς φιλολόγους, οἵτινες ἐκτραγωδοῦν τὴν εἰς τὰ σωζόμενα Βασιλικά ἔλλειψιν οὐ μόνον Κεφαλαίων, ἢ Τίτλων, ἀλλὰ καὶ Βιβλίων ὁλοκλήρων, ὅλα παρανάλωμα, ὡς λέγει ὁ Καλλιμάχης, «φεῦ! τοῦ πανδαμάτορος χρόνου μετὰ καὶ ἄλλων πολλῶν καλῶν καὶ ἐπαινῶν τῆς ἀρχαιότητος ὑπομνημάτων»· ἀλλ' ἐκ τῶν σωζομένων αὐτῶν θέλω ἐκθέσειν τὴν φιλονεικούμενην ἀρχήν.

Καὶ εἰς τὰ σωζόμενα Βασιλικά εὐρισκόμεν τὸν Ρωμαϊκὸν Πεντικὸν Κανόνα περὶ δανείου «ἐν τῷ δανείῳ σιωπηρῶς συμπεριτίθεται, τὸ δοδὲν ἀποδοθῆναι τοῦ αὐτοῦ γένους καὶ τῆς αὐτῆς καλλονῆς» Βασίλ. Βιβλ. 23. Τίτλ. . .

Δὲν ἐπαναλαμβάνομεν ὅσα περὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ ἐλαλήσαμεν.

Ὅταν πρόκειται περὶ καταβολῆς νομισμάτων, ὑπάρχει ὁ νόμος, ὁ ὁποῖος ἀπο-

» toutes les pièces à l'effigie des anciens princes, et n'ont voulu laisser que les leurs
 » dans la circulation sans doute ils n'ont pas voulu considérer quel dérangement cela cau-
 » serait dans les relations privées. et quelles pertes il en resulterait surtout pour la classe
 » la plus indigente de la société, qui est celle qui a le plus besoin de secours. il est cer-
 » tain que si les petits marchands, tous ceux qui ne vivent que du travail de leurs
 » mains, et enfin la classe nombreuse des paysans, ne peuvent plus acheter ce pui leur
 » est nécessaire avec l'ancienne monnaie dont ils se sont servis jusqu'alors, ils doivent
 » se trouver réduits à la plus dure nécessité. - Aussi rejetant ce nouveau reglement, et
 » approuvant entierement celui des anciens, nous statuons, d'après leur décision aussi
 » bienfaisante qu'avantageuse à l'état, que toute espèce de monnaie, pourvu que la forme
 » ni la matière n'en ait point été altérée, et qu'elle ait le poids nécessaire, qu'elle porte
 » d'ailleurs l'effigie d'un ancien ou d'un nouveau prince sera également bonne et reçue
 » dans la circulation; et ceux qui ne se soumettraient point à cette loi seront battus de
 » verges, rasés, et condamnés en outre à payer trois livres d'or».

¹⁾ Ὁ Λέων ἐπραξεν, ὡς εἶχε πράξει ὁ προκατόχος του Ἰουστινιανὸς εἰς τὸ Βιβλίον II Τίτλος 10. De veteris numismatis potestate.

βλέπει, όταν εἰς τὴν καταβολὴν ὁ ὀφειλέτης προσφέρει ἄλλου εἶδους νομίσματα, παρὰ τὸ συμφωνημένον. Καὶ λέγει ὁ Νόμος :

«ὁ δανειστής οὐκ ἀναγκάζεται ἄλλον τύπον νομίσματα λαβεῖν, ἐὰν ἐκ τούτου βλάβηται». Βασιλ. Βιβλ. 26 Τίτλ. . .

Ἄρα, ἐν ὃ ὁ αὐτὸς τύπος ὑπέφερεν αὐξομείωσιν, εἴτε ἐσωτερικὴν, εἴτε ἐξωτερικὴν, ἂν καὶ βλάπτεται, ὀφείλει αὐτὰ λαβεῖν.

Καὶ ὅτι τὰ Βασιλικά συμφωνοῦσι μὲ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον, τὸ ἐξάγομεν ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν τῆς Μολδαβίας (μέρους τοῦ Ὄθωμανικοῦ Κράτους) εἰς τῆς ὁποίας τὸν Πολιτικὸν Κώδικα οὕτως ἐκφράζεται ὁ ἡγεμὼν Καλλιμάχης, ὅταν προκηρύττῃ τὸν Κώδικα.

«Καὶ δὴ ἐνεχειρίσαμεν τῷ ἔργῳ, καὶ εἰς πέρας ἡγάγομεν αὐτό, θεοῦ δέησον
» συναντιλαμβανομένου τοῦ πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰτίου, βάσιν ἔχοντες εἰς τοῦτο
» τὰ Βασιλικά, ἅπερ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος μετεκομίσθησαν
» ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ αἰοιδίμου, ὡς ἔφημεν, Ἀλεξάνδρου τοῦ πρώτου, τοῦ ἐπονομα-
» σθέντος ἀγαθοῦ».

Ἴδου ὁ Νόμος :

«ἄρθρον 1327 – Ἐὰν ὁ δανειστής συνεφώνησεν νὰ λάβῃ τὰ δανεισθέντα παρ’
» αὐτοῦ νομίσματα εἰς τὸ εἶδος τῶν νομισμάτων, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδάνεισεν αὐτά, πρέ-
» πει νὰ γένῃ ἡ καταβολὴ αὐτῶν εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος».

«ἄρθρον 1328 – Αἱ νόμιμα μεταβολαὶ τῆς ἐξωτερικῆς τῶν νομισμάτων τι-
» μῆς, λογαριάζοντας εἰς κέρδος ἢ ζημίαν τοῦ δανειστοῦ, δέχεται λοιπὸν αὐτὸς τὴν
» καταβολὴν τῶν κεφαλαίων εἰς τὸ δοθὲν παρ’ αὐτοῦ εἶδος τῶν νομισμάτων, ἐὰν
» δὲν συνεφώνησεν ἄλλως πως, εἴτε ἀνέβῃ, εἴτε κατέβῃ ἡ τιμὴ αὕτη ἐν τῷ με-
» ταξὺ καιρῷ. Ἐὰν ὅμως μετεβλήθῃ ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ νομίσματος τιμὴ, ὁ χρεώ-
» στης δὲν ὑποπίπτει εἰς ἐνοχλήν».

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ 3ου ἐπιχειρήματος.

Ἡ Γαλλία διετήρησε τὴν αὐτὴν ἀρχήν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἔκπαλαι, εἰς τὸν τελευταῖον Κώδικά της, ἄρθρον 1895.

«L'obligation qui résulte d'un prêt en argent, n'est toujours que de la somme nu-
» merique énoncée au contrat. S'il y a eu augmentation ou diminution d'espèces avant
» l'époque du paiement, le débiteur doit rendre la somme numérique prêtée, et ne doit
» rendre que cette somme dans les espèces, ayant cours au moment du paiement».

Λέγουν οἱ τρεῖς Ἀντιπρόσβει οἱ ὅτι τὸ ἄρθρον αὐτὸ ὑπάγεται εἰς τὴν ἐπι-
πρόσθεσιν (aggio) τὴν ὁποίαν ὀνομάζουν ἀξίαν ἐξωτερικὴν ¹⁾.

¹⁾ Ἡ ἀξία ἡ ἐξωτερικὴ εἶναι ἡ ἐπιπρόσθεσις (aggiotage); Ἄν τὸ ἄρθρον αὐτὸ ἀπο-

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν αὐτὸν Νομοθέτην.

Καθεὶς ἠξεύρει, ὅτι ὁ γνωστὸς Κώδης τῆς Γαλλίας περιέχει τοὺς εἰς διαφόρους χρόνους ἐκδιδομένους νόμους.

Ὁ περὶ Δανείου Νόμος εἶναι τοῦ 12 - ἔτους τῆς Γαλλικῆς Πολιτείας. Discours prononcé au Corps Legislatif par le citoyen Albisson Orateur du Tribunal, sur la loi relative au Prêt - Séance du 18 Ventose an 12.

Citoyens Legislateurs !

Le Tribunal a voté l'adoption du projet de loi relatif au Prêt, que vous lui avez transmis le 11 - de ce mois ; nous venons, en son nom, vous exposer ses motifs

. . (Ommissis)

L'article 29 - oblige l'emprunteur à rendre les choses prêtées, en même quantité et qualité et au terme convenu; et l'article 30 : porte que «S'il est dans l'impossibilité d'y satisfaire, il doit en payer la valeur, en égard au tems et au lieu où la chose doit être rendue d'après la convention».- et enfin que «Si ce tems et ce lieu n'ont pas été réglés, le paiement se fait au prix du tems et du lieu où l'emprunt a été fait».

Ici vient se placer, comme expection à l'article 29, qui veut que les choses prêtées soient rendues en même quantité et qualité, et à l'article 19, qui soumet l'emprunteur à l'obligation de rendre autant en même espèce et qualité, la disposition de l'article 22, qui porte que «l'obligation qui résulte d'un prêt en argent, n'est toujours que de la somme numérique énoncée au contrat, et que, s'il y a eu augmentation ou diminution d'espèces avant l'époque du paiement, le débiteur doit rendre la somme numérique prêtée, et ne doit rendre que cette somme dans les espèces ayant cours au moment du paiement».

Les cas supposé par cet article avait donné lieu à quelques distinctions plus subtiles, que solides, quoique revêtues d'une apparence d'Équité¹⁾; mais sa disposition est conforme à la jurisprudence reçue, et au Droit Romain sur le quel elle était fondée²⁾.

Ἄς ἀκούσωμεν τὰς Γαλλικὰς Πανδέκτας, ἐπὶ τοῦ ἄρθρου 1895.

Observations

73 - Cette disposition résout une question qui a été autre fois très controversée entre les auteurs. Elle la décide conformément au dernier état de notre jurisprudence.

Plusieurs auteurs prétendaient que le débiteur devait payer, non pas la somme numérique, mais celle réelle qu'il avait reçue. ils se fondaient sur le principe que le preteur ne devait recevoir ni plus ni moins que ce qu'il avait donné³⁾ ils ajoutaient qu'en cas d'augmentation de valeur, si le prêteur eût gardé ses espèces il en aurait

βλέπη τὴν ἐπιπρόσθεσιν (aggiotage) ἢ τὴν παρὰ τοῦ ἡγεμόνος προσδιορισθεῖσαν τιμὴν, θέλουν ἀποκριθῇ οἱ ἴδιοι Γάλλοι Νομοθέται καὶ Νομοδιδάσκαλοι.

¹⁾ Puffendorf. Droit de la nature et des gens, li. 5 chap. 7 § 6 et 7; et Barbeyrac dans ses notes sur cet endroit.

²⁾ Leg. 1. tit. de contrah. emp. Leg. 94 § 1. tit. de solut.

³⁾ Guy Pape, Rachin. Ferr. in quaest. 493. Imbert. in Enchyrid. in verb. Monetæ usus. crimandet. Traité des monnaies, chap. 14.

profité; et qu'en les recevant suivant leur valeur numérique, il se trouve moins riche qu'auparavant, et d'autant moins que les choses nécessaires à la vie augmentent en proportion de l'exhaussement des monnaies.

Il paraît que cette opinion a été suivie autrefois on trouve dans Mynsinger¹⁾ un Arrêt conforme de la Chambre impériale du 23 Décembre 1552. Grimandet en rapporte un autre du Parlement de Paris²⁾, et le Président de Nesmond en cite un troisième du Parlement de Bordeaux du mois du Janvier 1603.

74. - D'autres auteurs avaient embrassé l'opinion contraire, et enseignaient que l'emprunteur ne devait rendre que la somme nominale qu'il avait empruntée, c'est - à - dire, former cette somme avec les espèces en usages au tems du paiement, sans faire attention à la diminution ou augmentation qu'elles avaient pu éprouver depuis le Prêt³⁾. Leur raison était que l'imprunteur étant devenu propriétaire des espèces qui lui avaient été livrées, leur augmentation devait être pour lui.

Il faut convenir que cette raison est plus spécieuse que solide, et M. Pothier y répond d'une manière très satisfaisante⁴⁾.

Quoiqu'il en soit, cette opinion a été consacrée par un Édit de Henry IV du mois de Septembre 1602 et depuis elle n'a plus éprouvé de contradiction.

Cependant Barbeyrac⁵⁾ fait encore une distinction entre le prêt simple et le prêt à intérêt. il prétend que cette règle doit être suivie pour le second seulement, parceque le prêteur au moyen des intérêts qu'il retire du prêt, doit courir les risques de la diminution ou augmentation des espèces. ce sentiment n'a point été reçu, et ne peut l'être en vertu de notre article qui rejette cette distinction, car cela seul est qu'il ne distingue point.

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Μαλεβίλην εἰς τὴν αἰτιολογημένην ἀνάλυσιν τῆς περὶ τὸν Πολιτικὸν Κώδικα συζητήσεως μεταφρασθεῖσαν ἀπὸ τὸν Ρεκίναν Τόμ. 9. Ἐπαναλαμβάνει τὸ ἄρθρον 1895 καὶ ἐπιφέρει ὁμῶς.

«Cioè a dire, che se voi m'avete prestati degli scudi che valevano sei franchi al tempo del prestito, e che dappoi *per un aditto* il loro valor numerico sia portato a dodici, io soddisferò al mio debito restituendovi la metà degli scudi da voi ricevuti, e viceversa, degli scudi valevano dodici franchi quando me li avete prestati, e poscia sia stato ribassato a sei franchi il loro valore, io dovrò restituirvi una doppia quantità di scudi. ciò non è rigorosamente giusto, ma così vuole la ragion di Stato⁶⁾.

¹⁾ Cent. 5. observ. 1.

²⁾ Traité des monnaies ch. 13.

³⁾ Bouchel. liv. 1. ch. 11. D'olive en ses arrêts liv. 2 ch. 10. Boerins. Decis. 327. n° 4. 8. y 13. Cujac. ad leg. 59 ff. de Verber. oblig. Papon in ses arrêts liv. 10. tit. 5 art. 2. Robert. rer. judic. liv. 1. cap. ull. charondas, en ses Rép. liv. 2. ch. 73. Pelens en ses Quest. illust. quest. 113 Baron. ad guyd. Pap. quest. 493.

⁴⁾ Traité du Prêt de consoption part. 1 ch. 2. art. 2 § 3.

⁵⁾ Sur Puffendorf.

⁶⁾ La necessità delle combinazioni fa sottostare il mutuante a questo danno, e niuno ha diritto di lagnarsi della necessità. Oltracciò l'aumento, o l'abbassamento della moneta produce un'effetto generale sopra tutte le cose e sopra tutte le persone, con qual

"Ας ἀκούσωμεν τὸν Γνήν εἰς τὴν αἰτιολογημένην ἀνάλυσιν τοῦ Γαλλικοῦ Πολιτικοῦ Δικαίου μὲ τὴν συμπαραβολὴν τῶν Ρωμαϊκῶν Νόμων, μεταφρασθεῖσαι παρὰ τοῦ Θ. Νάννη, τομ. 6.

« Accaduto aumento o diminuzione nelle monete prima chesiada il termine del pagamento, il debitore deve restituire la somma numerica prestata, e non é obbligatto a restituire questa somma che nella specie in corso al tempo del pagamento », *ibid.* art. 1895 ¹⁾.

È questa la naturale conseguenza della natura del mutuo, il quale non produrrebbe veruno inconveniente, se le due qualità dei metalli considerati come mescolanza, e come segni dei valori conservassero invariabilmente la proporzione che stabilisce la loro abbondanza o scarsezza. la verga sarebbe la materia del cambio l'impressione del segno monetario ne indicherebbe il relativo valore.

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Ἰ. Σ. Δ. Βερνάρδην ἀρχηγὸν τοῦ Πολιτικοῦ Ὑμνηματος παρὰ Ὑπουργείῳ τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Τομ. 4.

ragione si avrebbero dunque ad accettare i prestiti di danaro? e se si esercitasse una rigorosa giustizia verso il mutuante, non si verrebbe per avventura a commettere una qualche ingiustizia verso il mutuatario? a ciò noi brameremmo, che si porgesse seria considerazione, è assioma incontrastabile, quando il legislatore non può tenere un imparziale bilancia fra le parti, lascia libera il corso alle circostanze. Ognuno corre allora il destino suo, ed è un colpo della sorte, se questi anzi che quegli viene ad essere danneggiato. Barbeyrac desiderava che si distinguesse il prestito semplice dal prestito ad usura. Nel prestito semplice non voleva che il mutuante avesse a risentire alcun danno dall' aumento della moneta, ma nel prestito ad usura, poichè secondo lui gl'interessi del danaro prestato servivano a compensare il rischio delle vicende della moneta, specioso ritrovamento, ma nulla più, essendo uguale il diritto di riavere l'identica somma prestata nel nutricante che presta senza interesse.

(Il Traduttore)

1) Questa disposizione taglia alla radice le molteplici dispute sull'aumento e sul decremento della moneta in corso, cioè se dovesse cadere in utilità e danno del creditore viceversa. pareva per altro che bene esaminato il carattere del danaro, e riconosciuto sotto i rapporti espressi da Paulo Giureconsulto nel suo elegantissimo testo alla L. I. D. de contrah. empt. non si potesse giammai dubitare della verità e giustizia della riportata disposizione. Il dottissimo Averanio ha trattata cotesta materia con argomenti così chiari ed incontestabili che converrebbe soffocare il grido della ragione civile per lasciarsi amora imporre dai sofismi di cui è infetta la contraria dottrina. Sed quia non semper, nei facile concurrebat, ut, cum tu haberes quod ego desiderarem, invicem haberem, quod tu acciperé velles, electa materia est, cuius publica ac perpetua restimatio difficultatibus permutationum, aequalitate quantitatis subveniret: aequae materia forma publica percussa usum dominumque non tam ex substantia praebet, quam ex quantitate, cit. I. I.

(Nota del Traduttore Nani)

«L'obligo che risulta da un prestito di denaro non è mai altro che la somma numerica nel contratto enunciata.

Se avviene un aumento od una diminuzione di specie avanti l'epoca del pagamento, il debitore non deve che la somma numerica e nelle specie in corso al tempo del pagamento medesimo.

Si fatta regola cessa, se il prestito è fatto in verghe d'oro ed argento, o in derrate. il debitore allora de rendere la medesima quantità e qualità ¹⁾».

Ἄς ἀκούσωμεν τὸν Δουραντὸν εἰς τὴν περὶ Συναλλαγμάτων καὶ χρεωστικῶν ὁμολογιῶν ἐν γένει πραγματείαν του. Τόμ. 3.

X^o Règle

Le paiement doit être fait de la somme numérique portée au contrat, soit qu'il ait en depuis augmentation ou diminution de valeur dans les espèces.

768 - La question de savoir si, en cas de diminution ou augmentation de valeur dans les espèces monnayées, l'obligation doit être acquittée suivant la somme numérique portée au contrat, ou bien suivant la valeur qu'elles avaient au moment de l'obligation est une des plus célèbres et des plus épineuses du droit. Elle a partagé jadis les plus illustres jurisconsultes comme nous le verrons tout-à l'heure. Avant de la traiter, nous croyons devoir faire quelques observations générales sur ce sujet. Nous dirons cependant que le Code l'a décidée dans le premier sens, en matière de prêt de consommation (art. 1895).

Mais il garde le silence à cet égard au titre des obligations conventionnelles en général, où la disposition eût été assurément mieux placée, toutefois nous pensons que le principe doit s'appliquer également aux autres contrats; la raison qui l'a fait admettre pour le prêt est la même pour les autres cas, et Pothier, Contrat de Prêt No 36, est aussi de ces sentimens.

Le principe néanmoins ne s'applique pas au dépôt (art. 1932), et il souffre quelques modifications dans d'autres cas, ainsi que nous allons le voir.

769 - Il ya deux valeurs dans les monnaies: la valeur intrinsèque, ou celle de la matière: la valeur extrinsèque, ou celle qui est attachée par la loi à chaque espèce de monnaie.

L'augmentation ou la diminution dans les espèces peut avoir lieu par rapport à l'une ou à l'autre de ces valeurs. Ainsi, quant à l'augmentation, il est possible, que cette espèce de monnaie soit à l'avenir d'une plus grande quantité de matière, ou simplement d'une matière supérieure en qualité, et que la pièce ne subisse aucune augmentation de valeur légale; il est possible aussi que la même monnaie, sans éprouver de changement dans la quantité ou la qualité de sa matière, en subisse néanmoins dans la valeur qui y est attachée par la Loi. Faites le même raisonnement en sens inverse quant à la diminution.

Il faut observer que lorsqu'il y a augmentation ou diminution de valeur extrinsèque dans les monnaies, il en est toujours une qui ne doit pas varier: C'est le point de départ, c'est la première dans l'achelle; par exemple, le centime, car il faut un connu pour arriver à l'inconnu, et nulle appréciation ne saurait avoir lieu sans objet de comparaison.

¹⁾ Cod. civ. art. 1896.

On a réduit dans ces derniers temps les pièces de six livres à 58 décimes; si on avait réduit également le décime à 8 centimes, et le centime aussi. 4 cinquièmes de sa valeur, la pièce de six livres aurait subi une triple réduction celle appelée décime en aurait subi une double, et le centime une simple en sorte que les 58 décimes ne valant plus que 464 centimes, et ces 464 centimes n'en valant plus que 371 la pièce de six livres se serait trouvée réduite à cette dernière valeur: ce qui n'est pas.

770 - Lorsqu'il y a augmentation ou diminution de valeur dans les espèces, plusieurs jurisconsultes avons-nous dit, notamment Dumoulin Tractatus de usur. N° 693 et Seqq. holoman illust. quæst. 15; Donellus ad Leg. 3 de Rebus credit. num. 10 et 11. soutiennent que le débiteur doit payer la somme numérique portée au contrat, suivant la valeur des espèces au jour du paiement. Ainsi, supposez qu'un prêt de 600 livres ait été fait en pièces de six livres, avant la réduction légale que cette espèce de monnaie a subie dans ces derniers tems; que les pièces n'aient point été prêtées comme lingots, mais bien simplement, comme formant la somme de 600 livres: si le débiteur voulait aujourd'hui se libérer avec des pièces de la même espèce, bien mieux, avec les mêmes qu'il n'a pas employées, il serait obligé d'ajouter à chaque pièce de 6 livres le 2 décimes dont elle a subi la réduction. En sens inverse si les mêmes pièces avaient éprouvé une augmentation de 2 décimes, le débiteur aurait d'autant moins à payer pour se libérer. c'est le système que le Code a adopté. Quia in pecunia non corpora quis cogitat, sed quantitatem; L. 94 § 1 tit. de scont. Les pièces de monnaie, en effet, ne sont que le signe public de cette valeur, qui seule est considérée: Ea materia forma publicè percussa usum dominiumque non tam ex substantia præbet, quam ex quantitate: L. 1 tit. de contrah. empt.

D'autres pensaient, au contraire, que le débiteur aurait dû, dans l'espèce, restituer cent pièces de six francs, soit qu'elles eussent subi une diminution ou une augmentation de valeur extrinsèque, ou bien leur valeur représentive au tems du contrat, attendu que de cette manière il aurait restitué ce qu'il avait reçu quant à la valeur réelle et matérielle; car pour ces derniers, la valeur de convention n'était pas seulement ce qu'il y avait à considérer dans les monnaies, puisque, disaient-ils, si le débiteur paie avec des espèces inférieures en poids ou en titre à celles qu'il a reçues, ou même en espèces semblables mais en moindre quantité, par ce qu'elles ont subi une augmentation de valeur extrinsèque, le créancier ne reçoit que nomine tenus ce qu'il avait compté attendu qu'il est certain que le prix des denrées augmente à mesure qu'on attribue à la monnaie une valeur extrinsèque au delà de la valeur de la matière, et dès lors, que la même somme numérique ne vaut pas pour lui ce qu'elle valait lors du contrat. Vinnius est de ce sentiment, ainsi qu'une foule des jurisconsultes par lui cités ad Inst. tit. Quibus modis recontrah. oblig., § de Mutuo. Pothier, tout en convenant dans son Traité sur le Prêt de Consomption, N° 36, que le premier est suivi dans la jurisprudence Française, semble néanmoins incliner vers le second comme plus équitable.

Καὶ διὰ τὰ συντέμω τὸν λόγον, ὥς ἀκούσωμεν τελευταῖον τὸν [Μερόλινον] εἰς τὸν Πίνακά του ἐν ἄρθρῳ Prêt § 2 Σελ. 700. Ἐκδοσις 4η.

VII - L'argent prêté doit-il être rendu sur le pied qu'il vaut au tems du paiement, ou sur le pied qu'il valait au tems du contrat?

On tient pour maxime parmi nous qu'il doit être rendu sur le pied qu'il vaut au

tems du paiement. cette jurisprudence est fondée sur ce que, dans la monnaie, on ne considère que la valeur que le souverain y a attachée. il résulte de la cette consequence que ce ne sont pas les pièces de monnaie, mais seulement la valeur qu'elles signifient, qui font la matière du contrat de Prêt. ainsi, c'est cette valeur plutôt que ces pièces de monnaie, que l'emprunteur emprunte et s'oblige de rendre; d'où il suit qu'en la rendant, il remplit son engagement, quoique le souverain ait apporté du changement dans les signes qui la représentent, et qu'il faible, par exemple, pour faire cette valeur, une nombre plus considerable de pièces de monnaie que celui qui a été deluré par le prêtent¹⁾.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ 4ου ἐπιχειρήματος.

Ἡ ἐπαναλαμβανομένη παρὰ τοῦ ψηφίσματος ἀρχὴ στηρίζεται:

1ον εἰς τὸν ὁρθὸν λόγον

2ον ὑπῆρχε πρὶν τοῦ ψηφίσματος, καὶ πρὶν τῆς Ἐπαναστάσεως δι' ἀγράφου νόμου.

3ον ἐπανελήφθη ἐπὶ Ἐπαναστάσεως διὰ πρόξεως τῆς Βουλῆς χρονολογούμενης τὴν 16 θμβρίου 1827.

4ον στηρίζεται καὶ εἰς τὴν παλαιὰν ἀρχὴν τοῦ Γαλλικοῦ Ἐμπορικοῦ Κώδικος.

1ον εἰς τὸν ὁρθὸν λόγον:

Ἀναμιμνήσκω ὅσα προεῖπα εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν παρατηρήσεων ἐπὶ τοῦ 1ου ἐπιχειρήματος.

Ἀναμιμνήσκω τοὺς λόγους τῶν νεωτέρων Συγγραφέων ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς ταύτης.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, οὔτε ἦτον, οὔτε εἶναι νέα ἢ μεταβολὴ τῶν Τουρκικῶν νομισμάτων πρὸ ἱκανῶν χρόνων ἀρξαμένη ἢ αὐξομείωσις, ἐστάθη συνεχὴς εἰς διαφόρους χρόνους.

Ὅστις παρατηρήσει, ὥς οἰκονομικὸς τὴν διαδοχικὴν ταύτην μεταβολήν, καὶ συμπαράβλει τὴν ἐσωτερικὴν καλλονὴν τῶν νομισμάτων καὶ τὴν διαταχθεῖσαν ἐξωτερικὴν μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ποιότητα τοῦ ἀργύρου, ἐξάγει ὅτι ὁ καιρὸς ἐκεῖνος ὑπῆρχεν ὅτε 2 Γρόσια ἦσαν ἰσότιμα μὲ τὸ Δίστηλον, ἔπειτα 5 εἶτα 10 καὶ ἔπειτα 15.

Τί ἔδωκαν οἱ Δανεισταί; — Γρόσια.

Εἰς τί ὑπεχρεώθησαν οἱ ὀφειλέται; — ν' ἀποδώσουν Γρόσια. Ἦξευραν οἱ δανεισταὶ τὴν ἐνδεχομένην μεταβολὴν τῆς ἐξωτερικῆς ἀξίας τοῦ Γροσίου; — μάλιστα. — καὶ ὁποίαν συμφωνίαν ἔκαμαν; — νὰ λάβωσι Γρόσια. Εἶπαν Γρόσια κατὰ τὴν

¹⁾ Ἐκ τῶν λεχθέντων σαφῶς παρατηρεῖται.

1ον τὸ λάθος ὅτι ὁ τῆς Γαλλίας νόμος ἀποβλέπει τὴν ἐπιπρόσθεσιν (aggio), ἐνῶ ἀποβλέπει τὴν ἐξωτερικὴν ἀξίαν ἣτις ἀποφασίζεται παρὰ τοῦ ἡγεμόνος· καὶ 2ον τὸ ἄλλο λάθος ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς Γαλλικῆς Νομοθεσίας περὶ τοῦ ἀντικειμένου, εἶναι ἐναντία τοῦ ψηφίσματος, ἐνῶ εἶναι σύμφωνος εἰς ὅλα καὶ καθ' ὅλα.

τρέχουσαν τιμὴν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Συναλλάγματος; ἐσυμφώνησαν εἰς τὴν ποιότητα ἐκτὸς τῆς ποσότητος; — ὄχι. Πῶς δύναται ν' ἀλλαγῇ τὸ συνάλλαγμα;

Οἱ Δανεισταὶ οἵτινες δὲν ἐγίνωσκον εἰμὴ μόνον τὴν ζημίαν τῆς μεταβολῆς, ἀπεζημιώνοντο ἐκ τοῦ προσδιορισμοῦ ἐνὸς ὑπερόγκου τόκου, κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀνάγκης τοῦ ὀφειλέτου, καὶ τῆς αἰσχροκερδείας τοῦ δανειστοῦ, τὸ ὁποῖον ἦτο κατάρχησις.

Περιπλέον, εἶναι τῆς φύσεως τοῦ δανείου, τὰ δανεισθέντα νὰ γίνωνται ἰδιοκτησία τοῦ δανεισθέντος· ὁποιαδήποτε αὐξομείωσις, εἶναι πρὸς ὄφελος, ἢ πρὸς βλάβην ἰδικήν του, καὶ ὀφείλει ν' ἀποδώσῃ τὸ εἶδος κατὰ τὴν τρέχουσαν τιμὴν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐξαργυρώσεως.

Περιπλέον, εἶναι ἡ τύχη ἡ ὁποία ἀποφασίζει πρὸς ὄφελος ἢ ζημίαν τῶν συμφωνούντων.

Περιπλέον, καὶ ὥς ἔργον τοῦ ἡγεμόνος, οὐδεὶς δύναται νὰ τιμωρηθῇ.

— 2ον Πάντοτε ἐν τῷ καιρῷ τῆς αὐτῆς μεταβολῆς ὁ ὀφειλέτης ἀνταπέδιδε τὰ χρεωστούμενα Γρόσια κατὰ τὴν τρέχουσαν τιμὴν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐξαργυρώσεως τῆς ὁμολογίας· ποτὲ δὲν ὑπεχρώθη ἀπὸ ζημίαν Τουρκικὴν ἀρχὴν ν' ἀποδώσῃ τὰ Γρόσια εἰς τὴν τιμὴν τὴν τρέχουσαν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ συναλλάγματος.

Διατί οἱ ὀφειλέται θέλουν ὑποχρεωθῇ σήμερον εἰς ἄγνωστον ἀρχήν, ἔχοντες ὑπὲρ ἑαυτῶν τὴν συνήθειαν;

Μολονότι οἱ Κοτσαβάσιδες καὶ ἑκεῖνοι τῶν προκρίτων οἵτινες ἐτυραννοῦσαν πᾶν ἐμπόριον τοῦ δυστυχεστάτου λαοῦ, ὅστις εἶχεν ἀνθέξῃ καὶ μὲ τοὺς τυραννίσκους του, μολονότι, λέγω, οὗτοι ἔχουσιν ὁμολογίας καὶ συμφέρον ἐν ταυτῷ διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν ἐναντίαν πρότασιν, οὐδεὶς ἐσημείωσε πώποτε εἰς τὰς ἐρεῦνας τῆς Γραμματείας ταύτης, μίαν ἀπόφασιν ἐναντίαν τῆς ἀρχῆς τῆς ἀριθμητικῆς ποσότητος καὶ ἐναργῶς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰς τορινὰς συζητήσεις εἰς τὸ Ἀνέκκλητον Δικαστήριον.

Ἄρα ὑπῆρχεν ἄγραφτος Νόμος, ὅτι οἱ ὀφειλέται ἐξαργύροναν τὰς ὁμολογίας των μὲ τὴν ἀριθμητικὴν ποσότητα.

— 3ον Ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως, ὅταν οἱ ὀφειλέται πρὸς τὸ δημόσιον ἐδυστροποῦσαν εἰς τὴν καταβολὴν τῶν ὀφειλομένων, κατὰ τὸ ΚΔ. ψήφισμα τῆς ἐν Τροιζῆνι Γ. Ἐθνικῆς Συνελεύσεως, ἡ Βουλὴ ἐξέδωκε τὰς ὁδηγίας εἰς τὴν ἀναθεωρητικὴν ἐπιτροπὴν· καὶ εἰς τὸ ἄρθρον ΚΒ λέγει: «Ἡ Ἀναθεωρητικὴ Ἐπιτροπὴ μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῶν κατακρατουμένων παρ' ὁποιοῦδήποτε Δημοσίων Χρημάτων, καὶ Ἐθνικῶν κτημάτων, ἀποφασίζει διὰ τὴν τελείαν ἀποζημίωσιν τοῦ ἔθνους, λογαριαζομένης τῆς ποσότητος εἰς Γρόσια, μὲ τὸν τόκον των!

Καὶ οὕτω διέταξε, μολονότι ἐπήγαζε ζημία διὰ τὸ Ταμεῖον ¹⁾).

Ἦμπορεῖ τις νὰ ἐπιφέρῃ παραδείγματα ὅτι αἱ παρελθοῦσαι Διοικήσεις ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς πληρωμὰς τινὰς ἐπλήρωσαν, ἢ ἐπ' ἄφισαν διαταγὰς, δι' ὧν φαίνεται ὅτι ἐλογάριασαν ὑπὲρ τοῦ δανειστοῦ τὸ Γρόσιον κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του.

Ἀλλὰ τί σημαίνουν αὗται αἱ πράξεις;

ὥς πολλαὶ ἄλλαι, ψηλαφηταὶ καταχρήσεις, παραβιάσεις τῶν νόμων μὴ δικαιολογοῦνται εἰμὴ διὰ τὴν βίαν ἢ ὁποία ἐπαπειλοῦσε συνεχῶς τὰς Διοικήσεις, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐξ ἀνάγκης καταχρήσεις ἐγκαίρως θέλουν διεκδικηθῇ κατὰ χρέος ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, ἀναλαμβάνουσιν ἀπὸ τοὺς ἀδίκως λαβόντας τὰ ὅσα καταχρηστικῶς ἔλαβαν. — ἢ κατάχρησις, καὶ τὸ ἀμφισβητούμενον δὲν πλάττει δικαίωμα.

4ον Ὁ Ἐμπορικὸς Κώδηξ εἶναι μία ἐξαίρεσις τοῦ Πολιτικοῦ Δικαίου. ὅλα τὰ συναλλάγματα περὶ τῶν ὁποίων οἱ κανόνες τοῦ Πολιτικοῦ Δικαίου δὲν ἐτροπολογήθησαν μὲ τὸν Ἐμπορικὸν Νόμον, ἐπικρατοῦν.

Πῶς πληρόνονται αἱ ὑποχρεώσεις εἰς τὰ διάφορα συναλλάγματα; οὐδεμία τροπολογία. — ἄρα ἐφαρμόζονται τὰ παρὰ τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος διαταπτόμενα εἰς τὰ ἐμπορικὰ συμβόλαια — ἄρα ὅλαι αἱ καταβόλαι εἰς τὰ διάφορα ἐμπορικὰ συναλλάγματα, ἐνεργοῦνται μὲ τὸν κανόνα τοῦ Πολιτικοῦ Δικαίου. Ἄρα ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ 1895 ἄρθρου τοῦ Πολιτικοῦ Κώδικος.

Ὡς πρὸς τὴν συναλλαγματικὴν καὶ τὴν ὁμολογίαν εἰς τὸν διορισμὸν (all'ordine), λέγει τὸ ἄρθρον 143 οὕτως: «Une lettre de change doit être payée dans la monnaie qu'elle indique». — Τουτέστιν ὅτι ὁ ὀφειλέτης ὀφείλει ν' ἀποδώσῃ τὸ αὐτὸ εἶδος νομισμάτων, τὸ ὁποῖον σημειοῦται εἰς τὴν συναλλαγματικὴν, εἴτε ὁμολογίαν (μεταξὺ ἐμπόρων).

Ὁ Κανὼν αὐτὸς δὲν ἀνάγεται εἰς τὸ φιλονεικούμενον ἀντικείμενον· ἀλλὰ μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ λύσιν τῆς ἄλλης συζητήσεως.

¹⁾ Δὲν εἶναι ἀνάρμοστον νὰ Σᾶς ὑπενθυμίσω εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, ὅτι καὶ εἰς τὸ Πανελλήνιον, εἰς τὸ περὶ παλαιῶν χρεῶν σχέδιον, ἐγίνε συζήτησις καὶ περὶ τοῦ προκειμένου, καὶ ἀπεφασίσθη οὕτως.

* Ἡ ὑποχρέωσις ἢ πηγάζουσα ἀπὸ δάνειον χρηματικόν, εἶναι πάντοτε τῆς ἀριθμητικῆς ποσότητος, ἣτις σημειοῦται εἰς τὴν συμφωνίαν. Ἄν πρὶν τῆς πληρωμῆς ἐγίνεν αὐξήσις ἢ ἐλάττωσις τοῦ νομίσματος, ὁ ὀφειλέτης χρεωστεῖ ν' ἀποδώσῃ, τὴν δανεισθεῖσαν ἀριθμητικὴν ποσότητα, καὶ δὲν χρεωστεῖ ν' ἀποδώσῃ, εἰμὴ τὴν ποσότητα ταύτην εἰς νομίσματα κατὰ τὴν τρέχουσαν ἀξίαν αὐτῶν εἰς τὴν στιγμὴν τῆς πληρωμῆς.

Τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ ἁρθρου ἐτέθη εἰς ψηφοφορίαν. — οἱ ψηφοφοροῦντες ἦσαν 18. — ἀριθμὸς τῶν ὑπέρ, 12. καὶ τῶν κατὰ, 6 — (ἴδε Συνεδρίασιν τοῦ Πανελληνίου τῆς 5 Μαρτίου 1829) ἐγίνε δεκτὸν διὰ τῆς πλειοψηφίας τὸ σχέδιον τοῦ ἁρθρου. — ἡ Ὑ. Ε. δὲν παρεδέχθη τὸ σχέδιον τοῦ Πανελληνίου, καὶ ἐξέδωκε τὸ ὑπ' ἀρ. 12575 Διάταγμα, χωρὶς νὰ λαλήσετε περὶ τοῦ προκειμένου, διὰ νὰ θεωρήσετε ὠριμοτέρως τὴν ὕλην ταύτην.

«Καὶ ἐὰν τὸ αὐτὸ εἶδος, ἐν τῷ μεταξὺ καιρῷ ὑπέφερε μεταβολὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ποιότητα, ἢ τὴν ἐξωτερικὴν, πῶς πληρόνεται»;

Βέβαια μὲ τὴν ἀριθμητικὴν ποσότητα ἐπειδὴ μὴ τροπολογοῦντος τοῦ Ἐμπορικοῦ Κώδικος τὸ ἄρθρον 1895, ὑπάρχει παραδεδεγμένη ἡ ἀρχὴ τοῦ αὐτοῦ ἁρθρου, εἰς ὅλα τὰ ἐμπορικὰ συμβόλαια.

Ἀλλὰ μήπως ἡ ἀρχὴ τοῦ νὰ πληρωθῇ εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος, (ὅποιαδήποτε καὶ ᾖ εἶναι ἡ μεταβολή) εἶναι ἀφιλονείκητος; Δὲν ἡμπορεῖ τις νὰ πληρώσῃ μὲ ἄλλα εἶδη νομισμάτων τοῦ αὐτοῦ Κράτους; ἢ ὁ Κανὼν ἀποβλέπει μόνον τὰ ἐξωτερικὰ νομίσματα; — Μολονότι ἡ ἐξέτασις εἶναι ἐκτὸς τοῦ προκειμένου, ἃς ἀκούσωμεν τοὺς εὐὺποληπτοτέρους Γάλλους ἐρμηνευτάς.

Ὁ Ἰ. Β. Δελλαπόρτε ἐπὶ τοῦ εἰρημένου 143 ἁρθρου κάμνει τὰς ἐφεξῆς παρατηρήσεις :

«... observations — « si la lettre portait la somme en or, cela n'empêche pas qu'on ne puisse payer en argent, il suffit de payer en monnaie courante au tems de l'échéance ».

Cet article n'est relatif qu'aux monnaies étrangères, par exemple, en Piastres d'Espagne, dans ce cas même le débiteur n'est pas obligé de payer précisément en piastres, il suffit qu'il donne en monnaie du pays la somme que représentent les piastres au jour de l'échéance».

Ὁ Λοκρέ, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἁρθρου 143 λέγει ²⁾

«art. 143 - » Una Lettera di Cambio debb'essere pagata colla moneta in essa indicata!

Quest' articolo venne presentato li 27 Gennaro 1827 (vedasi processo verbale N° 1 - art. 151) Discusso ad adottato li 29 (vedasi processo verbale dal N° LXV al LXXIII) - Presentato ad adottato li 21 e li 26 febbrajo (vedasi processo verbale de' 26 N° IX e X. art. 139.

Comunicato al tribunato li 5 Marzo. - Presentato, dopo la comunicazione ad adottato li 5 Maggio (vedasi processo verbale N° I e II, art. 142) egli 8 Agosto (vedasi processo verbale N° XII e XIV art. 143).

Colla moneta in essa indicata questa regola non impedisce punto, che se questa moneta è una moneta straniera, la lettera possa essere pagata al corso dei cambio, in moneta del luogo nel quale deve essere riscossa ³⁾.

L'articolo non si è positivamente spiegato.

1 - Non era necessario che di stabilire la massima, vale a dire di costituire il de-

¹⁾ Τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι καὶ οἱ τρεῖς Ἀντιπρόεδμοι συνέχεαν τὴν λέξιν *Piastres*, ἐκλαβόντες αὐτὴν διὰ *Γρόσια Τουρκικά*.

²⁾ Μετάφρασις Ἰταλική.

³⁾ Il Sig^{re} Jaubert, processo verbale de 21 Gen°. 1807. N° LXVI - il sig. Regnand (de saint geand Angely) ibid N° LXVII. - il sig. Begouen, ibid No LXVIII.

bito nella moneta che bisogna sborsare sotto pena d'indennizzare il creditore della differenza tra questa moneta e quella colla quale si paga. Le contrattazione che sono una conseguenza di un tale Principio, si eseguiscano giornalmente senza che la Legge punto visi iminiscchi ¹⁾.

2 - Se la legge avesse detto che la differenza sarebbe determinata dietro il corso del cambio, avrebbersi potuto conchiudere che fosse necessario di adattarvisi illimitatamente; che per esempio una lettera di cambio in piastre ²⁾ sopra Parigi dovesse esser pagata al corso più alto o più basso che avesse la Piastra in questa città al giorno della scadenza, mentre deve bastare che la piastra siavi ragguagliata al corso di Spagna ³⁾; il pagatore non è obbligato ad un compenso per il cambio più alto di cui essa gode in Parigi.

Del resto bisogna aver riguardo al corso che in moneta avrà all'epoca della scadenza, e non a quello ch'essa può avere al giorno in cui la lettera è tratta, ameno che non vi esista stipulazione in contrario una tal regola venne stabilita da una sentenza del consiglio dei 19 - febbrajo 1729.

ὁ Παροδεσῶς, μετάφρασις Ἰταλική.

Articolo IV. - in qual modo il pagamento debba essere fatto.

281. - Una lettera di Cambio deve essere pagata colla valuta in essa indicata: questa è la disposizione precisa dell'articolo 143 del Codice di Commercio.

Non si può negare che una lettera di cambio stipulata pagabile in Valute d'oro o d'argento, non possa sempre essere pagata con simile valuta. Una tale stipulazione, quando ha per oggetto di dare la preferenza ad una specie di valuta di uno stato sopra un'altra specie di valuta di questo medesimo stato, può essere una contravvenzione alle leggi di polizia.

Perciò non si devono prendere a rigore le disposizioni dell'articolo 143, allorchè la differenza fra la moneta indicata a quella ch'è offerta non consiste punto nel valore intrinseco delle valute, e che non si tratta che della scelta fra le differenti monete di uno stesso Governo.

Non dimeno non bisognerebbe portare all'eccesso le conseguenze di una modificazione che l'equità sembra suggerire. La moneta di biglione, o di rame, non è giammai stata considerata nel sistema monetario delle nazioni commerciali che come un mezzo di saldare le minute transazioni, se si può spiegare in tal modo, e di facilitare il pagamento degli appunti. Allorchè la sua abbonanza è tale che i debitori cerchino d'impiegarla per fare dei pagamenti considerevoli, l'uso autorizza a non farvi entrare che una certa quantità di questa moneta! Spetta al Governo il determinare la proporzione, ed il riformare o conservare gli usi, secondo il maggiore interesse dello stato. esiste pure una legge formale che alcun'altra non ha abrogata, e che al contrario un decreto del direttorio del 14 Nevoso anno 4 ⁴⁾ ha resa applicabile ai pagamenti fatti al pubblico tesoro: questa è la decisione del consiglio del 1° Agosto 1738, la quale porta,

¹⁾ Il Sig^{re} Louis, ibid N° LXXII.

²⁾ Ἰδε τὴν ὀπισθεν σημείωσιν ³⁾. - Piastra, τούτέστι *Piastre di Spagna*, *Λίστυλα*, καὶ οὐχὶ *Piastre di Turchia*, *Γρόσια Τουρκικά*, τὰ ὅποια μὴδ' ἐσυλλογεῖτο κανεῖς εἰς τὴν Γαλλίαν.

⁴⁾ Bollettino delle Leggi, serie 2da B 53. N° 458.

art. 5. Che non potrà entrare ne' pagamenti di Lir: 400, e al di sotto se non che una somma non maggiore di lire 10 e negli altri se non che la quarantesima parte. La legge del 21-7bre 1792, la quale ha conservate le leggi ad i regolamenti anteriori che non erano abrogati ha lasciato sussistere questo decreto. il decreto del direttorio esecutivo, benchè puramente relativo all'interesse del pubblico tesoro, gli ha data una nuova forza. sembra cosa naturale il non costringere i particolari a ricevere da loro debitori della moneta di rame in una maggiore proporzione, giacchè questi particolari non potrebbero eccederla verso il publico tesoro ¹⁾).

282 - La camera di commercio di Parigi aveva proposto di decidere che una lettera di cambio non fosse pagabile nella moneta indicata, se non nel caso che il traente ne avesse annunciata l'intenzione con queste parole, e non altra valuta, e che essa potesse esserlo nel suo valore rappresentativo in moneta corrente, se questa condizione proibitiva non fosse stata espressa, è motivi ch'essa ne dà, sono «che il traente, il quale non avrà avuta l'intenzione formale di fare un operazione monetaria non si troverà esposto senza necessità a delle spese e ad un conto di ritorno, per la sola ragione che la moneta nella quale egli avrà fatta la sua tratta non si troverà al momento della presentazione nelle mani della persona sopra la quale la lettera è stata tratta e che rappresenterà la valuta: gl'interessi del presentatore saranno egualmente favoriti da una disposizione così naturale ²⁾ ». Sembra che questa opinione non sia stata ammessa nella redazione della Legge. Ecco ciò che ha detto sopra quest' oggetto l'oratore del tribunato ³⁾ nella seduta del corpo legislativo degli 11 7bre 1807. «Si dubitava se la somma espressa nella lettera di cambio potesse essere pagata in qualunque valuta equivalente bisognava precisare la regola, che qualunque lettera di cambio debba essere pagata nella moneta ivi espressa. perciò una lettera di cambio tratta sopra Parigi in piastre, ed accettata in Piastre, sarà rigorosamente pagata in piastre, perchè la lettera è in allora la convenzione di tutte le parti».

Ma noi duriamo fatica a credere che il legislatore abbia voluto adottare un principio che non fosse garantito da alcuna delle modificazioni che le circostanze esigono. il debitore di una lettera di cambio tratta sopra una città di Francia, e pagabile in pezzi di moneta straniera, non potrà essere per eventi di guerra o per altri simili in situazione di pagarla nella valuta indicata: Il corso del Cambio, ed un giudizio arbitrale devono servire in questo caso a rendere giustizia alle parti. Ella è d'altronde una conseguenza del principio consacrato dall'articolo 1142 del Codice Napoleone, il quale riconosce che nessuno può essere obbligato a fare precisamente una tale o tal'altra cosa, e che l'inesecuzione di un tale obbligo dà luogo ai danni ed interessi.

283 - Non bisogna perdere di vista che quando non vi ha punto stipulazione contraria, il pagamento deve come noi lo abbiamo vedute al num: 73. essere fatto in moneta legale del luogo sopra il quale la lettera è tratta, ed in Valute che hanno corso al momento della scadenza ⁴⁾. Le circostanze e le leggi Politiche possono qualche

¹⁾ Osserv. de' Tribunali di Comm° di Abbeville, vol. 2 pag. 4 - di Bar - sur - Ornain pag. 95 - di Besanzone pag. 125 di Eu et Tréport pag. 365. Poitiers. vol. 2 pag. 443. sedan pag. 504, e 508 - Tours pag. 553. - Verdun pag. 582.

²⁾ osserv. sopra la revisione del progetto de Cod. di Com° pag. 37.

³⁾ il sig. Duveyrier.

⁴⁾ Decisione del consiglio delli 19 feb° 1729 - osserv. del Tribun. di Com. di Bor

volta produrre una derogazione a questo principio. La legislazione sopra la carta monetata, sopra la sua assimilazione alla monetta metallica, anche per le lettere di cambio tratte da una piazza ad un'altra in Francia ¹⁾ sono state altrettante eccezioni politiche che il bisogno o l'interesse dello stato, i quali devono essere preferibili, servivano a convalidare ²⁾.

Παρατηρήσεις ἐπὶ τοῦ Πέμπτου ἐπιχειρήματος.

Τὸ ὑπ' ἀρ. 188 ψήφισμα δὲν ἐμπεριέχει νέον νόμον, ἀλλὰ προϋπάρχοντα.

Τρεῖς Παρατηρήσεις χρεωστῶ ἐπὶ τοῦ Ἑκτοῦ ἐπιχειρήματος.

1. Ποῦ εἶναι καὶ ἡ σημείωσις τῶν ὑπαρχόντων νόμων εἰς τὰ Κράτη τῶν τριῶν Ἀντιπρέσβειων, νόμων οἵτινες νὰ παραχωροῦν εἰς τὸν Ἕλληνα ὅ,τι ὁ Ἕλληνα ἀρνεῖται εἰς τὸν Ξένον; νὰ τοὺς ἰδῶμεν διὰ νὰ γνωρίσῃ ἡ Κυβ. τὴν διάταξιν καὶ τὰ ὅριά της.

ὁ Κορ Πάνην δὲν τοὺς ἀναφέρει.

ὁ Κορ Ρουὰν δὲν δύναται νὰ παραπονηθῇ, ἐπειδὴ τὸ Κράτος του διατηρεῖ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν τοῦ ψηφίσματος.

ὁ Κορ Δώκινς δὲν σημειοῖ τὸν Ἀγγλικὸν νόμον διὰ τοὺς Ἀγγλους, καὶ διὰ τοὺς Ἰονίους λέγει, ὅτι αἱ ἀποφάσεις τῶν Ἰονικῶν δικαστηρίων, ὁριστικῶς παρεδέχθησαν τὴν ἀρχὴν ἐναντίον τοῦ ψηφίσματος.

Εἰς τοῦτο ἀπαντῶ:

1ον αἱ ἀποφάσεις ἔχουσιν ἰσχὺν νόμου.

2ον εἶναι ὑποχρεωτικαὶ δι' αὐτὰ τὰ ἴδια Δικαστήρια;

3ον εἶναι τοιαῦτα εἰς πᾶσαν περίπτωσιν;

4ον Μὴν ὑπάρχει ἀντίφασις; καὶ ἐὰν ὑπάρχῃ, ποῖος ὁ ἀριθμὸς τῶν ὑπέρ, καὶ ποῖος ὁ τῶν κατὰ;

Αἱ δικαστικαὶ ἀποφάσεις δὲν συμφωνοῦν μεταξύ των καὶ φαίνεται ὅτι ὑπάρχει ἀντίφασις. ἀλλ' ἡ ἀντίφασις αὕτη εἶναι εἰς τὸ φαινόμενον, ἐπειδὴ τὸ σύστημα τῶν Ἰονικῶν δικαστηρίων, ὃν νὰ δικάζουν τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ἰδικὰς περιστάσεις θεραπεύει τὴν φαινομένην ἀντίφασιν, ἄρα ἐκάστη ὑπόθεσις ἐπιδέχεται

deaux, vol. 2 pag. 168.

¹⁾ riguardo alle lettere di Cambio tratte da un paese straniero ad un altro, la legge delli 29 Nevoso anno 4 aveva fissate alcune regole conservatrici dell'equità.

²⁾ Ma si deve fare una distinzione fra la carta monetata nazionale ed i biglietti di una banca, quand'anche fosse nazionale questa distinzione ha servito di fondamento al parere del consiglio di stato delli 12. firmale anno 14 ad approvato li 30 dall'Imperatore, il quale decide che i biglietti della banca di Francia essendo soltanto di semplice tolleranza, il presentatore di una lettera di Cambio può esigere il suo pagamento in numerario.

ἐφαρμογὴν ἀμφισβητουμένην. τότε ἐπὶ ποίᾳ βάσει θέλει κάμει τὴν πρότασιν τῆς ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν γνωμοδότησιν τῆς Γερουσίας διὰ τὴν τροπολογηθῇ τὸ ψήφισμα;

2ον Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχουν ἤδη Νόμοι. μήπως διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος νὰ διατάξῃ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ παρόμοια;

Εἰς τὸ συνίσταται τὸ δικαίωμα τῆς ἀμοιβαιότητος μεταξὺ ἔθνους καὶ ἔθνους; ὅποια αἱ συνέπειαι; ἃς ἀκούσωμεν τὸν Hericourt ὡς ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Μερλί-
νον εἰς τὸ ἄρθρον étranger (ξένος) § 2, σελ. 896.

«Plus anciennement encore, dans le célèbre procès où il était question de savoir si le contrat de mariage de la Princesse de Carignan passé devant notaire à Turin, emportait hypothèque en France, on faisait valoir pour l'affirmative, un grand nombre de pièces authentiques dont il resultait que les contrats passés devant notaire en France emportaient hypothèque en Piémont mais ecoutons dans quels termes le savant Hericourt refutait cette objection. — «Quels que puissent être les usages de Piémont, ils ne peuvent point influer sur la contestation. il suffit que nos loix rejettent l'hypothèque des contrats passés en pays étranger. Personne n'ignore que l'hypothèque est un droit réel qui se règle par la loi du lieu où l'on veut l'exercer, mais dit-on que devien-
dra le droit de réciprocité qui doit avoir lieu entre deux états voisins, si l'on rejette en France l'hypothèque des contrats passés en Piémont, pendant qu'en Piémont on donne hypothèque au contrats passés en France? — pour faire tomber cette remarque, il suffit d'expliquer ce qui doit être entendu par la réciprocité, et quels sont ses bornes. — La règle de la réciprocité prend sa source dans la convention des souverains, et cette convention en fait la base; mais on n'en peut tirer des conséquences qui attaquent l'indépendance des différens souverains. — son effet se borne à ce qu'on appelle le droit de représailles c'est-à-dire à refuser aux Piémontais en France, ce que la loi de Piémont refuse aux Français. . . .

Mais la règle de réciprocité qui s'observe entre les nations, ne peut obliger les magistrats Français à accorder aux Piémontais, contre les loix de l'État tous les droits qu'on accorde aux étrangers en Piémont; à moins que deux souverains se soient convenus de la réciprocité, par un traité conclu entre eux, comme on a fait pour les hypothèques entre la France et la Lorraine. — S'il en était autrement, le souverain cesserait de l'être dans ses états, dès qu'il serait obligé d'accorder aux sujets d'un autre état, dans son territoire, tout ce que le souverain de cet autre état y accorde aux Etrangers.

Ainsi il y a beaucoup de nations qui ne connaissent point le droit d'aubaine; les sujets de ces états peuvent-ils s'en prétendre affranchis en France, où ce droit est en vigueur parce qu'on ne le pratique point chez eux à l'égard des Étrangers? Ainsi un commerce est interdit en France, mais il est permis dans un autre État; est-ce une raison, pour que les sujets de cet autre État, viennent le faire en France, malgré nos loix? — Comme ces interdictions subsistent en France, c'est bien une raison pour que, dans les autres pays, on distingue les Français des autres étrangers, et qu'on leur refuse les faveurs que nous refusons en France aux étrangers. C'est-ce qu'on appelle le droit de represailles, qui derive de la réciprocité; ce qui n'a rien de contraire à la souveraineté de la France. c'est une matière de negociation entre le deux souverains;

ils doivent balancer les avantages qui peuvent leur revenir de la réciprocité. Quand ils la trouvent égale aux deux peuples, ils établissent entre les deux États, comme on a fait dans le traité d'Utrecht, pour établir la réciprocité de l'exemption du droit d'aubaine entre la France et l'Angleterre. mais quand un État est plus grand que l'autre, ils l'établissent (communement) entre l'un des deux, et une partie de l'autre État proportionnée pour la grandeur. (c'est ainsi que par la traité du 21 Janvier 1718, entre la France et la Lorraine la réciprocité d'hypothèque et d'exécution des contrats, et des jugements avait été stipulée, d'une part, pour tous les États du Duc de Lorraine, et de l'autre pour la generalité de Metz seulement). - La represaille est le droit; et chaque souverain peut l'exercer dans ses États, comme il lui plait; mais la réciprocité dont l'effet s'étend au droit et à la police d'un autre État, est de convention; et elle ne peut s'établir que par un traité entre les deux souverains sans cela un petit état serait le maître de se procurer tels avantages qu'il lui plairait dans un grand État: il n'aurait qu'à accorder aux sujets de cet autre État les droits et les privilèges qu'on voudrait procurer aux siens dans un grand État.

Ainsi parla d'Hericourt, et Vous savez que, par arrêt du 18 Mars 1748, le conseil cassa l'arrêt du parlement de Paris, du 7bre 1744, qui avait déclaré hypothécaire en France le contrat de mariage de la Princesse de Carignan.

Et quel poids ne donne pas aujourd'hui à cette doctrine l'article 11 - du Code civil; «L'étranger (porte cet article) jouira en France des mêmes droits civils que ceux qui sont ou seront accordés aux Français par les traités de la nation à la quelle cet étranger appartiendra». Vous remarquez, M. M. que le législateur dit par les traités, et non par les lois. il ne suffit donc pas, pour justifier la prétension du sieur Mouni-florence, que les lois Americaines attribuent aux Français le droit de faire assigner d'autres Français devant les Tribunaux américains pour l'exécution des contrats passés entre eux en Amerique: il faudrait encore que ce droit fût établi par un traité entre le gouvernement Français, et le gouvernement des Etats-unis; et il est bien notoire que jamais pareil traité n'a existe entre le deux Gouvernemens.

Βον Μὴ ὑπάρχοντος χρόους εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν νὰ συμμορφωθῇ εἰς ὅσα τὰ ἄλλα ἔθνη κανονίζουν, καὶ μὴ ὑπαρχούσης συμφωνίας, δύναται ὅμως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ κρατήσῃ τὴν πρότασιν ὡς πρότασιν ἀξίαν σπουδῆς. καὶ θέλει τὴν συζητήσῃ μετὰ τὴν Γερουσίαν κατὰ τὰ συμφέροντά της, ἀφοῦ εἰς ἕκαστον τῶν Τριῶν Ἀντιπρέσβεων θέλει χορηγηθῇ παρὰ τῆς Αὐλῆς τοῦ πληρεξούσιον ἔγγραφον διὰ νὰ συμφωνήσῃ μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὴν προβληθεῖσαν ἀμοιβαιότητα εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ὑπόθεσιν, καὶ τὴν σημείωσιν τῶν εἰς τὰ εἰρημένα Κράτη ἐπικρατούντων Νόμων.

Ἀφοῦ ἐξέθεσα τὴν γνώμην μου εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν δὲν δύναμαι ν' ἀποσιωπήσω τὴν λύπην μου διὰ τὰ ἐνδιαλαμβανόμενα εἰς τὰ τρία ἔγγραφα ταῦτα.

Ἐκαστος τῶν τριῶν Ἀντιπρέσβεων ὑβρίζει τὴν Κυβέρνησιν, καὶ καταφρονεῖ τὸ ἔθνος ὡς μικρόν, καὶ κάμνει τὸν Νομοδιδάσκαλον διὰ νὰ τοῦ ἀνοίξῃ τὰ ὀμμάτια.

Ἐκαστος αὐτῶν παρεξηγῶν τὰς πλέον καθαράς ἰδέας καταφρονεῖ τὸ ἔθνος, νομίζων ἴσως ὅτι ὁμιλεῖ μὲ ἀγρίους ἀνθρώπους κατοικοῦντας εἰς ἄγνωστον τοῦ Κόσμου μέρος, νεωστὶ ἀνακαλυφθέν.

ὁ Κορ Ρουὰν δὲν ἐμπορεῖ ποτὲ νὰ δικαιολογηθῇ. Ἄς εἶναι . . . .
ἐτελείωσα

Ἡ Υ. Ε. ἄς ἀπαντήσῃ ὅπως ἐγκρίνῃ.

B.

Ὡς δεύτερον ἔγγραφον παρατίθεται τὸ πρωτότυπον τῆς ὑπ' ἀρ. 4422 καὶ ἀπὸ 15 Δεκεμβρίου 1830 Ἐγκυκλίου τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης περὶ ἐθίμων, ἀπευθυνομένης πρὸς τοὺς Προέδρους τῶν κατὰ τὴν Σπάρτην δικαστηρίων. Αὕτη ὑπογράφεται ὑπὸ τοῦ Βιάρχου Καποδίστρια, ὅστις ἐξετέλει τότε προσωρινῶς καθήκοντα Γραμματέως ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης, ἀναπληρῶν τὸν εἰς ἄδειαν εὐρισκόμενον τακτικὸν τοιοῦτον Ἰ. Γενατᾶν.

Ἡ Ἐγκύκλιος ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Maurer (Das Griechische Volk, I, 546 - 554). Ἀναμετάφρασις δ' αὐτῆς εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τῶν ἐξελλεγμένων τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Maurer Ε. Καρατάση καὶ Χρ. Πράτσικα (Ὁ Ἑλληνικὸς Λόγος, Α', 429 ἐπ.).

Τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης ἐγένετο ἀνάκλησις καὶ ἐρμηνεία ὑπὸ τοῦ ἀνευρόντος τὸ σχέδιον αὐτῆς Καθηγητοῦ Κωνσταντίνου Δ. Γριανταφυλλοπούλου εἰς ἐμβριθεῖ Πανεγυρικὸν Λόγον, ὃν ἐξεφώνησεν ὡς Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ¹⁾).

Ἡ Ἐγκύκλιος εἶχεν ἐκτυπωθῇ καὶ εἰς ἰδιαίτερον φύλλον, ἀποσταλὲν εἰς τὰ διάφορα δικαστήρια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ φύλλον τοῦτο κατέστη λίαν δυσεύρετον (ἐν μόνον ἀντίτυπον αὐτοῦ ἀνεύρομεν εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους) ἐκρίθη σκόπιμος ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀναδημοσίευσίς της.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ἡ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ

Ἀρ. 4422

Πρὸς τοὺς Προέδρους τῶν κατὰ τὴν Σπάρτην Δικαστηρίων.

Ἡ Κυβέρνησις μὲ τὴν συγκατάθεσιν τῆς Γερουσίας ἐσύστησεν εἰς τὴν Σπάρτην τὰ δικαστήρια, τὰ ὅποια προεδρεύετε, καὶ ἐκανόνισε τὸν ὄργανισμόν αὐτῶν μὲ τὸ ψήφισμα ὑπ' ἀρ. 184.

¹⁾ Ἡ Πολιτικὴ δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδίστρια, εἰς *Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, 23 (1948), 480 (καὶ εἰς ἀνάτυπον).

Ὁ σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ ψηφίσματος καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου ὀργανισμοῦ αὐτῶν τῶν Δικαστηρίων, οὔτε ἀπὸ ἄλλην αἰτίαν προῆλθεν, οὔτε εἰς ἄλλο τι ἀποβλέπει, εἰμὴ νὰ εἶναι εἰς ἁρμονίαν μὲ τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, ὅπου αὐτὰ τὰ δικαστήρια ἐσυστήθησαν, καὶ οἱ Σπαρτιάται ν' ἀπολαύσωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερα τοὺς γλυκυτάτους καρποὺς τῆς Δικαιοσύνης.

Ἡ Κυβέρνησις Σᾶς ἐνεπιστεύθη τὴν Προεδρίαν αὐτῶν τῶν δικαστηρίων καὶ μὲ τὰς εὐχὰς τῆς Σᾶς συνώδευσεν, ὅταν ἀνεχωρήσατε διὰ νὰ ὑπάγετε ἐπὶ τόπου, ἵνα ἐκπληρώσετε τὸ χρέος Σας.

Ἡ Γραμματεία γνωρίζουσα τὴν κατάστασιν τῆς Σπάρτης καὶ τοῦ παρελθόντος καιροῦ τὰ πράγματα τῆς Ἐπαρχίας ἐκείνης, νομίζει χρέος τῆς νὰ προσκαλέσῃ τὴν προσοχὴν Σας εἰς τινὰ, τὰ ὅποια δύνανται νὰ ἐξομαλίσουν πολλὰς τῶν δυσκολιῶν, τὰς ὁποίας θέλετε ἴσως ἀπαντήσετε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ χρέους Σας, καὶ ὅπως ταχύτερα καὶ εὐκολώτερα ἐπιτύχετε τὸν σκοπὸν τῆς ὑπηρεσίας Σας, καὶ λάβετε ἔνεκα τούτου τὰς εὐλογίας τῶν ὅσοι ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν Σας.

Μολονότι τὸ Ἔθνος, ὅταν κατὰ πρόβλάν συνκαρτέησεν Ἐθνικὴν Συνέλευσιν, ἐγνώρισε τὴν ἀνάγκην νὰ ρυθμίσῃ τὴν Κυβερνήσιν αὐτοῦ κατὰ πάντα, μιμούμενον τὰ εὐνομούμενα ἔθνη, καὶ ἐγνώρισε καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ παραδεχθῇ νομοθεσίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν νὰ δικαζόνται τὰ δικαίωτά των Πολιτῶν, μολοντοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ ἀπόφασίς αὕτη τοῦ Ἔθνους ὡς πρὸς τὴν Νομοθεσίαν Πολιτικὴν τε καὶ Ἐγκληματικὴν νὰ ἐκτελεσθῇ κατ' εὐχὴν.

Ἡ φορὰ τῶν περιστάσεων καὶ ἡ βαρὺτης τῶν δεινῶν, τὰ ὅποια πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως κατεπολέμησαν κατὰ συνέχειαν πολλῶν χρόνων τὸ ἔθνος, εἶναι ἄρκετὴ ἀπολογία τῆς μὴ ἐκτελέσεως τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς.

Περιοριζομένη ἡ Γραμματεία εἰς τὸ νὰ Σᾶς ἐπασχολήσῃ εἰς μόνον τὰ ὅσα ἀφορῶσι τὴν ὑπηρεσίαν Σας, νομίζει πρέπον νὰ προσκαλέσῃ τὴν προσοχὴν Σας εἰς μόνον τὰ τῆς Σπάρτης, ὅπου πολὺ μᾶλλον παρὰ εἰς ὅποιανδήποτε ἄλλην ἐπαρχίαν τοῦ Κράτους ἡ ἄγνοια τῶν παραδεχθέντων Νόμων δύναται νὰ ἔχῃ τὸ περισσότερον βάρος.

Αἱ προσπάθειαι τῆς ἐνεστώσης Κυβερνήσεως εἰς τὸ νὰ εἰσάξῃ τὰ ἀναγκαῖα καταστήματα εἰς ὅλας τὰς Ἐπαρχίας, τὴν ἔφερον νὰ συστήσῃ καὶ τὰ Δικαστήρια, τὰ ὅποια προεδρεύετε, εἰς Σπάρτην καὶ καθὼς τὰ ἐσύστησε μὲ κανόνας καταλλήλους εἰς τὴν κατάστασιν τῆς Ἐπαρχίας ἐκείνης, οὕτω καὶ Ὑμεῖς εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν χρεῶν Σας, ὀφείλετε ν' ἀκολουθήσετε τὰς ἀρχὰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι συνάδουσι μὲ τὴν φύσιν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς συστάσεως αὐτῶν.

Εἰς τὴν Σπάρτην οἱ παραδεχθέντες Νόμοι τῶν Βασιλικῶν δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦσαν καὶ πρὸ τοῦ πολέμου γνωστοί, ἀλλὰ οἱ Σπαρτιάται ἀκολου-

θοῦντες τὴν γενικὴν ἐπιθυμίαν τῶν ἀνθρώπων, τὸ νὰ ἔχωσιν εἰς τὴν καθ' ὅποιον-
δήποτε τρόπον μορφωμένην κοινωνίαν των τὸ θεμιτὸν καὶ τὸ ἀθέμιτον παρεδέ-
χθησαν τινά, τὰ ὅποια κατέστησαν ἔθιμα, καὶ μὲ τὴν ὁδηγίαν τῶν ὁποίων διέκρι-
ναν τὸ δίκαιον καὶ τὸ μῆ.

Οἱ αὐτοὶ παραδεχθέντες Νόμοι, τὸ τοιοῦτον γνωρίζουσι καὶ συγχωροῦσι. καὶ
διὰ τοῦτο εὐρίσκομεν Βασιλ. Βιβλ. Β. τίτλ. 1 Νόμ. 5' Οὐλπιανοῦ «τὸ δὲ πολιτικὸν
νόμιμον ἐστὶν ἢ ἐγγράφον ἢ ἄγραφον» καὶ τὸ εἶναι τοῦτο τὸ Πολιτικὸν Δίκαιον
ἐξηγεῖται Νομ. Θ' Γαίου «Πολιτικὸν νόμιμόν ἐστιν ὅπερ ἐκάστη πόλις ἐαυτῇ ὀρί-
σει καὶ ἐστὶν αὐτῆς Ἰδικόν» διὰ τοῦτο ὁσάκις περὶ τῶν διαφορῶν, τὰς ὁποίας
ἔχετε νὰ δικάσετε, γίνεται λόγος περὶ συνηθείας, ὁ αὐτὸς Νόμος Σᾶς διατάττει νὰ
τὴν ἀκούσετε, καὶ κατ' αὐτὴν νὰ δικάσετε. ἀλλὰ ποία εἶναι ἡ συνήθεια, τοῦτέστιν
τὸ Πολιτικὸν νόμιμον, νομίζει ἐπίσης πρέπον ἡ Γραμματεία νὰ Σᾶς ἀνακαλέσῃ
εἰς ἐνθύμησιν, προσκαλοῦσα τὴν προσοχὴν Σας εἰς ἄλλους Νόμους, οἱ ὅποιοι σα-
φέστατα τὴν χαρακτηρίζουσι.

Λέγει ὁ Νόμος ΛΑ' Οὐλπιανοῦ «Περὶ δὲ οὗ κεῖται Νόμος, παραφυλάττειν
δεῖ τὸ ἔθος καὶ τὴν συνήθειαν, εἰ δὲ καὶ τούτοις ἐκλείπει, ἀκολουθεῖν τοῖς πλησιά-
ζουσι πράγμασι, καὶ εἰκόσι τῷ ἑταίρῳ». Ὁ Νόμος οὗτος ὁμιλεῖ ἐν γένει περὶ
συνηθείας, ἀλλὰ προσηρῶν προσθέτει ἄρθρ. α' «Ἡ παλαιὰ συνήθεια ἀντὶ νόμου
κρατεῖ καὶ φυλάττεται». προσθέτει ἐπίσης Νομ. ΜΒ' Οὐλπιανοῦ «Ἡ μακρὰ συν-
ήθεια ἀντὶ νόμου κρατεῖ ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἐγγράφος». — καὶ τελευταῖον Νόμος ΜΓ'
«Τότε κεχρήμεθα τῇ συνηθείᾳ τινὸς πόλεως ἢ Ἐπαρχίας, ὅτε ἀμφισβητηθεῖσα
ἐν Δικαστηρίῳ ἐβεβαιώθη». — Ἐπιστήσατε, Κύριοι Πρόεδροι, τὴν προσοχὴν σας εἰς
τὰ αὐτὰ κεφάλαια τοῦ Νόμου καὶ θέλετε εὐρῇ ὅτι ἡ συνήθεια δικαιολογεῖ, εἴτε
τὴν ἀπαίτησιν, εἴτε τὴν ἄρνησιν, ἄλλ' ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη πρέπει νὰ εἶναι χρό-
νου μακροῦ καὶ ἐπιβεβαιωμένη ἀπὸ ἀποφάσεις. ὅταν ὁμιλεῖτε περὶ συνηθείας, ἐν-
νοεῖται ὅτι ὁ λόγος εἶναι τόσον περὶ τῆς οὐσίας ὅποιασδήποτε ὑποθέσεως, ὅσον
καὶ περὶ τῆς διατυπώσεως τῶν ἐγγράφων, εἰς τὰ ὅποια οἱ Πολῖται ἀφιερώνουσι
τὰς συμφωνίας των καὶ τὰ πρὸς ἀλλήλους δικαιώματα.

Διὰ ταῦτα ὁσάκις, ἢ περὶ τῆς οὐσίας ὅποιασδήποτε ὑποθέσεως, ἢ περὶ τῆς
διατυπώσεως ἐγγράφων ἔχετε νὰ δικάσετε, μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς μεγάλης
ἐξετάσατε καὶ γνωρίσατε τὰς συνηθείας. ἀλλὰ εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ ἐξακρίβωσιν αὐ-
τῆς, ἐπαναδιπλώνει ἡ Γραμματεία τὴν τοιαύτην σύστασιν πρὸς Ὑμᾶς, διότι νομί-
ζει ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀπαιτεῖ προσοχὴν καὶ ἐπιμέλειαν, ὅχι κοινήν. Ὅταν ἐπὶ βά-
σει συνηθείας, ἐν τι θέλετε δικάσει, λάβετε ὑπ' ὄψιν καὶ τὸν Νόμον ΜΔ' Ἐρμογέ-
νους, ὁ ὅποιος λέγει: «Καὶ τὰ μακρὰ συνηθεία δοκιμασθέντα, καὶ ἐπὶ πολλοὺς
ἐνιαυτοὺς φυλαχθέντα, οὐχ ἦντιον τῶν ἐγγράφων κρατοῦσι». καὶ τοῦτο πάλιν ἀπαι-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τεῖ ὅλην Σας τὴν προσοχήν, διότι πολλὰς θέλετε ἀπαντήσαι δυσκολίας, εἰς τὸ νὰ βεβαιωθῇτε εἰς τρόπον θετικόν, τὸ περὶ τοῦ καιροῦ, ὅπου δημόσια Ἀρχαιοφυλακεῖα δὲν εἶναι, καὶ ὅπου ἴσως, τὰ τῶν μερικῶν, δὲν εἶναι εἰς εὐχάριστον τάξιν.

Γνωρίζει ἡ Γραμματεία ὅτι κατὰ τὸ παρελθόν, ἐλλειπόντων δικαστηρίων εἰς τὴν Σπάρτην, ἐσυνήθιζον οἱ Σπαρτιᾶται δι' αἵρετοκρισίας νὰ καταπαύουν τὰς διαφοράς των. αἱ ἀποφάσεις αὐταὶ τῶν αἵρετοκριτῶν δύνανται νὰ ὀδηγήσουν τὴν γνώμην Σας εἰς τὸ περὶ συνηθείας κεφάλαιον.

Ἡ συνηθία ὅμως οὔτε συγχωρεῖται, ὅταν δὲν ἔχη τοὺς ἰδίους της χαρὰς κτῆρας, διότι τότε ἤθελεν εἶσθαι αὐθαίρετος. οὔτε τ' ἀποτελέσματα τῆς συνηθείας εἶναι ἀπεριόριστα, διότι καὶ αὕτη ἔχει τὰ ὅριά της.

Ὁ Νόμος Ν' Οὐλπιανοῦ λέγει οὕτως: «Ὁ ἄρχων ὁ εὖρη συχνάζον ἐν πόλει ἐπὶ τιнос πράγματος, φυλάξει αὐτό. καὶ γὰρ ἡ συνηθία ἡ προλαβοῦσα, καὶ ὁ λογισμὸς ὁ εἰσάγων αὐτὴν φυλακτέα ἐστὶ». Ὁ νόμος οὗτος καθὼς ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παραινεῖ νὰ φυλάττεται ἡ συνηθία, καὶ ὁ λογισμὸς, ὁ ὁποῖος εἰσῆξεν αὐτήν, προχωρεῖ ὅμως καὶ λέγει Νόμ. ΝΑ': Τῆς συνηθείας καὶ τῆς χρήσεως ἡ αὐθεντία οὐκ ἐπὶ τοσοῦτον ἰσχύει, ὥς καὶ τὸν λογισμὸν καὶ τὸν Νόμον ὑπερνικᾶν. Ἐπιστήσατε, Κύριοι Πρόεδροι, τὴν προσοχήν σας εἰς τὴν λέξιν τοῦ Νόμου Ν' «καὶ ὁ λογισμὸς ὁ εἰσάγων αὐτήν», ταῦτέστιν ὁ λόγος ὁ ὁποῖος εἰσῆξε τὴν συνηθίαν. καὶ εἰς αὐτὴν τὴν παρατήρησιν προσθέσατε τὸ διαταχθέν παρὰ τοῦ Νόμου ΝΑ' ὅτι «ἡ αὐθεντία τῆς συνηθείας», τοῦτέστιν ἡ συνηθία αὕτη, δὲν δύναται νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καθὼς καὶ τοῦ Νόμου.

Ἀνακεφαλαιόνουσα ἡ Γραμματεία τὰ ἄνω λεχθέντα νομίζει ὅτι ἀκολουθοῦντες τὰς ἀρχὰς τῶν ἀνακληθέντων κεφαλαίων τοῦ Νόμου, θέλετε κρίνει ἀξίας τῆς προσοχῆς Σας καὶ τῆς ψήφου Σας, τὰς κατὰ τὸ παρελθόν ἐπικρατούσας πολυχρονίους συνηθείας εἰς τὴν Σπάρτην, καὶ ἐπιβεβαιωμένας, καθ' ὅσας ὅμως ὁ νόμος διορίζει, εἴτε ὅταν ἀναφέρωνται εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ὑποθέσεων, εἴτε ὅταν ἀναφέρονται εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν ἐγγράφων.

Γνωρίζει ἡ Γραμματεία ὅτι εἰς τὴν Σπάρτην τὸ ἔγκλημα τοῦ φόνου δὲν ἐθεωρεῖτο κατὰ τὸ παρελθόν, εἰμὴ κατὰ τὴν ζημίαν, τὴν ὁποῖαν ἐπροξένει εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ φονευθέντος. καὶ διὰ τοῦτο, ἦτο συνηθία νὰ συνδιαλλάττωνται τὰ μέρη διὰ χρημάτων, καὶ ἐνίοτε νὰ συμφωνῇται φόνος ἀντὶ φόνου.

Δὲν νομίζει ὅτι, οὐδεὶς εἰς τὸ ἐξῆς θέλει αἰτιολογήσει ἀμάρτημα τοιοῦτον, ἐπιστηριζόμενος εἰς συμφωνίας τοιαύτας. ἡ σύνεσις τῶν Σπαρτιατῶν, καὶ ἡ βεβαία διάθεσις των εἰς τὸ νὰ συμμορφωθῶσι μὲ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ ἐπιλοίπου ἔθνους των, βεβαιώνει τὴν Γραμματείαν ὅτι οὐδέποτε θέλουν Σας ἐνασχολήσῃ εἰς τὰ τοιαῦτα. καὶ ἐπειδὴ εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν Ποινικῶν Νόμων καὶ ἡ ἀποζημίωσις τῆς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

προξηνηθείσης ζημίας, κατὰ τοῦτο, ἐὰν λάβετε ἀνάγκην νὰ δικάσετε περὶ χρηματι-
κῆς ἀποζημιώσεως, ἔνεκα φόνου, ἢ ἀποφασίς Σας ἔχουσα βάσιν τὰ συμφωνηθέντα,
θέλει εἶναι δικαία.

Ἐν Ναυπλίῳ τὴν 15 Δεκεμβρίου 1830

Ὁ ἐπέχων τόπον τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματέως

(Τ. Σ.)

Β. Α. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

Τ Π Ο

ΙΑΚΩΒΟΥ Τ. ΒΙΣΒΙΖΗ

Εἰς τὰ ἐκδοθέντα ὑπ' ἐμοῦ ναξιακὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας ἀπαντοῦν αἱ λέξεις *ἀπόξυλον* (ἐπίθ.) ἢ *ἀπόξυλου* (ἐπίρρ.)¹⁾. Ἀμφότεραι χρησιμοποιοῦνται ἀδιακρίτως ὥς ὅρος προσδιορίζων ἀγροτικὸν ἀκίνητον, εἰς τὸν ὅποιον ἀπέδωκα ἐκεῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ «ἀπεξηραμένου», παρασυρθεὶς ἐκ τῶν ἐρμηνειῶν τῶν διδομένων ὑπὸ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (ἐν λ. *ἀπόξυλος*).

Μεταγενεστέρως ὅμως ὁ φίλος Γυμνασιάρχης κ. Ἀντ. Κατσουρός²⁾, χαρακτηρίζων τὸ *ἀπόξυλος* ὥς ὅρον νομικόν, ἐρμηνεύει ὥς σημαίνοντα «ἀγροτικὸν κτῆμα (π.χ. χωράφιον) ἄνευ τῶν ἐν αὐτῷ πεφυτευμένων δένδρων». Εἰς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἄγεται, τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ἐπ' ἀρχῇ ἐθίμου τῆς χωριστῆς κυριότητος τῶν δένδρων ἀπὸ τῆς τοῦ ἐδάφους, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς ἐν Κρήτῃ σημασίας τῆς λέξεως *ξύλο* «καρπία», ἡ ὁποία σημαίνει τοὺς ἐκ τῶν δένδρων (= ξύλων) καρποὺς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς δημητριακοὺς.

Ὁ κ. Κατσουρός δέχεται τὸ ἐθίμον τῆς χωριστῆς κυριότητος τῶν δένδρων ἀπὸ τῆς τοῦ ἐδάφους ὥς ἰσχύον ἐν Νάξῳ καὶ Ἀνδρῳ. Ἀλλ' ἡ σχέσις αὕτη, ἀναγομένη εἰς τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν δίκαιον³⁾, ἀπαντᾷ καὶ μέχρι σήμερον ὄχι μόνον εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, νησιωτικὴν καὶ ἡπειρωτικὴν, ἀλλὰ ἴσχυε καὶ ἀλλαχοῦ, ὥς λ.χ. ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Ἰσπανίᾳ.

Τὴν λέξιν *ἀπόξυλον*, *ἀπόξυλου* συνήντησα εἰς νοταριακὰ ἔγγραφα τῆς Κρή-

¹⁾ Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ναξιακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ δουκάτου τοῦ Αἰγαίου (1538 - 1577), εἰς *Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ δικαίου* τευχ. 4, (Ἀθῆναι, 1951), (καὶ εἰς ἀνάτυπον) 42, 88, 91, 97.

²⁾ Ἐνθ' ἀν., 157.

³⁾ Γλωσσικὰ σημειώματα, εἰς περιοδ. «Πλάτων», Ἔτος. Δ', τευχ. Β' (Ἀθῆναι, 1952) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 309 ἐπ.

⁴⁾ Περὶ τῆς σχέσεως ταύτης βλ. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Αἱ βολαὶ τῆς νήσου Κέας, εἰς *Ἐπετηρίδα Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, ΙΘ' (1949) (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 52 - 3, καὶ τοὺς αὐτόθι ἀναφερομένους συγγραφεῖς, ἔτι δὲ F. MAROI, La proprietà degli alberi separata da quella del suolo, εἰς *Studia et documenta Historiae et Juris*, a. I, fasc. 2 (Roma, 1935) ἀναδημοσιευθεῖσαν εἰς *Atti del III Congresso Nazionale di arti e tradizioni popolari* (Roma, 1936), 437 - 454. Ἄλλως ὁ C. GIARDINA, La così detta proprietà degli alberi separata da quella del suolo in Italia (Palermo, 1942).

της, τῆς Μυκόνου, τῆς Πάρου, ὡς καὶ εἰς μεταγενέστερα, τοῦ 18ου αἰῶνος, τῆς Νάξου.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων φαίνεται ὅτι ἡ λέξις ἐχρησιμοποιεῖτο γενικῶς εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ τὴν Κρήτην, ἦτο δὲ πράγματι νομικὸς ὅρος, προσδιορίζων ἀγροτικὸν ἀκίνητον, καὶ ἐσήμαινε τὸ κτῆμα μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν.

Οὕτως εἰς ἀνέκδοτον ἐγγραφον πακτώσεως¹⁾ ἐξ Ἱεράπετρας, Κρήτης, τῆς 15 Αὐγούστου 1600 τοῦ νοταρίου Βιολίνου Ζαμοφίλη Κ. (Violino Zamofli Costantin), ὅπερ ἀπόκειται εἰς τὸ Κρατικὸν Ἀρχεῖον τῆς Βενετίας (Archivio di Stato), ἀναφέρονται σχετικῶς τὰ ἑξῆς: «δίδει καὶ πακτώνει του... ἐκεῖνο τὸ κομμάτι τὸ σῶχωρο περιβόλι... τὸ ὁποῖο ἄνωθεν περιβόλι ἔχει μέσα ἐλιές, μικρὲς μεγάλες, ῥίζες δώδεκα, συκές, μικρὲς μεγάλες, ῥίζες δέκα καὶ ἐλιγόκι κλῆμα... τὸ ὁποῖο ἄνωθεν περιβόλι... τοῦ δίδει ὁ ἄνωθεν... ἀπόξυλα, ἡγουν ἀποῦ τὸ Νεόβριο²⁾ πρῶτο ἐρχόμενο, νὰ κρατῇ τὸ ἄνωθεν περιβόλι ὁ ἄνωθεν κύριος Κωστιαντῆς ὥστε νὰ κομπλήρουνσι χρόνοι τρεῖς...». Ἐκ τῆς προικοπῆς ταύτης σαφῶς ἐξάγεται ὅτι δὲν πρόκειται περὶ χωριστῆς μίσθωσης τῶν δένδρων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, ἀλλ' ὅτι ἀντικείμενον τῆς συμβάσεως εἶναι ὁλοκληρὸν τὸ κτῆμα (γῆ καὶ δένδρα), καὶ κυρίως τὰ δένδρα, ἅτινα καὶ ἀποκοιμούνται, καὶ αὐτὰ δίδονται ἀπὸ ξυλα. Πρὸς μείζονα δὲ διασάφησιν δοῖται ἐν τῷ ἐγγράφῳ καὶ ἡ ἀκριβὴς ἐποχὴ, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἄρχεται ἡ τριετὴς πώλησις, ἦτοι μετὰ τὸν προσεχῆ Νοέμβριον, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, δηλαδή, καθ' ἣν ἔχουν συλλεχθῇ οἱ ἡρτημένοι κατὰ τὸν χρόνον τῆς συνάψεως τῆς συμβάσεως (15 Αὐγούστου) καρποὶ τῶν ἐλαιῶν, τῶν συκῶν καὶ τῆς ἀμπέλου.

Εἰς ἐκδεδομένον κορητικὸν ἐγγραφον πακτώσεως τοῦ ἔτους 1634³⁾ ὁ χρόνος λήξεως τῆς συμβάσεως προσδιορίζεται ὡς ἑξῆς: «... φηνήρωντας 1646 στὰ ἀπομαζώματα».

Ἐξ ἴσου σαφῶς ἐκφράζονται περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ὅρου καὶ ἀνέκδοτα ἐγγραφα ἐκ Μυκόνου. Οὕτως εἰς ἐγγραφον πακτώσεως⁴⁾ τῆς 21 Ἀπριλίου 1690,

¹⁾ Πάκτωσις ἐν Κρήτῃ ἐκαλεῖτο ἡ μίσθωσις. Βλέπε κατωτέρω τὸν ὅρον πάκτωσις εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ μὲ ἄλλην νομικὴν σημασίαν.

²⁾ Νοέμβριος.

³⁾ Χριστιανικὴ Κρήτη, Α', 169.

⁴⁾ Εἰς τὴν Μύκονον, καθὼς καὶ εἰς τὴν Νάξον πάκτωσις ἢ πακτωσία εἶναι ἡ σύμβασις δανεισμοῦ ἐπὶ παραχωρήσει κτημάτων τοῦ ὀφειλέτου πρὸς τὸν δανειστήν, ὅπως οὗτος ἀντὶ τόκου καρπῶται ταῦτα μέχρι τῆς ἀποδόσεως τοῦ δανείου, ἔτι δὲ καὶ πρὸς ἀσφάλειαν αὐτοῦ. Ἐν Νάξῳ ἡ πάκτωσις ἐλέγετο καὶ ἀμανάτι. Ἡ σύμβασις αὕτη παρουσιάζει ὁμοιότητα πρὸς τὴν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ δικαίου προᾶσιν ἐπὶ λύσει, περὶ ἧς βλ. Δ. ΠΑΠΠΟΥΛΙΑ, Ἡ ἐμ-

διὰ τοῦ ὁποίου παραχωροῦνται ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου πρὸς τὸν δανειστὴν «τὸ πρᾶγμα τῆς ἁγίας Μαρίνας καὶ τὴν φυτεῖαν στὸ Μαμάτζο, τὸ μερικὸν της, καὶ τὸ σπίτι ὁπῶχει στὸ Κάστρο...», ἡ λέξις ἀπόξυλου δὲν τίθεται εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν κτημάτων, ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος τοῦ ἐγγράφου προστίθεται εἰδικὴ ρήτρα, μὲ τὴν ἐξῆς διατύπωσιν: «τὰ ὅποια πράγματα τὰ ἐπῆρεν (ὁ δανειστής) ἀπόξυλου, καὶ πάλι νὰ τὰ παίρῃ (ὁ ὀφειλέτης) ἀπόξυλου». Πλήρως ὁμως ἐρμηνεύεται ὁ ὅρος εἰς τὴν ἐπίσης ἐκ Μυκόνου ἀπὸ 8 Ὀκτωβρίου 1794 δικαστικὴν ἀπόφασιν τῶν προεστῶν Μυκόνου, δικαζόντων ἐπὶ διαφορᾷ ἐκ συμβάσεως παχτώσεως. Εἰς αὐτὴν ἀναγράφονται τὰ ἀκόλουθα: «...καὶ εἶναι ἀπὸ τὴν σήμερον τὸ κλεῖσμα μὲ τὸ χωριὸ (τὰ παχτωθέντα) τῆς ἄνωθεν Φραντζέσκας (ὀφειλέτιδος), νὰ τὸ κάμῃ ὡς θέλει καὶ βούλεται ὡς πρᾶγμα ἐδικὸν της· ὁ δὲ Μιχελῆς (δανειστής) δὲν μετέχει πλέον ἀπὸ τὸ κλεῖσμα καὶ τὸ χωριό, ὅτι ἔλαβεν τὰ ἄσπρα του· πλὴν ἐπειδὴ καὶ ἔχει το καλουργισμένο καὶ κοπρισμένο νὰ τὸ σπείρῃ, καὶ νὰ τὸ φάγῃ ὅλο ὁ Μιχελῆς καὶ νὰ τὸ παρατᾷ τῆς ἀδελφῆς του, περὶ¹⁾ ἀπόξυλου».

Ἐκ τῆς Πάρου ἔχομεν ἀρκετὰ ἀνέκδοτα ἐγγραφα, εἰς τὰ ὅποια ἀπαντᾷ ὁ ὅρος «ἀπόξυλου», οὐδαμοῦ ὁμως ὑπὸ τὴν ἐννοίαν τοῦ ἐδάφους ἄνευ τῶν ἐν αὐτῷ πεφυτευμένων δένδρων. Ἀντιθέτως, καὶ ἐκ τούτων ἐφαίνεται ἀνεκδοκίμως ὅτι ὁ ὅρος καὶ εἰς τὴν νῆσον παλαιὰ σημαίνει τὸ ἀγροτικὸν κτῆμα μετὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν. Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἀναφέρονται τὰ ἀκόλουθα:

Εἰς διαθήκην τῆς 9 Μαρτίου 1730 ἡ διαθέτις σύζυγος ὀρίζει «τοῦ ἑξαδέλφου τῆς Φραντζέσκου Βερεντζίνῃ ἀφίνει ἓνα χωράφι νὰ τὸ μεράζου μὲ τὸν Γιαννάκη Καζανόβα, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τὴν Μπατούμενο, ἡγουν νὰ γίνεται τρία μερδικά, νὰ παίρῃ ὁ Φραντζέσκος τὰ δύο καὶ ὁ Γιαννάκης τὸ ἓνα, περὶ ἀπόξυλου». Ἡ διαθέτις μετὰ τινος ἡμέρας ἀποθνήσκει καὶ ὁ σύζυγός της μετὰ τὸν θάνατόν της συντάσσει τὴν ἀπὸ 5 Ἀπριλίου 1730 διαθήκην του, εἰς τὴν ὁποίαν σχετικῶς μὲ τὸ χωράφιον τοῦτο διατάσσει τὰ ἐξῆς: «Τὸ χωράφι ἀφίνει ἢ συνβία του τοῦ Φραντζέσκου Κωσταντῇ Βιζαρά καὶ Γιαννάκη Καζανόβα ἀπόξυλου, νὰ παίρῃ ὁ σκευοφύλαξ τὴν ἰντράδα²⁾, πὺν τοῦ λόγουν του τώρα ἔχει σπαρμένο μοναχὴ Κοντοῦ, καὶ ἐβγάνοντας τὴν δεκατίαν, νὰ γίνεται πέντε μερδικὰ ἢ νιτράδα, καὶ νὰ δίνῃ τὸ ἓνα μερδικὸ τοῦ Μάρκου ἀδελφοῦ του, τὸ ἄλλο τοῦ ἀνεψιοῦ του καὶ τὰ δὲ λοιπὰ τρία μερδικὰ, νὰ τὰ μεράζῃ, ὅπου γνωρίζει τέλειο χρειαζόμενο

πράγματος ἀσφάλεια κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν καὶ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον, Α' (Λειψία, 1909) § 6, καὶ Ἰ. Μελετοπούλου, Πρᾶσις ἐπὶ λύσει, εἰς περιοδ. «Πολέμων», Δ' (1949), 41 - 72 (καὶ εἰς ἀνάτυπον).

¹⁾ Περὶ = però ἰταλικὴ λέξις σημαίνουσα ἀλλ' ὁμως, ἀλλά.

²⁾ Ἡ ἰταλικὴ λέξις entrata = πρόσοδος, εἰσόδημα.

διὰ τὴν ψυχὴ του». Εἰς ἕτερον ἔγγραφον παραχωρήσεως κτήματος (ἀμπελίου) πρὸς ἐξασφάλισιν δανείου τῆς 6 Ἰουλίου 1738 ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: « . . . ἡ Μαρία νὰ κρατῇ τὰ ριάλια δέκα ἡμῖν, πὺν ἔλαβεν χωρὶς διάφορο καὶ ὁ Μιχελετάκης τὸ ἀμπέλι. Καὶ εἰς κάθεν καιρὸν, ἡγουν ἀπόξυλον τοῦ ἐφειννοῦ χρόνου, ἡθελεν δώσει καὶ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸ χρέος της, νὰ τῆς ἐπαραιτᾷ ἐλεύθερο καὶ ἀνεμπόδιστο τὸ ἀμπέλι της εἰς τὴν ἐξουσίαν της ὡς πρωτητέρου». Τὸ ἐφειννοῦ χρόνον καθιστᾷ προφανῇ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀπόξυλου.

Ἐκτὸς τῶν ἔγγράφων τούτων, ἐκ τῆς Πάρου ὑπάρχουν καὶ ἄλλα περιέχοντα τὸν ὅρον, τὰ ὅποια ὅμως παραλείπομεν ὡς μὴ προσθέτοντα τί τὸ οὐσιῶδες. Σημειοῦμεν ὅμως ὅτι ἐκ τῆς νήσου ταύτης ὑπάρχουν ἄλλα ἔγγραφα, εἰς τὰ ὅποια χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος *ιντραδά* ἀντὶ τοῦ ἀπόξυλου. Οὕτως εἰς τὸ ἀπὸ 3 Αὐγούστου 1685 ἀνέκδοτον πωλητήριον, διὰ τοῦ ὁποίου πωλεῖται χωράφιον, ὁρίζεται ὅτι (ἡ πώλησις) «νὰ γροικᾷται ἀπὸ *ιντραδάς*». Εἰς ἕτερον ἀπὸ 16 Νοεμβρίου 1730 ἔγγραφον δανείου ἐπὶ παραχωρήσει κτήματος συμφωνεῖται ὅτι «τελειώνοντας οἱ δύο χρόνοι, πὺν ἔττι ἐταιριάσανε, ἀποκαταμένῃ ἡ *νιτράδα*, ἡθελεν ἔλθει ὁ Ἄντζολος, νὰ εἶναι *νοικοκύρης* πάλε, *στορέφοντας* τὴν *νιτρία* εἴκοσι δύο τοῦ... (δανείου)».

Τέλος ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν Νάξον, εὑρίσκωμεν ἐξ αὐτῆς τὸ ἀπὸ 15 Μαΐου 1705 ἐνδιαφέρον ἔγγραφον *παχτασίας*, δι' οὗ παραχωρεῖται ἐναντὶ τοῦ δανεισθέντος ποσοῦ χωράφιον, ἐν τέλει δὲ τοῦ ἔγγραφου τούτου, καὶ ὅχι εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ κτήματος, ἀναγράφεται: « . . . *νὰ εἶναι πάντοτε τὸ πρᾶμα ἀπόξυλον κατὰ τὴν τάξιν*». Ἡ φράσις «κατὰ τὴν τάξιν», δὲν δύναται ν' ἀναφέρεται εἰς χωριστὴν κυριότητα τοῦ ἐδάφους ἀπὸ τῆς τῶν δένδρων, ἀλλ' ἀφορᾷ προφανῶς τὸ εἰσόδημα. Ἐπίσης εἰς ὅμοιον ἔγγραφον τῆς 21 Ἀπριλίου 1725 ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθος διατύπωσις: « . . . καὶ εἰσὲ καιρὸν πὺν ἡθελεν λάβει τ' ἄσπραν της ἡ κυρία Φιλίππα, ἀπόξυλον νὰ στρέφεται πάλι τὸ χωράφι εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς κερὰ Μαρίας».

Γενικῶς εἰρήσθω ὅτι ὁσάκις εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἀντικείμενον τῆς συμβάσεως ἦτο μόνον τὸ ἔδαφος ἄνευ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπαρχόντων δένδρων, δὲν μετεχειρίζοντο ἴδιον τινὰ ὅρον, ἀλλὰ διετύπουν τοῦτο περιφραστικῶς. Οὕτως εἰς προικοσύμφωνον ἐκ Πάρου τῆς 20 Δεκεμβρίου 1721 προικίζεται: « . . . τὸ χωράφι ἐβγάνοντας μίαν ἐλαίαν καὶ ἓνα μπόλι τοῦ ἀδελφοῦ της κυρίου Νικολάου καὶ ἄλλα, τὰ ὅποια εἶναι ξένα». Εἰς ἔγγραφον δὲ ἀνταλλαγῆς ἐκ Νάξου τῆς 16 Μαΐου 1719 ἀναγράφεται: « . . . δώνει τοῦ ἀφέντη Ντεγάνου τὸ χωράφι, ὅπου ἔχει . . . , ξέχως μίαν ἐλιά, ὅπου ἐκεῖ εἶναι τῆς Κυρίας Πρωτόθρονος».

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΞΙΩΝ ΤΗΣ ΜΥΚΟΝΟΥ ΤΟΥ 17ΟΥ ΚΑΙ 18ΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

Τ Η Ο
ΙΑΚΩΒΟΥ Τ. ΒΙΣΒΙΖΗ

Ἡ Μύκονος εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων περιφερειῶν, αἱ ὁποῖαι διασώζουν πλούσιον ἀρχειακὸν ὑλικὸν τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, ἀναφερόμενον εἰς τὸ δημόσιον ὥς καὶ εἰς τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον.

Τὸ ὑλικὸν τοῦτο δὲν παρουσιάζει εὐτυχῶς χάσματα, ἀλλὰ εἶναι συνεχὲς χρονικῶς, καὶ παρέχει εὐκρινῇ εἰκόνα τῆς διοικήσεως τῆς νήσου, τῆς φορολογίας καὶ τοῦ δικαίου, καθὼς καὶ τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν.

Εἰς τὴν παροῦσαν μελέτην μας ἐπιχειροῦμεν νὰ δώσωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς πληροφορίας περὶ τῶν ὀργάνων καὶ τοῦ τρόπου τῆς συντάξεως τῶν περὶ δικαιοπραξιῶν ἐγγράφων εἰς τὴν νῆσον ταύτην κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα.

Ἐκ τῶν ἐγγράφων τούτων ἰδιαίτεραν ἐνδείχον σημασίαν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ὥρισμέναι κατηγορίαι ἐξ αὐτῶν, καὶ συγκεκριμένως ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ προικοσύμφωνα καὶ αἱ διαθῆκαι, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ἐγγράφα τῶν συμβάσεων τῶν περιεχουσῶν μεταβίβασιν κυριότητος ἀκινήτων (ἀγοραπωλησίαι, ἀνταλλαγαί, διανομαὶ κ. λ. π.).

Ὁ λόγος τῆς τοιαύτης μερίμνης εἶναι διάφορος δι' ἐκάστην τῶν κατηγοριῶν τούτων.

Τὰ προικοσύμφωνα, ἀλλὰ καὶ αἱ διαθῆκαι, κατὰ κανόνα, ἀποτελοῦν ἐγγράφα ἔχοντα κεφαλαιώδη σημασίαν καὶ ἐπίδρασιν εἰς τὴν οἰκογένειαν, ὁργανισμὸν ὑψίστης κοινωνικῆς σπουδαιότητος ἐν Ἑλλάδι καὶ δὴ κατὰ τὴν ἐνδιαφέρουσαν ἡμᾶς ἐνταῦθα ἐποχὴν.

Αἱ οἰκονομικαὶ συνθῆκαι τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀπῆλθον διὰ τὴν ἰδρυσιν καὶ εὐημερίαν τῆς οἰκογενείας, ὅπως αὕτη ἅμα τῇ συστάσει τῆς εὐρεθῆ ἑφωδιασμένη δι' ὠρισμένων περιουσιακῶν στοιχείων, ἰδίᾳ ἀκινήτων, τὰ ὁποῖα καὶ νὰ διατηρῶνται, ὅπως μεταβιβασθοῦν εἰς τὰ τέκνα καὶ τοὺς ἀπογόνους ἐν γένει κατὰ τὴν σύμπληξιν ἐν καιρῷ καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν. Διὰ τοῦτο δὲν συνήπτετο ποτὲ σχεδὸν γάμος ἄνευ προικός, τῆς ὁποίας ἡ σύστασις ἐθεωρεῖτο ὑποχρεωτικὴ διὰ τοὺς γονεῖς τῶν μελλονύμφων, καὶ μάλιστα τόσον πρὸς τὰς θυγατέρας, ὅσον καὶ πρὸς τοὺς υἱούς, ἐνῷ ἐξ ἄλλου εἰδικαὶ διατάξεις τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου ἐπεδίωκον, ὅπως ἡ περιουσία παραμένῃ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ μὴ περιέρχεται εἰς ἐξωτερικούς.

Ἦτο, λοιπόν, συνεπὲς πρὸς ταῦτα, ὅπως καὶ διὰ τὰ ἔγγραφα δικαιοπραξιῶν τὰ χρησιμεύοντα πρὸς τοὺς σκοποὺς αὐτούς, δηλαδή τὰ προικοσύμφωνα καὶ τὰς διαθήκας, ὑφίστανται ἰδιαίτεροι κανόνες (θετοῦ ἢ ἐθιμικοῦ δικαίου) διασφαλίζοντες τὸ γνήσιον καὶ ἀδιάβλητον τῶν ἐγγράφων τούτων.

Ἐξ ἄλλου, διὰ τὰς μεταβολὰς τοῦ κυρίου εἰδικῶς τῶν ἀκινήτων κτημάτων δὲν ἐνδιεφέροντο μόνον οἱ συμβαλλόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὸ κοινόν, ἡ κοινότης. Τὰ ἀκίνητα κτήματα ἀπετέλουν τὴν βάσιν διὰ τὴν ἔγγειον φορολογίαν¹⁾, ἡ ὁποία ἦτο ἡ σπουδαιότερα ἀπὸ ἀπόψεως ἐσόδου, καὶ ἥτις, ἐκτὸς τοῦ ταμειευτικοῦ σκοποῦ τὸν ὅποιον αὕτη ἐνέχει σήμερον, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συνεδέετο ἀρρήκτως καὶ μὲ τὴν πολιτικὴν θέσιν τῶν κατοίκων. Ἡ ἐπιτυχία τῆς φορολογίας ἀφεώρα αὐτὴν ταύτην τὴν σχετικὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν τοῦ τόπου. Διότι, ἐὰν δὲν ἐπληρώνοντο οἱ ὠρισμένοι πρὸς τὸν κατακτητὴν φόροι καὶ εἰσφοραί, ἐκινδύνευον καὶ οἱ κάτοικοι νὰ ὑποστοῦν σημαντικὰς περιουσιακὰς βλάβας, ἀλλὰ καὶ ἡ τοπικὴ αὐτοδιοίκησις των ἐτίθετο ἐν ἀμφιβόλῳ, ἔτι δὲ ἐξετίθετο εἰς κίνδυνον καὶ αὕτη ἡ προσωπικὴ των ἐλευθερία. Ἐνεκα τούτου ἐλαμβάνετο ἰδιάζουσα πρόνοια, ὅπως εἶναι σαφῶς γνωστὰ οἱ ἐκαστοὶ κερτοὶ τῶν ἀκινήτων, ὥς θὰ ἐκθέσωμεν κατωτέρω.

Εἰς τὴν Μύκονον¹⁾ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν τὰ ἔγγραφα δικαιοπραξιῶν ἐγράφοντο ἐπὶ χωριστοῦ φύλλου χαρτοῦ, ἐλαμβάνον δὲ αὐτὰ οἱ ἔχοντες συμφέρον εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς δικαιοπραξίας.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὰ πρόσωπα τὰ δυνάμενα νὰ συντάξουν τὰ ἔγγραφα, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν κεχωρισμένως, τὰ ἀρμόδια πρὸς σύνταξιν τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν ἀπὸ τὰ τῶν λοιπῶν ἐγγράφων.

Καὶ πρῶτον θὰ ὁμιλήσωμεν γενικῶς περὶ τῶν ἄλλων ἐγγράφων, ἔπειτα δὲ εἰδικῶς περὶ τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν.

Κατ' ἀρχὴν ὥς γραφεῖς τῶν ἐγγράφων προσελαμβάνοντο κατ' ἐλευθέραν ἐκλογὴν ὑπὸ τῶν δικαιοπρακτούντων ὅχι μόνον πρόσωπα, τὰ ὅποια ὥς ἐκ τοῦ ἀξιώματός των εἶχον ἀποστολὴν τὴν σύνταξιν ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ ἄλλα πρόσωπα ἐγγράμματα, ἱερωμένοι κατὰ κανόνα, σπανίως δὲ λαϊκοί. Πάντες οὗτοι συνέτασσον τὰ ἔγγραφα παρουσίᾳ μαρτύρων.

¹⁾ Ὅπως καὶ εἰς τὴν Χίον (Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, εἰς Ἑπετηρίδα τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (καὶ εἰς ἀνάτυπον) 1 (1948), 13 σημ. 4) καὶ τὴν Νάξον (ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου, εἰς Ἑπετηρίδα ἐνθ' ἀν. (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 4 (1951), 110 καὶ σημ. 1).

Εἰδικοί ἀξιωματοῦχοι ἀρμόδιοι διὰ τὴν σύνταξιν ἐγγράφων ἦσαν ὁ Καντζηλλιέρης καὶ ὁ νοτάριος.

Ὁ Π. Ζερλέντης ¹⁾ ὁμιλῶν περὶ τῶν Καντζηλλιέρηδων Μυκόνου, ἀναφέρει ὅτι «ἐξελέγοντο οὗτοι ἐν ἐκκλησίᾳ τῶν νησιωτῶν καὶ ὁ καντζελιέρης, ὃς καὶ νοτάριος ἐκαλεῖτο, ὃς ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν νησιωτῶν καὶ ἐπεκυροῦτο ὑπὸ τοῦ καπειτὰν πασᾶ. Οὗτος οὐ μόνον ἔγραφε τὰ συμβόλαια τῶν νησιωτῶν, ἀλλὰ καὶ γραμματεὺς καὶ ταμίας καὶ ἀνακριτὴς ἐγίνετο».

Πράγματι ὁ Καντζηλλιέρης ἦτο κυρίως ὁ γραμματεὺς τῆς κοινότητος ²⁾. Τὸ λεγόμενον ὅμως ἀορίστως ὅτι ὁ Καντζηλλιέρης ἐκαλεῖτο καὶ νοτάριος δύναται νὰ γεννήσῃ σύγχυσιν καὶ νὰ θεωρηθῇ ὅτι ὁ Καντζηλλιέρης καὶ ὁ νοτάριος δὲν ἦσαν διαφορετικοὶ ἀξιωματοῦχοι, ἀλλὰ εἷς καὶ μόνος φέρων ἀμφοτέρους τοὺς τίτλους. Τὸ ἀκριβὲς εἶναι ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἀξιωματοῦχοι οὗτοι συνυπῆρχον ³⁾, συνήθως δὲ ὁ νοτάριος ἐξελέγετο ὡς Καντζηλλιέρης ⁴⁾.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ Καντζηλλιέρη, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἐνδιαφέρουσαν ἡμᾶς ἐνταῦθα ἐποχὴν ⁵⁾, δὲν ἦτο ἰσόβιον. Οἱ Καντζηλλιέρηδες ἐξελέγοντο διὰ τρία ἔτη, ἀλλ' ἠδύναντο νὰ ἐπανεκλεγοῦν ἐν συνεχείᾳ ⁶⁾ ἢ καὶ κατόπιν διακοπῆς τινος.

Ὁ Καντζηλλιέρης, εἴτε ἐτύγχανε προηγουμένως νοτάριος εἴτε οὐ, μετὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐλάμβανεν αὐτοδικαίως καὶ τὸν τίτλον τοῦ πρωτοστατοῦ ἢ δημοσίου νοταρίου, διετήρει δὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ νοταρίου ἰσοβίως μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θητείας του ὡς Καντζηλλιέρης. Διὰ τοῦτο ὁ Ζερλέντης ἀναφέρει ὅτι ὁ Καντζηλλιέρης ἐκαλεῖτο καὶ νοτάριος.

Προδήλως τὸ ἀξίωμα τοῦ Καντζηλλιέρη ἦτο ἀνώτερον τοῦ τοῦ νοταρίου.

Τὸ ὅτι οἱ Καντζηλλιέρηδες καὶ μετὰ τὴν λῆξιν τῆς θητείας των διετήρουν τὸ ἀξίωμα τοῦ νοταρίου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἰσόβιον, προκύπτει σαφῶς ἐκ διαφόρων

¹⁾ Σύστασις τοῦ Κοινοῦ τῶν Μυκονίων (Ἑρμούπολις, 1924), 12. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ Παναγιώτης Νικουσίος καὶ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, εἰς «Νησιωτικὴν Ἑπετηρίδα» Α', (Ἑρμούπολις, 1918), 166.

²⁾ Ὅπως ἀκριβῶς ἦτο ὁ Καντζηλλιέρης καὶ εἰς τὴν Νάξον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἰς τὴν Νάξον οἱ Καγκελλάριοι ἦσαν ἰσόβιοι. Βλ. Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Οἱ Κοινοὶ Καγκελλάριοι τῆς Νάξου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, εἰς Ἀρχεῖον ἰδιωτικοῦ δικαίου, ΙΒ' (1945), (καὶ εἰς ἀνάτυπον), 10.

³⁾ Οὕτω κατὰ τὰ ἔτη 1635 καὶ 1636 Καντζηλλιέρης μὲν ἦτο ὁ Γεώργιος Λίμνιος, νοτάριος δὲ ὁ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος.

⁴⁾ Ὡς ὁ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος, ὁ ὁποῖος ἐγένετο μετέπειτα Καντζηλλιέρης (ἔτη 1663 καὶ ἐξῆς).

⁵⁾ Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, ἐνθ' ἀν. 12 σημ. 1.

⁶⁾ Πατέντα ἐπανεκλογῆς τοῦ Καντζηλλιέρη Ἰωαννάκη Φοσκόλου τοῦ ἔτους 1762 παραθέτει ὁ Π. Ζερλέντης, ἐνθ' ἀν., 79.

ἐγγράφων. Οὕτως ὁ Γεώργιος Λίμνιος ὑπογράφεται εἰς ἔγγραφον μὲν τοῦ ἔτους 1635 ὡς Καντζηλλιέρης, εἰς ἄλλο δὲ τοῦ ἔτους 1648 μὲ τὸν τίτλον «πρώην Καντζηλλιέρης». Ἐπίσης ὁ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος, διατελέσας Καντζηλλιέρης ἐπὶ μακρὰν σειρὰν ἐτῶν (ἀπὸ τοῦ 1663 μέχρι τοῦ 1675 τοῦλάχιστον), ἐμφανίζεται κατὰ τὸ ἔτος 1691 συντάσσων ἔγγραφον μὲ τὸν τίτλον τοῦ «πρωτονοτάριος καὶ πρώην Καντζηλλιέρης», καθ' ὃ ἔτος Καντζηλλιέρης Μυκόνου ἦτο ὁ παπᾶ Μᾶρκος Κορίνθιος.

Περὶ τῶν νοταρίων τῆς Μυκόνου δὲν ἔχομεν ἄλλας εἰδήσεις.

Τὰ ἔγγραφα δικαιοπραξιῶν, ὡς ἐλέχθη, συνετάσσοντο ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη ἢ τοῦ νοταρίου, πολλάκις ὅμως καὶ ὑπὸ ἄλλων ἱερωμένων ¹⁾, σπανίως δὲ ὑπὸ λαϊκῶν ²⁾, συνήθως ἀξιωματούχων ³⁾. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ὅλοι οἱ συντάκται τῶν ἐγγράφων, τόσον οἱ Καντζηλλιέρηδες ὅσον καὶ οἱ νοτάριοι, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἱερωμένοι ἢ καὶ λαϊκοί, ὑπογράφοντες τὰ παρ' αὐτῶν συντασσόμενα ἔγγραφα, ἐσημείουσιν συνήθως εἰς τὴν ὑπογραφὴν τῶν ὅτι ἔγραψαν «μὲ θέλημα» τῶν συμβαλλομένων μερῶν. Τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι οἱ δικαιοπρακτοῦντες δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ προσφεύγουν διὰ τὴν συντάξιν τῶν ἐγγράφων τῶν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὸν Καντζηλλιέρην ἢ τὸν νοτᾶριον, καὶ ἐν ἐλλείψει ἢ κωλύματι τούτων, εἰς τὰ ἄλλα πρόσωπα, ἀλλ' ὅτι οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἠδύναντο νὰ προστρέχουν ἀδιακρίτως εἰς οἵονδήποτε ἐκ τούτων, οἱτοὶ δὲ συνέτασσον τὰ ἔγγραφα, χωρὶς νὰ ἔχουν ἀνάγκην ἐξουσιοδοτήσεως ἐκ μέρους τοῦ Καντζηλλιέρη ἢ τοῦ νοταρίου.

Ἡ ρήτρα αὕτη (μὲ θέλημα τῶν μερῶν) ἀντεκατέστησε τὰς εἰς τὰ μεσαιωνικὰ ἔγγραφα τῆς Κάτω Ἰταλίας ⁴⁾, καθὼς καὶ εἰς τὰ βυζαντινὰ τοιαῦτα ⁵⁾ ἀπαντώνσας ἀντιστοίχους ρήτρας «παρακλήσει», «ἀξιώσει», «προτροπῇ» κλπ., προφανῶς δὲ

¹⁾ Οὕτως ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1610 ἐγράφη ὑπὸ Ἰωάννου ἱερέως καὶ οἰκονόμου Μυκόνου, ἕτερον τοῦ ἔτους 1644 ὑπὸ Ἱερομονάχου Γριμάνη, ἄλλο τοῦ ἔτους 1648 ὑπὸ Ἱερομονάχου Ἰγνατίου, ὅμοια τοῦ ἔτους μὲν 1706 ὑπὸ Ἰωάσαφ Ἱερομονάχου Γκύζη, τοῦ ἔτους δὲ 1710 ὑπὸ Μάρκου ἱερέως Γεράρδη.

²⁾ Ἐγγραφον τοῦ ἔτους 1664 συντάσσει ὁ Μιχαὴλ Καλογεράς, ὁ ὁποῖος μετέπειτα διετέλεσεν Ἐπίτροπος Μυκόνου.

³⁾ Π. χ. τοῦ Βοῖβόδα (Ἀνέκδοτον πωλητήριον τῆς 19 Ἰουλίου 1674 γραφὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Μαυροκορδάτου βοῖβόδα Μυκόνου).

⁴⁾ G. FERRARI, I documenti greci medioevali di diritto privato dell'Italia meridionale (Leipzig, 1910), 8. Ἐγγραφα τῶν ἐτῶν 1029, 1032, 1033, 1035, 1042, 1053, 1145, 1161, κ. ἄ., εἰς FR. TRINCHERA, Syllabus Graecarum membranarum (Neapoli, MDCCCLXV), 24 27, 32, 36, 41, 51, 186, 214. Ἐτ. 1123 κ. ἄ., εἰς G. ROBINSON, History and Cartulary of the Greek monastery of St. Elias and St. Anastasius of Carbone, εἰς *Orientalia Christiana*, XV - 2 (Roma, 1929), 245.

⁵⁾ Ἐτ. 1271, 1272 κ. ἄ., εἰς FR. MIKLOSICH et IOS. MÜLLER, Acta et Diplomata, IV (Vindobonae, MDCCCLXXI), 396, 398, 404, 409.

ἀποτελεῖ κατάλοιπον αὐτῆς ἢ εἰς τὰ σημερινὰ συμβόλαια τιθεμένη ὑπὸ τοῦ συμβολαιογράφου δήλωσις « . . . ἐζήτησαν τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ».

Ἄξιον ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ὅτι εἰς ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1666 καὶ 1667 ἐμφανίζεται ὡς νοτάριος ὁ Μαρκίος Πασκουάλες ὑπογράφων μὲ τὸν ἀκόλουθον τίτλον: « Μαρκίος Πασκουάλες Νοδάρος πούμπληκος ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν της βενετίας ». Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὰ ἴδια ἔτη ὑπῆρχε πρωτονοτάριος καὶ Καντζηλιέρης Μυκόνου, ὁ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος.

Ἡ ὑπαρξὶς νοταρίου ἀρνομένου τὸ λειτούργημα του ἐκ τῆς Βενετικῆς Πολιτείας δὲν εἶναι τὸ μοναδικὸν παράδειγμα τοιούτου ἀξιωματοῦχου εἰς τὴν Μύκονον κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Κατὰ τὰ ἔτη 1656 καὶ 1657 ἀπαντοῦν δικαστικαὶ ἀποφάσεις ἐκδομέναι ὑπὸ τοῦ Τζωρτζῆ Φράγκου, εἴτε μόνου εἴτε μετὰ τῶν Ἐπιτρόπων τῆς Μυκόνου δικάζοντος.

Ὁ Ζωρτζῆς Φράγκος εἰς τὰς ἀποφάσεις ταύτας ἐμφανίζεται εἰς μὲν τὴν μίαν ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν ὑψηλότετον ἀφέντη ρετούρη Τήνου καὶ Μυκόνου διὰ γοβέρνον τῆς Μυκόνου», εἰς δὲ τὴν ἄλλην ὅτι « εἶναι καμωμένος ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατον ἀφέντη Γκενεράλεν τῆς Κρήτης καὶ ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν ἐκλαμπρότατον ἀφέντη ρετούρη Τήνου διὰ γοβέρνον τῆς Μυκόνου ». Ἐφεροε τὸν τίτλον « Καπετάνιος Μυκόνου ». Τοῦτο δὲ ἀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν διήρκει ὁ Κρητικὸς πόλεμος (1645 – 1669), ὡς καὶ μετέπειτα ἀπὸ τοῦ 1684 μέχρι τῆς συνθήκης τοῦ Κάρλοβιτς (1699) οἱ Βενετοὶ ἐθαλασσοκράτουν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ αὐτοὶ ἦσαν οὐσιαστικῶς οἱ κύριοι τῶν Κυκλάδων¹⁾. Ἡ Μύκονος προσηρτημένη εἰς τὴν Τήνον ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ γοβεραδόρων καὶ καπετάνων ἀποστελλομένων ὑπὸ τῶν ρεκτόρων (ρετούρων, rettori) τῆς Τήνου, οἵτινες, φαίνεται, εἶχον διορίσει εἰς τὴν Μύκονον καὶ νοτάριον. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐξηκολούθουν οἱ Μυκόνιοι νὰ διοικῶνται καὶ παρὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγομένων κατ' ἔτος Ἐπιτρόπων²⁾.

Εἰς τὰ ἔγγραφα ὑπογράφουν πάντοτε καὶ μάρτυρες, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων δὲν εἶναι σταθερός. Συνήθως ὑπογράφουν δύο, ἐνίοτε ὅμως καὶ τρεῖς, σπανίως δὲ καὶ περισσότεροι.

Ἐξ ἄλλου, τὰ ἀρμόδια πρόσωπα πρὸς σύνταξιν τῶν ἔγγράφων δὲν ἐκωλύοντο νὰ συντάξουν πράξεις, εἰς τὰς ὁποίας καὶ οἱ ἴδιοι ἢ στενὰ συγγενικά των

¹⁾ Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, ἐνθ' ἀν. 9. – ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Φραγκίσκου Μοροσίνου γράμματα διατακτικά κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, εἰς Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας, Ζ' (1910), 434.

²⁾ Ἀδημοσίευτος δικαστικὴ ἀπόφασις τῆς 20 Φεβρουαρίου 1657 ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Τζωρτζῆ Φράγκου, Καπετάνιου Μυκόνου καὶ δύο Ἐπιτρόπων.

πρόσωπα ἦσαν συμβαλλόμενοι¹⁾. Ἡ σύνταξις τῶν ἐγγράφων παρὰ διαφορῶν προσώπων ἦτο φυσικὸν νὰ ἔχῃ ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ τυπικοῦ αὐτῶν, καὶ νὰ παρουσιάζουν μεταξύ των διαφορὰς εἰς τὴν διατύπωσιν. Καὶ ναὶ μὲν οἱ συντάσσοντες ταῦτα εἶχον συνήθως ὑπ' ὄψιν τους παλαιότερους τύπους ὁμοειδῶν ἐγγράφων, οὐχ' ἦτον ὁμως ἕκαστος γραφεὺς προέβαινεν εἰς ἀλλαγὰς διὰ τῆς προσθήκης ἢ ἀφαιρέσεως λέξεων ἢ ρητρῶν ὥς καὶ φραστικὰς μεταβολάς, ἐπουσιώδεις ἄλλως τε ὡς πρὸς τὸ οὐσιαστικὸν περιεχόμενον τοῦ ἐγγράφου. Βεβαίως εἰς τινὰ ἐγγράφα παρατηροῦνται προσθήκαι ὅρων ἀφορώντων τὸ νομικὸν περιεχόμενον τοῦ ἐγγράφου, ἀλλ' αὗται τίθενται προφανῶς κατ' ἀπαίτησιν τῶν συμβαλλομένων καὶ ἀποβλέπουν εἰς τὴν ρύθμισιν εἰδικῶν περιπτώσεων καὶ δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ συντάκτου τοῦ ἐγγράφου.

Γενικῶς τὸ τυπικὸν τῶν ἐγγράφων εἶναι ἀπλοῦν καὶ σύντομον, μὴ παρουσιάζον, κατὰ κανόνα, ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον.

Τὰ πρωτότυπα τῶν ἐγγράφων, ὅσους εἶχον συμφέρον οἱ ἐνδιαφερόμενοι νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀπόδειξιν τῆς δικαιοσύνης, ἰδίᾳ ἐπὶ μακρὸν χρόνον, ἢ καὶ αὐτὸ τὸ ἀδιάβλητον τῆς γνησιότητός των, τὰ ἐμφανίζον εἰς τὸν Καντζηλλιέρην.

Καὶ ἄλλοτε μὲν ὁ ἐμφανίσας παρακατέθετεν εἰς χεῖρας τούτου αὐτοῦ τοῦτο τὸ πρωτότυπον, καὶ ἐξ αὐτοῦ παρέδιδεν ὁ Καντζηλλιέρης εἰς τὸν προσκομισάντα ἐνδιαφερόμενον πιστὸν ἀντίγραφον, ἀπολατὸν δημοσίας πίστεως. Ἄλλοτε δὲ ὁ ἐμφανίζων ἐζήτει ἀπλῶς παρὰ τοῦ Καντζηλλιέρη ἀντίγραφον ἐκ τοῦ προσκομισθέντος πρωτοτύπου (καθολικοῦ), ὅποτε, ἐκτὸς τοῦ χορηγουμένου εἰς τὸν ἐνδιαφερόμενον ἀντιγράφου, ἐκράτει ἕτερον ὅμοιον καὶ ὁ Καντζηλλιέρης διὰ τὸ ἀρχεῖον του, ἐπέστρεφε δὲ τὸ καθολικὸν εἰς τὸν ἐμφανίσαντα, σημειῶν ἐνίστε εἰς τὸ κρατηθὲν παρ' αὐτοῦ ἀντίγραφον ὅτι ἐπεστράφη ἐκ νέου τὸ πρωτότυπον εἰς τὸν παρουσιάζαντα τοῦτο πρὸς ἀντιγραφήν.

Τὰ παρακατατιθέμενα ταῦτα — ἐν πρωτοτύπῳ ἢ ἐν ἀντιγράφῳ — ἐγγράφα εἰς τὸν Καντζηλλιέρην, μὴ ἐξαιρουμένων οὔτε τῶν προικοσυμφώνων ἢ διαθηκῶν ἢ τῶν πράξεων τῶν περιχουσῶν ἀπαλλοτριωτικὰς ἀκινήτων συμβάσεις (λ.χ. πωλήσεις, ἀνταλλαγὰς, διανομὰς κλπ.), ἐφ' ὅσον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τῶν τελευταίων τούτων πράξεων τὸ πρωτότυπον δὲν εἶχεν συνταχθῇ ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη, διετηροῦντο ὑπ' αὐτοῦ λυτά. Τοῦτο προκύπτει καὶ ἐξ ἀνεκδότου πρωτοτύπου ἐγγράφου πωλήσεως τῆς 9 Νοεμβρίου 1736, γραφέντος ὑπὸ Ἰωάσαφ Ἱερομονάχου

¹⁾ Οὕτω λ. χ. ὁ παπᾶ Ἀναστάσης Κοντοφραῖος συντάσσει τὸ ἀπὸ 8 Ἰανουαρίου 1648 προικοσύμφωνον τῆς ἀδελφῆς του, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ἐμφανίζεται καὶ ὡς προικοδότης τῆς (ἀνέκδοτον). Ὁ δημόσιος νοτάριος παπᾶ Γεράσιμος Βίδος συντάσσει τὸ ἀπὸ 20 Αὐγούστου 1679 (ἀνέκδοτον) προικοσύμφωνον τοῦ ἀνεψιοῦ του, διὰ τοῦ ὁποῖου καὶ ὁ ἴδιος συνιστᾶ προῖκα.

Γύζη, εἰς τὸ ὅποιον, μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τῶν μαρτύρων καὶ τοῦ γράψαντος, σημειοῦται «τὸ παρὸν ἐβάλλθη εἰς τὴν κοινὴν μάνα εἰς φύλλα», κάτωθι δὲ αὐτῆς ὑπογράφουν «Περράκης Φόσκουλος Καντζηλλιέρης» καὶ «ὁ πρωτοψάλτης Γρηγόριος καὶ νοτάριος δημόσιος».

Μετὰ πάροδον χρόνου καὶ ἀφοῦ συνεσωρεύετο ἀρκετὸς ἀριθμὸς ἐξ αὐτῶν, οἱ ἐπιμελέστεροι τῶν Καντζηλλιέρηδων συνέρραπτον τὰ φύλλα ταῦτα.

Ἡ συνήθεια αὕτη ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ διὰ τὴν μέχρι σήμερον διάσωσίν των, διότι ἐὰν δὲν ἐνεφανίζοντο τὰ ἐγγραφα εἰς τὸν Καντζηλλιέρη καὶ ἐκρατοῦντο παρ' αὐτοῦ, ἐν πρωτοτύπῳ ἢ ἐν ἀντιγράφῳ, ἀλλὰ παρέμενον ὅλα εἰς χεῖρας τῶν ἐνδιαφερομένων μεμονωμένα, διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου θὰ κατεστρέφοντο, ἐνῷ διὰ τῆς συνηθείας τῆς παρακαταθέσεως παρὰ τῷ Καντζηλλιέρη ἐσχηματίζοντο ἀρχεῖα ὁλόκληρα, τὰ ὅποια ἐφρόντιζον νὰ διατηροῦν οἱ κληρονόμοι τῶν ἀξιωματῶν τούτων.

Οὗτοι φαίνεται ὅτι τὰ διετήρουν ὅχι μόνον διότι ἡ κατοχὴ παρ' αὐτῶν τῶν ἀρχείων τῶν προγόνων των, νοταρίων ἢ Καντζηλλιέρηδων, ἀπετέλει δι' αὐτοὺς τίτλον τιμῆς, ὅτι ἦσαν ἀπόγονοι ἐπιφανῶν τοῦ τόπου προσώπων, καθόσον πράγματι οἱ νοτάριοι καὶ ἀκόμη περισσότερον οἱ Καντζηλλιέρηδες σινηριθμοῦντο μετὰ τῶν τὰ πρῶτα φρονητῶν εἰς τὸν τόπον, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπὶ τινὰ χρόνον τὰ ἀρχεῖα ταῦτα ἦσαν καὶ πηγὴ χρηματικοῦ ἐσόδου δι' αὐτούς, προερχομένου ἐκ τῆς χορηγήσεως ἐπ' ἀμοιβῇ ἀντιγράφων εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους.

Προικοσύμφωνα καὶ διαθήκαι. Προκειμένου περὶ τῶν διαθηκῶν καὶ τῶν προικοσυμφώνων φαίνεται ὅτι παλαιόθεν εἶχον θεσπισθῇ καὶ ἠκολουθοῦντο ὥρισμένοι κανόνες, ἀφορῶντες, τὴν σύνταξιν τῶν ἐγγράφων τούτων, καὶ ἰδίᾳ τὰ πρόσωπα τὰ ἐπιφορτισμένα μὲ τὸ ἔργον τοῦτο, κανόνες ὀφειλόμενοι εἰς ἐθιμικὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἐπὶ Βενετοκρατίας κρατοῦντος νοταριακοῦ συστήματος καὶ ἀποβλέποντες εἰς τὴν διασφάλισιν τοῦ ἀνοθεύτου τῶν ἐν αὐταῖς δηλουμένων. Σὺν τῷ χρόνῳ ὁμως ἤρχισαν νὰ γίνωνται παραβάσεις τῶν κανόνων τούτων. Τοῦτο δὲ διότι ἡσχολοῦντο μὲ τὴν σύνταξιν αὐτῶν – προφανῶς διὰ λόγους χρηματισμοῦ – πρόσωπα ἀναρμόδια καὶ μὴ παρέχοντα τὰ ἐχέγγυα νομοτύπου, εἰλικρινοῦς καὶ ἀνοθεύτου διατυπώσεως τῆς δηλουμένης θελήσεως τῶν δικαιοπρακτούντων. Οὕτω προέβαινον ἐνίοτε δολίως εἰς τὴν σύνταξιν διαθηκῶν προσώπων ἀνικάνων λόγῳ νόσου πρὸς ἔκφρασιν ἐλευθέρας δηλώσεως βουλήσεως, τοῦτο δ' ἐπραττον οἱ συντάκται παρακινούμενοι, προφανῶς, ὑπὸ τρίτων ἐχόντων εἰς τοῦτο συμφέρον. Ἐπίσης εἰς τὸ συντασσόμενον ἐγγραφον τῆς διαθήκης δὲν ἀπέδιδον πιστῶς τὰς δηλώσεις τοῦ διαθέτου.

Αἱ παραβάσεις αὗται εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα ἔριδας καὶ δίκας, εὐρίσκομεν δὲ καὶ δικαστικὰς ἀποφάσεις ἀκυρούσας διαθήκας, εἴτε λόγῳ τῆς συντάξεως παρ' ἀναρμοδίων προσώπων εἴτε δι' ἐλαττώματα τῆς γραφῆς αὐτῶν. Οὕτω δι' ἀνεκδότου δικαστικῆς ἀποφάσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σίφνου καὶ Μυκόνου Ἀθανασίου τοῦ ἔτους 1662 ἀκυροῦνται δύο διαθήκαι. Ἡ μὲν μία ἐξ αὐτῶν κηρύσσεται ἄκυρος, διότι, καίτοι ἐγένετο παρ' ἀρμοδίου προσώπου, τοῦ πρώην Καντζηλλιέρη Μυκόνου, ἔφερε προσθήκην ἑνὸς στίχου γεγραμμένου διὰ χειρὸς ἄλλου «*γραμματικοῦ*». Ἡ ἄλλη διαθήκη ἀκυροῦται διὰ τῆς ἰδίας ἀποφάσεως, διότι ἐγένετο παρ' ἀνικάνου προσώπου, ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς γραφεὺς διαθήκης, ἦτοι *καλογήρου*, μοναχοῦ.

Δι' ἐτέρας ἀνεκδότου ὁμοίας ἀποφάσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σίφνου καὶ Μυκόνου Γαβριήλ τοῦ ἔτους 1697 κηρύσσεται ἄκυρος διαθήκη συνταχθεῖσα παρὰ τινος καλογήρου ὀνόματι Παρθενίου Πασχουάλε, διότι οὗτος τὴν συνέταξεν ἄνευ τῆς ἀδείας ἢ τῆς θελήσεως τοῦ Καντζηλλιέρη, μάλιστα δὲ ἐν τέλει τῆς ἀποφάσεως ἀπαγγέλλεται ἀκύρωσις καὶ ὅλων τῶν ἄλλων διαθηκῶν, τὰς ὁποίας εἶχε τυχὸν συντάξει ὁ καλόγηρος οὗτος «*χωρὶς θέλησιν ἢ ἀδειαν τοῦ αὐθέντη Καντζηλλιέρη*».

Αἱ παραβάσεις αὗται εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα νὰ προκληθῇ ἀπόφασις τοῦ ἱερατείου, τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν προεστῶν Μυκόνου, τῆς 30 Ἀπριλίου 1776¹⁾, διὰ τῆς ὁποίας καθορίζονται τὰ ἀρμόδια πρόσωπα διὰ τὴν σύνταξιν τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν, ὡς καὶ ὁ τύπος τῶν τελευταίων τούτων.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐγένετο ἐν συναθροίσει τῶν ἀρχόντων, τοῦ ἱερατείου καὶ τῶν προεστῶν Μυκόνου, ἐσφραγίσθη δὲ τῆς σφραγίδος τῆς Κοινότητος καὶ ὑπεγράφη καὶ παρὰ τοῦ Δημοσίου Νοταρίου Μυκόνου Γρηγορίου Ἀρτακηνοῦ.

Ἡ ἐν λόγῳ ἀπόφασις, ἀφοῦ βεβαιοῖ ὅτι ἐγένοντο κατὰ τὰς συντάξεις τῶν προικοσυμφώνων καὶ τῶν διαθηκῶν παραβάσεις, προβαίνει εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ὀργάνων καὶ τοῦ τρόπου τῆς συντάξεως τούτων. Ὡς ἀρμόδια πρόσωπα διὰ τὸ ἔργον τοῦτο θεωρεῖ τοὺς «*ιερεῖς*», τοὺς «*κληρικοὺς*» καὶ τὸν «*δημόσιον νοτάριον*». Καὶ ὡς *δημόσιον νοτάριον* πρέπει νὰ νοήσωμεν ὄχι μόνον τὸν Καντζηλλιέρη, ἀλλὰ καὶ τοὺς τυχὸν ὑπάρχοντας ἄλλους νοταρίους (λ.χ. πρώην Καντζηλλιέρην κλπ.). Ὡς πρὸς δὲ τὴν διάκρισιν τῆς ἀποφάσεως μεταξὺ *ιερέων* καὶ *κληρικῶν*, αὕτη δὲν νομίζομεν ὅτι ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ τὸ Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον διαφορὰν μεταξὺ *ιερομονάχων* καὶ *κληρικῶν*²⁾, ἀλλὰ ὁ μὲν ὅρος *ιερεὺς* χρησιμοποιεῖται ἐνταῦθα μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ *πρεσβυτέρου* (κληρικοῦ ἢ ἱερομονάχου), ὁ δὲ

¹⁾ Ταύτην δημοσιεύομεν ἐν τέλει τοῦ παρόντος.

²⁾ Περί αὐτῶν βλ. Ν. ΜΙΛΑΣ - Μ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας (Ἀθῆναι, 1906) 303, 938.

ὄρος κληρικὸς ἀντὶ τοῦ ἄρχων ἐκκλησιαστικός, ὁφφικιάλιος¹⁾). Τοῦτο γίνεται φανερόν ἐξ ἄλλης περικοπῆς τῆς ἀποφάσεως ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν εὔρηται ὁ ὄρος «κληρικοὶ τῶν ἱερέων» ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τοὺς «γεροντοτέρους ἱερεῖς». Ἦτοι πρόκειται περὶ τῶν ἱερέων (κληρικῶν ἢ ἱερομονάχων), οἱ ὅποιοι ἔφερον ἐκκλησιαστικὰ ὁφφίκια, ὡς τὸ τοῦ οἰκονόμου, τοῦ σκευοφύλακος κλπ.

Καὶ κατὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην οἱ θέλοντες νὰ συντάξουν προικοσύμφωνα ἢ διαθήκας ἠδύναντο νὰ ἐκλέξουν ἐλευθέρως ἓνα ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀρμοδίων πρὸς τοῦτο προσώπων, καὶ ὅχι νὰ προστρέξουν πρὸς γραφὴν αὐτῶν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς ὠρισμένον ἐξ αὐτῶν, λ.χ. τὸν Καντζηλλιέρην, ἐν ἐλλείψει δὲ ἢ κωλύματι τούτου εἰς ἄλλον.

Περαιτέρω ὡς πρὸς τὸν τύπον τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν, ὀρίζεται ὅτι διὰ τὸ κῦρος αὐτῶν ἀπαιτεῖται ἡ παρουσία τριῶν προεστῶν ὡς μαρτύρων, τοῦτο δὲ ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος τῶν ἐγγράφων τούτων.

Εἰδικαὶ διατάξεις τίθενται πρὸς ρύθμισιν τῶν προφορικῶν διαθηκῶν, αἱ ὁποῖαι γίνονται ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν ὑπὸ προσώπων εὗρισκομένων λόγῳ ἐκτάκτων συμβεβηκότων εἰς αἰετὸν κίνδυνον θανάτου, λ.χ. ἐπιδημίας ἢ ἄλλης αἰφνηδίας προσβολῆς ὑπὸ πανανθηφόρου νόσου. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας ὁ πνευματικὸς πρὸς τὸν ἀποίαν ὁ ἐξομολογούμενος ἠθέλει τυχόν προσβῇ εἰς δηλώσεις περὶ διαθέσεως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τῆς περιουσίας του, ὀφείλει ἀμελητὶ νὰ προστρέξῃ εἰς «κληρικοὺς τῶν ἱερέων» (ὁφφικιαλίους ἱερεῖς) ἢ «προεστοὺς τῆς Πολιτείας», δηλαδὴ πολιτικούς ἀξιωματικούς, ὡς λ.χ. οἱ Ἐπίτροποι τοῦ Κοινοῦ, ἢ καὶ εἰς τοὺς «γεροντοτέρους ἱερεῖς», εἰς τοὺς ὁποίους νὰ ἀνακοινώσῃ τὰς προφορικὰς διατάξεις τελευταίας βουλήσεως τοῦ ἐξομολογηθέντος ἐτοιμοθανάτου, καί, ἐὰν ὑπάρχῃ καιρὸς, νὰ τοὺς φέρῃ πλησίον τοῦ ἀσθενοῦς, ὅπως οὗτος ἐπαναλάβῃ διὰ ζώσης καὶ εἰς αὐτοὺς τὰς θελήσεις του διὰ τὴν διάθεσιν τῆς περιουσίας του. Ἐν ἡ δὲ περιπτώσει τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν, διότι λ.χ. ἡ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς δὲν ἐπέτρεπε πλέον εἰς αὐτὸν νὰ ὁμιλῇ, ὀφείλει ὁ πνευματικὸς ἄνευ ἀναβολῆς νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὴν Κοινὴν Καντζηλλερίαν καὶ ἐνώπιον τριῶν προεστῶν νὰ φανερώσῃ ὅσα ἤκουσεν ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ. Τοῦτο ὅμως πάντως πρέπει νὰ γίνῃ ζῶντος τοῦ ἐξομολογηθέντος, διότι ἡ μετὰ τὸν θάνατόν του μαρτυρία τοῦ πνευματικοῦ εἰς τὴν Καντζηλλαρίαν εἶναι ἀνίσχυρος. Ἐάν, ἐννοεῖται, ὁ πνευματικὸς εἶχε τὸν καιρὸν νὰ προστρέξῃ εἰς τρεῖς κληρικοὺς ἢ προεστοὺς καὶ οὗτοι ἐπρολάβανον ν' ἀκούσουν ἀπὸ στόματος τοῦ ἐτοιμοθανάτου «τὴν παραγγελίαν του», τότε αὕτη ἦτο ἔγκυρος, μὴ προσαπαιτουμένου νὰ γίνῃ ἡ μαρτυρία

¹⁾ Ἐνθ' ἀν., 342 ἐπ.

τῶν τελευταίων τούτων εἰς τὴν Καντζηλλαρίαν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἀσθενοῦς, ἀλλ' ἡδύνατο νὰ γίνη καὶ μετὰ ταῦτα.

Ἐν τέλει ἡ ἀπόφασις ἐπαναλαμβάνει ὅτι, ἐὰν τὰ προικοσύμφωνα καὶ αἱ διαθῆκαι δὲν εἶναι βεβαιωμένοι καὶ μαρτυρημένοι ἀπὸ ἀξιοπίστους μάρτυρας, δηλαδὴ τρεῖς προεστούς, εἶναι ἄκυροι ὡς «ἄσπρο χαρτί».

Αὐταὶ εἶναι αἱ διατάξεις τῆς ἀποφάσεως τῆς Κοινότητος περὶ τῶν προικοσυμφώνων καὶ διαθηκῶν.

Αἱ διατάξεις αὗται δὲν εἶναι νέαι. Ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνουν τὰ προῖσχύοντα ἐπὶ τοῦ θέματος. Οὕτως εὐρίσκομεν ἀνέκδοτον καγκελλαριακὴν πρᾶξιν τοῦ ἔτους 1689, ἐκ τῆς ὁποίας προκύπτει ὅτι Κοντοφραῖος τις εὐρισκόμενος εἰς ἀπομόνωσιν εἰς τὸν ὠρισμένον τόπον πρὸς κάθαρσιν ὡς προερχόμενος ἐκ Χίου, ὅπου τότε ὑπῆρχεν ἐπιδημία πανώλους, ἐπροσκάλεσε τὸν πνευματικὸν διὰ νὰ ἐξομολογηθῇ, κατὰ τὴν ἐξομολόγησίν του δὲ ἔκαμε καὶ *παραγγελίαν* διὰ τὴν μετὰ τὸν θάνατόν του τύχην τῆς περιουσίας του. Ἀμέσως προσεκλήθησαν καὶ οἱ ἐκλαμπροὶ ἀφέντης Τζανῆς Καλαμαράς, ὁ παπᾶ Δημήτρης Γρουπάρης, ὁ παπᾶ Γεράσιμος ἀδελφὸς τοῦ διαθέτου, οἱ ὅποιοι ἐπροσκάλεσαν καὶ τὸν Γιανναῦλιν τοῦ Χελίου διὰ νὰ γροικίσουν ἀπὸ τὸ σιόμα τοῦ ποτὲ Νικολᾶ «Κοντοφραίου» τὰ ὅσα εἶχε νὰ παραγγείλῃ. Οἱ τοὶ μετέβησαν παρὰ τὸν ἀσθενόντι, ἤκουσαν παρ' αὐτοῦ τὰς παραγγελίας του καὶ μετὰ ταῦτα, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἀποθάνῃ ὁ διαθέτης, ἐνεφανίσθησαν εἰς τὴν Καντζηλλαρίαν, ὅπου ἐνόρκως ἐβεβαίωσαν τὰ ὅσα εἶχον ἀκούσει, συνετάχθη δὲ περὶ τῆς μαρτυρίας των ταύτης ἡ ἀνωτέρω καντζελλαριακὴ πρᾶξις τοῦ ἔτους 1689. Προσέει ἀπαντᾶ καὶ μαρτυρία τριῶν ἱερωμένων περὶ προφορικῆς διαθήκης ἀσθενοῦς τῆς 27 Φεβρουαρίου 1742 εἰς κώδικα τοῦ Ἰωάσαφ ἱερομονάχου Γύζη, ὡς καὶ ὁμοία τῆς 4 Ἰανουαρίου 1751 εἰς κώδικα τοῦ νοταρίου Πρωτοψάλτη Γρηγορίου. Ἐπίσης εὑρηται ἀνέκδοτος καντζελλαριακὴ πρᾶξις τοῦ ἔτους 1731 εἰς τὴν ὁποίαν καταχωρίζεται μαρτυρία πνευματικοῦ καὶ ἐνὸς τρίτου προσώπου περὶ προφορικοῦ κληροδοτήματος μιᾶς ἀσθενοῦς. Προφανῶς ἡ μαρτυρία τούτων ἐγένετο ζώσης εἰσέτι τῆς διαθέτιδος, διότι εἰς τὴν καντζελλαριακὴν πρᾶξιν δὲν ἀναφέρεται ἡ ἀσθενὴς ὡς «ποτέ», ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ ὀνόματός της.

Εὐρίσκομεν ὅμως παλαιότερον καὶ προικοσύμφωνα καὶ διαθήκας γραφείσας ὑπὸ ἱερωμένων, οἱ ὅποιοι δηλοῦν ὅτι εἶχον λάβει προηγουμένως τὴν πρὸς σύνταξιν αὐτῶν ἄδειαν παρὰ τοῦ Καντζηλλιέρη¹⁾. Τοῦτο ὅμως γίνεται πολὺ σπανίως.

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω δύο τύπων διαθήκης ἴσχυε καὶ ἡ ιδιόγραφος διαθήκη.

¹⁾ Οὕτω λ. χ. εἰς ἀνέκδοτον διαθήκην τῆς 1 Δεκεμβρίου 1697, ὡς καὶ εἰς ἀνέκδοτον προίκισιν υἱοῦ τῆς 29 Μαρτίου 1698 ἐν τῇ ὑπογραφῇ τοῦ συντάξαντος αὐτὰς φέρονται τὰ ἐξῆς: «Πέτρος ἱερεὺς Τουλάνης καὶ πνευματικὸς ἔγραψα μὲ θέλημα τοῦ ἀφέντη Καντζηλλιέρη».

Ἐπαντᾷ ἀνέκδοτος διαθήκη τοῦ ἔτους 1687 ἄνευ μαρτύρων ἢ νοταρίου, ἡ ὁποία ἔχει ἐν τέλει τὴν ἐξῆς ρήτραν: «Ἐκαμα τὸ παρὸν ἰδιοχείρως μου καὶ ἂν ἤθελε βρεθῇ ἄλλο γῆ κανσιλερικὸ γῆ νοδαρικό, νὰ μὴν ἀξίζῃ, μόνο νὰ εἶναι νοῦλο, καὶ τοῦτο νὰ εἶναι βαλίντο σὲ πᾶσα δικαιοσύνη καὶ διὰ καουσιόνε τοῦ παρόντος ἔγγραφα τὸ παρὸν ὑπὸ χειρὸς μου καὶ θέλω ὑπογράψω καὶ ὑποκάτωθεν καὶ τὰ ἐξῆς: Ἀλέξαντρος Καλαμαρᾶς γράφω ὑπὸ χειρὸς μου καὶ βεβαιώνω τὰ ἄνωθεν».

Ὡς ἐσημειώθη ἀνωτέρω (σ. 132), τῶν ἐγγράφων, ἐν οἷς καὶ τῶν προικοσυμφώνων, ὅσων τὰ πρωτότυπα ἐνεφανίζοντο ὑπὸ τῶν κατόχων των εἰς τὸν Καντζηλλιέρην πρὸς ἔκδοσιν ἀντιγράφου καὶ ἐκ νέου ἀνάληψιν τοῦ πρωτοτύπου ὑπὸ τοῦ ἐμφανίσαντος, ὁ Καντζηλλιέρης ἐκράτει διὰ τὸ ἀρχεῖον του ἰδιαίτερον ἀντίγραφον. Τὰ διὰ τὸ ἀρχεῖον τοῦ Καντζηλλιέρη ἀντίγραφα ταῦτα ἐκρατοῦντο εἰς φύλλα καὶ δὲν ἀντεγράφοντο εἰς κώδικά του. Μόνον μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν εὐρίσκομεν κώδικα τῆς 1 Δεκεμβρίου 1828 τοῦ Καντζηλλιέρη Ἰγνατίου Παρθένου ἐπιγραφόμενον «Κῶδιξ τῆς Κοινῆς νοταρίας Μυκόνου, ἵνα εἰς αὐτὸν ἀναγράφονται ὅλα τὰ εἰς τὴν κοινὴν νοταρίαν φερόμενα εἰς τὸ ἐξῆς προικοσύμφωνα καὶ παρ' ἐμοῦ τοῦ κοινοῦ νοταρίου νὰ κοπιᾶσινται». Εἰς τὸν κώδικα τοῦτον ὀλίγα μόνον προικοσύμφωνα ἔχουν ἀντιγραφῇ, γίνεται δὲ εἰς αὐτὰ μνεῖα ὅτι τὸ καθολικὸν (πρωτότυπον) ἔδωκε πάλιν εἰς τὸν ἐμφανίσαντα αὐτὰ. Ὁ Κῶδιξ οὗτος φθάνει μέχρι τοῦ ἔτους 1829, ὁπότε οἱ Καντζηλλιέρηδες καὶ νοτάριοι ἀντεκατεστάθησαν ὑπὸ τῶν Μνημόνων τῶν διορισθέντων ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατικῆς Ἑλληνικῆς Πολιτείας.

Ἀπαλλοτριωτικαὶ συμβάσεις ἀκινήτων. Πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι καίτοι καὶ τὰ προικοσύμφωνα περιεῖχον σχεδὸν πάντοτε ἀπαλλοτρίωσιν ἀκινήτου περιουσίας, ἐν τούτοις ταῦτα δὲν ἠκολούθουν εἰς τὴν Μύκονον τὰς διατυπώσεις τῶν λοιπῶν ἀπαλλοτριωτικῶν ἐπὶ ἀκινήτων συμβάσεων, ἀλλὰ, ὡς εἶδομεν, συνήπτοντο ὡς πρὸς τὸν τύπον μὲ τὰς διαθήκας. Τοῦτο νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθῇ, ἐκτὸς τῆς παραλλήλου ἐπιδράσεως καὶ τῆς σημασίας τούτων διὰ τὴν οἰκογένειαν, καὶ εἰς τὸν θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ὁ ὁποῖος προσεδίδετο τότε τόσον εἰς τὰς διαθήκας ὅσον καὶ εἰς τὰ προικοσύμφωνα, ὡς καὶ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι εἰδικῶς ὑπὸ τῶν ἀχτναμέδων ἀνεγνωρίζετο προνομιακῶς ἡ ἰσχὺς ἀμφοτέρων τῶν δικαιοπραξιῶν τούτων καὶ τῶν περὶ αὐτῶν ἐγγράφων, ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τῶν σχετικῶν μὲ αὐτὰς διαφορῶν δικαιοδοσία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν τῶν ὑποδούλων.

Ἀσχέτως τούτου, ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐνεῖχε σπουδαιοτάτην σημασίαν διὰ τὴν φορολογίαν, ἦτο ἡ κυριωτέρα πηγὴ τῶν κοινοτικῶν ἐσόδων. Βεβαίως ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι φόροι ἄμεσοι ὡς καὶ ἔμμε-

σοι τοιοῦτοι, λ.χ. τὸ σεφεριάτικον τὰ μελάχικα, τὸ κεφαλοχάρατσον, τὸ σκαλιάτικον, ὁ ἐπὶ τῶν πασαπορτίων, τὸ κουμέρκιον κλπ.¹⁾), ἀλλὰ τὸ κυριώτερον τότε ἔσοδον ἐκ φόρων ἔδιδον τὰ ἀκίνητα, καὶ ἰδίᾳ τὰ ἀγροτικά.

Ἐκ τῶν μέχρι σήμερον γνωστῶν πηγῶν δύο ἔγγειοι φόροι παρουσιάζονται, τὸ χαράτσι τῆς γῆς ἢ τῶν πραγμάτων καὶ ἡ δεκατία²⁾), ἐπ' αὐτῶν δὲ κυρίως καὶ τοῦ κεφαλοχαράτσου φαίνεται ὅτι ὑπελόγιζον οἱ δυνάσται, καὶ εἰδικῶς διὰ τὰς Κυκλάδας ὁ Καπουδὰν πασᾶς, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκε τὸ ἐκ τῆς φορολογίας τούτων ἔσοδον, διὰ τὸν καθορισμὸν κατ' ἀποκοπὴν τοῦ ποσοῦ τοῦ φόρου ἐκάστης νήσου, ὡς καὶ ἡ Κοινότης διὰ τὴν εἰσπραξίν αὐτοῦ παρὰ τῶν κατοίκων καὶ τὴν πληρωμὴν του εἰς ἐκεῖνον.

Ἐνταῦθα δὲν προτιθέμεθα νὰ ἐρευνήσωμεν τὰ τῆς ἐγγείου φορολογίας τῆς Μυκόνου, θέμα ἀξιόλογον. Ἀπλῶς σημειοῦμεν ὀλίγα τινὰ χρήσιμα πρὸς κατανόησιν τῶν ἀφορώντων τὴν μεταβίβασιν τῶν ἀκινήτων εἰς τὴν Μύκονον.

Προφανῶς τὸ χαράτσι τῆς γῆς ἐβάρυνε τοὺς ἰδιοκτῆτας. Διὰ τοῦτο ὑπῆρχεν ἀνάγκη, ὅπως εἶναι γνωστὸς ὁ ἐκάστοτε κύριος τῶν ἀκινήτων κτημάτων. Ἐν τούτοις τοῦτο δὲν ἐπεδιώχθη διὰ τῆς ἐπιβολῆς ὁρισμένων διατυπώσεων κατὰ τὴν μεταβίβασιν τῶν ἀκινήτων. Οὕτω δὲν ἐπικρατοῦν ἀναγκαῖον διὰ τὰ ἔγγραφα τὰ περιέχοντα ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτων νὰ ποντᾶσθωνται παρ' ὁρισμένου προσώπου, ὅπως διὰ τὰς διαθήκας καὶ τὰ προικοσυμφωνία, ἢ ἐπεβάλλετο ἡ ἐμφάνισις εἰς ὁρισμένην ἀρχὴν ἢ ἡ καταχώρισις τῶν περὶ ἀπαλλοτριώσεως ἐγγράφων εἰς ὁρισμένα βιβλία, ἀλλὰ ἠδύναντο ταῦτα νὰ γίνωνται, ὅπως καὶ εἰς τὰ λοιπὰ δικαιοπρακτικὰ ἔγγραφα. Ἦτοι συνετάσσοντο τόσον ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη ἢ τοῦ νοταρίου, ὅσον καὶ ὑπὸ ἄλλων προσώπων, ἱερωμένων ἢ λαϊκῶν, παρουσίᾳ δύο συνήθως μαρτύρων. Καίτοι ὅμως δὲν ἦτο ὑποχρεωτικὴ ἡ σύνταξις τῶν ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη, οὐχ ἦτον παρατηρεῖται προτίμησις τῶν συμβαλλομένων, ὅπως συντάσσουν ταῦτα ἐνώπιον αὐτοῦ.

Ἐξ ἄλλου, δὲν φαίνεται μὲν ὅτι ἦτο ὑποχρεωτικὴ ἡ καταχώρισις τῶν ἐγγράφων τούτων εἰς τὸν Καντζηλλιερικὸν κώδικα, ἐν τούτοις ὅμως ἐν τῇ πράξει

¹⁾ Περὶ τῆς φορολογίας τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας βλ. Μ. ΜΑΛΑΝΔΡΑΚΗ, Νησιωτικά Χρονικά, εἰς *Ἑλληνικά* Γ' (Ἀθῆναι 1938), 71 ἐπ. καὶ 319 ἐπ. Διὰ τὴν φορολογίαν τῆς Τήνου, Ν. ΑΡΜΑΚΟΛΛΑ, Οἰκονομικά τῆς Τήνου 1715 - 1822 (Ἀθῆναι, 1926), ἐπ. Διὰ τὴν Σύρον Α. ΔΡΑΚΑΚΗ, Ἡ Σῦρος ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Α' (Ἑρμούπολις, 1948), 245 ἐπ. Ὁ γράψας τὴν ἱστορίαν τῆς Μυκόνου ΤΡ. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ, Ἡ Μύκονος (Ἀθῆναι, 1912), οὐδὲν ἄξιον λόγου περὶ τῆς φορολογίας τῆς ἀναφέρει, πλην τοῦ ὅτι ἦτο βαρεῖα (σελ. 123).

²⁾ Βλ. ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1716 καὶ 1783, εἰς Π. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, ἐνθ' ἀνωτ., 70 καὶ 96. Ὑπάρχει εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους καὶ Μάννα διὰ τὴν «δεκατία ἀπὸ κριθάρι, στάρι καὶ εἴ τι ἄλλο».

ἐτηρεῖτο ἡ ἐξῆς τακτικὴ: Αἱ μὲν ἀπαλλοτριωτικαὶ συμβάσεις αἱ γραφόμεναι παρ' ἄλλου προσώπου, πλὴν τοῦ Καντζηλλιέρη, κατὰ κανόνα, προσεκομίζοντο μετέπειτα εἰς τοῦτον ἐν πρωτοτύπῳ ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων κατόχων τοῦ πρωτοτύπου, καὶ οὗτος ἐκράτει ἀντίγραφον αὐτῶν, τὸ ὁποῖον διετήρει μεταξὺ ἄλλων λυτῶν δικαιοπρακτικῶν ἐγγράφων εἰς τὸ ἀρχεῖον του¹⁾.

Αἱ δὲ πράξεις αἱ περιέχουσαι ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτου, αἱ συντασσόμεναι ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη — ὅπερ ἦτο τὸ συνήθως συμβαῖνον — κατεχωρίζοντο μετὰ τὴν σύνταξιν των εἰς τὸν Καντζηλλιερικόν του κώδικα καὶ μάλιστα εἰς ἰδιαίτερον κώδικα, εἰς τὸν ὁποῖον κατεχωρίζοντο μόνον ἀπαλλοτριωτικαὶ ἀκινήτων συμβάσεις (ἀγοραπωλησίαι, ἀνταλλαγαί, ἀφιερώσεις, ψυχικὰ κλπ.), ὅχι δὲ καὶ τὰ προικοσύμφωνα ἢ αἱ διαθῆκαι ἢ ἄλλαι ἀφορῶσαι κινητὴν περιουσίαν πράξεις συνταχθεῖσαι ἐνώπιον τοῦ Καντζηλλιέρη. Τοιούτους κώδικας εὐρίσκομεν τοῦ Γερασίου ἱερομονάχου πρωτονοταρίου καὶ Καντζηλλιέρη Μυκόνου τῶν ἐτῶν 1662 – 1689, τοῦ Καντζηλλιέρη παπᾶ Μάρκου Κορινθίου τῶν ἐτῶν 1687 – 1692, τοῦ Καντζηλλιέρη Περράκη Φωσκόλου τῶν ἐτῶν 1708 – 1721 καὶ ἄλλους.

Ἀρχικῶς εἰς τοὺς κώδικας τούτους κατεχωρίζοντο τὰ ἐγγράφα ταῦτα ἐν ἀντιγράφῳ, ἄνευ δηλαδὴ αὐτογράφων ὑπογραφῶν τῶν μαρτύρων. Ἡ συνήθεια ὅμως αὕτη, χωρὶς νὰ ἐκλείψῃ ἐντελῶς, ἤρχισε νὰ ἀποχωρῇ ἀποραδικῶς ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 17ου αἰῶνος εἰδικῶς διὰ τὰς ἀπαλλοτριωτικὰς περὶ ἀκινήτων συμβάσεις. Οὕτω λ.χ. εὐρίσκομεν κώδικα περιέχοντα τοιαύτας συμβάσεις τοῦ Καντζηλλιέρη Ἰωάννου Φωσκόλου τῶν ἐτῶν 1766 – 1776, εἰς τὸν ὁποῖον ὅλαι αἱ πράξεις καταχωρίζονται μὲ αὐτογράφους τὰς ὑπογραφὰς τῶν μαρτύρων. Ἐξ ἄλλου, εἰς φύλλα κώδικος τῶν ἐτῶν 1684 – 1685 τοῦ Καντζηλλιέρη Μυκόνου παπᾶ Μάρκου Κορινθίου, ὥς καὶ εἰς κώδικα κολοβὸν τοῦ Ἰγνατίου ἱερομονάχου Καντζηλλιέρη Μυκόνου τῶν ἐτῶν 1801 – 1813, ἀνευρίσκονται ἄλλαι μὲν πράξεις φέρουσαι αὐτογράφους ὑπογραφὰς τῶν μαρτύρων, ἄλλαι δὲ μὲ ὑπογραφὰς τούτων γεγραμμένας διὰ χειρὸς τοῦ γραφέως τοῦ κώδικος. Ἀκόμη δὲ ὑπάρχει καὶ κῶδιξ τοῦ δημοσίου νοταρίου Πρωτοψάλτη Γρηγορίου τῶν ἐτῶν 1739 – 1750, εἰς τὸν ὁποῖον περιέχονται καὶ πράξεις τῶν ἐτῶν 1736 – 1737 τοῦ Ἰωάσαφ ἱερομονάχου Γύζη, ὅπου ἐκ τῶν ὑπογραφῶν τῶν μαρτύρων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς πράξεως ἄλλαι μὲν εἶναι αὐτόγραφοι, ἄλλαι δὲ γεγραμμέναι διὰ χειρὸς τοῦ γραφέως.

Τοιουτοτρόπως ὁ Καντζηλλιέρης ἦτο εἰς θέσιν νὰ γνωρίζῃ ὅλας σχεδὸν τὰς κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὑπουργήματός του γενομένας ἀπαλλοτριώσεις ἀκινήτων.

¹⁾ Βλ. ἀνωτέρω σ. 132 ὡς καὶ τὰ σημειούμενα αὐτόθι περὶ τοῦ ἀπὸ 9 Νοεμβρίου 1736 πωλητηρίου.

Πλὴν ὅμως τῶν τοιούτων κωδίκων διὰ τὰ ἀκίνητα, ἔχομεν καὶ ἓνα ἄλλο βιβλίον, τὸ λεγόμενον *σκαρσιμπέλλο*¹⁾, τὸ ὁποῖον κατήρτιζον οἱ Καντζηλλιέρηδες κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ὑπουργήματός των. Τοῦτο δὲν ἀφεώρα τὴν ἀπόδειξιν τῆς καταρτίσεως τῶν ἀπαλλοτριωτικῶν συμβάσεων, ἀλλ' ἐσχετίζετο μὲ τὴν ἔγγειον φορολογίαν καὶ εἰδικώτερον τὸ «*χαράτσιον τῆς γῆς*».

Τὸ *σκαρσιμπέλλο* ἦτο καθαρῶς κτηματολόγιον, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἐφαίνετο ἡ ἀκίνητος ἰδιοκτησία ἐκάστου κατοίκου τῆς νήσου.

Τοιαῦτα βιβλία σώζονται ἀρκετὰ εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Τὸ ἀρχαιότερον *σκαρσιμπέλλο* εἶναι τὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 17ου αἰῶνος, συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ Καντζηλλιέρη παπᾶ Μάρκου Κορινθίου. Μεταγενέστερα δὲ εὑρηται τὰ τοῦ Καντζηλλιέρη Περράκη Φωσκόλου, ἕτερον ἀδήλου ἔτους, ἄλλο λίαν ἀξιόλογον, διότι περιέχει τὰ κτήματα κατὰ τοποθεσίας, ὥστε ἐξ αὐτοῦ πληροφορούμεθα ὅλας τὰς τοποθεσίας τῆς νήσου. Νεώτερα δὲ ἔχομεν τῆς 1 Αὐγούστου 1793 τοῦ Καντζηλλιέρη Γρηγορίου Ἀρτακηνοῦ²⁾, τελευταῖον δὲ τῆς 8 Ὀκτωβρίου 1819 τοῦ Κοινοῦ Καντζηλλιέρη Μισόπου Ἰγνατίου Παρθένου, τὸ καὶ πληρέστερον, εἰς δύο τόμους δεδεμένους διὰ περναμηνῆς³⁾. Ὁ πρῶτος περιέχει τοὺς ἰδιοκτήτας τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἀρχίζει ἀπὸ τὰ ἀρχικά γράμματα Α - Ι, ὁ δὲ δεύτερος ἐκείνων τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα ἀρχίζει ἀπὸ τὰ ψηφία Κ - Χ.

Εἰς τὰ *σκαρσιμπέλλα* ὑπάρχει χωριστὴ μερίς δι' ἕκαστον ἰδιοκτήτην, εἰς τὴν ὁποίαν ἄνω μὲν ἀναγράφεται τὸ ὀνοματεπώνυμον τοῦ ἰδιοκτήτου, κάτωθι δ' αὐτοῦ τ' ἀνήκοντα εἰς τοῦτον ἀκίνητα εἰς ἴδιον ἕκαστον στίχον, ἀναφερομένου τοῦ εἴδους τοῦ κτήματος (λ.χ. ἀμπέλι, κλεισμα κλπ.), τῆς τοποθεσίας του, εἰς τινα δὲ καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ συνορίτου, παραπλεύρως δὲ τὸ ποσὸν τοῦ φόρου, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ τυχὸν μεταβίβασις τοῦ κτήματος πρὸς τρίτον. Ἐν τέλει δὲ ἢ ἐν ἀρχῇ τοῦ *σκαρσιμπέλλου* ὑπάρχει καὶ ἀλφαβητικὸν εὔρετήριον τῶν ἐχόντων μερίδα ἐν αὐτῷ μετὰ παραπομπῆς εἰς τὴν σελίδα, ὅπου εὑρηται ἡ μερίς του.

Οὕτω, λοιπόν, ἐξ ἀφορμῆς τῆς φορολογίας ὑπῆρχον κτηματολογικὰ βιβλία

¹⁾ Ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *scartabello*, σημαίνοντος συλλογὴν παλαιῶν καὶ ἀχρήστων γραφῶν.

²⁾ Εἰς τὸ πρῶτον μετὰ τὸ ἐξώφυλλον φύλλον αὐτοῦ ἀναγράφεται δι' ἄλλης χειρὸς 1793 Αὐγούστου αη. Ἀρχισε νὰ γράφεται τὸ παρὸν *σκαρσιμπέλο*, τὸ ὁποῖον ἐγράφη μὲ χέρι τοῦ πρώην ποτὲ Γρηγορίου Ἀρτακηνοῦ Καντζηλλιέρη. Εἰς τὸ τρίτον φύλλον εὑρηται γεγραμμένον διὰ χειρὸς τοῦ Καντζηλλιέρη: «1793 Αὐγούστου 1. Ἀρχισα νὰ γράψω τὸ παρὸν *σκαρσιμπέλον* τοῦ *χαράσιον*, νὰ βάλω ὅλα τὰ ὀνόματα μὲ τὰ πράγματά των, καθὼς φαίνονται εἰς τὴν παλαιὰν στίμα».

³⁾ Ὁ κώδιξ οὗτος φέρει ἐξωθεν: «Σκαρσιμπέλο νέο τοῦ αὐτῶν ἔτους γεγραμμένον ἰδίᾳ μου χερί, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τόμους δύο. Ὁ κοινὸς Καντζηλλιέρης Ἰγνάτιος Παρθένος». «1819 Ὀκτωβρίου 8, ἡμέρα Τετάρτη ἀρχίσασμεν τὴν νέαν στίμαν τῶν τῆς Μυκόνου πραγμάτων διωροσθέντων».

(τὰ σκαρσιμπέλλα), διὰ τῶν ὁποίων ἐξυπηρετεῖτο ἐμμέσως καὶ ἡ δημοσιότης τῆς μεταβιβάσεως τῶν ἀκινήτων, σκοπὸς ὅμως τῆς συντάξεως αὐτῶν δὲν ἦτο τὸ τελευταῖον τοῦτο. Δὲν ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην αὐτήν, διότι τὸ μέρος ἦτο μικρὸν καὶ αἱ μεταβιβάσεις τῶν ἀκινήτων ἐγίνοντο γνωσταὶ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα, ὥστε δὲν ἔμενεν ἀνοικτὸν πεδῖον διὰ τὴν κακοπιστίαν.

Πρὸς τὸ «σκαρσιμπέλλο» δὲν πρέπει νὰ συγγέεται ἕτερον βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐκρατεῖτο εἰς τὴν Μύκονον καὶ εἰς ἄλλας νήσους, ἡ «μάννα». Τοῦτο ἐσχετίζετο πρὸς τὸ σκαρσιμπέλλο, δὲν ἦτο ὅμως, εἰς τὴν Μύκονον τοῦλάχιστον, κτηματολογικὸν βιβλίον. Ἡ μάννα ἦτο βιβλίον τῆς φορολογίας τῶν ἀκινήτων, βιβλίον καθαρῶς λογιστικόν, τὸ ὁποῖον περιεῖχε μερίδας τῶν φορολογουμένων μὲ τὰ ποσὰ τοῦ ἐγγείου φόρου, τὰ ὁποῖα ἐβάρυνον ἕκαστον τούτων, εἰς ὃ ἐσημειοῦντο καὶ τὰ πληρωθέντα ἔναντι τοῦ φόρου ποσά.

Εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ἀπόκεινται μάνναι, ἐξ αὐτῶν δὲ ἀναφέρονται ἐνδεικτικῶς τὸν ὑπ' ἀρ. 131 Κώδικα τῆς Μυκόνου. Οὗτος φέρει ἔξωθι τὰ ἑξῆς: «1687, μηνὸς Ὀκτωβρίου στίς 20 ἐγράφη ἡ παρὸν μάννα, νέα τῆς σίμας τῶν πραγμάτων τῆς νησὸς τους».

Ὁ ὅρος μάννα εἰς τὴν Μύκονον δὲν ἐσημαίνει μόνον τὸ φορολογικὸν βιβλίον τῆς ἐγγείου φορολογίας, ἀλλὰ καὶ τὸ βιβλίον ἄλλων φορολογιῶν, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ καὶ μὲ γενικωτέραν ἔννοιαν, τὴν τοῦ κώδικος ὡς δὲ εἶδομεν εἰς τὸ ἀπὸ 9 Νοεμβρίου 1736 ¹⁾ πωλητήριον, γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀρχείου τῆς Κοινότητος, τοῦ νοταρίου.

Ἡ τύχη τῶν νοταριακῶν ἀρχείων. Κατὰ τὰ προλεχθέντα, οἱ νοτάριοι ὡς καὶ οἱ Καντζηλλιέρηδες διетήρουν νοταριακοὺς κώδικας, προσέτι δὲ καὶ λυτὰ νοταριακὰ ἔγγραφα, ἄλλα μὲν ἐν πρωτοτύπῳ, ἄλλα δὲ ἐν ἀντιγράφῳ. Ἐπὶ πλεόν ὅμως οἱ Καντζηλλιέρηδες συνέτασσον καὶ εἶχον εἰς χεῖρας των καὶ ἄλλα δημόσια ἔγγραφα, καὶ δὴ τὰ βιβλία τὰ ἀφορῶντα τὴν ἐγγεῖον φορολογίαν, δηλαδὴ τὸ «σκαρσιμπέλλο» καὶ τὴν «μάννα». Ἐκ τούτων ὅλα τὰ εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ νοταρίου καὶ τοῦ Καντζηλλιέρη εὗρισκόμενα ἔγγραφα, καθὼς καὶ οἱ νοταριακοὶ κώδικες ἀπετέλουν ἰδιοκτησίαν τοῦ νοταρίου καὶ τοῦ Καντζηλλιέρη, μετὰ δὲ τὸ πέρας τοῦ λειτουργήματός των, παρελαμβάνοντο ὑπ' αὐτῶν. Ἐφ' ὅσον ἔζων, ἐπεμελοῦντο αὐτοπροσώπως τῆς διατηρήσεώς των, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν των ταῦτα περιήρχοντο εἰς τοὺς κληρονόμους των ὡς ἴδιον τοῦ θανόντος Καντζηλλιέρη περιουσιακὸν στοιχεῖον. Ἐξαιρετικῶς, ἀνῆκον εἰς τὴν Καντζελλαρίαν καὶ παρέμενον

¹⁾ Ἀνωτέρω σ. 132. «Τὸ παρὸν ἐβάλλθη εἰς τὴν κοινὴν μάννα εἰς φύλλα».

εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς τὰ φορολογικὰ βιβλία (τὸ σκαρσιμπέλλο καὶ ἡ μάννα).

Οὕτως εὐρίσκωμεν προικοσύμφωνον τῆς 20 Αὐγούστου 1679 συνταχθὲν ὑπὸ τοῦ δημοσίου νοταρίου παπᾶ Γερασίμου Βίδου, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος ὁ νοτάριος προικίζει τὸν μελλόγαμβρον ἀνεψιόν του, ἐκτὸς ἄλλων, καὶ μὲ ὅλα τὰ ἐγγραφα τῆς Καντζηλλαρίας, τὰ ὁποῖα νὰ λάβῃ ὁ ἀνεψιός του μετὰ τὸν θάνατόν του, ἐξαιρέσει τῆς μάννας τοῦ χαραιζίου καὶ τοῦ σκαρσιμπέλλου, διότι ταῦτα δὲν τοῦ ἀνήκουν ¹⁾).

Ταῦτα ἐν συνόψει ἐκράτουν εἰς τὴν Μύκονον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας σχετικῶς μὲ τὴν σύνταξιν τῶν περὶ δικαιοπραξιῶν ἐγγράφων. Βεβαίως ἐγίνοντο παρεκκλίσεις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τούτων ἢ καὶ καταχρήσεις, αὗται ὅμως δὲν ἦσαν συνήθεις. Ἀντιθέτως παρατηρεῖται προσήλωσις εἰς τὰ ἰσχύοντα καὶ παρουσιάζεται ἡ νῆσος αὕτη μὲ ἀρκούντως ἄρτιον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου νοταριακὸν σύστημα, εὐρύθμως καὶ νομίμως λειτουργοῦν.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ *

κόπια. 1776 – Ἀπριλίου 30

Μύκωνος. –

Μὲ τὸ νὰ ἀκολουθοῦν εἰς τὰς διαθήκας καὶ προικοσύμφωνά μας, δηλαδὴ, σὲ μερικὰ σπάνια καὶ σύγχυτες. λοιπὸν τὴν σήμερον ἐσυνάχθημεν ὅλον τὸ ἱερατεῖον καὶ οἱ εὐρισκόμενοι προεστοὶ καὶ ἐσυνωμότηται διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν καὶ ὅλοι ὁμογνώμως εὐρήκαμεν εὐλογον καὶ δίκαιον ὅποιος Χριστιανὸς ἀπὸ τοὺς ἐγκατοίκους μας μὲ ἰδιά του θέλῃσιν ἤθελεν ζητήσῃ ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς μας ὅποιον θέλει μὲ ἰδιά του γνώμην, νὰ τὸν κράξῃ διὰ νὰ τοῦ κάμῃ τὴν διαθήκην του ἢ καὶ προικοσύμφωνόν του, νὰ ἔχῃ χρέος ὁ κραζόμενος ἱερέας ἢ κληρικός εἶναι ἢ καὶ ὁ νοτάριος δημόσιος, νὰ εἶναι χρεῶσται, ὅπου νὰ κράζουν τρεῖς προεστοὺς, ὅποιοι ἤθελαν εὐρεθοῦν ἐκείνον τὸν καιρὸν, ὅπου νὰ τελειώνουν εἴτε προικοσύμφωνον εἴτε διαθήκην. καὶ ἐτότε νὰ ἔχῃ τὸ κῦρος εἴ τι γράμμα ἤθελεν τελειώσῃ. νὰ διαφεντεύεται ἀπὸ τὴν πολιτείαν μας εἰς ὅποιον κριτήριον ἤθελε φανερωθοῦν τὰ τοιαῦτα γράμματα. ξεκαθαρίζοντας πὼς ἐὰν καὶ ἤθελε ^{[[κράξῃ]]} ἀκολουθήσῃ κανένα συμβεβηκὸν εἰς κανένα ὑποκείμενον, ὅπου ὁ Κύριος νὰ μὴν τὸ δώσῃ, καὶ ἤθελεν κράξῃ τὸν πνευματικὸν πατέρα διὰ ἐξομολόγησίν του καὶ εἰς τὸν ὅμοιον καιρὸν ἤθελε τοῦ παραγγεῖλει διὰ τὴν ψυχὴν του καὶ εἰ

¹⁾ Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο προικοσύμφωτον ἀναφέρει ἐπὶ λέξει: «Καὶ ἐγὼ παπᾶ Γεράσιμος Βίδος τάζω τοῦ ἀντιοῦ μου Γιαννάκη ὅλα τὰ χαρτιά τῆς Καντζηλλαρίας μόνο ἀποθανόντας μου, ἐβγάζοντας τὴν μάννα τοῦ χαραιζίου καὶ τὸ σκαρσιμπέλλο, ὅπου εἰς τὸν θάνατόν μου δὲν τὰ (ὀ)ρίζω».

* Τὸ ἐκδιδόμενον ἐγγραφον ἀπόκειται εἰς τὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Μυκόνου φ. 20. *Εγγραφα Κοινότητος Ι).

τι ἄλλο ἤθελε τοῦ εἰπεῖ ἐδγάζοντας τὴν ἐξομολόγησίν του, νὰ ἔχη χρέος ὁ πνευματικὸς εὐθύς, χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ ὅπου νὰ εὐρίσκη ἢ κληρικοὺς τῶν ἱερέων ἢ προσεστοὺς τῆς πολιτείας ἢ καὶ ἀπὸ τοὺς γεροντοτέρους ἱερεῖς νὰ τοὺς φανερώνη εἴ τι ἐπαρήγγειλεν ὁ ἀσθενής, ὅπου, ἂν προφτάσῃ, νὰ τοὺς παίρνῃ ἔμπροσθεν εἰς τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο, ὅπου νὰ παίρνουν τὴν μαρτυρίαν του δια ζώσης φωνῆς, δηλαδὴ τοῦ ἀσθενῆ. ὁφέποτε καὶ δὲν εἶναι τάσιμον¹⁾ διὰ νὰ δώσῃ τὴν μαρτυρίαν ὡς ἄνωθεν, εὐθύς νὰ πηγαίνη ὁ πνευματικὸς χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ εἰς τὴν κοινὴν καντζηλλαρίαν νὰ κράζῃ τρεῖς προσεστοὺς νὰ φανερώνη ἐν καθαρῷ συνειδῶτι καὶ μὲ τὴν ψυχὴν του τὰ ὅσα ἤκουσεν ἀπὸ τὸν ἀσθενῆ, εἰ δὲ καὶ ἤθελεν ἀποθάνει ὁ ἀσθενής καὶ πάγῃ ὕστερότερα, μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς τὴν Καντζηλλαρίαν μας, νὰ μὴν πριάνετε ἡ μαρτυρία του. καὶ λοιπὸν δίδομε τὴν εἶδησιν εἰς ὅλους τοὺς ἐγκατοίκους τῆς πολιτείας μας. ἀπὸ τὴν σήμερον ὅποιος ἤθελεν κάμει γράμμα, νὰ εἶναι μαρτυρημένο καὶ βεβαιωμένο ὡς ἄνωθεν λέμε. εἰ δὲ καὶ δὲν ἀκολουθῇ ὡς ἄνωθεν μὲ ἀξιοπίστους μάρτυρας, νὰ εἶναι νουλάδο ὡς ἄσπρο χαρτί. Ὅθεν καὶ εἰς βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν ἔγινε τὸ παρὸν κοινὸν γράμμα μας ὑπογεγραμμένον ἀποχείρως τοῦ ἱεροῦ καταλόγου καὶ προσετῶν τῆς πολιτείας μας σφραγίζοντας καὶ τὴν βούλλαν τῆς Κοινότης:

- » Δημήτριος Μαυρογένης βοῦδόντας κοινός
- » Θεοδόσιος Μυκόνου Ἀνθίμος Γρυπάρης
- » Δημήτριος Ἀρπαζάνης καὶ ἐπίτροπος
- » Σακελλῆριος Μυκόνου Διονύσιος Ντεσαφδᾶς
- » Τριαντάφλος Σκορδίλης σύντυχος
- » χαρτοδόξας Μυκόνου
- » Χαζὴ Ἀντώνης Πατῆς
- » Μακάριος πρωτοπαπᾶς
- » Μαθιὸς Μπάος
- » Μελέτιος Πρωτέκδικος
- » Δημήτριος Καΐρης
- » Γαβριήλ ἱερομόναχος σακκελίων Μυκόνου
- » Ἰωάννης Καλογεράς
- » Ἰωαννίκιος ἱερομόναχος
- » Γεώργιος Ἀρτακηνὸς
- » Καλλίνικος ἱερομόναχος πρωτοψάλτης
- » Θεοδόσιος ἱερομόναχος
- » Ἰωσήφ ἱερομόναχος Χρυσάφης
- » Ἰωάννης ἱερεὺς Καλογεράς
- » Γεράσιμος ἱερομόναχος τοῦ Ζωρζῆ
- » Γρηγόριος ἱερομόναχος Τριδιτζᾶς
- » Ἀθανάσιος ἱερομόναχος Πετρῆς

Γρηγόριος Ἀρτακηνὸς καὶ νοτάριος δημόσιος

¹⁾ Τάσιμον = στάσιμον, κατάστασις. Ἡ σωματικὴ κατάστασις τοῦ ἀσθενοῦς.

Η ΠΡΩΤΗ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΕΙΣΑΓΓΕΛΙΚΗ ΑΓΟΡΕΥΣΙΣ

ΥΠΟ

ΙΑΚΩΒΟΥ Τ. ΒΙΣΒΙΖΗ

Ὁ εἰσαγγελικὸς θεσμὸς ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸ Ψήφισμα τοῦ Κυβερνήτου τῆς 15 Δεκεμβρίου 1828 «περὶ τοῦ Διοργανισμοῦ τῶν Δικαστηρίων». Διὰ τοῦ ἀρθροῦ 28 ὁρίζεται Εἰσαγγελεὺς ὑπὸ τὸν τίτλον *Δημόσιος Συνήγορος* εἰς τὸ Ἀνέκκλητον Κριτήριον, ἥτοι δικαστήριον οὐσίας δευτέρου βαθμοῦ (Ἐφετεῖον), ὅπερ ἦτο καὶ τὸ ἀνώτερον ἐκ τῶν τότε συσταθέντων. Εἰς τὴν θέσιν δὲ ταύτην διωρίσθη ὁ γνωστὸς νομομαθὴς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Χριστόδουλος Κλονάρης.

Τὸ ἀνέκκλητον ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν του περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου 1829, δὲν κατωρθώθη ὅμως νὰ πραγματοποιηθῇ αὕτη εἰμὴ τὴν 27 Νοεμβρίου 1829, ἐν Ἀργεῖ.

Κατὰ τὴν ἐναρκτήριον συνεδρίαν ὁ Ν. Κλονάρης ὡς Δημόσιος Συνήγορος ἐξαφώνησε σημαντικὸν λόγον, ὁ ὁποῖος διεσώθη ἐξ ἀντιγράφου, ὅπερ οὗτος ὑπεβάλεν πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματεῖαν.

Ἐν αὐτῷ, ἐκθέτων τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας τὸ δικαστήριον πρόκειται ν' ἀρχίσῃ τὴν ἀσκήσιν τῶν ἔργων του, τονίζει τὰς δυσκολίας τὰς ὁποίας οἱ δικασταὶ ἔχουν ν' ἀντιμετωπίσουν ἐκ τῆς ἐλλείψεως πρωτίστως νόμων, ἰδίᾳ κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδεικνύει τὰς ἀκολουθητέας κατευθύνσεις. Πράγματι αἱ δυσχέρειαι ἦσαν μεγάλαι, ἐὰν μὴ ἀνυπέρβλητοι. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ Πρόεδρος καὶ τὰ διορισθέντα (κατὰ τὴν πρώτην σύνθεσιν τοῦ δικαστηρίου) μέλη δὲν ἦσαν νομικοί, δὲν εἶχεν εἰσέτι συνταχθῇ οὔτε ποινικὴ νομοθεσία. Κατὰ τὸ ἀρθρον 38 τοῦ ἀνωτέρω Ψηφίσματος ὡς πρὸς τ' ἀδικήματα τὰ δικαστήρια ὀφείλον νὰ «κρίνουν κατὰ τὸ Ἀπάνθισμα τῶν Ἐγκληματικῶν καὶ κατ' ἐπιείκειαν». Δεδομένου δὲ ὅτι τὸ Ἀπάνθισμα τῶν Ἐγκληματικῶν, τὸ ὁποῖον εἶχε συνταχθῇ κατὰ τὴν Δευτέραν Περίοδον τῆς Διοικήσεως ¹⁾, ἦτο ἀτελὲς καὶ ὑποτυπῶδες κατασκευάσμα, τὰ δικαστήρια θὰ ἐδίκαζον κυρίως κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν κρίσιν.

Ὁ Καποδίστριας καὶ οἱ νομικοὶ του δὲν ἠγνόουν βεβαίως τὸ νομικὸν ἀξίω-

¹⁾ Τὸ Ἀπάνθισμα τῶν Ἐγκληματικῶν φέρει ἀρίθμησην νόμων τῆς Διοικήσεως ΛΓ', ἐξεδόθη δὲ διὰ τοῦ τύπου εἰς φυλλάδιον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Κῶδιξ τῶν νόμων. Φυλλάδιον Α' Ἐκ τῆς ἐν Ὑδρα τυπογραφίας, 1824». Περὶ τῆς συντάξεώς του βλέπε Θ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ἡ ἐπὶ τοῦ Ἀγῶνος Β' Βουλευτικῆς Περιόδου, εἰς Ἐπιθεώρησιν τῆς τοπικῆς Αὐτοδιοικήσεως, ἔτος ΣΤ' (1927), 172 - 3, καὶ εἰς ἀνάτυπον, 68 - 9.

μα, καθ' ὃ «οὐδὲν ἀδίκημα καὶ οὐδεμία ποινὴ ἄνευ νόμου», ἀλλ' ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ἐπέβαλεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν ἄνευ ἀναβολῆς ἔναρξιν τῆς λειτουργίας τῶν δικαστηρίων, ἔστω καὶ ἄνευ τῆς ἀναγκαίας νομοθεσίας καὶ τῶν ἀπαραιτήτων νομικῶν.

Τὸ χειρόγραφον τῆς ἀγορεύσεως τοῦ Κλονάρη εἶναι αὐτόγραφον, ἔχει δὲ οὕτω :

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣΟΔΙΟΣ*

ἐκφωνηθεὶς τὴν 27 νοεμβρίου, καθ' ἣν ἄνοιξε τὸ Ἀνέκκλητον Κριτήριον

Κύριοι Δικασταί,

Πολλῶν αἰώνων βαρεῖα καὶ ἀπάνθρωπος τυραννία, καὶ τόσαι καταχρήσεις καὶ πολυεῖδεις ἀδικίαι, φυσικαὶ αὐτῆς παρακόλουθοι, ἐταλαιπώρησαν τόσον πικρῶς τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε ἄλλαξαν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, τὴν ὁποίαν κατοικοῦμεν. Τὰ ἀπερίγραπτα ἐκεῖνα κακὰ ἐγέννησαν τὴν ἀπηλπισμένην ἐπανάστασιν καὶ τὸν ἐξολοθρευτικὸν πόλεμον, τοῦ ὁποῦ τὰς πολυδύναμους περιστάσεις καὶ πολυμόρφους τροπὰς εἶναι πικρὸν νὰ ἀνακαλῇ τις εἰς τὴν μνήμην. Ὅσοι αἱ βαρεῖς ἐκεῖνοι ἀγῶνες καὶ αἱ βαρύτεραι αὐτῶν θυσίαι σκοπὸν κύριον εἶχαν τὴν ἐπανόρθωσιν ἢ ἀποκαταστῆναι τῶν παντοίων ἀδικιῶν, αἵτινες κατέθλιβαν τὴν πολυπαθεῖ πατρίδα μας.

Ἀλλ' ὅσον αἱ ἐπιθυμίαι τοῦ ἔθνους ἐπεκαλοῦντο ἀνυπομόνως τῆς πολυποθήτου δικαιοσύνης τὴν ἐπιφάνειαν, τόσον αἱ δυστυχεῖς τοῦ πολέμου περιστάσεις καὶ ἡ ἀταξία, ἥτις παρακολουθεῖ τὰς ἐπαναστάσεις, ὡς ἡ σκιά τὰ σώματα, ἀνέκοπταν τὰ βήματά της. Αἱ Συνελεύσεις τοῦ Ἀστρος, τῆς Ἐπιδαύρου, τῆς Τροιζήνος διέταξαν ῥητῶς τῶν δικαστηρίων τὴν σύστησιν ἢ πρώτη μάλιστα ἐσύνταξε καὶ σύντομον συλλογὴν ποινικῶν νόμων. Ἡ δὲ Κυβέρνησις ἔσπευσε πρὸ καιροῦ νὰ ἐτοιμάσῃ ἐγκληματικὴν διαδικασίαν. Ὅμως μ' ὅλην τὴν θερμὴν προθυμίαν, ποῖος ἐδύνατο νὰ νικήσῃ τὴν ἀκαταμάχητον ἀνάγκην; ποῖος εἶχεν ἀρκετὴν δύναμιν νὰ σταματήσῃ τὸν βίαιον χείμαρρον τῶν συνεχῶν καὶ πολυαρίθμων ἐναντίων, τὰ ὁποῖα διεδέχοντο ἀδιακόπως ἐν τῷ ἄλλῳ;

Ἀλλ' αἱ πολυχρόνιοι τοῦ ἔθνους εὐχαὶ πληροῦνται τέλος καὶ ὁ εὐρύχωρος τῆς δικαιοσύνης ναὸς ἀνοίγεται σήμερον. Εὐτυχεῖς δὲ οἰωνοὶ εἰρηνικῆς ἀπολαύσεως τῶν καρπῶν τῶν ἀγώνων μας ὑπόσχονται νὰ τὴν συνοδεύσουν εἰς τὸν δρόμον της, καὶ προμηνύουν τὴν ἀμετάσειστον στερέωσιν της.

Διωρισμένοι πρῶτοι τοῦ ἔθνους δικασταί, αἰσθάνεσθε βέβαια καὶ τὸν ὑψηλὸν βαθμόν, μὲ τὸν ὁποῖον ἡ Κυβέρνησις σᾶς ἐτίμησε, καὶ τὴν βαρεῖαν εὐθύνην, τὴν ὁποίαν

* Ἀπόκειται εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους.

ἀνεδέχθητε καὶ πρὸς τὴν κοινωνίαν γενικῶς καὶ πρὸς τοὺς πολίτας μερικώτερον. Καθεῖς σας γνωρίζει, πόσον ἡ δικαιοσύνη εἶναι κυρία βάσις τῆς κοινωνίας ταύτης· χωρὶς νόμους δικαίους καὶ τὴν ἀναγκαίαν αὐτῶν ἰσχὺν εἶναι ἀδύνατον νὰ εἰσαχθῇ τάξις· χωρὶς εὐταξίαν ἡ διοίκησις καταντᾷ χάος ἄκοσμον· καὶ χωρὶς διοίκησιν ποτὲ Κυβερνήσις οὔτε ἔλαθεν, οὔτε νὰ λάβῃ δύναται πόρους πρὸς ὑπαρξίν της· τότε αἱ μερικαὶ τῶν πολιτῶν καταστάσεις συμπίπτουν καὶ συναφανίζονται μὲ τὴν κοινὴν οἰκονομίαν. Ἐν συντόμῳ, ὅπου δὲν εἶναι δικαιοσύνη, ἢ δὲν ὑπάρχουν νόμοι, ἢ καταφρονοῦνται ἀνίσχυροι· ὅπου δὲ λείψῃ ἡ ἰσχὺς τῶν νόμων, ἐκεῖ οἱ θεσμοὶ τῆς κοινωνίας λύονται, καὶ τοὺς διαδέχονται πλεονεξίαι, σχίσματα, καὶ τέλος πολιτικοὶ σπασμοί, πρόδρομοι τοῦ θανάτου τοῦ πολιτικοῦ σώματος.

Ὑμέτερον ἔργον εἶναι, Κύριοι, νὰ καταστήσητε διὰ τῆς ἀγρύπνου δικαιοσύνης σας τοὺς νόμους ἀγαπητούς, καὶ νὰ ἐμπνεύσητε τὴν ἐκουσίαν εἰς αὐτοὺς ὑπακοὴν τῶν πολιτῶν. Ὑμέτερον ἔργον εἶναι νὰ συντρέξητε τὴν στερέωσιν τῆς εὐταξίας, καὶ διὰ ταύτης νὰ ὑποστηρίξητε τὴν ἐσωτερικὴν τῆς Κυβερνήσεως διοίκησιν. Ἀσφαλισθέντες ἅπας οἱ ἄνθρωποι ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐπιτελείας θὰ λησμονήσουν τὰ παρελθόντα δεινά, καὶ βέβαιοι, ὅτι δίκαιοι νόμοι ἐπαγγέλλονται διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ εὐτυχίαν των, θὰ κοιμίσουν τὰ ἄνωγ' ἄνωγ' πάθη των, θὰ νὰ στρέψῃ ἕκαστος τὴν προσοχὴν καὶ τὴν δραστηριότητά του εἰς τὰ οἰκεία του ἔργα, τὰ ὅποια μόνον ὑπόσχονται καὶ τὰς μερικὰς καταστάσεις ν' ἀνορθώσουν, καὶ τὴν δημοσίαν οἰκονομίαν νὰ βελτιώσουν.

Τότε γενναία ἄμιλλα θὰ ἀναζωπυρρῇ τὰς τέχνας καὶ τὴν βιομηχανίαν· τότε τὸ ἐμπόριον, ἀναλαμβάνον, θὰ ἐπαναφέρει τὴν ἐμπιστοσύνην καὶ τὰς σχέσεις ἡμῶν μετὰ τῶν ξένων, καὶ θὰ παραθαρρύνει καὶ τὰς ἰδιαιτέρας καὶ τὰς κοινὰς ἐπιχειρήσεις· τότε ὠφέλιμα ἔργα θὰ στολίσουν τὴν πατρίδα, καὶ θὰ τὴν πλύνουν ἀπὸ τὰς ἀδίκους τῶν ἐχθρῶν συκοφαντίας. Τοιαῦτα ἀποτελέσματα ἀναμένει ἡ Κυβέρνησις ἀπὸ τὰς δικαίας καὶ συνετὰς ἐργασίας σας.

Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα φαίνονται νὰ συντρέχουν ἰσχυρῶς εἰς τὸ νὰ σᾶς ἐξωμαλίσουν μέγιστον μέρος τῶν δυσκολιῶν, ὅσας ἐμέλλετε ν' ἀπαντήσετε εἰς τὸν δρόμον τῶν ἔργων σας. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν μακρῶν ἀνωμαλιῶν τῆς Ἐπαναστάσεως, ποία ἀπὸ τὰς καθεστώσας ἀρχὰς ἤμποροῦσε νὰ μείνῃ ἀνύποπτος; ποία ἐδύνατο νὰ παρακλίνῃ τῆς διαβολῆς τὰ ἐπικίνδυνα βέλη; οἱ δυστυχεῖς μάλιστα, ὀκνοῦντες ἢ μὴ δυνάμενοι ν' ἀναδοῦν εἰς τὰς ἀληθινὰς αἰτίας τῶν κοινῶν συμφορῶν, προερχομένων ἀπὸ τὰς περιστάσεις, κλίνουν εὐχερῶς νὰ τὰς προστρίβουν εἰς ὅσους ὁ βαθμὸς ἐπισύρει φυσικὰ τὸν φθόνον. Τὰ δικαστήρια μόνον ἀπέφυγαν εὐτυχῶς τὴν κοινὴν ταύτην πικρίαν· ἀκόμη καὶ σήμερον νομίζονται γενικῶς μόνον ἄσυλα, ἱκανὰ καὶ τὰ παρελθόντα δυστυχήματα νὰ θεραπεύσουν, καὶ τὴν μέλλουσαν τύχην ἐκάστου νὰ ἀσφαλίσουν.

Ἄν καὶ ἄλλαι ἀρχαὶ ἀναγκάζονται νὰ συστήσουν μὲ μακροὺς ἀγῶνας τὴν κοι-

νήν υπόληψιν, σεις τήν εὐρίσκετε πρόχειρον καὶ ἐτοίμην. Ἡ υπόληψις αὕτη εἶναι ἡ παρηγορία τοῦ πολλὰ παθόντος λαοῦ τῆς Ἑλλάδος, καὶ θὰ συνεισφέρει δραστηρίως εἰς τὸ νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν Κυβέρνησιν ἀπὸ τὰ πολλὰ βάρη, τὰ ὅποια τὴν καταθλίβουν καθ' ἡμέραν. Θὰ ἀγωνισθῇτε βέβαια νὰ τὴν αὐξήσῃτε διὰ τῆς ἀκαμάτου ἐπιμελείας σας. Προσέχετε μάλιστα νὰ μὴ τὴν ἐλαττώσῃτε. Ἀνίσως καὶ τὰ δικαστήρια ὀλισθήσουν εἰς ἐκείνην τὴν ἀφημίαν, ἡ κοινωνία μένει πλέον χωρὶς ἰσχυρὸν ἐλατήριον· τότε τὸ πολιτικὸν σῶμα πρέπει νὰ λογίζεται εἰς βαρεῖαν ἀσθένειαν· τότε αἱ εὐχαί, αἵτινες σὰς συνοδεύουν εἰς τὰς δικαστικὰς καθέδρας σας, μεταβάλλονται δικαίως εἰς ἐναντία αἰσθήματα. Ἐνθυμεῖσθε πάντοτε, ὅτι ὅσον σημαντικώτερα εἶναι τὰ ἐμπιστευθέντα ἔργα, τόσον βαρύτερον λόγον χρεωστοῦμεν νὰ δώσωμεν δι' αὐτά.

Ἐπειτα ἂν εὐτυχεῖς εὐκολίαι σὰς ἀνοίγουν ἐδῶθεν τὸν δρόμον, βλέπω ὅμως ἐκεῖθεν καὶ σκοπέλους ἐπικινδύνους· φοβερώτατος δὲ πάντων εἶναι ἡ ἔλλειψις ποινικῶν νόμων· ἂν ἐξαιρέσωμεν ὀλίγους κανόνες, περιεχομένους εἰς τὸ ἐγκληματικὸν ἀπάνθισμα, εἰς τὰ λοιπὰ ἔχετε νὰ βαδίσῃτε χωρὶς νόμους, ἢ μᾶλλον ἔχετε ν' ἀκολουθήσῃτε τὴν γνώμην σας ὡς νόμον· μὲ ἄλλους νόμους, οἱ ἄνθρωποι θὰ ἀρπάξουν τὴν παντοκράτορα ἐξουσίαν τοῦ νόμου, καὶ οἱ δικασταὶ θὰ γένετε καὶ νομοθέται.

Πόσον ἀσυμδίεστος εἶναι ἡ δικαστικὴ ἀρχὴ διὰ τὴν νομοθετικὴν δύναμιν, εἶναι ὁμοθυμαδὸν τοῦλάχιστον ὁρατὸν· οἱ ἄνθρωποι ἐδοκίμασαν νὰ τὰς ἐνώσουν εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἐγέννησαν φρικτὰς ἀδικίας, αἵτινες ἐξέπληξαν τὸν κόσμον.

Καὶ ὑπομονή, ἂν ὁ κίνδυνος τῆς αὐθαιρεσίας ἐφοδέριζε τὰς πολιτικὰς κρίσεις· ὅσον πολύτιμος καὶ ἂν ᾔῃαι ἡ ἀπόδοσις τῶν οἰκείων ἐκάστου πραγμάτων, ἀλλὰ ποίαν σύγκρισιν ἔχει μὲ τὰ ἐγκληματικά, ὅπου εἶναι λόγος περὶ τιμῆς καὶ ζωῆς τῶν πολιτῶν; Εἰς ταῦτα καὶ οἱ ἄπλοοι τύποι νομίζονται ἄγγελοι φύλακες τῶν δικαζομένων· ἡ βαρύτης τῶν ἐξόδων, αἱ ἀργοπορίαι τῆς διαδικασίας, τῆς δικαιοσύνης αὐτῆς αἱ ἀνησυχίαι εἶναι ἡ τιμή, δι' ἧς ἀγοράζομεν τὰ δύο ἐκεῖνα ἀτίμωτα ἀγαθὰ μας. Ὅταν λοιπὸν ταῦτα ἀφρεθοῦν ἐγκαταλειμένα εἰς τὴν αὐθαίρετον διάκρισιν τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅχι τοῦ νόμου, πόσον μέγας δὲν εἶναι ὁ κίνδυνος διὰ τοὺς δικαζομένους! πόσον βαρεῖα δὲν γίνεται ἡ εὐθόνη διὰ τοὺς δικαστάς! Ὅσον ἐπιεικεῖς καὶ ἂν ᾔῃαι αἱ ἀποφάσεις των, δύναται καθεὶς νὰ τὰς ὑποπτέσῃ ἢ καὶ νὰ τὰς κατηγορήσῃ ὡς ἀδίκους, ὡς μὴ γενομένας κατὰ νόμον.

Ἀλλὰ διατὶ οἱ νόμοι οὗτοι νὰ μὴν ὑπάρχουν συντεταγμένοι; Τοῦτο τὸ ἐρώτημα βλέπω πρόχειρον εἰς πολλῶν τὸ στόμα. Ναί, ἀλλ' αἱ καλαὶ νομοθεσίαι δὲν αὐτοσχεδιάζονται εἰς ὀλίγων μηνῶν διάστημα· τὰ ἀθάνατα τῆς εὐνομίας μνημεῖα, καυχήματα ὀλίγων εὐτυχῶν ἐθνῶν, εἶναι ἔργα χρόνων μακρῶν, καὶ ἐνίοτε αἰώνων ὀλοκλήρων. Ἴσως ἡ αὐθαιρεσία δὲν εἶναι περισσότερον ἐπικίνδυνος ἀπὸ τοὺς αὐτοσχεδίους νόμους, ὅσους δὲν ὠριμάσῃ ἡ ἀκάματος μελέτη, καὶ δὲν ἐπεξεργασθῶσι

φωτισμένοι καὶ πλήρεις συζητήσεις. Ἡ Κυβέρνησις, ἥτις ἐπρονόησεν ἐγκαίρως νὰ συντάξῃ ἐγκληματικὴν διαδικασίαν, δὲν θὰ ἀργοπορήτῃ, μὴν ἀμφιβάλλετε, νὰ ἀπαρτίσῃ τὸ ἔργον τῆς μὲ τὸ συμπλήρωμα τῶν ποινικῶν νόμων.

Ἄλλ' ἐν τοσοῦτῳ ποία δύναται νὰ ᾔναι ἡ θεραπεία τοῦ προκειμένου ἐλλείματος, ὅπου σιωπᾷ ὁ νόμος, ἡ νομολογία ἀντικατασταίνει τὴν ἐπισείκειαν, τῆς ὁποίας τοὺς κανόνες ἡ καλὴ συνειδήσις ἀποκαλύπτει εἰς τοὺς δικαίους ἄνδρας. Κατὰ πρώτην μάλιστα πρόσοψιν ἡ ἐπισείκεια αὕτη, ἥτις εἶναι ὁ φυσικὸς νόμος, ὑποφαίνει πολλὰ καὶ ἐπαγωγὰ θέληγητρα, καὶ ὁ ἀπλοὺς ἄνθρωπος κινδυνεύει νὰ τὴν προτιμήσῃ ἀπ' αὐτὸν τὸν θετὸν νόμον. Ἄλλ' ὅταν συλλογισθῇ ὠρίμως, πόσον διαφέρουν αἱ γνώμαι τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοῦ ἄλλου, καὶ πόσον ἀδέσβαιοι καὶ ἀκροσφαλεῖς εἶναι αἱ ἀνθρώπιναι κρίσεις, ὡςάκις μάλιστα παρειαχωρήσουν αἱ κλίσεις, αἱ ἀντιπάθειαι, καὶ γενικῶς τὰ πάθη, τρέμει ἐνθυμούμενος, ὅτι ἡ αὐθαιρεσία πολλάκις μεταμορφώνει τὸ δίκαιον εἰς ἄδικον καὶ τὸ ἐναντίον. Ταῦτα ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Βάκων ἔλεγεν, ὅτι ἄριστος νόμος εἶναι, ὅποιος ἀφίνει ὀλιγωτέραν χώραν εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν, καὶ ἄριστος δικαστής, ὅποιος καταφεύγει ὀλιγώτερον εἰς αὐτήν.

Ὅσακις λοιπὸν ἡ σιωπὴ τοῦ νόμου μᾶς ἐγκαταλείπει εἰς μόνους τὰς ἐμπνεύσεις τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἡ φρόνησις μᾶς παραγγέλλει νὰ μὴν ἐμπιστευώμεθα εἰς ἑαυτοὺς μόνους, ἀλλὰ νὰ προστρέχωμεν καὶ εἰς ὅσα βοηθήματα δύναται νὰ φωτίσουν τὴν κρίσιν μᾶς· χρεωστούμεν πρὸ πάντων νὰ συμβουλευώμεθα τὰ φῶτα τῶν ἐπισήμων νομοδιδασκάλων, καὶ τὸν γραπτὸν λόγον τῶν καλητέρων νομοθεσιῶν, ὅσαι μάλιστα συμφωνοῦν περισσότερο μὲ τὸ πνεῦμα τῶν ὀλίγων ἄλλ' ἰδίων μᾶς νόμων.

Ἡ δημοσία συνηγορία, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν δορυφόρον πιστὸν τῆς κοινωνίας, ἀγρυπνοῦντα τὴν τακτικὴν τῆς δικαιοσύνης διοίκησιν, θὰ συνεισφέρῃ κατὰ τὸ οἰκεῖον καὶ δυνατόν μέρος, εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ προκειμένου τῶν νόμων ἐλλείματος. Περιβεβλημένη ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπικρατείας, χρεωστεῖ βέβαια νὰ μιμῆται τὴν εὐμένειαν τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ, καὶ τὴν πραότητα τοῦ χαρακτῆρος του. Δύο ἐτῶν σῶφρων καὶ συγκεκρισμένη Κυβέρνησις τῆς Α. Ε. εἶναι μαρτυρία αὐτῶν ἀναντίρρητος. Ἡ δημοσία συνηγορία, ἀντὶ νὰ καταφύγῃ εἰς ματαίους κρότους λόγων περιττῶν διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅσα τὰ πράγματα αὐτὰ ἐδεθαίωσαν, συγχαίρεται ἑαυτήν, ὅτι ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τοιοῦτον ἡμερότητος καὶ ἐπεικειᾶς πρωτότυπον.

Ἐπεὶ καὶ αὐτὰ τὰ καθήκοντά της τί ἄλλο τῆς ὑπαγορεύουν εἰμὴ νὰ παρέχῃ χεῖρα βοηθείας εἰς τὰ ἀδύνατα τῆς κοινωνίας μέλη, ὅταν ὁ νόμος ἔθεσεν ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν προστασίαν της, καὶ νὰ ὑπερασπίζηται τὴν συντήρησιν τῆς κοινῆς εὐταξίας; ἔρχομαι μάλιστα εἰς τὸ κυριώτερον ἔργον της, τὴν καταδίωξιν τῶν ἐγκλημάτων. Ποία εἶναι ἄρά γε τὰ χρέη, ὅσα ὁ νόμος τῆς ἐπιβάλλει διὰ ταῦτα; Ὡς προ-

ὀλεπτική σωφρονίστρια, χρεωστεῖ νὰ μετριάξῃ καὶ νὰ συγκερνή τὴν ἀγριότητα καὶ
μανίαν τῶν μερικῶν παθῶν, καὶ ἀπὸ μὲν τὸ ἐν μέρος νὰ προφυλάττῃ τὴν πολιτείαν
ἀπὸ τὰ ἄτομα καὶ τοὺς κινδύνους τῶν μερικῶν ἐγκαλέσεων, αἵτινες πλημμυρήσασαι
τὰς παλαιὰς δημοκρατίας, ἐγέννησαν τοὺς πολυπληθεῖς ἐκείνους συκοφάντας, μάστι-
γας φοβεράς τῶν ἐπισήμων, τῶν τιμίων καὶ τῶν εὐκαταστάτων πολιτῶν· ἀπὸ δὲ τὸ
ἄλλο, καταδιώκουσα τὰ ἐγκλήματα εἰς προφύλαξιν τῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴν ὀλεθρίαν
ἐπήρειάν των, δὲν διψᾷ ἐκδίκησιν, ἀλλ' ἀγωνίζεται νὰ τὰ περιστείλῃ διὰ τοῦ παρα-
δείγματος. Κρίσεις ταχεῖαι καὶ δίκαιαι, ποιναὶ μέτριοι καὶ ἀνάλογοι μὲ τὴν βλάβην
τοῦ κακοῦ, ταῦτα εἶναι ὁ ἰσχυρώτατος χαλινὸς τῶν ἐγκλημάτων.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΙ ΦΥΛΑΚΑΙ ΕΠΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

ΤΠΟ

ΜΕΝΕΛΑΟΥ ΤΟΥ ΤΡΤΟΓΛΟΥ

I. Εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ Καποδιστριακὴ ἐποχὴ ἀποτελεῖ φωτεινὴν ἀφετηρίαν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀναγεννηθέντος Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἰδιαιτέρως ὅμως ἡ προσφορά τῆς εἰς τὸν τομέα τοῦ δικαίου ὑπῆρξεν ἐξαιρετικὴ.

Ὁ Καποδίστριας εἰς τὸ χάος τῶν προβλημάτων εἰς τὸ ὁποῖον εὗρέθη καὶ τὰ ὁποῖα ἀνέμενον ἀγωνιωδῶς τὴν λύσιν των, δὲν παρεῖδε καὶ τὸ θέμα τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν καὶ τῶν φυλακισμένων. Ἐχων τὴν βοήθειαν τοῦ ἀδελφοῦ του Βιάρου, κυρίως ὅμως μὲ τὴν τοποθέτησιν εἰς τὴν νευραλγικὴν θέσιν τῆς Γραμματείας τοῦ Δικαίου, τοῦ λαμπροῦ νομομαθοῦς Ἰωάννου Γενατᾶ, ἀρχίζει μίαν οὐσιαστικὴν πλέον προσπάθειαν τῆς ἐκ τῶν ἐνόντων ἀντιμετωπίσεως τοῦ σοβαροῦ τούτου ζητήματος.

Εἶναι ἄξιον ἐξάρσεως, ὅτι ὁ Ἰωάννης Γενατᾶς διαθέτων πλήρη τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Κυβερνήτου, μὲ τὸν ἀπαράμιλλον ἀγωνιστικὸν παλμὸν ὁ ὁποῖος τὸν διέκρινε, προσεπάθησε μὲ τὰ πενήντα οἰκονομικὰ μέσα τὰ ὁποῖα διέθετε τὸ ἀναγεννώμενον Κράτος, νὰ βελτιώσῃ ἐπὶ τὸ ἀνθρωπινώτερον τὴν ἐλευθερίαν κατὰ τὰς τῶν φυλακισμένων καὶ νὰ ἐκρίνωσιν τὰ ἀνέκδοτα καὶ ἀπάνθρωπα συστήματα τὰ ὁποῖα εἶχε κληροδοτήσει ἡ πολυχρόνιος καὶ ἀδυσώπητος τουρκικὴ κυριαρχία εἰς τὸ νεαρὸν Ἑλληνικὸν Κράτος. Εἰς τὸ σημεῖον δὲ τοῦτο ὁ Γενατᾶς ὑπῆρξεν ὁ ἀληθῶς ἐμπνευσμένος ἐκφραστὴς τῆς θελήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐνὸς λαοῦ ὁ ὁποῖος ἠγωνίσθη τόσον σκληρὰ διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν του καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸν του.

II. Ἐπὶ τουρκοκρατίας ἡ φυλάκισις εἶχεν εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις ὡς ἐπακολούθημα τὸν θάνατον, διότι οἱ φυλακισμένοι σπανίως ἐλάμβανον τροφήν, καὶ οἱ ἐνδεεῖς ἢ οἱ μὴ ἔχοντες κανένα διὰ νὰ τοὺς ἀποστέλλῃ τροφήν, ἀπέθνησκον¹⁾.

¹⁾ Διὰ τοῦτο καὶ τὸ Πατριαρχεῖον εἶχεν ὀρίσει ἐπιτροπὴν συγκειμένην ἐκ προκρίτων τῶν συντεχνιῶν, τῆς ὁποίας ἔργον ἦτο ἡ διὰ τῆς περιαγωγῆς «τοῦ κουτίου τῶν φυλακωμένων» συνάθροισις χρηματικῶν ποσῶν, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς τροφῆς τῶν πραγματικῶς ἀπόρων φυλακισμένων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Βλ. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, *Περιοδ. Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως*, 1892, τόμ. ΚΑ', σελ. 79 καὶ ἐξ. καὶ «*Ἐκκλησ. Ἀλήθεια*» Κωνσταντινούπολις, Η', 22 Ἰουνίου 1888, σελ. 258 - 260. - Ὡσαύτως καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας φαίνεται ἀναπτυχθεῖσα ἐπὶ τουρκοκρατίας παρεμφερὴς δρᾶσις διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῆς τραγικῆς θέσεως τῶν πτωχῶν κρατουμένων. Ὡς προκύπτει ἐξ ἐγγράφου τοῦ 1781, ὁ πρωτοσύγκελος τοῦ Ὁρους Σινᾶ Θεοδόσιος, ἠγόρασε ἐν Ἀθήναις ἐν «πραγματευτάδικον» τῆς Ἀγορᾶς ὅπερ ἀφιέρωσεν

Τὸ γεγονὸς δὲ καὶ μόνον ὅτι αἱ φυλακαὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἀπετέλουν τὸ ἀντικείμενον ἐτησίου εἰσοδήματος τοῦ τοπάρχου, ὅστις ἐξεμίσθωνε ταύτας πρὸς τὸν ἀρχιδεσμοφύλακα, δίκην προσόδου χωραφίου, εἶναι ἱκανὸν νὰ δείξῃ τὶ ὑπέφερον οἱ φυλακισμένοι εἰς χεῖρας τοῦ δεσμοφύλακος, ὅστις ἔπρεπε νὰ κερδίσῃ εἰς βάρος τούτων πολλαπλάσια τῶν καταβληθέντων ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν τοπάρχην ἐτησίων μισθωμάτων. Τοιοῦτοτρόπως ὅσοι δὲν εἶχον νὰ πληρώνουν τὰ λεγόμενα φυλακιστικά ἢ δὲν ἐτρέφοντο ὑπὸ τῶν οἰκείων των ἢ τῶν ἐξ ἐλέους κινουμένων φιλανθρώπων ἀπέθνησκον¹⁾, καθότι αἱ φυλακαὶ δὲν εἶχον τὸν τύπον σωφρονιστικῶν καὶ περιοριστικῶν τῆς ἐλευθερίας καταστημάτων, ἀλλ' ἀπετέλουν μέσα πλουτοφόρου καὶ ἐπικερδοῦς πηγῆς εἰσοδημάτων, τὰ ὅποια ἀπεσπῶντο διὰ τῆς φρικτῆς καὶ βαναύσου μεταχειρίσεως τῶν ἀτυχῶν φυλακισμένων.

Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι εἰς πλεῖστα ἔγγραφα τῆς τουρκοκρατίας ἐμφανίζονται ὡς φυλακισμένοι οἱ ὀφειλέται χρηματικῶν χρεῶν λόγῳ τῆς μὴ πληρωμῆς τῶν ὀφειλῶν των. Ἡ φυλάκισις τούτων διήρκει μέχρι τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν δανειστῶν των, συχνάκις δὲ οἱ ὀφειλέται ἀπέθνησκον ἐκ τῆς μὴ παροχῆς εἰς αὐτοὺς τροφῆς καὶ ὕδατος καὶ τοῦτο διότι ἡ τουρκοκρατία κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εὐρίσκετο εἰς ἐξαιρετικὴν ἀνθρῶπι. Ὡς ἐπὶ Τουρκοκρατίας κατέστη πλέον τυπικὴ ἢ ἐφ' ἄλλων σχεδὸν τῶν δανειστικῶν συμβολαίων ἀναγραφὴ τῆς ρητρᾶς: «ἀπόσχεται σωματικῶς καὶ μὴ τὰ κατὰ τὸν νὰ πληρῶνῃ καὶ νὰ εὐχαριστᾷ τόσον τὸ κεφάλι καθὼς καὶ τὸ διαφρόν» τοῦθ' ὅπερ ἐσήμαινε ὅτι οἱ ἀπλοῖ ὀφειλέται χρηματικῶν χρεῶν, τῶν ὁποίων τὸ μοναδικὸν ἔγκλημα ἦτο ἢ μὴ ἀπότισις τῆς ὀφειλῆς, διὰ τῆς δεσμεύσεως τοῦ σώματός των, ἐγίνοντο ἔρμαια τῆς θηριώδους καὶ μεσαιωνικῆς μανίας τῶν δανειστῶν των²⁾.

εἰς τὴν φυλακὴν τῆς Ἀθήνας διὰ αἰωνίαν προσήλωσιν καὶ ἀνάθημα», ὀρίσας «τὸ ἐνοίκιον τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου νὰ δίδεται πρὸς ὀλίγην βοήθειαν καὶ παραμυθίαν τῶν ἐν τῇ φυλακῇ εὐρισκομένων πτωχῶν ἀδελφῶν μας χριστιανῶν». Δ. ΓΡ. ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥ, Αἱ παλαιαὶ Ἀθῆναι, Ἀθῆναι 1922, σελ. 202.

¹⁾ ΚΩΝΣΤ. ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ τοῦ ἐξ ΟΙΚΟΝΟΜΩΝ, «Λόγοι Ἐκκλησιαστικοὶ» Βερολῖνον, 1833, σελ. 258, σημ. β'.

²⁾ Ἐνδεικτικῶς παραθέτομεν ἀνέκδοτον ἔγγραφον τῆς Πάρου τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος, ὅπερ ἀποτελεῖ σαφὲς δεῖγμα τοῦ εἶδους τῶν ἐξασφαλιστικῶν μέτρων τὰ ὅποια ἐλάμβανον οἱ δανεισταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

“1718 Ἀπριλίου 29 Παροιμία

Τὴν σήμερον μὲ δύναμιν τοῦ παρόντος φανεροῦ σκρίτου ὁ σιὸρ [Νικολὸς Κοπαῖος Καπετάνιος Ζακυνθινὸς παντρεμμένος εἰς τοῦτον τὸν ντόπον, καὶ καπετὰν Γιουζέ Μπακλῆς παντρεμμένος εἰς τὴν Ἀντίπαρο, καὶ καπετὰν Ἀνδρέας Παντελαρέσης ἦτονε παντρεμμένος εἰς τὴν Ἀγοῦσα, καὶ οἱ τρεῖς μαζὶ καθαρὰ λῆσι πῶς ἐλάβασιν ἀπὸ τὸν σιὸρ Γεωργάκη Γιαννάκη Σκιαδᾶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολι δανεικὰ ριάλια κατὰ τὸν ἀριθμὸν 1800 τὰ ὅποια ἐδανειστήκασι καὶ ἔδωσαν τα στὴν σκλαβίαν

Τὴν τραγικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῶν φυλακισμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μᾶς δίδουν ἀνάγλυφον οἱ κατὰ καιροὺς ἐκδοθέντες προνομιακοὶ ὅρισμοὶ τῶν Σουλτάνων ¹⁾, οἱ ὅποιοι παρεῖχον δικαιώματα ἢ προνόμια εἰς τοὺς Χριστιανούς· Οὕτω εἰς τὸν προνομιακὸν ὅρισμὸν τοῦ Σουλτάνου Μουράτ Γ' τοῦ ἔτους 1580, διὰ τοῦ ὁποίου παραχωρεῖ οὗτος προνόμια εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Κυκλάδων, μεταξὺ ἄλλων εὐρίσκεται καὶ ἡ ἀκόλουθος περικοπὴ ἀποκαλύπτουσα τὸ μέγεθος τοῦ μαρτυρίου τῶν φυλακισμένων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης:

«Καὶ οἱ χρεοφειλέτες νὰ εἶναι σφιγμένοι καὶ βαλμένοι εἰς τὴν φυλακὴν καὶ εἰς τὴν καδέναν καὶ εἰς φυλακές, ἀμὴ νὰ μὴν τὸς κρατίζουν φαγὶ οὔτε πιωτόν ²⁾».

τονε, καὶ ὑπόσχονται καὶ οἱ τρεῖς μαζί, ἕνας ὑπὲρ τοῦ ἄλλου ἔγουν ἐν σόλιτουν, νὰ πληρώνουνε καὶ καὶ νὰ εὐχαριστοῦσι τὸν ἄνωθεν Σκιαδᾶ καὶ τοὺς κληρονόμους του τὰ λεγόμενα = 1800 ριάλια εἰς τέρμενον ἕνα μῆνα. Καὶ ἂν ἤθελε περάσει τὸ τέρμενον καὶ ὅσον καιρὸν ἤθελε περάσει περισσότερον νὰ πληρώνου τὸ διάφορο ἀπορτζιὸν τὰ δέκα δώδεκα τὸν κάθεον χρόνον, καὶ διὰ σιγουριτὰ τῶν ἄνωθεν ριαλίων ὁμπλιγάρουνται καὶ οἱ τρεῖς ὀνοματισμένοι ἕνας ὑπὲρ τοῦ ἄλλου μὲ τὸν ἑμαυτὸν του σωματικῶς καὶ μὲ ὅλαν τοσ τὰ καλά, κινητὰ καὶ ἀκίνητὰ παρόντα καὶ μέλλοντα, ἕως τελείαν καὶ σωστήν ἀποπληρωμὴν τόσον κεφάλι ὅσον καὶ διάφορο, ὅσον ἤθελε κάνει εἰς τὴν μπαρόν ὑπόσχεισιν, μένουσι ὁμπλιγάδες καὶ μὲ ὅλαν τοσ τὰ καλά ἡ συνδία τοῦ ἄνωθεν καπετάν Νικολοῦ ὀνόματι Φλωρεντζάκι, καὶ ἡ συνδία τοῦ καπετάν Γκιουζέ Μπακίτ ὀνόματι Μαρουσάκι, καὶ διὰ πίστιν καὶ βεβαιότητα ὑπογράφου μάρτυρας κατὰ τὴν συνήθειαν ὡς κάτωθεν. Ὁ ἄνωθεν Σκιαδᾶς ἐπαράδωκε τὸ λεύτερο χαρτὶν τοσ πρὸς τὸ εἶχεν στὰ χέριαν τοῦ καὶ ὅσων καθενας τὸ ἐλπί τοῦ ἐμπροσθεν εἰς πᾶν κάτωθεν μαρτύρων, καὶ ὅποιος πρεζεντάρει τὸ παρόν νὰ λαμβάνῃ τὴν μπληρωμὴν καὶ τελείαν εὐχαρίστησιν ὡς ἄνωθεν δίχως καμμιάς λογιῆς ἐναντιότῃς ἢ λογοῦν κρίσεις.

Πρωτοπαπᾶς Μπουλουρῆς μάρτυρας εἰς τὰ ἄνωθεν.

Παπα Ἀνδρέας Μοστράτος μάρτυρας εἰς τὰ ἄνωθεν.

Παπα Μιχαήλ Κοντὸς μάρτυρας

Νικολὸς Σκαλορνίθης μάρτυρας

Νικολαὸς Σπιριδὸς Καντζελαριὸς Παρικίας ἔγραψα (ὑπογραφή αὐτόγραφος)

(Τὸ παρὸν ἔγγραφον ἀπόκειται εἰς τὰ Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους).

¹⁾ Αἱ παραχωρήσεις αἱ πολιτικαὶ λέγονται συχνὰ «ἄχτναμέδες» (ἀραβ. ahdnamé = ἔγγραφον συμφωνίας) Βλ. Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, Οἱ προνομιακοὶ ὅρισμοὶ τοῦ Μουσουλμανισμοῦ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, Περιοδ. «Ἑλληνικά», τ. Θ' (1936) σ. 103, σημ. 2. Βλ. καὶ Ν. Π. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΟΥ Ἀνατολικά Μελέται, τ. Α', Τὰ προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐν Σμύρνη 1909, σ. 88: «ἄχδναμέ», ἐκ τοῦ ἄχδ ὅπερ σημαίνει ὑποχρέωσιν, ἐνοχὴν (obligatio), ἡ δὲ ἑτέρα λέξις ναμέ σημαίνει ἐπιστολήν, ἔγγραφον, ἡ ὅλη δὲ ὀνομασία ἔγγραφον ὑποχρέωσιν. Ὡσαύτως διάκρισιν τῶν «ὀρισμῶν» ὡς καὶ περὶ τῆς φύσεως τούτων ὡς «προνομίων» βλ. Ν. Ι. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ, Τινὰ περὶ τῆς ἐννοίας τῶν προνομίων ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἀρχεῖον Ἰδιωτ. Δικαίου τ. Ι' (1943), σ. 455 κ.έ.

²⁾ Π. Γ. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, Γράμματα τῶν τελευταίων Φράγκων Δουκῶν τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, Ἑρμούπολις 1924, σελ. 101 κ.έ.

Ὁ αὐτὸς προνομιακὸς ὅρισμὸς ἐδημοσιεύθη ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ Κ. ΗΟΡΦ, (Venetobyzantinische Analekten 1859) καὶ ἀνεδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, εἰς περιοδ. Ἑλληνικά, τ. Θ', 1936.

Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνονται καὶ εἰς ἕτερον ἀχτναμέν τοῦ 1621 ὅστις παρεῖχε προνόμια εἰς τὴν νῆσον Νάξον:

«Οἱ σπῖροι¹⁾ φυλακώνοντας τοὺς χρεοφειλέτες μὴν τοὺς πειράζουσι μὲ καδένες μὲ σκοτεινὲς φυλακές, δίχως κρεββάτι, διὰ τὰ τοὺς ἐνοχλοῦσι, οὔτε τὰ μὴν τογε δίδουσι τὰ τρώσῃ καὶ τὰ πίνουσι²⁾».

III. Τὸ δημιουργημένον τοῦτο καθεστὼς τὸ ὁποῖον εἶχε χαλκεύσει αἰώνων δουλεία, ἀνέτρεψε καὶ προσεπάθησε νὰ ἀντικαταστήσῃ μὲ πολιτισμένον σύστημα, ἡ διοίκησις τοῦ Καποδίστρια.

Ἡ ἀνάθεσις ἰδίᾳ τῆς Γραμματείας τοῦ Δικαίου εἰς τὸν Ἰωάννην Γενατᾶν ἐσήμανε τὴν ἀπαρχὴν τῆς λήψεως θαρραλέων καὶ συγχρονισμένων μέτρων διὰ τὴν ἀποτίναξιν τῆς ἀπαισίας αὐτῆς τουρκικῆς κληρονομίας, καὶ τὴν ἐμφάνισιν μιᾶς διαχύτου ἀνθρωπιστικῆς ἀτμοσφαίρας πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς βελτιώσεως τῆς τραγικῆς θέσεως τῶν φυλακισμένων. Οὕτως ἡ κατωτέρω παρατιθεμένη ἀνέκδοτος ἀπάντησις τοῦ ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματέως Ἰω. Γενατᾶ, προκληθεῖσα κατόπιν ἀναφορᾶς τοῦ Διοικητοῦ Καλαβρυτιῶν καὶ Βοστίτης, μὲ τὴν διακρίνουσαν τοῦτον ἐπιστημονικὴν ἐμβρίθειαν, ἀποτελεῖ ἐν ἐξαίρετον δεῖγμα τῶν ἰδεῶν ὑπὸ τῶν ὁποίων οὗτος ἐνεφορεῖτο καὶ τῆς ἐξελικτικῆς μεταβολῆς.

«Οἱ ἐνδεεῖς ἀγκληματῆς δὲν πρέπει νὰ ἀπαθάνουν τῆς πείρας.

Οἱ ἐγκαλοῦντες δὲν χρεωστοῦν νὰ τοὺς θρέψουν.

Ἡ ποινὴ εἶναι διὰ δημόσιον ἀσφάλειαν, τὸ δημόσιον χρεωστεῖ τὰ τοὺς θρέφῃ.

Τὸ τοιοῦτον ἔπειτα εἶναι δάνειον γινόμενον παρὰ τῆς Κυβερνήσεως κ' ἐνούμενον μὲ τὰ ἔξοδα τῆς Δικογραφίας.

Τὸ Δημόσιον ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τοὺς ὑποχρεώσῃ εἰς ἐργόχειρα. Τὸ ἐργόχειρον δὲν δύναται ποτὲ νὰ εἶναι φύσεως ποινικῆς, ὅθεν

Γνωμοδοτῶ

ὅτι ὁ ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Γραμματεὺς, ὀφείλει 1ον νὰ ἐπιφορτίσῃ τοὺς Διοικητὰς νὰ χορηγῶσι τὸν ἄρτον εἰς τοὺς φυλακωμένους γνωρισθέντας διόλου ἐνδεεῖς. 2ον ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν φυλακωμένων νὰ ἐξάγεται ἡ δαπάνη, ὅταν τοῦτο συμβιβάζεται μὲ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μὲ τὴν φύσιν τῆς ἐργασίας, ἣτις πρέπει νὰ μὴν ἔχῃ ποινικὸν χαρακτῆρα».

Παρόμοιαι διατάξεις ἐμπεριέχονται καὶ εἰς τὸν ἀχτναμέν περὶ Χίου τοῦ Σουλτάνου Μουράτ Γ' τοῦ 1578 τὸν ὁποῖον ἐδημοσίευσε ὁ DONADO (Gio. Battista Donado, Viaggi à Constantinopoli, Venezia 1688, Parte IV, 51 - 58. - Βλ. Κ. ΑΜΑΝΤΟΥ, αὐτόθι σ. 129. Ὡσαύτως καὶ εἰς τὸν προγενέστερον τοιοῦτον τοῦ ἔτους 1567 τοῦ Σουλτάνου Σελῆμ τοῦ Β'. ἀναγράφονται: «κὶ τοὺς φυλακισμένους διὰ χρέως νὰ μὴν τοὺς βάζουν σίδερα μήτε στὰ σκοτινὰ κὶ νὰ τοὺς δαίνουσι τὰ τρώσιν». Βλ. ΡΗ. ΑΓΓΕΝΤΙ, Chius Vineta or the occupation of Ghios by the Turks (1566) and their administration of the island (1566 - 1912) (Cambridge, 1941) σ. 210 - 212.

¹⁾ Σπῖροι = δεσμοφύλακες, ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ sbirro σημαίνοντος κλητὴρ τῆς ἀστυνομίας, ῥαβδοῦχος.

²⁾ ΠΕΡ. Γ. ΖΕΡΛΕΝΤΟΥ, ἐνθ' ἀν., σελ. 121 κ.έ.

Σημειοῖ δὲ ὁ Γενατᾶς ἰδιογράφως: «Διατ. εἰς ὅλλα τὰ πρ. ἀπὸ τὰ ἔξοδα τῶν Δικαστηρίων¹⁾».

Μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐμφορεῖται καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυβερνήτου Βιάρος Καποδίστριας, ὅστις ὑπὸ τὴν ἰδιότητά του ὡς ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου τῶν Δυτικῶν Σποράδων γράφει:

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ

Ἀριθ. 1900

Ὁ Ἐκτακτὸς Ἐπίτροπος Δυτικῶν Σποράδων

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου τοῦ Τμήματος τούτου

Ἡ Κυβέρνησις συγκατετέθη εἰς τὴν αἴτησιν τῆς Διοικήσεως ταύτης τῆς Νήσου ἵνα χορηγήσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα εἰς τοὺς ἀληθῶς ἐνδεεῖς ἐγκληματίας εἰς φυλακὴν.

Εἰς τὴν τιμιότητά Σας ἀφιεροῦται ἡ ἐξακρίβωσις τῆς ἀληθείας, ἵνα μὴ γίνῃ κατάχρησις, καὶ ἐπιβαρυνθῇ τὸ Ταμεῖον ἀδίκως, καὶ ἀπρεπῶς. Ἡ Δημογεροντία θέλει δίδῃ εἰς ἕκαστον ἐνδεῆ φυλακωμένον ἐν γρόσιον τὴν ἡμέραν, ἀλλ' ἡ βοήθεια αὕτη θέλει δίδεται εἰς ὅποιον μόνος Σας γνωρίζεται ἄπορον κατὰ πάντα.

Ἐν Ἀθῆναις τῇ 6 Μαΐου 1829

(Τ. Σ.) **Β. Α. Καποδίστριας**

Τῇ 10 δεκάτῃ Μαΐου 1829 εἴκοσι ἐννέα ἐληφθῇ διευθυνθέντα παρὰ τοῦ Ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου τῶν Δυτικῶν Σποράδων.

Ἀριθ. εἰσερχομένων

ὁ Πρὸς. Γραμματεὺς

Κ. Κασσιέρης

Ἴσον ἀπαράλλακτον τῷ Πρωτοτύπῳ εὐρισκομένῳ εἰς τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Πρωτοκλήτου Δικαστηρίου τῶν Δυτικῶν Σποράδων.

Ἐκ Πετρίων τῇ 20. εἰκοστῇ 9βρίου 1829. εἴκοσι ἐννέα

Ὁ τόπον ἐπέχων τοῦ Γραμμ.

Γερασίμος Χου Πήληκας (ὑπογραφή αὐτόγραφος)²⁾

Παραλλήλως ἡ Κυβέρνησις τοῦ Καποδίστρια ἐλάμβανε ἐκ τῶν ἐνόντων ὅσα μέτρα τῆς ἐπέτρεπον, διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν φυλακῶν, αἱ ἀσθενεῖς οἰκονομικαί τῆς δυνάμεις, εἶχε δὲ συγχρόνως στερεὰν ἀπόφασιν νὰ βελτιώσῃ τὴν κατάστασιν τῶν φυλακισμένων ἀνεγείρουσα φυλακὰς εὐθὺς ὡς θὰ εἶχε τὰς πρὸς τοῦτο οἰκονομικὰς δυνάμεις. Ἴδου ἐνδεικτικῶς μερικοὶ ἀπαντήσεις τῆς Γραμματείας τοῦ Δικαίου ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου εἰς τοὺς Προέδρους τῶν Δικαστηρίων καὶ τοὺς Διοικητάς.

¹⁾ Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ δικαίου Γραμματείας, τ. 2ος, Ὀκτώβριος 1829, σελ. 12.

²⁾ Γ.Α.Κ., Σχέδια Ἐσωτερικῶν Κανονισμῶν τῶν κατὰ τὰ 1829 καὶ 1830 Πρωτοκλήτων τοῦ Κράτους, 6 Μαΐου 1829.

«Πρὸς τὸν Διοικητὴν Τριπολιτσᾶς καὶ Λεονταρίου

Καθυπέβαλεν ἡ Γραμματεία εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἀμφοτέρω τὰ σχέδια περὶ μεταρρυθμίσεως φυλακῶν..... καὶ ἃς οἰκονομήσωμεν, ὅπως δυνάμεθα, καὶ ἃς παρακαλέσωμεν τὸν Θεὸν νὰ βελτιώσῃ τὴν ἐθνικὴν μας κατάστασιν, καὶ τότε ἡ Κυβέρνησις θέλει σκεφθῇ καὶ πράξῃ ὅπως δυνήθῃ καλῆτερα, διὰ τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω κατασκευὴν τῶν δημοσίων καταστημάτων...¹⁾».

«Πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Πρωτοκλήτου Μικρομάνης κλπ.

Ἵνα ἡ Κυβέρνησις διὰ μέσου τῆς Γραμματείας ταύτης Σᾶς κοινοποιήσῃ τὴν ἀπόφασίν της περὶ τῆς βελτιώσεως τῶν αὐτοῦ φυλακῶν, εἶναι ἀναγκαῖον νὰ συνεννοηθῇτε μετὰ τοῦ κυρίου Διοικητοῦ, σκεπτόμενος μετ' αὐτοῦ ἵνα εὕρῃτε τὴν ὁποίαν προβάλλετε ιδιόκτητον οἰκίαν, καὶ νὰ γνωρίσῃ ἡ Κυβέρνησις ποῖον θέλει εἶναι τὸ ἔξοδον τὸ ἀναγκαιοῦν κατὰ μῆνα τόσον διὰ τὸν μισθὸν τῆς οἰκίας, καθ' ὅσον καὶ δι' ἄλλα...

... Ἡ καθημερὸς τροφὴ πρὸς τοὺς φυλακισμένους θέλει δίδεται ἀπὸ τὸ εἰδικὸν ταμεῖον τοῦ Δικαστηρίου καὶ ἡ Γραμματεία εἶναι βεβαία ὅτι προσέχετε τόσον ἵνα ἡ τροφὴ μὴ λείπῃ εἰς τοὺς ἐνδεεῖς, καθὼς νὰ μὴν δίδετε καὶ εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι χρειαν δὲν ἔχουν. Τὰ ὅσα μέχρι τοῦδε ἐξοδεύσατε εἰς τροφὴν τῶν φυλακισμένων, θέλετε τὰ περάσει εἰς τοὺς Λογαριασμοὺς Σας²⁾».

«Πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Πρωτοκλήτου τῆς Αὐτ. Ἑλλάδος

Ὑπέβαλεν ἡ Γραμματεία εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὰ ἐνδεδειγμένα εἰς τὴν ἀναφορὰν Σας ἀπ' ἀρ. 1323 καὶ διετάχθη νὰ Σᾶς παρακαλέσῃ νὰ συνακοποθῇτε μετὰ τὸν Ἐκτακτὸν Ἐπίτροπον κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, καὶ νὰ προβάλλετε ἐκ συμφώνου τὸν τρόπον, καθ' ὃν δύναται νὰ βελτιωθῇ, ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ ἐκ τοῦ παρελθόντος, ἡ κατάστασις τῶν φυλακισμένων. καὶ ἀφοῦ ἡ Κυβέρνησις λάβῃ τὴν πρότασιν Σας, θέλει διατάξῃ τὶ τὸ πρακτέον.

Σπεύσατε τὸ λοιπὸν νὰ ἐκπληρώσετε τὴν παρούσαν πρόσκλησιν. διότι εἶναι δυσάρεστον εἰς τὴν Κυβέρνησιν, οἱ εὗρισκόμενοι ἐν φυλακῇ, ἀδίκως νὰ υποφέρουν...³⁾».

Καρπὸς τῶν προσπαθειῶν πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν καὶ φυλακισμένων, ἦτο καὶ τὸ ὑποβληθὲν παρὰ τοῦ Γραμματέως τοῦ Δικαίου Ἰ. Γενατᾶ πρὸς τὸν Καποδίστριαν, σχέδιον ψηφίσματος κατασκευῆς καὶ ὀργανισμοῦ φυλακῶν, ὅπερ μετὰ τὴν ἐπεξεργασίαν του ὑπὸ τῆς Γερουσίας, ἣτις ἀσημάντους μόνον παρατηρήσεις ἐπέφερε, ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια τὴν 11 Δεκεμβρίου 1830⁴⁾.

Τὸ κυρωθὲν τοῦτο ὑπ' ἀριθ. 278 Ψήφισμα, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ ἡμερομηνίαν

¹⁾ Γ.Α.Κ., Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, τ. 8ος, (1831) ἀριθ. 4529.

²⁾ Γ.Α.Κ., Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, τ. 8ος, (1831) ἀριθ. 4625, σελ. 23.

³⁾ Γ.Α.Κ., Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, τ. 7ος, ἀρ. 3866. Ἡ ἀπάντησις αὕτη προέρχεται ἀπὸ τὸν ἀναπληροῦντα εἰς τὴν Γραμματείαν τοῦ Δικαίου τὸν εἰς δίμηνον ἄδειαν εὗρισκόμενον Ἰω. Γενατᾶν, Βιᾶρον Καποδίστριαν.

⁴⁾ Γ.Α.Κ., Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, σ. 40, τ. 7ος, ἀριθ. 4107.

14 Δεκεμβρίου 1830 εἰς τὴν Γενικὴν Ἐφημερίδα, περιεῖχε δὲ εἰς τὰς διατάξεις τοῦ ἐκτὸς πλείστων ἄλλων σημαντικῶν μέτρων, καὶ διάταξιν διαιρέσεως ἐκάστης φυλακῆς εἰς τρία τμήματα, ἐν τῶν ὁποίων προωρίζετο διὰ τοὺς χρηματικῶς ὀφειλέτας καὶ τοὺς ἐπανορθωτικῶς κρατουμένους ¹⁾).

Ὡς ἐμφανέστατον δὲ δείγμα τῶν ἐνεργειῶν τῆς Καποδιστριακῆς Κυβερνήσεως, ὅπως δυνηθῇ καὶ ἀντεπεξέλθῃ ἐπιτυχῶς εἰς τὸ πιέζον αὐτὴν θέμα τῆς κατασκευῆς φυλακῶν, δέον ἰδιαιτέρως νὰ ἐξαρθῇ καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 186 Ψήφισμα τῆς 30 Σεπτεμβρίου 1830, δι' οὗ διετάσσετο κράτησις τοῦ ἡμίσεως τοῖς ἑκατὸν «τόσον ἀπὸ τὰς πληρωμὰς ὧν τῶν ὁποιασδήποτε φύσεως πολιτικῶν μισθῶν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὰς πληρωμὰς ὧν τῶν ὁποιασδήποτε φύσεως κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν στρατιωτικῶν μισθῶν». Καθωρίζετο δὲ διὰ τοῦ ἰδίου Ψηφίσματος ὅτι τὸ ἥμισυ τοῦ συναζομένου τούτου δικαιώματος «θέλει χρησιμεύσει διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν ἀναγκαίων φυλακῶν ²⁾».

Ἐκ πλείστων ὡσαύτως ἐγγράφων τῆς Γραμματείας τοῦ Δικαίου φαίνονται αἱ σημαντικαὶ μεταρρυθμίσεις τὰς ὁποίας ἐπέφερε ἡ Κυβέρνησις τοῦ Καποδιστρια διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν φυλακῶν. Ἀξιοσημείωτος ὅμως τυγχάνει ὁ Κανονισμὸς τὸν ὁποῖον κατήρτισε ὁ Ἰω. Γενατᾶς, ἀρχὸς τοῦ ὁποίου ἦτο ἡ ἐπαγρύπνησις τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν ἀστυνόμων διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν μετ' ἐπιμελείας τῶν καθηκόντων τῶν καὶ ἡ πρόληψις καταχρήσεων. Ὁ Κανονισμὸς οὗτος ἐγκρίθεις ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου τὴν 3ην Δεκεμβρίου 1830 ἀπεστάλη ὡς Ἐγκύκλιος πρὸς ἅπαντα τὰ κατὰ τὴν Ἐπικράτειαν Δικαστήρια.

Αἱ κυριώτεραι διατάξεις τῆς σπουδαίας ταύτης Ἐγκυκλίου ἦσαν ἡ καθιέρωσις τῆς ὑποχρεώσεως ὅπως ὁ ἀστυνόμος συντάσῃ, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ δεσμοφύλακος, πίνακα εἰς τὴν πρώτην ἐκάστου μηνός, περιέχοντα λεπτομερῶς τὴν ἀκριβῆ

¹⁾ Γενικὴ Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος 20 Δεκεμβρίου 1830, ἀριθ. 100, σελ. 468. – Βλ. καὶ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ι. ΚΑΡΑΝΙΚΑ, Σωφρονιστικὴ, τόμ. Α' σελ. 255. – Τὸ Ψήφισμα τοῦτο συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἰω. Γενατᾶ, ἡ δὲ κάτωθεν τοῦ εἰς τὴν Γενικὴν Ἐφημερίδα δημοσιευθέντος Ψηφίσματος φερομένη ὑπογραφή τοῦ Βιάρου Καποδιστρίου, οὐδαμῶς πρέπει νὰ μᾶς παραπλανήσῃ ὡς πρὸς τὴν πατρότητα τοῦ συντάκτου καθ' ὅτι ὁ Βιάρος Καποδιστριας συνέπεσε ἀπλῶς νὰ εἶναι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὁ προσωρινὸς ἀντικαταστάτης εἰς τὴν Γραμματείαν τοῦ Δικαίου, τοῦ εἰς δίμηνον ἄδειαν εὐρισκομένου Ἰω. Γενατᾶ. Τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ὑποβληθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰω. Γενατᾶ τὸν Αὐγούστου τοῦ 1830 ἀπόκειται εἰς τὰ Γεν. Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, τ. 6ος, σ. 66 κ.έ. ἀριθ. 2944). Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ Γενατᾶς ἐν ἀρχῇ τῆς ὑποβληθείσης πρὸς τὸν Κυβερνήτην ἐκθέσεώς του, τῆς συνοδευούσης τὰ δύο σχέδια περὶ κανονισμοῦ [καὶ κατασκευῆς φυλακῶν, χαρακτηρίζει τὴν κατασκευὴν τῶν φυλακῶν ὡς κατεπείγουσαν, φαίνεται δὲ ὡσαύτως ὅτι εἶχον καθορισθῇ καὶ οἱ διὰ τὴν κατασκευὴν σχετικοὶ πόροι.

²⁾ Γεν. Ἐφημ. τῆς Ἑλλάδος, 18 Ὀκτωβρίου 1830, ἀριθ. 82, σελ. 391-2.

ήμερομηνίαν «τῆς φυλακώσεως τοῦ καθενός», «ἐκ διαταγῆς τίνος ἐξουσίας, ὁ φυλακισθεὶς ἐβλήθη εἰς φυλακὴν», κλπ. Καθώριζε δὲ καὶ ὑποχρέωσιν τοῦ ἀστυνόμου πρὸς ὑποβολὴν τοῦ πίνακος ἐνώπιον τοῦ Προέδρου τοῦ Δικαστηρίου, ὅστις ἐδικοιούτο νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ πίνακος. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐδημιούργει ὑποχρέωσιν τοῦ Προέδρου, ὅπως ἀποστέλλῃ κατὰ μῆνα τὸν πίνακα τοῦτον παρ' αὐτοῦ προσυπογεγραμμένον εἰς τὸ Δικαστήριον τῶν Ἐκκλήτων καὶ ὅπως τοῦτο πάλιν ἀφοῦ λάβῃ γνῶσιν τοῦ περιεχομένου, παραδίδῃ τὸν πίνακα εἰς τὸν Δημόσιον Συνήγορον. Τέλος ὑπεχρέωνε τὸν Δημ. Συνήγορον νὰ ἀποστέλλῃ κατὰ τριμηνίαν γενικὸν πίνακα πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματείαν, μὲ τὰς τυχόν παρατηρήσεις του ¹⁾).

Εἶναι δὲ ἰδιαζούσης σημασίας τὰ κατωτέρω παρατιθέμενα δύο ἔγγραφα τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν εὐγλωττον ἀπόδειξιν τῆς ἀναπτυχθείσης δραστηρίας Κυβερνητικῆς μερίμνης. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα προεκλήθησαν κατόπιν ἀναφορᾶς τοῦ Δημοσίου Συνηγόρου Γ. Α. Ράλλη ὅστις ἐπισκεφθεὶς τὰς φυλακὰς Ἄργους, διεπίστωσε τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν φυλακισμένων. Διὰ τοῦ πρώτου λαμβάνεται πρόνοια διὰ τὴν θεραπείαν τῆς γυμνότητος τῶν φυλακισμένων, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου διατάσσεται ἡ κατασκευὴ καθισμάτων καὶ κλινῶν διὰ τοὺς φυλακισμένους, πρᾶγμα ἐντελὲς ἄγνωστον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, καὶ ἄλλο οὔτε καὶ ἐν ὀνείρῳ ἠδύναντο νὰ διανοηθοῦν οἱ φυλακισμένοι.

«Πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Γραμματείαν

Ὑποβληθείσης ὑπ' ὄψιν τῆς Α.Ε. τῆς ὑπ' ἀρ. 4684 τῶν εἰσερχ. ἀναφορᾶς τοῦ Δημοσίου Συνηγόρου.

Ἡ Α.Ε. μὲ διέταξε νὰ διευθύνῃ ἀντίγραφον αὐτῆς πρὸς Ὑμᾶς διὰ νὰ προσπαθήσετε νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς ἐν Ἀργεὶ φυλακισμένους ἀπὸ τὰ παλαιὰ φορέματα τῶν στρατιωτῶν, πρὸς θεραπείαν τῆς γυμνότητός των ²⁾).

¹⁾ Γ.Α.Κ., Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ. τ. 7ος, σελ. 38, ἀριθ. 4004.

²⁾ Γ.Α.Κ., Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ. Νοέμβριος 1830, τ. 7, σ. 29, ἀρ. 3792. Συναφὲς εἶναι καὶ τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον ἀπευθυνόμενον πρὸς τὸν Διοικητὴν Ναυπλίας.

«Πρὸς τὸν Διοικητὴν Ναυπλίας

Ἐγκλείεται ἀντίγραφον τῆς ὑπ' ἀρ. 7125 τῶν εἰσερχ. ἀναφορᾶς τῶν Κώνστα Δήμου, Πέτρου Γεωργίου καὶ Πάνου Σταμάτη, φυλακισμένων ἐνταῦθα, οἵτινες ἐξαιτοῦνται ἐνδύματα, διὰ νὰ σκεπάσωσι τὴν γυμνότητά των.

Κατ' ἐπιταγὴν τῆς Α.Ε. προσκαλεῖσθε νὰ συνεννοηθῇτε μετὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Γραμματέως, διὰ νὰ χορηγηθῶσιν εἰς τοὺς ἀναφερομένους τούτους τρεῖς ἀπὸ τὰ παλαιὰ τῶν Στρατιωτικῶν ἐνδύματα» (Γ.Α.Κ., Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, τ. 9ος, σ. 56, ἀριθ. 5743).

«Πρὸς τὴν Γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας

Κατ' ἐπιταγὴν τῆς Α.Ε. διευθύνεται πρὸς Ὑμᾶς ἀντίγραφον τῆς ὑπ' ἀρ. 4684 τῶν εἰσερχομένων ἀναφορᾶς τοῦ Δημοσίου Συνηγόρου, διὰ νὰ διατάξετε τὸν Τοποτηρητὴν Ἄργους νὰ γενῶσιν εἰς τὴν φυλακὴν καθίσματά τινα ἢ κρεβάτια ὥστε νὰ μὴ κοιμῶνται οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς γῆς.

(τὴν 16 - 9βρίου ¹⁾).

Ἐπίσης ἄξιοι ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι τρεῖς λακωνικαὶ ἐρωτήσεις τὰς ὁποίας ὑποβάλλει ὁ Γενατᾶς πρὸς τὸν Τοποτηρητὴν Ἄργους, ὅστις τοῦ ἀνέφερε τὴν γυμνότητα ἐξ φυλακισμένων. Ἐκ τῶν ἐρωτήσεων τούτων ἀναβλύζει ἡ στοργικὴ φροντίς καὶ ἄγρυπνος παρακολούθησις τῆς Κυβερνήσεως διὰ τοὺς εἰς τὰς φυλακὰς κρατούμενους.

«Πρὸς τὸν Τοποτηρητὴν Ἄργους

Ἐλήφθη ἡ ὑπ' ἀρ. 2635 ἀναφορά Σας.

Ποῖοι εἶναι οἱ γυμνοί;

Διὰ τί εἶναι εἰς φυλακὴν;

Τρέφονται ἀπὸ τὸ δημόσιον ²⁾);

Τέλος δεόν νὰ σημειωθῇ ὅτι παραλήλως μετὰ τὴν ἐκδηλουμένην κυβερνητικὴν φροντίδα διὰ τὴν τροφὴν καὶ ἐνδύσιν τῶν φυλακισμένων, ὡς καὶ διὰ τὴν ὁργάνωσιν, βελτίωσιν καὶ οἰκοδόμησιν φυλακῶν, ὡς γίνεται φανερόν ἐκ τοῦ κατωτέρω ἐγγράφου, ἡ Κυβέρνησις δὲν ὑπέστησεν καὶ εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς φροντίδος τῆς διὰ τὴν ἱατρικὴν περίθαλψιν τῶν φυλακισμένων. Τὸ κατωτέρω ἐγγράφον ἀφ' ἑνὸς μὲν εἶναι ἐνδεικτικὸν τοῦ πνεύματος τῆς φειδοῦς τὸ ὁποῖον ἐκυριάρχει εἰς τὴν Καποδιστριακὴν Κυβέρνησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποτελεῖ δεῖγμα τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετώπιζαν καὶ ἔλυον οἱ τότε Ὑπουργοὶ σοβαρώτατα ζητήματα, ὡς τὸ τῆς ἱατρικῆς περιθάλψεως τῶν φυλακισμένων, τὸ ὁποῖον εἶχε καιρίαν σημασίαν διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῶν φυλακῶν, χωρὶς νὰ θίξουν τὸ ἀσθενὲς Ἐθνικὸν Ταμεῖον.

«Πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς ἐπὶ τοῦ Ὀρφανοτροφείου Ἐπιτροπῆς κλπ.

Ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν ἐν τῇ φυλακῇ τῆς πόλεως ταύτης ἐνδεῶν, ἀσθενοῦντες, ἔχουσι χρεῖαν ἐπισκέψεως ἱατροῦ, διὰ ν' ἀπαλλαχθῇ τὸ πτωχὸν ἔθνικόν Ταμεῖον ἀπὸ ἐξοδα, τὰ ὁποῖα ἤθελον χρειασθῇ, ἂν τὸ Δικαστήριον προσκαλεῖ ἐπὶ μισθῷ ἱατρὸν εἰς ἐκάστην περίπτωσιν, θέλετε προσκαλέσει τὸν Ἰατρὸν τοῦ Ὀρφανοτροφείου Κον Δελλαπόρτα νὰ ἐνδίδῃ εἰς τὰς προσκλήσεις τοῦ Δικαστηρίου ὁσάκις ἡ χρεῖα τὸ καλέσει νὰ ἐπισκεφθῇ ἀσθενὴ τινα τῶν ἐνδεῶν ὑποδίκων, τὸ ὁποῖον ἡ Γραμματεία εἶναι βεβαία ὅτι θέλει κάμει εὐχαρίστως, γνωρίζουσα τὴν φιλεύσπλαγχον ψυχὴν του ³⁾).

¹⁾ Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ., τ. 7ος, Νοέμβριος 1830, σ. 30, ἀρ. 3793.

²⁾ Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ. τ. 10ος, (1831) ἀριθ. 6256.

³⁾ Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ., τ. 8ος, (1831), σ. 79, ἀριθ. 4781.

IV. Ποτὲ βεβαίως δὲν δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς ὅτι ἡ κατάστασις τῶν φυλακῶν καὶ τῶν φυλακισμένων κατὰ τὴν Καποδιστριακὴν περίοδον ἦτο ἰδεώδης ἢ ἔστω καὶ καλὴ ¹⁾. Ὡς πρὸς τὸ θέμα μάλιστα τῆς διατροφῆς τῶν φυλακισμένων, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Γενταῖς σημειοῖ μὲ πρόδηλον ἀγανάκτησιν εἰς τὰς ἀπαντήσεις του, λόγῳ ὑποβληθείσης εἰς αὐτὸν αἰτήσεως πρὸς αὐξήσιν τοῦ σιτηρεσίου :

«Ἐὰν λαμβάνουν 30 λεπτά, ἀρκοῦν διὰ τὸν ἄρτον; ναί. Ἀλλὰ τί θέλουν; ἡ Κυβέρνησις νὰ συστήσῃ μαγειρεῖα διὰ νὰ τοὺς τρέφῃ μὲ ποικίλα βρώματα; οὐδεμία ἀπάντησις ²⁾».

Μὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἀναφορὰν τοῦ Πρωτοκλήτου Ἀχαΐας τὸ ὁποῖον ζητεῖ αὐξήσιν τοῦ παρεχομένου σιτηρεσίου τῶν 30 λεπτῶν πρὸς τοὺς φυλακισμένους :

«Πρὸς τὸ κατὰ τὴν Ἀχαΐαν Πρωτόκλητον

Ἐλήφθη ἡ ὑπ' ἀρ. 948 ἀναφορὰ Σας τῆς 28 - 9βρίου 1829.

Ἐὰν τὸ διδόμενον σιτηρέσιον ἐξήρχεσε μέχρι τοῦδε, διατί εἰς τὸ ἐξῆς δὲν ἀρκεῖ; Οἱ δι' ἐγκλήματα φυλακισμένοι δὲν δύναται ν' απαιτοῦν τὴν αὐτὴν ἐκείνην περιποίησιν, τὴν ὁποῖαν ἤθελαν ἀπολαύει ἐλεύθεροι ὄντες, καθότι δὲν ἤθελαν συναισθάνεσθαι οὐδὲν αἰσθηματὴς διαφορᾶς, καὶ τὸ ἐγκλημα δι' αὐτοὺς ἤθελε γένῃ μέσον πορισμοῦ, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κόπου, ὡς τοιαῦτα παραδείγματα εὐρίσκοντες εἰς τὴν ἐγκληματικὴν Ἱστορίαν ³⁾».

Ἡ μὴ ἱκανοποιητικὴ ὅμως αὕτη κατάστασις τῶν φυλακῶν ὡς καὶ τῆς διατροφῆς τῶν φυλακισμένων, δὲν πρέπει νὰ ἐπαρεάσῃ τὰς ἀντιλήψεις καὶ κρίσεις μας διὰ τὴν πραγματικὴν φροντίδα τὴν ὁποῖαν ἐλάμβανε ἡ Κυβέρνησις τοῦ Καποδίστρια διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τούτων, διότι μία τοιαύτη κρίσις θὰ ἦτο ἄδικος καὶ ἐσφαλμένη. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν τὴν κατασκευὴν εἰδικῶν κτηρίων — φυλακῶν, συγκεντρούντων τ' ἀπαραίτητα στοιχεῖα τῆς καταλληλότητος καὶ τῆς ὑγινοῦς διαβιώσεως, εἶναι αὐτονόητον, ὅτι τοῦτο ἦτο ἔργον τὸ ὁποῖον δὲν ἦδύνατο νὰ ἐπιτελεσθῇ ἀμέσως διότι ἀπητεῖτο πρὸς τοῦτο ἡ συνδρομὴ δύο πρωταρχικῶν παραγόντων, τῶν οἰκονομικῶν μέσων καὶ τοῦ ἀναγκαίου χρόνου. Εἶναι ὅμως ἐκτὸς πάσης ἀμφισβητήσεως τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Καποδιστριακὴ Κυβέρνησις, διὰ τῶν συντόνων καὶ ἐπιτυχῶν μέτρων της, ἐχάραξε εὐκρινῶς τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην, παρ' ὅλον ὅτι οὐδένα τῶν στοιχειωδῶν τούτων παραγόντων διέθετε. Πράγματι οὐδεὶς, δύναται σοβαρῶς ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ γεγονός ὅτι ἡ Κα-

¹⁾ Οὕτω αἱ φυλακαὶ ἐν Ναυπλίῳ, αἱ ὁποῖαι ἦσαν αἱ καλύτεραι, εὐρίσκοντο εἰς κατάστασιν προκαλοῦσαν ὄντως φρίκην. (ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΟΥΔ. ΦΟΝ ΜΑΟΥΡΕΡ, Ὁ Ἑλληνικὸς Λαός, Μετάφρ. ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΡΑΤΣΙΚΑ καὶ ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΚΑΡΑΣΤΑΘΗ, τόμ. Β', Ἀθῆναι 1947, σελ. 284). — Βλ. καὶ FRÉDÉRIC THIERSCH, De l'État Actuel de la Grèce, Leipzig, 1833, p. 30.

²⁾ Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ., τ. 8ος (1831), ἀριθ. 5347.

³⁾ Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ., τ. 2ος, Νοέμβριος 1829, σ. 11.

ποδιστριακή Κυβέρνησις, ἐνῶ εἶχε νὰ ρυθμίσῃ κεφαλαιώδη ζητήματα, τῶν ὁποίων ἡ ρύθμισις ἀπέβαινε ἐπιτακτική, ἐστερεῖτο καὶ τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων οἰκονομικῶν μέσων. Ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὴν τόσον ἀπροσδοκῆτως ἐπισυμβᾶσαν δολοφονίαν τοῦ Καποδίστρια, ἐλάχιστος καὶ τελείως ἀνεπαρκὴς ὑπῆρξεν ὁ χρόνος τῆς εἰς τὴν ἀρχὴν παραμονῆς της, ὥστε ν' ἀποδώσουν πλήρως τὰ τόσον ὀρθὰ καὶ δημιουργικὰ μέτρα της, ὥς καὶ νὰ ἐπεκταθοῦν.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴν κακὴν κατάστασιν τῆς διατροφῆς τῶν φυλακισμένων αὕτη πρέπει νὰ ἐξετασθῇ καὶ νὰ συσχετισθῇ μόνον ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ὅλης ἀθλίας ἐπισιτιστικῆς καταστάσεως ὁλοκλήρου τοῦ Ἑθνους διὰ νὰ ἐξαχθοῦν δίκαια καὶ ἀσφαλῆ συμπεράσματα.

Εἰδικώτερον τὸ θέμα τῆς διατροφῆς τῶν φυλακισμένων τὸ ἀντιμετώπιζε ἡ Κυβέρνησις τοῦ Καποδίστρια μὲ ὅλην τὴν συναίσθησιν τῆς σοβαρότητος καὶ τῆς βαρύτητος τὴν ὁποίαν ἐνεῖχε, καὶ παρ' ὅλον ὅτι ἡσθάνετο τὴν ἀσφυκτικὴν περίπτωσιν τῆς ἐλλείψεως πόρων, δὲν ἠδύνατο κατὰ νὰ καμφθῇ ἐπὶ ἐνὸς τόσον θεμελιώδους δι' αὐτὴν ζητήματος. Οὕτως ἡ ἀρχὴ τοῦ Διοικητοῦ Τριπολιτσᾶς καὶ Λεονταρίου νὰ χρηγήσῃ τὰ ἀναγκαζόμενα διὰ τὴν διατροφήν τῶν φυλακισμένων χρήματα, λόγῳ ἐνδεΐας τοῦ Ταμείου τοῦ εἶναι διὰ τὸν Γενατᾶν ἀπολύτως ἀπαράδεκτος, καὶ ἀναθέτει ἀμέσως, προφανῶς κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Κυβερνήτου, εἰς τὸν Σπηλιάδην (Γραμματεῖα τῆς Ἐπικρατείας) νὰ καλέσῃ τὸν ἐν λόγῳ Διοικητὴν ὅπως ἐξακολουθήσῃ «τὴν πληρωμὴν τῆς τροφῆς τῶν φυλακισμένων ἐνδεῶν, κατὰ τὰ διαταχθέντα περὶ αὐτῶν¹⁾».

Πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ τὸ γεγονὸς ὅτι, ἂν ἀναλογισθῇ κανεὶς τὴν κατάστασιν τῆς διαβιώσεως καὶ τὴν μεταχείρισιν τῶν φυλακισμένων ἐπὶ τουρκοκρατίας, ὅτε ἡ φυλάκισις ἐσήμαινε εἰς τὰς πλείστας τῶν περιπτώσεων βέβαιον θάνατον, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἀπὸ τῆς Καποδιστριακῆς ἐποχῆς, καὶ ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου ἐσημειώθη σημαντικὴ μεταβολὴ τῆς καταστάσεως. Καὶ τοῦτο ἡ Καποδιστριακὴ Κυβέρνησις τὸ ἐπέτυχε σχεδὸν χωρὶς μέσα, ἀλλὰ μὲ μόνον ἐφόδιον τὴν δημιουργικὴν της πνοήν, κατώρθωσε νὰ γίνῃ ἡ οἰκοδόμος τοῦ πνεύματος τῆς ἀνθρωπινωτέρας μεταχειρίσεως τῶν φυλακισμένων.

V. Ἐὰν δὲ ἐπιχειρηθῇ νὰ γίνῃ ἔστω καὶ μία ἀπλὴ καὶ ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς, σύγκρισις τῶν ὧσων ἐπετελέσθησαν κατὰ τὴν τριετίαν τοῦ Καποδίστρια, μὲ τὴν κατάστασιν ἣτις ἐπεκράτησε ὥς πρὸς τὸ θέμα τῶν φυλακῶν καὶ φυλακισμένων, ἐπὶ τέσσαρας ὁλοκληροῦς δεκαετηρίδας μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ

¹⁾ Σημειοῖ ὁ Γενατᾶς ἰδιοχείρως: «ο Κ. Σπυλιαδης θελη γράφη εἰς τὸν Διοικ. νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πληρ. τῆς τροφ.» (Ἐκθ. τῆς ἐπὶ τοῦ Δικ. Γραμμ. τ. 10ος, Ἰούλιος 1831, Ἀπαντήσεις, ἀριθ. εἰς. 8115 καὶ ἀριθ. ἐξερχ. 6647).

Κυβερνήτου, δὲν θὰ δυσκολευθῇ ν' ἀντιληφθῇ τις μετ' ἐκπλήξεως, ὅτι ἡ Καποδιστριακὴ τριετία εἰς τὸν τομέα τοῦτον ὑπῆρξε γόνιμος καὶ δημιουργικὴ, ἡ δὲ κατάστασις ὅχι μόνον δὲν ἐβελτιώθη μεταγενεστέρως, ὥς ἔδει ν' ἀναμένη τις μετὰ βασίμου ἐλπίδος, ἀλλ' ἀντιθέτως εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἀπέβη χειροτέρα.

Ἴδου ἐνδεικτικῶς μὲ ποῖα χρώματα περιγράφεται ἡ κατάστασις ἀπὸ ἔντυπα τῆς μετακαποδιστριακῆς ἐποχῆς:

«Ἐξακισχίλιοι σχεδὸν πολῖται Ἕλληνες ὑπάρχουσιν εἰς τὰς φυλακὰς τῶν ὁποίων μόνη μερὶς εἶναι κακουχίαι καὶ βάσανα. Ἡ Κυβέρνησις φαίνεται ὅτι ἔσβυσεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ καταλόγου τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἀντὶ νὰ ζητήσῃ τὴν βελτίωσιν αὐτῶν, τὴν ἠθικὴν αὐτῶν μόρφωσιν ἀντὶ νὰ μεταχειρίζεται αὐτοὺς τοῦλάχιστον φιλανθρωπῶς, τοὺς ὑποβάλλει εἰς τὰς μεγαλυτέρας σκληραγωγίας τοὺς ἀφίνει νὰ σήπωνται ἄεργοι ἐντὸς τοῦ βορβόρου τῶν οὐρῶν καὶ τῶν ἀκαθαρσιῶν ἄνευ μηδεμιᾶς διακρίσεως ἐγκλημάτων καὶ ἡλικίαν!! Ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ καθύγρου δωματίου βασανίζεται ἐπὶ τῆς κατεβρεγμένης γῆς καὶ ὁ κατηγορούμενος διὰ βαρέα ἐγκλήματα καὶ ὁ καταδιωκόμενος δι' ἐλαφρὰ ἀδικήματα. Παραλείπομεν ὅτι εἰς μικρὸν δωματίον μόλις δυνάμενον νὰ χωρήσῃ 5 ἢ 8 ἀνθρώπους κλείονται 15 καὶ πλειότεροι ἄνθρωποι, ὥστε ὁ εἰς καταπλάκονει τὸν ἄλλον καὶ ἀναφέρει τὴν μεγάλην ἀδικίαν ἣτις γίνεται εἰς πολλοὺς νέους, περὶ τῶν ὁποίων ἐνῶ μεγάλη ἐλπίς ὑπάρχει περὶ διορθώσεώς των τοῦ νὰ κλείωνται μεταξὺ τῶν κακοηθεστέρων κακούργων διὰ νὰ ἀκούωσι παρ' αὐτῶν ἡμέραν καὶ νύκτα τὰ ἀνοσιώτερα κακούργηματα!! Πρὸς ἐπιμέτρων τῆς δυστυχίας αὐτῶν ἡ Κυβέρνησις ὀλιγορεῖ καὶ διὰ τὴν μικρὰν τροφήν τὴν ὁποίαν χορηγεῖ εἰς αὐτοὺς νὰ εἶναι τοῦλάχιστον καθαρὰ. ὀλίγος ἄρτος γέμων συνήθως ἀκαθαρσιῶν καὶ 10 λεπτὰ (ἐσχάτως ἡ φιλανθρωπία τῆς Κυβερνήσεως ἀνεβίβασε αὐτὰ εἰς 15 λεπτὰ) εἶναι ἡ τροφή των. ἂν δὲ ποτὲ τολμήσωσι νὰ παραπονεθῶσι διὰ τὴν τροφήν ἢ δι' ἄλλο τι τοὺς περιμένει σκοτεινότατον δωματίον καὶ ζευγὸς δεσμῶν ἑτέρα ὀλιγωρία αὐτῆς δὲ ἐνδυμασίαν τῶν ἀπόρων κατ' ἔτος γίνεται ἐπιψήφησις ποσοῦ τινος, οὐδέποτε ἐδόθη εἰς κανένα οὐδὲ ἐν ὑποκάμισον¹⁾».

«Ὁ Κ. Κολοκοτρώνης, ἀφοῦ ἐπεσκέφθη τὰς ἐνταῦθα φυλακὰς, ἀπῆλθε εἰς Ναύπλιον ἐπισκεφθεὶς καὶ τὰς ἐκεῖ. λέγεται μάλιστα ὅτι εἰς μίαν τῶν φυλακῶν διέτριψε τρεῖς ὥρας. Εἶναι ἀπερίγραπτος ἡ κατάστασις αὐτῶν, ἡ δυσωδία εἶναι τοσαύτη, ὥστε καὶ θηρία, ἂν ἔκλειέ τις ἐκεῖ ἔπρεπε ν' ἀπολεσθῶσιν. ἄνθρωποι κατάγυμνοι εὐρίσκονται δεδεμένοι δι' ἀλύσσων εἰς καθύγρους καὶ ζυφώδεις εἰρκτάς. ὦ φρίκη! ὁποία εὐθύνη ἐπιβαρύνει τοὺς Κ. Εἰσαγγελεῖς ἀπέναντι τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς φιλανθρωπίας, ἀπέναντι τῆς ἠθικῆς, ἀπέναντι τῆς ἀνθρωπότητος. . . . .²⁾».

Ἡ μεταχείρισις ἐξ ἄλλου τῶν εἰς τὰς φυλακὰς κρατουμένων ὀφειλετῶν καὶ

¹⁾ «Τὸ Μέλλον τῆς Πατρίδος» - 4 Ἰουνίου 1860.

²⁾ «Συντηρητικὴ» - 22 Ἰουνίου 1847. Παρομοία κατάστασις διεκτραγωδεῖται καὶ εἰς πλῆθος ἐντύπων ἐκδιδομένων τὴν ἐποχὴν ταύτην. Ἰδέ: «Ἀθηνᾶ» 21 Ἀπριλίου 1856 - «Παλιγγενεσία» 1 Ἰανουαρίου 1864 - «Τὸ Μέλλον τῆς Πατρίδος» 29 Ὀκτωβρίου 1860 - «Σωτήρ» 20 Ἰουνίου 1835 - «Ἀθηνᾶ» 6 Μαΐου 1839 - «Στοὰ» 20 Αὐγούστου 1879 - Περιοδ. Σύγγρ. «Ἰλισσός» ἔτος Γ', Φυλλ. Στ' καὶ Ζ' 15 Αὐγούστου 1870, σελ. 164 - Βλ. καὶ T. WYSE, An excursion in the Peloponnesus in the year 1858, Vol. I, London 1865, σελ. 214.

δὴ τῶν ὀφειλετῶν τοῦ Δημοσίου δὲν φαίνεται νὰ διέφερε πολὺ ἐκείνης τῆς τουρκοκρατίας ¹⁾).

Δὲν δύναται δὲ κανεὶς, ἔστω καὶ πρὸς στιγμὴν νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν ἐκδιδομένων ἐντύπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης διὰ μελανῶν χρωμάτων περιγραφὴ τῆς καταστάσεως τῶν φυλακισμένων, ἐνέχει τὸ στοιχεῖον τῆς ὑπερβολῆς ἐκ λόγων ἀντιπολιτεύσεως πρὸς τὰς ἐκάστοτε Κυβερνήσεις, διότι αἱ περιγραφαὶ αὗται συμπίπτουν ἀπολύτως μὲ ἐκείνην τοῦ Εἰσαγγελέως τῶν Ἐφετῶν Ἀθηνῶν, Ἰωάννου Α. Τυπάλδου τοῦ ἔτους 1873.

Ὁ Εἰσαγγελεὺς οὗτος, εἰς μίαν ἐκκλησίαν τοῦ τῆς 19ης Φεβρουαρίου 1873 πρὸς τὰς κατ' ἐπαρχίας εἰδικὰς ἐπιτροπὰς, ὅπως διευκολύνουν τὴν διὰ χρηματικῶν συνδρομῶν πολιτῶν ἐπίτευξιν τῆς βελτιώσεως τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν, μᾶς δίδει λόγῳ τῆς ἐπισήμου ιδιότητός του μίαν ἀδιάψευστον μαρτυρίαν καὶ εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν καὶ τῶν ὅρων τῆς διαβιώσεως τῶν ἐν αὐταῖς φυλακισμένων, μετὰ πάροδον τεσσαρτῶντα ὀλοκλήρων ἔτων μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδίστρια:

«... Ἡ Βαυαρικὴ Ἀντιβασιλεία, καλῶς γινώσκουσα τὴν στενὴν σχέσιν τῆς ποινικῆς δικαιοσύνης μετὰ τῶν ποινικῶν φυλακῶν, ἐνθυμίσθησε σὺν ἄμα μετὰ τῶν ποινικῶν κωδίκων καὶ τὸν ὀργανισμὸν φυλακῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νεωτέρων σωφρονιστικῶν συστημάτων. Ἀλλὰ μέχρι τῆς ἀνιδρύσεως τοιούτων, ὥρισεν ὡς προσωρινὰς φυλακὰς τὰ βουδρούμια φρουρίων τινῶν, τὸν τουρκικὸν Μενδρεσὲ τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἰδιωτικὰς τινὰς οἰκίας ἐπὶ τούτῳ ἐκμισθωθείσας. Τότε ὁμῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν φυλακισμένων ἦεν ἐλάχιστος. Σήμερον δὲ τὰ βουδρούμια ὡς κεντρικαὶ φυλακαί, ὁ Μενδρεσὲς καὶ τινὲς ἰδιωτικαὶ οἰκίαι ὡς Νομαρχικαί, ἐγκλείουσιν, ἐστιβαγμένους, ὡς κτήνη 4560 ὑποδίκους καὶ καταδίκους.

Ὁ ἐκ περιεργείας, ἡ κατὰ καθήκον ἐπισκεπτόμενος τὰς φυλακὰς ταύτας παρὰ τὴν εἴσοδον ἀναγκάζεται νὰ φράξῃ τὴν ἀναπνοὴν ἐνεκα τῆς ὄξης τοῦ ἀποπνέοντος ἀέρος. Τὰ δωμάτια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πρόσγαια, στενά, καὶ βαθεὰ σπήλαια, διὰ μόνης τῆς θύρας δέχονται ἀμυδρὸν φῶς, καὶ ὀλίγον ἀέρα, περικλείουσιν δ' ἕκαστον πλείονας τῶν δύο, ἐνίοτε 30 - 50, ρακενδύτας καὶ ρυπαροὺς, ἐπὶ τῶν προσώπων τῶν ὁποίων παριστάται ἐξωγραφημένη, ἡ ἀναίδεια τῆς ἐξαχρειώσεως, ἡ διαφθορὰ τῆς ψυχῆς καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν ζωϊκῶν δυνάμεων. . . . . Σήμερον χιλιάδες ἀνδρῶν, ὡς ἀπολωλότα μέλη τῆς κοινωνίας ἀπερριμμένοι ὑπὸ τῆς πολιτείας τῶν ἀνθρώπων. . . . . ζῶσι διὰ τεμαχίου ρυπαροῦ ἄρτου, τὸ ὅποιον ρίπτει εἰς αὐτοὺς τὸ Δημόσιον, ὅσον ἵνα παρατείνωσι τὴν κτηνώδη αὐτῶν ὑπαρξιν πρὸς ἔκτισιν τῆς ποινῆς. . . . . ²⁾».

VI. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι παρὰ τὸ ὅτι τὸ 1836 ἐξεδόθη νόμος

¹⁾ WILLIAM N. SENIOR, «La Turquie contemporaine». (1857), Paris, 1861, p. 305. - «Ὁ Σωτήρ», 19 Ἀπριλίου 1834, Ναύπλιον.

²⁾ Ἀπόκειται εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Ἡ οἰκτρὰ κατάστασις τῶν φυλακῶν ἔχει ἐπηρεάσει σοβαρῶς καὶ τὴν λαϊκὴν μοῦσαν, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ κατωτέρω δημοτικοῦ ᾠσματος:

εἰσάγων τὸ σύστημα τῆς σωφρονιστικῆς φυλακῆς, ὅμως οὐδεμία ἐγένετο ὥθησις διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ συστήματος τούτου¹⁾, οὔτε καὶ τὰ μεταγενεστέρως ἐκδοθέντα σημαντικὰ νομοθετήματα τῆς 19-8-1847 καὶ 20-12-1850, συνέβαλον οὐσιαστικῶς εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν φυλακῶν²⁾. Ὁρισμένοι δὲ σποραδικῶς ἐμφανισθεῖσαι προσπάθειαι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην³⁾, δὲν ἠδυνήθησαν διὰ διαφόρους λόγους νὰ βελτιώσουν θετικῶς τὴν κατάστασιν.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ τῆς διατροφῆς ὡς καὶ διὰ τὴν λήψιν μέτρων διὰ τὴν ἔνδυσιν τῶν γυμνῶν φυλακισμένων, αἱ τέσσαρες τοῦλάχιστον μετακαποδιστριακαὶ δεκαετηρίδες, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ὑστεροῦν καταφανῶς τῆς Καποδιστριακῆς τριετίας, διότι ἡ διατροφή δὲν παρουσιάζεται βελτιωθεῖσα, ὡς ἔδει ν' ἀναμένῃ τις, ἀλλ' ἀντιθέτως εἰς πλείστας τῶν περιπτώσεων εἶναι χειροτέρα, ἢ δὲ πρόνοια διὰ τὴν ἔνδυσιν τῶν γυμνῶν καταδίκων εἶναι ἀνύπαρκτος⁴⁾.

«Ἐγέρασα μαννούλα μου, μπροστήτερα ἀπὸ σένα.
δὲ μὲ γερονᾶν τὰ γέρατα, δὲ μὲ γερονᾶν τὰ χρόνια,
μὲ μὲ γερονάει ἡ φυλακή, τῆς Πέλας καὶ μπουντρούμια
Μέρα καὶ νύχτα καταγῆ, στὸν τοῖχο ἀκουμπισμένος,
ἐσάπη τὸ κορμάκι μου θετὰ μετὰ σὲν πλάτη.
Πανάθεμά σ', ἀνακριτὴ, καὶ σὺ γ' ἀποστρεφθεῖς,
ποῦ δὲ δικάδεις ξάμηνά, παρὰ δικάδεις χρόνους».

(Γ. ΤΑΡΣΟΥΛΗ, Μωραΐτικα τραγούδια, 175, ἀρ. 269, Ἀθήναι 1944).

¹⁾ «Ἐπίσημος Ἐφημερὶς τῆς Συνελεύσεως» Ἀθήναι 1853, σ. 7, Παρ/μα.

²⁾ Βλ. καὶ «Φιλόπατρις», 11 Σεπτεμβρίου 1852.

³⁾ Περὶ τῆς συμβολῆς τοῦ ἱππότη Appert βλ. Τ. ΔΕΜΟΔΟΥ, «Ὁ ἱππότης Appert» (1797 - 1873), Ἀθήνα, ἔκδ. Γαλλ. Ἰνστιτούτου. Ὡσαύτως περὶ τῶν λαμπρῶν προσπαθειῶν τοῦ ἱππότη Appert διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν φυλακισμένων καὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς ἀνεγέρσεως ἐν Μεθώνῃ σωφρονιστικῶν φυλακῶν, εἶναι διαφωτιστικὴ ἢ εἰδησεογραφία τῶν ἐντύπων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (Βλ. Ἐφημ. «Ἡλῖος» 2 Φεβρουαρίου 1857, 29 Αὐγούστου 1857, 16 Μαΐου 1858, 27 Σεπτεμβρίου 1858 - «Ἐλπίς» 20 Δεκεμβρίου 1857, 22 Ἀπριλίου 1858 καὶ 6 Αὐγούστου 1857 - «Φιλόπατρις» 19 Ἀπριλίου 1856).

⁴⁾ Τὴν αὐτὴν κατάστασιν τῶν φυλακῶν καὶ φυλακισμένων περιγράφει καὶ ὁ Κ. Π. ΚΑΛΛΙΓΑΣ εἰς τὸν ἀπαγγελθέντα λόγον του τὸ 1866 :

«Ἀπέχω τοῦ νὰ ταράξω τὸν νοῦν ὑμῶν διὰ τῆς εἰκόνης τοῦ ἀλγεινοῦ καὶ ἀποτροπαίου τούτου θεάματος, δι' ὀλίγων ὅμως λέξεων, ὅσον ἔνεστι ἐκφραστικῶν, δύναμαι νὰ εἶπω περὶ τῶν φυλακῶν τούτων ὅτι, ἂν ὁ νομοθέτης προτίθεται νὰ ἐπαναγάγῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἀγριότητα πρὸ πάσης κοινωνίας, δὲν δύναται ἐπιτυχέστερον νὰ κατορθώσῃ τὸ σκοπούμενον, ὅσον διὰ τοιούτων εἰρκτῶν. Κατάδικοι συσσωρευόμενοι ἀναμίξ, ἐν στενῷ καὶ πνιγερῷ τόπῳ, ἐνθα οὐδεμία γίνεται φροντίς καθαρᾶς διαίτης, ἐν ἀδιαλείπτῳ ἀργίᾳ καὶ ἀπραξίᾳ βαττολογοῦντες ἀπὸ πρωΐας μέχρι ἐσπέρας, εἰς οὐδεμίαν ὑποβαλλόμενοι πνευματικὴν ἐπιμέλειαν, ὅλως παρημελημένοι, ἐνίοτε ἡμίγυμνοι καὶ κατεσκληρότεροι. . . . . » (Πανδώρα, 15 Σεπτεμβρίου 1866, τ. ΙΖ', Φυλλάδιον 396).

Ἡ ἰδίᾳ ἀξιοθρήνητος κατάστασις τῶν Ἑλληνικῶν φυλακῶν ἀνομολογεῖται καὶ παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν Ζαΐμη :

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καποδίστρια, τόσον ἐπιτυχῆς ἀντιμετώπισις καὶ τόσων ἄλλων σοβαρωτάτων ζητημάτων ἐστηρίζετο ἀπολύτως εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐθνικῆς ἀνατάσεως, τὸ ὁποῖον ἐκυριάρχει εἰς τοὺς φωτισμένους δημοσίους λειτουργοὺς τοὺς ὁποίους μὲ τόσῃν διορατικότητι ἐπέλεξε καὶ ἐτοποθέτησε εἰς τὰς καταλλήλους θέσεις ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας¹⁾. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ κατώρθωσαν νὰ μεταδώσουν τὸ ἴδιον πνεῦμα τῆς θυσίας τῶν ἀτομικῶν των συμφερόντων καὶ εἰς τοὺς κατωτέρους λειτουργοὺς, χάριν τῆς ὀρθοποδήσεως τοῦ Ἑθνους, τὸ μετέδωσαν δὲ τόσον ἐπιτυχῶς, διότι τὸ πνεῦμα τοῦτο ἦτο τὸ ἐπιτακτικὸν αἶτημα τοῦ τόσον δεινοπαθήσαντος Ἑλληνικοῦ Λαοῦ. Οὕτως ἡ Καποδιστριακὴ περίοδος παρουσιάζει τὸ μοναδικὸν φαινόμενον ἱατρῶν, δικαστῶν, διδασκάλων, καὶ ἄλλων ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι εἴτε εἰργάζοντο ἀμισθί, εἴτε ὑπέμενον πολυμήνους καθυστερήσεις τῶν ἀποδοχῶν των, χωρὶς τοῦτο νὰ ἀσκῇ ἐπίδρασιν εἰς τὴν εὐορκὸν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων των²⁾. Τὸ φαινόμενον τοῦτο δὲν εἶναι τυχαῖον ἀλλὰ σαφὲς δεῖγμα τῆς σπουδῆς τῶν ἀγώνων καὶ θυσιῶν ἐνὸς λαοῦ τὸν ὁποῖον ἐθέρμαινε ἡ ζωτικὴ καὶ ἡ πίστις μιᾶς καλυτέρας αὔριον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

«Τὸ ζήτημα τῶν φυλακῶν τόσον τῶν ποινικῶν καθὼς καὶ τῶν πολιτικῶς κρατουμένων εἶναι λίαν σπουδαῖον, βεβαίως *δυσειδέστερον* θέαμα δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ παρὰ αἱ ποινικαὶ φυλακαὶ τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἶναι λυπηρότατον μετὰ 30 ἐτῶν ἀνεξαρτησίαν καὶ βασιλείαν νὰ εὐρίσκωνται εἰς τοιαύτην κατάστασιν αἱ ποινικαὶ φυλακαί, ὥστε ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὁ μὴ γνωρίζων τὴν Ἑλλάδα, ἂν εἰσέλθῃ εἰς φυλακὰς θέλει βεβαίως ἀπελπισθῇ περὶ τῆς καταστάσεως ἡμῶν, εἶναι λυπηρὰ ἀλήθεια, οὐχ ἦττον εἶναι ἀλήθεια. (*Επίσημος Ἐφημερ. τῆς Συνελεύσεως, Ἀθῆναι 1864, τομ. 4, σελ. 822*).

Βλ. περὶ τῆς ἀθλίας καταστάσεως τῶν φυλακῶν Μενδρεσὲ καὶ Γκαρπολὰ δύο ἐμπεριστατωμένας ἐκθέσεις τῶν Σ. Μπαλάνου (καθηγητοῦ τῆς ὑγιεινῆς), Λ. Μηλιώτου (στρατιωτ. ἱατροῦ) καὶ Α. Γεωργαντᾶ (ὑφηγητοῦ τῆς ἱατροδικαστικῆς), ἐν *Ἐφημερίδι τῶν Φυλακῶν* ἔτος 1ον, Φυλλ. 2ον καὶ 3ον, ἐν Ἀθήναις Σεπτέμβριος καὶ Ὀκτώβριος 1877, ἔτ. 3ον Φυλλ. 27, σελ. 42 κ.έ.

¹⁾ Δέκα μόλις ἡμέρας μετὰ τὴν ἐν Αἰγίνῃ ἀφίξιν του, ὁ Κυβερνήτης, προσκαλεῖ τὸν ἀδελφόν του Βιάρων νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Κέρκυραν καὶ νὰ φέρῃ καὶ ἄλλα κατάλληλα πρόσωπα. Βλ. ὁμιλίαν τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Κ. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ, *Ἡ Πολιτικὴ Δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδίστρια*, εἰς *Πρακτ. τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν ΚΓ'* (1949) σ. 474.

²⁾ Βλ. καὶ ΛΑΖΑΡΟΥ ΒΕΛΕΛΗ «Ὁ Καποδίστριας ὁ θεμελιωτὴς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι» ἐν Ἀθήναις 1908, σ. 64 - 65.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Δ. ΒΑΓΙΑΚΑΚΟΥ, Μανιᾶται εἰς Ζάκυνθον	Σελις	3
* Νομικὰ ἔγγραφα τῆς ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματείας τῆς Καποδιστριακῆς ἐποχῆς	»	97
Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Σημασιολογικά	»	123
Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Τὰ ἔγγραφα δικαιοπραξιῶν τῆς Μυκόνου τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰῶνος	»	127
Ι. ΒΙΣΒΙΖΗ, Ἡ πρώτη ἐν Ἑλλάδι Εἰσαγγελικὴ ἀγόρευσις	»	144
Μ. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ, Αἱ φυλακαὶ ἐπὶ Καποδίστρια	»	150

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ ΑΘΗΝΩΝ

Σελ.	8	σημ.	2	ἐπισκοπικὸν	ἐναντὶ	ἐπισκοπικὸν
»	9	»	1	149	»	199
»	10			ἔγγραφα	»	ἔγγραφα
»	10	»	9	SANUIO, MDCCXCI	»	SANUTO, MDCCCXCI
»	14	»	1	Anuaire, Phiiologie	»	Annuaire, Philologie
»	18			Ἡ κατάληξις - δῶρος	»	Τῆς καταλήξεως - δῶρος
»	20			μαραγγοσύνη, τσαγγαροσύνη	»	μαραγγοσύνη, τσαγκαροσύνη
»	22			Γληγόρης	»	Γληγόρις
»	27			Ἀνδρέους	»	Ἀνδρέου
»	28			Ἀκαδημία	»	Ἀκαδημίας
»	47			ἀσχύλυθο	»	ασκόλυθο

